

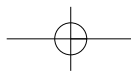
LITERATŪRA,
KRITIKA,
ESEISTIKA

GRUODIS 12

metai

LIETUVOS
RAŠYTOJŲ
SAJUNGOS
MĖNRAŠTIS

2009

TURINYS

GASPARAS ALEKSA. Iš darbėnų į arklėnus	3
MARIUS BUROKAS. Eilėraščiai	7
JUOZAS JASAITIS. Darius, paskiau šuo. Romanas (Pabaiga)	12
JONAS JAKŠTAS. Eilėraščiai	43
INEZA JUZEFA JANONĖ. Krunė. Romano fragmentas	48
LEONS BRIEDIS. Eilėraščiai. Vertė Arvydas Valionis	60
THÉOPHILE GAUTIER. Karalius Kandaulas. (Pradžia) Vertė Vilius Litvinavičius	65
KŪRYBA IR LIKIMAI	
VIKTORIJA DAUJOTYTĖ. Puslapis tragiškajai literatūros istorijai (Sigitas Geda)	84
SVARSTYMAI	
GIEDRIUS SAULYTIS. Sąžinės samprata Naujajame Testamente	97
ATSIMINIMAI. DIENORAŠČIAI. LAIŠKAI	
LEONAS GUDAITIS. Apie vargą išlikti ir išeiti (Vytauto Kubiliaus antinomijos)	104
AKIRATIS	
JŪRATĖ BARANOVA. Edgaras Poe: kelios perskaitymo strategijos	114
MŪSŲ PUBLIKACIJA	
SENOVĖS KINŲ TRAKTATAI. Vertė Agnė Blažytė, Eglė Bareikaitė, Giedrė Simanauskaitė, Ieva Simanavičiūtė	121
RECENZIJOS, ANOTACIJOS	
DONATA MITAITĖ. Apie varnas ir kitokius aitvarus (H. A. Čigriejaus „Žiemų pusėje giedra“) * REGIMANTAS TAMOŠAITIS. Išėjusios laimės ieškoti (B. Jonuškaitės „Baltų užtrauktukų tango“) * VITAS AREŠKA. Kaip šiandien vertinti atviro teksto eilėraščius? (E. Liegutės „Dzūkiški žodžiai“) * ANGELĖ JASEVIČIENĖ. Kur atspindi pasaka? (A. Plechavičiūtės „Nelyginiai metai“)	134
TĖVYNĖS VARPAI	
BIRUTĖ JONUŠKAITĖ. Baltaplaukei profesorei atminti	147
2009 m. „Metų“ turinys	155

Antrajame viršelyje: **SIMONA JUŠKEVIČIŪTĖ.** Žemės mintys, 2007

Trečiajame viršelyje: **ALGIS SKAČKAUSKAS.** Ruduo, 2007

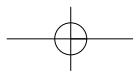
Pasirašyta spausdinti 2009.XII.2. Tiražas 1200 egz.
Formatas 70x108^{1/16}. Ofsetas. 10 sp. l.
Kaina 7 Lt.
Spaudė AB „Spauda“, Laisvės pr. 60, 2056 Vilnius.

„Metus“
remia:

SPAUDOS,
RADIO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS

LIETUVOS RESPUBLIKOS
KULTŪROS IR SPORTO
RĖMIMO FONDAS

GASPARAS ALEKSA

3

Iš darbėnų į arklėnus

Sakydavo žmonės: „Šviesuolis. Auksinių rankų. Dirba kaip bitė. Kaip skruzdė. Kaip laikrodis.“ Stebėdavosi ir džiaugdavosi: „Darbas tirpte tirpsta. Tokio darbštuolio paieškoti reikia...“

Bet ir kitaip sakydavo. Nelyginant Dionizas Poška kitados: „Kursai tingi būti darbingu, tas jau nebus išmintingu.“

Nedidelė ar veikiausiai visai vargana išmintis yra patikimas kai kurių (visados – ne pačių geriausių!) laikų ramstis. Skaudūs ramsčiai ramentėliai Lietuvoje buvo pokario metais: rambieji ir tingieji (ar ne dėl to – amžinieji *ubagai?*), vos tik raudonąją galią gavę, pačius sumaniausius ir darbščiausius ėmė, pasak „Lietuvių kalbos žodyno“, šankinti: amen! Į Sibirą tuos buožes, į Uralą, žemės galą, pas baltąsias meškas!..

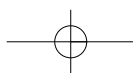
Tačiau darbštieji ir ant ledo lyties randa ką veikti. Po karų, marų atsitiesia. Visą jiems siųstųjų išbandymų taurę išgėrę (nes rankų nenuleido!), žiūrėk, jau ir vėl prakutę – baltą pyragą raiko, tuo tik dar labiau atgrubnagius siutindami.

Kai anaip tol ne po sibirus braidžiojęs, o gana atsakingus darbus nuo jaunumės Šakiuose, Kaune ir Vilniuje dirbęs sugrįžau į tėviškę, teko kantriai nuryti nenuilstančių provincijos plepių „gailestį“: „Matai, nusigyveno pagaliau ir daktaras, veikiausiai nebeturi mieste ką valgyti!“

O kai tie patys plepiai suprato, kad visai ne skurdo vejamas ir ne tinginiai į tėviškę grįžau, sulaukiau jau kiek kitokio nuosprendžio: „Prakeiktas darboholikas!“

Darboholizmo terminą (*workaholisme*) sugalvojo amerikietis Veinas Otsas, kuris sujungė žodžius „darbas“ (*work*) ir „alkoholikas“ (*alcoholic*), norėdamas pabrėžti šių dviejų priklausomybių panašumą.

Keisčiausia, kad tą pikto žodžio antrininką, tą „darboholiką“, Lietuvoje girdime vis dažniau ir dažniau, o štai pirmievis, kitaip tariant, „alkoholikas“ baigia iš vartosenos išnykti. Ne auksinėmis

rankomis, o vien deimantine gerkle pasižymintis girtuoklis, jeigu jau ir įvardijamas, tai tik „valdiškai“ (probleminis!), arba „liaudiškai subtiliai“ (vargšas *pjokiukas*, ką dabar?). Darbštuoliai dažniausiai į kuprą sulinkę, girtuoklėliai – net ir blaivūs būdami – žirgluoja savitai išsižergę. Tokią eigastį (dėl alkoholio pakenktų kojų nervų) medikai vadina „arklio eiseną“.

Alkoholikus šiandien gina tiek rašyti, tiek nerašyti įstatymai, jie verti visokeriopos užuojautos, pagailos, netgi rėmimo. Kai kurie iš biudžeto įvairiomis socialinėmis pašalpomis už nieko neveikimą kas mėnesį gražiai „pastiprinami“, kai kurie – net ir už rankos pagauti, kai darbe etanolį gėrė, nė susigėsti nebemoka, nesugėdinami toliau lyg niekur nieko „eina pareigas“. Juos gina ir aukštesnieji valdininkai, nes prasigėręs pavaldinys yra bevalis, baimingas, dažnai net naudingas, kai norima „išplauti“ pinigėlius per europinius ir neeuropinius projektus. Pabandyk tokiems padus teisybės nuodėguliui pasvilinti, pasidarysi priešas. Tuoj bus „pajungta“ vietinė spauda, dažniausiai tarnaujanti kuriam nors verslo klaneliui arba partijai. O jeigu tu, žmogau, ir po to dar nenurimsi, jeigu kaip tas žvirblis karvės „torte“ tupėdamas toliau čirškausi, atsiras prie tavo durų žemiausio „rango“ alkoholikų, kurie pasiūlys kelialapį į ten, iš kur negrįžtama.

Kreivųjų veidrodžių kunigaikštystėse sukeisti prasmes ir reikšmes – įprasta metodika. Lygiai kaip ir laikyti visuomenę nuolatinėje įtampoje. Bauginti būtais ir nebūtais baubais. Šiurpiausiai gąsdinti. Supriešinti įvairius socialinius sluoksnius. Mažinti, karpyti, veržti etc.

Skaldyti ir valdyti – ne mūsų dienų „naujovė“. Ir visai nesvarbu, ar tokiu *credo* vadovaujasi kuris nors vienas žmogus (imperija, monarchija, diktatūra?), ar demokratiją pamynusi žmonių grupė (oligarchinė „demokratija“? plutokratija?). Matyt, dabar išgyvename ne vien sunkmetį, bet ir bjauriausių papročių kaitos laiką. Supriešinimo laiką.

Interneto komentarai – geriausias to įrodymas.

Tačiau komentarai internete – tik iškrova. Tikro tinginio vertas „darbas“ – spjaudyti ir gaudyti. Duonos, juoba pyrago, internete lindėdamas ir savo „išmintį“ demonstruodamas vargiai užsidirbsi. Va ir imsi putoti: „Nusibodo jau tie pensininkai iki gyvo kaulo. Jauni, sveiki darbo su žiburiu nesuranda, o sukriošę seniai dar kažkokių teisių reikalauja. Šalin juos! Vyti lauk! Visus iki vieno!“

Galėtume ginčytis: jauni, sveiki, darbštūs randa kur savo protą bei rankas dėti. Jei jau ne Lietuvoje, tai kitur. Ir ne visi emigruoja. Daugelis nė nemąsto apie emigraciją. Tiesiog važiuoja ir dirba, kad užsidirbtų. Neburba, nesikeikia. Kartais netgi džiaugiasi, kad Vokietijoje ar Švedijoje dar daug pensininkų, sutingusių nuo senatvės, nebepajėgiančių nuo šono ant šono lovoje apsiversti. O pabandyk pas mus rasti žmogų, galintį stropiai kitu žmogumi (sunkiai ser-

gančiu) pasirinkti? Nerasi. Nes tiems, kurie karšinti galėtų, lietuvis senolis neišsimokės. O nugrubnagis tik pyksta darbo gavęs... Juk šiandien Lietuvoje labai daug žmonių, nebemylinčių darbo!..

Anądien – po ilgo ilgo laiko – džiugiai „įkibau“ į televizorių. Transliavo Alfonso Maldonio jubiliejaus paminėjimo šventę, vykusią Rašytojų klube. (Stebuklas! Bus kurio nors svarbaus, bent kiek su kultūra susijusio veikėjo šuva pasikoręs, ne kitaip...) Ir taip man gražu buvo žiūrėti į seniausiųjų mūsų literatūros darbininkų, sėdėjusių salėje, veidus. Tokios mielos moterų raukšlės, tokios šviesios vyrų plikės... O jau tas žilų, pasišiaušusių antakių graudumėlis...

Pasakyk apie tai „jauniems sveikiems“ – ko sulauksi? Patyčių. Arba jau girdėtos skanduotės: „Šalin, šalin, šalin!“

Rėksniai internautai konkrečių variantų, kur dėti žilagalvius, nesiuo. Kol kas. Bet gal netrukus ir pasiūlys. Nes žmogus yra išradin-gas – tiek auksarankis, tiek tinginys. Ir išradingumas, deja, ne rašytojų ar filosofų, bet Kūrėjo sumanytas, per genomų virsmą įgyvendintas paradoksas. Jei palyginsime, tarkim, Renesanso žmones (*cre-do*: nėra tokio darbo, kurio žmogaus rankos nepajėgtų atlikti, nėra tokios mįslės, kurios protinga galva neįmintų!) ir amžinuosius slunkius – taigi išradingumas aukštyn kojom apverstas! Darbštusis nesiliauja planavęs, ką dar galėtų nuveikti, kad ne vien jam, bet ir kitiems būtų geriau; tinginys nerimsta, kokią šunybę iškrėtus, kad pačiam nereikėtų nė piršto pajudinti, o šalia esantysis būtų pažemintas ir paniekintas. Juodai. Kuo juodžiau. Pavyzdžiui, iki „darboholiko“. Jeigu jau visi kiti veiksmai bei „argumentai“ nepadeda.

Dėl savo darbo specifikos vis dar (net ir sulaukęs amžiaus, kai jau privalėčiau užleisti pozicijas „jauniems sveikiems“!) susitinku daug negalios žmonių. Visokiausių. Ir iš vaikystės pasiligojusių, ir per nelaimingus atsitikimus nukentėjusių. Daugelis pastarųjų man atvirai yra prisipažinę: „Kai netekau kojų, atsiminiau turįs galvą!“ Europiniai procesai, pradėję reguliuoti nesveiko kūno žmonių integraciją į visuomenę, iš esmės ėmė keisti ir požiūrį į neįgaliųjų galimybes. Jie sustiprino ir pačių neįgaliųjų motyvacijas – juk buvusiame išlaikytiniui iš tiesų nelengva yra išsiugdyti veiklumo poreikį. Kad kas pamatuotų, kiek daug pastangų prireikė, kad šie žmonės būtų ištempti iš jiems „įvartytos“ tinginystės... O štai dabartinė Vyriausybė darbštiesiems neįgaliesiems ir jų darbštumą skatinusiems specialistams rėžia nelyginant kokį antausį: socialinės išmokos dirbantiems neįgaliesiems mažės, nes jie niekuo ne geresni už dirbančius pensininkus. (Gana jau mums ir persenusių darboholikų?) Deja, daugelis sveikųjų nesupranta, jog, pavyzdžiui, trisdešimtmečiui neįgaliajam socialinė išmoka skirta ne maistui, drabužiui įsigyti ar pramogų poreikiui tenkinti, bet jo negaliai kompensuoti.

Nenorinti bankrutuoti valstybė sunkmečiu turi taupyti. Dėl to nesiginčysiu. Tačiau taupant kiekvienam visuomenės sluoksniui

6

turi būti aišku, ko jis gali atsisakyti, o ko – ne. Šito aiškumo, deja, pasigendu. Manau, ne aš vienas. Taupyti mažiausiai apgintųjų sąskaita – didelė nuodėmė.

Kultūros, meno, ypač literatūros žmonės tikrai nėra socialiai saugūs. Ir niekada nebus – gal kraštas per mažas, gal valdžios vyrų galvos per minkštos, gal esame užsikrėtę globalios kultūros virusu, kuris nuo raudonojo maro mažai kuo skiriasi... Tačiau kultūros žmonių darbštumas daug ką gali ir erzinti: juk jokio viršininko jie neturi, jokių *tabelių* jiems niekas nepildo, bet tie menininkai rašo, tapo, gieda ir smuikuoja kaip nevispročiai! Daug jų net ir iš didmiesčių vien tik dėl galimybės dirbti sprunka. Kad tik nepasiduotų sočiai tinginystei. O tai, mieli kolegos, šiaip ar taip žiūrėsime, daugeliui „normalių“ žmonių sudaro didelių nepatogumų. Tad tegyvuoja tas, kuris pirmasis sugalvojo, kad darbinius arklius iš pradžių reikia nuo kojų nuvaryti, o paskui „nušauti“ – duonos ir reginių ištroškusiai miniai vis jau šokia tokia pramoga, be to, žvilgantiems ristūnams, popso veisliniams žirgams, daugiau žolės lieka...

Mieli skaitytojai,

**neužmirškite 2010-iesiems užsisakyti
Lietuvos rašytojų sąjungos žurnalo „Metai“.**

Prenumeratą priima visi Lietuvos pašto skyriai.

Mūsų indeksas 5049.

Prenumeratos kaina: ketvirčiui – 21 Lt,

pusmečiui – 42 Lt, metams – 84 Lt.

MARIUS BUROKAS

7

It's hard to eat shit, without having visions

A. Ginsberg

Ar kada esu

*Pardavęs jums neviltį
Rudakailę*

*Aštrialiežuviams
Vingrybių mėgėjams?*

*Ar kada
Esu
Bandęs
Užkast jus
Ruda žeme*

*Kol jūs rékiat
Kol akys jūsų
Žvairios
Nuo teismo?*

*Nekenčiu
Ištarti
Taip lengva*

Taip paprasta

Pienės

*Pūkų
Lengviau atsikrato*

*Driežai
Odos*

Aš

*Eilučių
Ir žodžių*

Šiošiolika

Remiui

*Prisiminiau
Klausydamas
Iggy Popo „Sixteen“*

Tik šiandien

*Vis galvoju
Kaip leščiau tau
Paglostyt
Savo vaiką*

*Tas
Tai neišsigąstų*

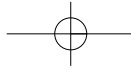
*Kabintų ranka
Tavo pirštą
Ir eitumėt*

*Velnias,
Su kuo čia
Susitarus*

*Kad mūsų
Nemažėtų*

Žydų kapinės. Zarasai

*raugerškiai dega
tarp antkapių žiauberių
sniegu spjaudosi*

*Vijokli bijokli
Uogom raudonom*

*Jau viskas
Žvarbu
Ir ruduo*

Ir tos spalvos

Tykom

*Šliaužia
Iš griovių*

*Kad viską
Nudažytų*

*Kaip joms šauna
Į galvą*

Vijokli bijokli

*Neturim laiko
Žaist*

*Turim laiko
Nuvyst*

*Tarp rudens
Amoniako
Cisternų*

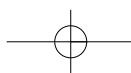
Vijokli bijokli

*Juk tas pats
Ką giedi*

*Nagais
Šakos įsikirtęs*

*Tarp rudens
Amoniako
Cisternų*

Vijokli bijokli

*Ištrauk man
Geluonį*

*Paguldyk
Į griovelį išilgą*

Išsaugok

Punktyras buvimų

*Nejau
Prisiminti galėsiu
Tik karštą
Gamtos tuštumą*

*Besikartojančius tamsos
Priepuolius*

*Išnirdavau iš jų
Į dumblą*

*Jame vaikščiojau
Gėriau
Rašiau --*

*-- Nėr už ko
Užsikabint*

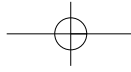
*Miesto sienos
Nebelaužo nagų*

*Nenusibrozdinu į akmenį
Nebenusimušu piršto*

*Puikiai išmokau
Nebūti --*

-- Radau apgraibom

*Ir
Jungiklį
Ir
Užmaršties užtrauktuką
Ir
Sutemų antklodę*

*Ir
Visas išdegusias plynaukštes*

*Tai dabar
Ilgai
Niekur neužsibūnu*

*Niekad nespėju
Papasakot*

*Kaip liūdnei
Mes visi baigsim*

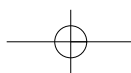
*Kaip linksmi
Po to švėsim*

Grįžau po savaitės

*baldaį spaudžiasi pasieniais
lyg įtartų mane
turint kirvį*

Neįvykęs placdarmas

*aš tiesiog laukiu
kol viskas
įklimps gintare*

Darius, paskiau šuo

Romanas

Tą vakarą parėjęs namo, rado Liną – sėdi su Indre svetainėje, gurkšnoja kavutę. Atrodė smagūs, linksmi. Ant atvožto pianino pūpsojo nematytas aplankas žalsvais viršeliais. Tikriausiai naujo koncerto natos.

Kai šeimnininkas sugrįžo, svečias sukruto išeiti, bet Indrė pakvietė sykiu pavakarieniauti ir jis sutiko. Ji padengė stalą ir išbėgo į virtuvę, paliko vyrus vienus. Darius pasijuto nejaukiai. Šį vakarą jis nesitikėjo sutikti Lino. Jau eidamas namo regėjo jį vilkintį dryžuotais kalinio drabužiais, kokius prisiminė iš kino filmų apie koncentracijos stovyklas, bet jis štai sėdėjo priešais išlaidytais baltais marškiniais, juodu velveto švarkeliu – linksmas salonų gražuolis. Tarsi nieko nebūtų atsitikę. Lyg tyčia Dariaus paklausė:

– Na kaip praleidot dieną? Gal įvyko kas nors įspūdingo, įdomaus?

– Nieko nauja, – liūdnai pamelavo Darius.

– Kaip nuobodžiai jūs gyvenat, – ėmė priekaištauti Linas. – Indrė sakė, kad esat statybininkas. Planuojat, renčiat tuos vienodus, pilkus, tiesiog bjaurius blokinius. Lyg nematėt Vilniaus bažnyčių, nematėt, kokius namų Kaune pastatė ta vargana tarpukario Lietuvėlė – banką, paštą, Karo muziejų... O ką jūs paliksit ateinančioms kartoms? Pilkas dėžes, taip panašias į kareivines.

– Bet žmonės nori tose kareivinėse gyventi, stoja į eiles butams gauti.

– Ir kaip mes juose gyvenam? Stumdomės tose mažose virtuvėlėse, sėdim štai vienodose svetainėse, gulim vienoduose miegamuosiuose. Ir pamažu pasidarom tokie panašūs vienas į kitą, lyg vieno lauko žirniai.

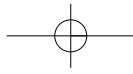
– Dabar tokie planai, tokie užsakymai.

– O jūs išdrįskit – nepaisykit jų planų. Sutrupinkit bent vieną plokščių stogą ir švystelkit virš jo kokią bokštą ar smailę, kad žmonės nustebę pakeltų akis nuo žemės, kad susimąstytų – gal yra kažkas aukščiau tos mūsų buities?

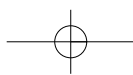
– O kas ten yra? – tyčia naiviai šypsodamas paklausė Darius.

– Dievas! – tyliai lyg kokią paslaptį sušuko Linas.

– Na, apie jį mums jau pasakojo tėvai ir kunigai. Tada buvom vaikai ir nesupratom, paskui – pamiršom.

- O kodėl pamiršom? Iš baimės. Nes draudžia, persekioja, tyčiojasi.
- Bet gyvenam. Apsieinam be Dievo.
- Tačiau kaip gyvenam? Geriam, ištvirkaujam, vagiam, meluojam, skundžiam, apsimitinėjam... Ir nesijaučiam kalti, dedamės šventeivomis.
- Bet juk turim įstatymus, teismus, kalėjimus.
- Mes jų nebijom. Juk tai tik žmonių įstatymai. Kaip mane gali teisti toks pat žmogus kaip aš? O gal jis dar didesnis nusikaltėlis? Gal jo kodeksas kreivas? Žiūrėkit: vienur už vagystę pasodins į kalėjimą, kitur nukirs ranką, dar kitur gal ir pakars. Mūsų teismas baudžia net už tai, kad žmogus galvoja kitaip, negu liepia šlovingoji partija. Kaip aš galiu gerbti tokį teismą? Ar turiu jo klausyti?
- Paklausysi, kai tave nuteis, mintyse nusišaipė Darius.
- Žmogus dar per silpnas, kad sukurtų visuotinį įstatymą.
- Darius paklausė:
- Išėitų, kad tokio įstatymo nėra?
- Yra! Jį mums davė Dievas. Surašė ant akmens luitų ir padovanojo Mozėi ant Sinajaus kalno. Nežudyk, nepaleistuvauk, nevok, nekalbėk netiesos... Jeigu pagal jį gyventume, būtume laimingi ir šventi.
- Tai kodėl negyvenam?
- Esame silpni. Dažniau klausome Piktojo gundymų, negu savo Dievo.
- Kalbate, lyg būtumėt kunigas. Tokias pasakas kunigai seka vaikams. Kaip mums jomis tikėti?
- Argi ne pasakose daugiausia tiesos?
- Bet pasaka juk ne viena. Jų daug. Kurioje yra tikroji tiesa? Ar toje apie Jėvą, ar apie Kristų, ar apie Alachą? O jūs sakote, kad yra vienas įstatymas! Jų daug.
- Žmonės nepasitiki savo jėgomis, laikiniais kunigaikščiais, imperatoriais, prezidentais. Jie ieško aukštesnės, aukščiausios Dvasios, kuri juos sutaukytų, gelbėtų, doros keliu vestų. Ieško Dievo pagal save – savo žemę, dangų, artimuosius, savo istoriją.
- Ir vėl *savi* dievai.
- Pasaulis keičiasi. Tautos geriau pažįsta viena kitą ir tampa atviresnės, artimesnės. Ateis laikas, kai jos pamatys, kad garbina tą patį Dievą, Aukščiausiąjį. Visa žmonija ims gyventi pagal Jo Žodį ir bus laiminga.
- Aš palauksiu to Dievo, – nusijuokė Darius.
- Galit nesulaukti. Tai įvyks negreitai. Žmonės yra konservatyvūs. Jie prisirišę prie savo dievų.
- Tuo metu į svetainę sugrįžo Indrė, atnešė padėklą vakarienės valgių.
- Maniau, vyrams tik sportas rūpi, o judu, girdžiu, filosofuojat, – dėliodama lėkštes, stebėjosi ji.
- Menki mes filosofai, – kuklinosi svečias.
- Na, Linas tai net su dievais pažįstamas, – paironizavo Darius.
- Dabar nusileiskit prie mano vakarienės stalo.
- Indrė ragino vyrus, ypač svečią, skanauti jos pataisytų mišrainių, žuvies, paskui – karštų sumuštinį. Darius iš baro atnešė butelį „Stoličnaja“. Šį vakarą norėjo išgerti. Tik ne su Linu. Dabar gailėjosi, kad neužsuko į „Šnektų“.
- Vakarienė atrodė jauki, linksma. Jos pažibos buvo Indrė ir Linas. Juodu vėl skraidė po muzikos pievas. Šnekėjosi apie orkestrus, solistus, kūrinius, kompozitorius... Dariui tų pievų gėlės buvo tolimos, nepažįstamos, jis liko

pievos pakraštį. Dažniau kilnojo savo taurelę ir stebėjo anuodu artistus. Linas vėl buvo Pirmasis Smuikas. Indrė tebesidžiaugė jo draugyste. Darius sėdėjo apgirtęs, kartais nė negirdėjo jų žodžių. Šiuokart jis nepavydėjo ir nepykė. Tegu paklega. Veikiausiai paskutinį kartą. Gal jau rytoj tą svečią pašnekins saugumas.

Bet štai Lino balsas pritilo. Darius sukľuso.

– ...susirenka įvairių žmonių – mokytojų, studentų, gydytojų. Pasikviečiam žymių slapūnų, jie daug žino. Šnekamės apie Lietuvos rūpesčius, svajojam apie laisvą gyvenimą. Būna įdomu. Ateik, išgirsi. Ši šeštadienį buvęs partizanas papasakos apie Rusijos kalėjimus.

– Nežinau, nedrąsu tarp nepažįstamų, – abejojo Indrė.

– Pulkelis savas, greitai priims, – drąsino Linas.

– Savas, bet slaptas, – netikėtai ir balsiai įsiterpė Darius.

Abu nušėiuvo. Matyt, suprato prasitarę. Linas patylėjęs tarė:

– Slaptas gyvenimas kartais būna šviesesnis.

– Bet viešas – saugesnis, – pasakė Darius.

– Tas saugumas neamžinas, – pranašavo Linas.

– Mums jo užteks.

– Jeigu visi taip galvotų, gyvenimo medis nudžiūtų. Kas nors turi laistyti jo šaknis.

– Vaizduojat didvyrius, o užsiimat niekais. Žaidžiat su ugnimi ir dar praeivius pažaišti viliojat.

– Tai šventa ugnis!

– Nebijot sudegti?

– Kas bijo vilko, į mišką neina.

– Aš nebijau vilkų, – tarė Indrė.

– Todėl, kad nesi jų mačiusi, – perspėjo Darius.

– Aš nebijau vilkų! – pakartojo Indrė.

– Bet dėl to nebūtina eiti į girią, – stabdė žmoną Darius.

– Pagailėkim Indrės, – tarė Linas ir pakilo nuo stalo.

Darius suprato smuikininką: pasiekė savo ir išeina. Girdėjo, kaip Indrė atsisveikindama sušnabždėjo: šeštadienį. Darius džiaugėsi, kad įskundė Liną saugumui. Jis yra tikras tvarkos griovėjas, valdžios priešas. Nusives Indrę į tą lizdą – reikės ją gelbėti. Bet šiandien jau gana. Išlenkė dar porą stiklelių degtinės ir nuėjo miegoti.

Dabar jam rūpėjo tas šeštadienis. Atsiminė, kaip įdėmiai Indrė klausėsi Lino žodžių apie tuos slaptus vakarus, lyg ir pažadėjo ateiti. Darius spėjo, kad jie pas Liną renkasi. Indrei tai – nekalta proga aplankyti jį namie. Kai visi išeis, smuikininkas gal pakvies ją dar pavakaroti, pasėdėti ant lovos... Ji nesupranta, kur eina. Svajoja apie pasimatymą su Linu, bet juk ten slapta, tamsi sueiga. Susirenka niurgzliai ir ieško, ko nepametę. Daužo galvas į mūrą. Patys prašo sau kilpos. Reikia atgrasyti Indrę nuo tos pagundos.

Šeštadienio popietę pakvietė ją pasivaikščioti po Svajonių parką. Indrė apsidžiaugė. Juodu seniai ten bebuvo, gal per Naujuosius metus, kai susitiko Pirmąjį Smuiką. Dabar parke, rodos, švietė ne saulė, o švari, skaisti pavasario žaluma. Lyg šviesūs kilimai driekėsi pievaičių žolynai. Vešėjo garbanoti krūmai. Beržus, liepas jau puošė perregimos žalsvos lapų miglos. Giedojo paukščiai.

Parko šviesa aistrino Indrę – ji vis žvalgėsi į besimainančius reginius, aikčiojo ir glaustėsi prie vyro peties. Žalias pavasaris globstė ir Darių, bet jam labiau rūpėjo Indrė. Jos artumas, meilumas šildė širdį. Šalia vėl buvo anoji – jo Indrė. Tarsi ta jos pažintis ir bendravimas su Linu tebuvo tik iliuzija, sapnas. Bet jis žinojo – tai niekur nedingo. Juk ir dabar Indrė gal tik apsimetė, meilinosi vyrui, kad jis atleistų, priimtų ją, tarsi nieko nebūtų atsitikę. Darius norėjo šį žaidimą žaisti – gal žmona persigalvos ir į tą susirinkimą pas Liną neis.

Jis pakvietė Indrę į kavinę „Svajonė“. Šią užėigą ji mėgo. Darius gyrėsi tą namą žmonai suprojektavęs. Pirmame aukšte buvo didelė moderni gėrimų ir saldumynų parduotuvė. Iš vestibulio kilo laiptai į antrą aukštą. Čia ir buvo ta keista, bet jauki kavinukė. Per pinučių tvorelę galėjai matyti didžiąją prekybos salę. Indrė mėgo sėdėti prie pat pinučių ir iš viršaus stebėti ten, žemai, po salę kiūtinėjančius žmones. Ir dabar jie rado čia stalėlį.

Salėje tvieskė šviesos, o kavinėje tvyrojo prieblanda, tyliai svingavo muzika, lalėjo lankytojų balsai. Buvo jauku. Darius užsakė ledų, kavos ir po taurelę konjako. Viskas atrodė kaip seniau. Indrė užsisvajojusi žvalgėsi po salę, gyrė ledus ir kavą, sakė, jog juodu galėtų ir dažniau į šią kavinę užėiti. Atrodė laiminga. Bet kai Darius atnešė dar po taurelę, ji sunerimo. Pastūmė stiklėlį į šalį.

– Kodėl? – nustebo Darius.

– Šį vakarą noriu būti blaivi.

– Kas atsitiko? – paklausė jis, nors atsakymą žinojo.

– Galvoju apie susirinkimą pas Liną, – prisipažino Indrė.

– Jau nebeištveri be Lino, – įgėlė jis.

– Nebūk cinikas. Ne Linas man rūpi.

– Tas kas?

– Tie žmonės. Apie ką jie ten kalbasi?

– Pritrūkai žmonių? Juk dirbi su žmonėmis. Ir aš tebesu šalia.

– O apie ką mes šnekamės? Apie virtuvę ir turgų. Kartais dar apie lovą.

– O tu nori filosofuoti? Stok į universitetą ir studijuok.

– Marksizmą ir leninizmą?

– O ką ten pas Liną išgirsi?

– Nežinau. Manau, ką nors...

– Svajotoja! Nesidžiaugi tuo, ką turi. Ieškai to, kas uždrausta.

– Noriu kažko daugiau. Eime abu, Dariau. Sykiu būtų drąsiau.

– Manęs nekvietė.

– Bijai?

– Esu atsargus. Nelendu į kilpą.

– Negąsdink. Argi uždrausta susirinkti, pasišnekėti?

– Žiūrint, apie ką šnekà.

– Vakare paklausysiu ir sužinosiu. Paskui tau papasakosiu.

– Jeigu pareisi. Jeigu neatsidursi už grotų.

– Pažadu pareiti.

Ji pasižiūrėjo į laikrodį ir pakilo.

– Tu lieki? – paklausė, matyt, nesitikėdama, kad jis palydės.

– Dar pasėdėsiu. Išgersiu tavo konjaką, – lyg juokaudamas pasiteisino

Darius.

– Nepadaugink, – paprašė ji ir išėjo.

Tarytum garsiau suskambo muzika. Aplinkui linksmai šnekučiavo jaunos po-

ros, draugų grupelės. Darius apsižvalgė po paties suprojektuotą kavinę. Atsiminė, kaip aiškino jos interjero akcentus Indrei. Didžiulė oranžinė vaza prie violetinės sienos ir dabar atrodė įspūdingai. Blizgančių taurių eilės bufeto palubėje vis dar tebebuvo nauji. Tačiau kavinės grožis dabar jį skaudino. Darius pirmąsyk čia liko vienas. Neišsaugojo Indrės. Ir prašė, ir gąsdino, bet ji išėjo.

Jis šaipydavosi iš pasakų apie likimą, bet šį vakarą rimtai apie tai susimąstė. Indrę lyg kažkas viliojo, traukė į jai paspęstą kilpą. Darius saugume pamelavo, jog jie susirenka pas Liną, bet štai Indrė kaip tik ten išbėgo. Gal saugumiečiai jau žiūri į juos pro langą. Gal atvažiuos ir visus susems. Jam tai patiktų. Bet Indrė! Prisimintų jo perspėjimus ir gailėtųsi, tik būtų per vėlu. Saugumui į nagus geriau nepakliūti. Išgėrė jos taurelę ir užsirūkė pypkę. Atsinešė iš bufeto dar stiklelį, bet daugiau nebegėrė. Norėjo apyblauvis žmonos sulaukti.

Ji namo parėjo vėlai. Atrodė prislėgta, gal nusiverkusi. Jis apsidžiaugė – išsvajotasis pyragas jai greitai apkarto. Norėjo sužinoti, kas ten atsitiko. Kai susėdo vakarieniauti, ironiškai paklausė:

- Ar patiko Lino svetainė?
- Svetainė kaip ir mūsų, tik žmonės ten kitokie.
- Turbūt geresni.
- Įdomesni.
- Gal kortom palošet ar riebių anekdotų suskėlėt?
- Jiems ne anekdotai rūpi.
- Tai kas?

– Mūsų gyvenimas. Lietuva.

– Na, savo gyvenimu mes patys rūpinamės. Kas mums gali padėti? Ar mes norim, kad mums kas padėtų?

– Apie mūsų gyvenimą mes mažai žinom. Ką mes girdėjom apie kalėjimus? Nieko. O tūkstančiai kalinių yra mūsų dienų kankiniai.

– Čia tu perdedi, – mostelėjo ranka Darius.

Indrė lyg neišgirdo jo žodžių ir toliau šnekėjo:

– Jie dūsta perpildytose kameroose, dieną negali atsisėsti nei ant lovos, nei ant taburetės – kad neužmigtų. Naktį guli apšviesti elektros lempų. Jie tuština ir verkia visų akivaizdoje, drabužius be diržo ir sagų lopo ne adatomis – degtukais... Dariau, ar jie dar žmonės? – jos balsas suvirpėjo.

– Jie yra nusikaltėliai. Kodėl jie tau parūpo? – susidomėjo Darius.

– Jie yra mūsų broliai ir seserys. Pakliuvo į kalėjimus už tai, kad pasakė tiesą apie mūsų gyvenimą, partiją ir valdžią. Juk dabar ir aš galiu ten atsidurti. Susirinkime ir aš išgirdau, kad mūsų valstybė, kuri taip elgiasi su žmogum, yra kalėjimas!

– Matai, Indre, kur tave nuvedė Linas, tas tavo Pirmasis Smuikas.

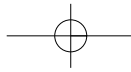
– Aš džiaugiuosi, kad sutikau kitokių žmonių. Jie bando plačiau po laisvąjį pasaulį pasidairyti, todėl jų akys šviesesnės, žvilgsnis aštresnis. Jie mato mūsų gyvenimo debesis, ilgisi saulės.

– Kalbi kaip kunigas.

– Ak, Dariau, gailiuosi, kad palikau tave „Svajonėje“, kad sykiu nenuėjom pas Liną. Dabar mudu geriau sutartume.

Kažin, pagalvojo jis. Vakarieniauti baigė tylėdami.

Darius laukė saugumo atpildo Linui, bet vis tuščiai. Smuikininkas kaip ir

anksčiau sukinėdavosi po jų svetainę, kartu su Indre grodavo, kartais po repeti-
cijos jie trise susėdavo už stalo, gerdavo kavą ir plepėdavo, juokaudavo, bet daž-
niausiai ginčydavosi. Linas vis drumsdavo vandenį, plaudavo Dariaus protą:
pasakodavo tai apie žmonių dvasios pančius – ateizmą, cenzūrą, saugumą, tai
apie kruvinųjų darbus – Rainius, Červėnę, Katynę. Darius veik apie viską kitaip
galvojo. Lino apsakytų baisybių jis nebuvo nė girdėjęs, jos atrodė netikros, prasi-
manytos, kad sudrumstų, apjuodintų naują gyvenimą. Kartais Lino žodžiai at-
rodė pagrįsti ir įdomūs, bet jis nenorėjo jų į galvą dėti. Jie buvo pavojingi jo
ramiam, tykiam gyvenimui. Jis tyčia erzino, kurstė Liną kuo atviriau išsikalbėti
ir kartais gailėjosi, kad smuikininko žodžių negirdi Veiliulis.

Darius jautėsi tvirtas ir saugus, baiminosi tik dėl žmonos. Juto, kaip ši
tolsta nuo jo ir šliejasi prie Lino. Labiausiai ją domino šnekos apie Lietuvos
istoriją, garsius vyrus, jų darbus... Smuikininkas pasakodavo daug ir oriai,
tarsi profesorius. Jis viską žinojo, apie viską pavaizdžiai kalbėjo. Ir vis kvie-
tė ateiti į susirinkimus šeštadieniais. Indrė dar ne sykį ten nubėgo. Darius
matė, kaip ji klimpstą. Nekantravo. Negalėjo suprasti, kodėl saugumiečiai
delsia. Ar jis per mažai jiems pasakė? Gal dar sykį į Joselinę nueiti?

Bet neprireikė. Vieną vėlų vakarą pas juos atėjo Dariui nematyta moteris.
Buvo sutrikusi, nusiverkusi. Kai tik užvėrė duris, moteris pusbalsiu sušuko:

– Liną suėmė!

– Vajėzau! – Indrė griebė viešnią už rankos ir nusitempė į svetainę.

Darius įkandin jų nuėjo. Norėjo daugiau apie tą gerą naujieną išgirsti.
Trise susėdo prie stalo ir lyg prieš maldą patylėjo. Viešnia žvilgčiojo į Darius,
atrodė, jo varžėsi.

– Gal neteisybė, kas tau sakė? – Indrė nesitvėrė savo kailyje.

– Pati mačiau. Mano akyse tai atsitiko.

– Papasakok, – prašė Indrė.

– Šį vakarą nunešiau Linui jo knygą, Maceinos „Didįjį inkvizitorių“. Pri-
sėdom šnektelėti, tada jie ir atėjo.

– Išsigandot? – išsprūdo Indrei.

– Aš nutirpau, bet Linas atrodė ramus. Jis, matyt, nujautė, žinojo, kad
taip atsitiks.

– Ką jie jam sakė?

– Beveik nieko. Tik ilgai kratė. Du vyrai peržiūrėjo jo knygas, laiškus, už-
rašus, plokšteles. Atrinktąsias dėjo ant stalo. Trečiasis saugumietis jas pa-
vartydavo, ir kažką į lapą užrašydavo. Paskui išgriozdė spinteles, stalčius,
lovą, visus kampus, net paveikslus nuo sienų nukabino.

– Ir ką surado?

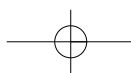
– Paėmė glėbį knygų, kelis sąsiuvinius, visus laiškus, nuotraukų albumą,
kelias plokšteles.

– Laimė, kad tu buvai pas Liną. Dabar viską žinom. Jeigu Linas vienas
namie būtų buvęs, gal be žinios būtų dingęs.

– Užtat aš įkliuvau. Užsirašė mano pavardę į savo popierius, klausinėjo,
ko čia ateinu ir išlaikė bute per visą kratą.

– Kaip jautėsi Linas?

– Visą laiką stovėjo prie knygų spintos ir žiūrėjo, kaip saugumiečiai kratą da-
ro. Kelis sykius pažvelgė į mane, rodos, nusišypsojo. Kai jau iš buto vedė, norėjo
smuiką pasiimti, bet tas raštininkas nusišaipė: „Užteks tau mūsų muzikos.“

– Kaip atsisveikint?

– Atsisveikint neleido. Linas tik iš tolo pasakė: „Neliūdėk, Aušrele. Paleisk paukšteliu.“ Supratau: turiu tuojau visiems pasakyti, kas atsitiko. Tebegirdžiu jo balsą, – moteris apsiašarojo.

– Padėsiu tau, – pasisiūlė Indrė.

– Ačiū. Tu mūsų būry nauja, dabar laikykis atskirai, gal išliksi. Užteks mūsų, jau susektų.

– Bet už ką! – sušuko Indrė.

– Už tai, kad teisybės ieškojom. Tokie jiems nepatinka. Jie žiūri, kad visi, nesidairydami į šalis, eitų vienu keliu.

– Bet kaip jie mus susekė?

– Jau apaštalu būry, šalia paties Dievo, buvo Judas.

– Atsimenu jus visus. Kuris? Man atrodė, kad esat tokie savi, artimi, – nerimo Indrė.

– Už trisdešimt sidabrinų apsimetė apaštalu, kad nepažintume.

– Tačiau kaip parduoti žmogų už saują sidabro? Ką paskui daryti?

– Judas pasikorė. Bet mūsų judai jau nesikaria.

– Tai gal tu šį vakarą ir mūsų Judą aplankysi.

– Jau visus aplankėm. Esat paskutiniai, kuriem žinią pranešiau.

– Bet Linas... Kas dabar Lino laukia? Gal mes galim jam kuo nors padėti? – lyg suirzo Indrė.

Jos leidosi į kalbas apie smuikininką, ėmė spėlioti, kas bus, ir Darius liovėsi jų klausytis. Moterų žodžiai apie Judą jį ižeidė. Net žmona ištarė to išdaviko vardą. Darius nenorėjo būti Judas. Na, Linui dabar gal ir į akis išrėžtų, kodėl įskundė. Ko lindo prie svetimos moters? Bet ką pasakytų Indrė? Ar jis pajėgtų išsiteisinti?

Kai viešnia išėjo, vakaras pasidarė dar niuresnis. Indrė nerimavo. Lino areštas jai atrodė baisi skriauda ir neteisybė. Ji niršo:

– Už ką Liną suėmė? Ką jis bloga padarė? Ar jis ką primušė, nužudė? Ar ką apgavo? Ar jis kovojo prieš valdžią, ar kvietė ją nuversti?

– Gal kvietė? – išdrįso abejoti Darius.

– Niekada negirdėjau. Valdžios negyrė, kartais ją peikė, bet ar tai – nusikaltimas? Ar nusikaltimas mylėti savo tautą, domėtis jos istorija, didžiuliais jos didvyriais, džiaugtis išminčiais, poetais, skaityti jų knygas? Ar nusikaltimas trokšti savo tautai laisvės?

– Ar ne per daug jis norėjo?

– Bet ar galima už tai sodinti žmogų į kalėjimą?

– Valdžia geriau išmano mūsų gyvenimą. Matyt, Linas pasirodė jai pavojingas.

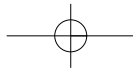
– Tai gal ir aš jai pavojinga? Juk ir aš nueidavau į Lino šeštadienius. Gal šianakt saugumiečiai ateis ir manęs suimt?

– Moterų valdžia nebijo. Miegok ramiai, – bandė pajuokauti Darius.

– O iš kur tu žinai? Gal esi valdžios draugas? – jos akys pasidarė piktos.

Jis suprato, kad turi liautis, negali peržengti ribos. Daugiau tą vakarą su Indre nebesiginčijo.

Tačiau Linas ir suimtas jų namuose dar klaidžiojo. Darius stengėsi kuo greičiau jį užmiršti. Džiaugdavosi, kai, grįžęs namo, rasdavo Indrę vieną.

Persimesdavo su ja vienu kitu žodeliu, balkone išrūkydavo pypkę ir, išsitiesęs Pavėsy ant kanapos, atsiversdavo „Tiesą“. Bet kai svetainėje suskambėdavo pianinas, jis krūptelėdavo ir nutirpęs laukdavo – bene išgirs smuiko balsą. Buvo įpratęs jo klausytis, dabar namie lyg ko trūko. Ir Darius, ir Indrė atminty tebesinešiojo anų akimirku garsus, vaizdus, įspūdžius.

Ji, būdavo, atsiverčia knygą ir žiūri pro langą. Arba susimąsčiusi sėdi prie atvožto pianino. Kartais paskambindavo kokią dainelę, bet staiga pakildavo ir nueidavo į virtuvę. Natų sąsiuviniai gulėdavo užmiršti.

Jis prisiminė, kaip Indrė pasitikdavo Liną pasidažiusi, užsileidusi ant kaktos plaukų vyturą. Dabar čiužinėdavo po kambarius papilkėjusi, murkšlina. Kartais užsukdavo pas jį į Pavėsį, prisėsdavo ant žaliosios kanapos, bet lyg neregė žiūrėdavo kažin kur ir tylėdavo. Jis visai nesuprato Indrės naktį. Ji, atrodė, darėsi vis karštesnė, geismingesnė. Palindusi po antklode, tuojau užgesindavo lempą ir glaustydavosi, bučiuodavo, tarsi norėtų kažką sopaus jam pranešti. Bet kai jis nudžiugęs imdavo ją glamonėti, Indrė atšlydavo ir nusi-grėždavo. Tarsi tyčia jį erzindavo ir kankindavo.

Darius nežinojo, kaip dabar laikytis. Kartais niršo, kad jai, matyt, teberūpi tas Linas. Tuomet jis panūsdavo šokti ir dingti jai iš akių – trenkti duris, palikti ją vieną, lėkti į „Šnekučių“ ir ten su draugais pasigerti. Bet kažkas jį stabdė, laikė. Ką girtuokliaudamas pasiektų? Visai prarastų Indrę. Gal ji, pametusi protą, imtų ieškoti Lino – eitų į saugumą, į areštinę ir pati už grotų atsidurtų. Kartais gailėdavosi jos – tokia suvargusi, nupalšusi... Norėdavo ją nuraminti, paguosti. Sykį, kai prisėdo šalia ant kanapos, paėmė ją už rankos ir paklausė:

- Ko tokia liūdna?
- Juk žinai, – taikiai atsakė ji.
- Ar verta?
- Viską padaryčiau, jei galėčiau.
- Ar yra dėl ko? – paklausė jis, bet tuojau pasigailėjo, nes ji atsakė:
- Dėl to, kad jis yra nekaltas.

Jis apsimetė, kad sutinka, ir prašneko:

– Toks yra gyvenimas: visiems tenka kentėti, bet juk retas tėra prasi-kaltęs. Veikiausiai Dievas taip išbando žmones.

– Tačiau valdžia – ne Dievas. Jai nevalia bandyti. Ji turi paisyti teisybės.

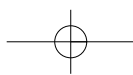
– Teisybę jai sunku rasti. Kiekvienas žmogus turi savo teisybę, reikalau-ja, kad valdžia tik jo teisybės laikytųsi. Valdžia kartais ir apsirinka, nepa-taiko. Kai kam tenka ir pakentėti.

– Manai, apsiriko? – viltingai paklausė ji.

– Kas čia žino? Gal paklausinės, patardys ir paleis, – guodė žmoną Darius.

Ji lengviau atsiduso ir ant jo krūtinės nusvarino galvą. Jis paglostė jai plaukus. Džiaugėsi, kad Indrė grįžta. Na, dar nesugrįžo, dar ilgai jam reikės apsimetinėti ir meluoti, bet išters. Juk dėl Indrės viską ir pradėjo.

Dabar kas vakarą viliojo Indrę iš namų – tai į parduotuves, tai į Svajonių parką, tai į kavinę. Ji, matyt, nujautė jo kėslus, spyriojosi. Bet sykį nusileido. Juodu nuvažiavo į senamiestį, vaikštinėjo po ūksmingą sodą, dairėsi į krautu-vių vitrinas, pasėdėjo prie fontano, paskui akmens laiptais kopė į kalną. Da-riui atrodė, kad šalia eina anų laikų Indrė – ji glaustėsi, juokėsi, čiauškejo. Tas vakaras atrodė iškirptas iš jų jaunatvės ir atkeltas į drumzliną šių dienų gyvenimą. Darius tikėjosi, kad tokių vakarų bus ir rytoj, ir poryt.

Bet kitą dieną, grįžęs iš kontoros, Indrės namie nerado. Na, gal išėjo į parduotuvę ar pas kokią auklėtinį. Kaip visada virtuvėje užkando, pervertė dienraštį ir išėjo į balkoną parūkyti. Prieš akis margavo begalę kartų matytas, jau įgrisęs, užtat savas vaizdas. Kad ir kaip būtų, jame visada pamatydavo ką nors netikėtą. Šiandien medžių laja buvo tamsesnė, negu visada. Pirmąsyk pamatė taip iškilmingai žydintį šermukšni. Anos mergaitės šį vakarą su lėlėmis žaidė kitoje pakrūmėje. Vakaro saulėje žalias pavasario vaizdas atrodė gražus.

Tačiau kur Indrė užgaišo? Prisiminė, kaip žiemą žmonos belaukdamas nekantravo, sielojosi, o ji grįžo iš koncerto linksma. Dabar lyg ir tvirčiau jau-tėsi. Turėjo būti Indrei atlaidesnis, daugiau jai leisti. Šį pavasarį ji daug patyrė, iškentėjo – tegu atsigauna. Galės ramiau gyventi: ir pagunda dingo, ir pati, syki nudegusi, bus atsargesnė.

Bet šįkart Indrė namo grįžo sutrikusi, prislėgta.

– Kur taip užtrukai? – pasiteiravo Darius.

– Saugume, – niauriai atsiliepė ji.

Jis išsigando:

– Ko ten ieškojai?

– Jie patys mane pasikvietė.

– Kam?

– Tardė. Du saugumiečiai klausinėjo apie susirinkimus pas Liną.

– Ar prisipažinai?

– Kaip neprisipažinsi. Jie viską žino. Net porą sykių citavo, kas ir ką ten sakė. Turim gerą skundiką.

– Tai ko dar tave tardo?

– Nori visus sušluoti. Matyt, ir kitus tardo. Ir manęs klausinėjo, kas ten ateidavo. Liepė su jais nesusitikinėti ir tylėti.

– Turi klausyti.

– Visus aplankyčiau, bet nepažįstu Judo. Jis ir vėl mane išduotų.

Darius džiaugėsi, kad ne jis vienas įskundė Liną. Gal liks švarus?

– Ar apie mane neklausinėjo?

– Lyg ir ne. Teiravosi apie Liną – ar lankėsi pas mus, apie ką kalbėdavomės...

– Ar papasakojai? – nutraukė jis.

– Kodėl turėčiau slėpti? Ar mes ką pikta darėm?

Dariui jos žodžiai patiko. Dabar ir Indrė yra skundikė. Tik ar ji pati neįklius?

– Tave paleido. Daugiau netardys?

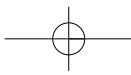
– Liepė penktadienio vakare ateiti. Atrodo, veikia prasidės teismas.

– Na, tu būsi tik liudytoja, – drąsino jis žmoną.

– Nežinau, – abejojo Indrė.

Ir nuėjo į virtuvę ruošti vakarienės.

Tos kelios dienos iki penktadienio slinko lėtai, tarsi metai. Ypač ilgi atrodė vakarai. Darius bandė užsimiršti: skaitė maršalo Čiuikovo atsiminimų apie karą knygą, buvo jau įpusėjęs. Bet Indrė... Ji nesitraukė nuo vyro, vis teiravosi, ko saugumiečiai iš jos dar tikisi, ko galėtų paklausti. Jai rūpėjo įsikalti į galvą, apie ką ji ten gali sakyti tiesą, o kada turėtų patylėti ar pameluoti. Kai jis imdavo gintis nežinąs – juk ne tardytojas, ji pradėdavo

pasakoti apie tuos Lino *šeštadienius*: kokie žmonės buvo atėję, kas skaitė paskaitytas, kas ko paklausė, kas ką atsakė. Per porą vakarų Darius apie tuos plepių suėjimus sužinojo beveik viską.

Patarė žmonai nieko neslėpti:

– Jeigu nori išbristi sausa, sakyk tiesą, tik tiesą. Jeigu imsi meluoti, susipainiosi ir nuskęsi. Tiesą bus iškløję kiti, gal net pats Linas, ir tu liksi melagė. Susigadinsi gyvenimą.

– Bet aš, sakydama tiesą, paskandinsiu kitus. Ten ateidavo šviesių, įdomių žmonių.

– Tegu jie už save ir atsako. Ko ten landžiojo, ko ieškojo, ką žadėjo? Ne tik patys įklimpo, bet ir kitus, ir tave įklampino. O tau jų gaila.

– Man jie – nekalti.

– O valdžiai?

– Nežinau, nežinau, – susisukdavo Indrei galva.

Iš pradžių Dariui patiko, kad saugumas ją pričiupo. Tegu pamato, su kuo susidėjo, tegu sužino savo klajonių kainą. Bet kai žmona jo akyse taip blaškėsi, galavosi, jis ėmė jos gailėti. Baiminosi, kad tardoma ji įsikarščiuos, išsiplėpės, pati į kaltinamųjų suolą atsisės. Penktadienį Darius visai iširo. Darbo valandas pradykinėjo, po darbo kartu su bičiuliu užsuko į „Šnektų“. Bet alaus nedaug išgėrė – išskubėjo namo Indrės laukti.

Ji grįžo temstant. Atrodė įkaitusi, lyg nuo žarijų nušokusi. Sušuko:

– Mačiausi su Linu!

– Ar jį paleido, ar tave buvo pasodinę? – nustebo Darius.

– Saugumiečiai surengė akistatą.

– Nesitikėjai?

– Abu apsidžiaugėm. Kai įėjau į tą kambarį, už stalo sėdėjo du tardytojai, o prie sienos stovėjo trys vyrai. Linas – vidury. Aš jau bėgau pasisveikinti, bet saugumietis sustabdė. Sako, palauk, moterie, ar tu kuri nors iš jų pažįsti? Atšoviau, kad Liną pažįstu geriau už saugumą. Liepė parodyti jį. Dieve, Linas man šypsojosi... Tada anuos du vyrus išvedė, o mudu susodino prie ilgo tardytojų stalo – priešais vienas kitą.

– Bet juodu ne į pasimatymą pakvietė? – bandė atvėsinti ją Darius.

– Ne, mane klausinėjo apie Liną: kada susipažinom, kur susitikinėjom, ką veikėm, bet daugiausia – apie tuos *šeštadienius*. Aš išsigandau, nežinojau, ką kalbėti, kad kam nors nepakenčiau. Linas nuramino ir pamokė: „Apie mane, Indrute, pasakok viską, kaip buvo, aš nebijau.“ Supratau, kad apie kitus turiu tylėti. Nudžiugau ir daug ką linksmai atsiminiau. Saugumietis vos spėjo rašyti. Klausinėjo ir apie *šeštadienių* žmones, bet aš sakiau, kad ten buvau naujokė ir nieko nepažinau. Tai jiems labai nepatiko.

– Ar Linas nesumenkęs? – vylingai pasiteiravo Darius.

– Nė per aguonos grūdą. Atėjo lyg nuo scenos: nusiskutęs, gražiai susišukavęs, apsilvilkęs juodu švarkeliu.

– Tau, matyt, patiko.

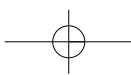
– Tik buvo gaila, kad jis yra kalinys. Po akistatos atėjo kareivis ir išsivedė.

– O tu laiminga parsiskridai namo, – ironizavo jis.

– Nelaiminga, Dariau, – jos balsas nuliūdo, akys apsiblausė.

– Kodėl gi?

– Manęs dar ilgai nepaleido. Spyrė būti skundike. Sako, padraugauk su

tais Lino bendrininkais, pasiklausyk, apie ką jie šnekasi, ar vėl nesirenka į kokį lizdą, ir mums papasakok. Jeigu su mumis draugausi, sako, tau viskas seksis, o jeigu spyriosies, išlėksi iš mokyklos, gal dar ir kalėjimo gausi. Abu pakaitomis visą valandą mane spaudė.

– Ar sutikai?

– Tu laikai mane skundike?

Jis neatsiliepė. Tylomis nusišaipė: šeimoje užteks ir vieno. Bet dėl atsisakymo būti skundiku išmesti iš darbo jam atrodė paika. Indrė tebeniršo:

– Jiems neužtenka vieno Judo. Nori mus visus nupirkti, paskui pasijuokti. – Atsigręžė į Darių: – Ko tyli, lyg būtum svetimas? Juk abu sėdėjom su Linu už šito stalo, bet dabar kentėti turiu viena. Padėk man!

Jis tebetylėjo. Burna buvo pilna priekaištingų žodžių, tačiau laikė juos užkandęs. Suprato, matė, kaip jai dabar sunku. Turi būti atlaidus, turi paguosti ją. Tarė:

– Neimk tų tardymų taip giliai į širdį. Matei – net Linas nebijo. Juk žinom: visos audros praeina. Prauš ir šita. Dabar jie tave lanksto, kamuoja, bet juk liausis. Po teismo vėl atsitiesi, atsigausi ir gyvensim kaip seniau, gal dar linksmiau. Eisim į teatrus, koncertus, kavines...

– Bet ar jie apie tai svajoja?

– Mudviem užteks savo svajonių.

Ji nutilo. Tie žodžiai, matyt, jos nepaguodė.

Darius laukė Lino teismo. Tie ilgi vakarai, tos Indrės šnekos apie smuikininką bei saugumiečius jį vargino ir erzino. Jam nusibodo apsimetinėti, vaidinti nieko nenutuokiantį naivuolį. Juk jis žinojo, kad Linas bus nuteistas ir sės į kalėjimą. Gaus, ko nusipelnė. Laikys save tautos užtarytoju ir kankiniu, bet tikrąją tiesą žinos tik jis, Darius. Jis norėjo, kad teismas kuo greičiau tą tiesą paslėptų ir gražintų jam ramybę.

O Indrė to teismo bijojo. Įsivaizdavo save kaip svarbią liudytoją ir vis guodėsi Dariui, jog nežino, kaip ten reikės laikytis. Ji privalės viešai pasakoti apie Liną ir *šeštadienius*. Dabar gailėjosi, kad per akistatą išsiplepėjo. Linas paragino ir ji užsimiršo. Norėjo jam, areštantui, parodyti, kokie mieli buvo jūdviejų susitikimai laisvėje. O saugumietis viską užrašė. Teisėjas turės jos žodžius ant stalo, gal lieps juos visiems iškloti, ir ji negalės jų išsiginti. Ims klausinėti ir apie tų šeštadienių žmones. Jeigu papasakos apie juos, taps skundike, jeigu išsisukinės – užrūstins teisėją, gal gaus ir kalėjimo. Ar vienaip, ar kitaip atsitiktų, ji liktų kalta.

– Argi aš esu nusikaltėlė? Kodėl turiu eiti į teismą ir liudyti prieš dorą žmogų? – klausinėjo ir klausinėjo ji.

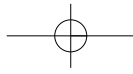
– Nereikėjo lakstyti paskui tą Pirmąjį Smuiką, – neiškentęs pasakė jis.

– Ar draugystė su tokiu žmogum yra nusikaltimas?

Čia jų mintys skyrėsi, jis savųjų nesakė.

Taip jie leido vasaros dienas – nė nejausdami jų šviesos.

Pagaliau abu gavo šaukimus į teismą. Darius nustebo – jis tikėjosi išsisukti. Manė, kad, įskundęs Liną, liko saugumiečių draugas ir tie išsaugos jo paslaptį. Dabar jis pasijuto išmestas už durų, įvarytas į Lino kompaniją. Laisvą valandą ir jo mintys bėgo į teismą – ko ten galėtų paklausti ir ką jis turėtų sakyti? Na, Linas jo žodžiais nepasidžiaugs, tik ar nebus teisme žmonių iš miesto? Ne-

norėtų jų akyse išsimurzinti. Kamavo nežinia. Baimę kėlė ir teismo pavadinimas: Aukščiausiasis. Lyg pats Dievas. Dabar suprato ir Indrės rūpesčius.

Paskirtą dieną išsiprašė iš darbo ir sykiu su Indre nuėjo į tą atlygio už kaltes įstaigą. Prie jos ant šaligatvio stoviniavo žmonių grupelės. Jas nuo teismo pastato skyrė graži metalinė tvorelė ir siauri vartukai, prie kurių šnekučiavo keli pilkašvarkiai vyrai. Darius ir Indrė parodė jiems šaukimus ir praėjo. Prie namo durų uniformotas milicininkas patikrino jų pasus ir nušuntė į liudytojų patalpą antrame aukšte. Tai buvo šviesus, erdvus kambarys. Pasienuose stovėjo minkštų kėdžių eilės, viename kampe sėdėjo keli jauni, Dariui nematyti žmonės. Darius ir Indrė atsisėdo arčiau durų. Atėjo dar pora pusamžių vyrų ir jauna mergaitė, turbūt dar mokinukė. Visi susipietė viename kampe ir tykiai šnekučiavo. Kartkartėmis į juodu žvilgčiojo.

Turbūt jų žvilgsniai Indrę trikdė. Ji tarė:

– Tai žmonės, kurie šeštadieniais ateidavo pas Liną. Jie mane atsimena. Man nesmagu nuo jų atsiskirti, juk nesu skundikė. Eime pas juos.

– Aš jų nepažįstu ir nenoriu pažinti. Man užtenka Lino. Būčiau laimingas ir jo nesutikęs.

Indrė pakilo ir nuėjo prie anų žmonių. Jie suklego, matyt, apsidžiaugė.

Darius liko vienas. Pasijuto nejaukiai. Net žmona jį paliko ir nupėdino pas svetimus. Pamažu jis suvokė savo vietą šiame kambaryje. Negi ir teismo salėje bus toks vienišius? Negi neatsiras daugiau žmonių, kuriems tas Linas nebūtų įkyrėjęs šnekomis apie Lietuvą? Juk šeštadieniais pas Liną ateidavo ir tas, kuris taip pat jį įskundė. Kur šis žmogus dabar, kodėl nesėdi šalia Dariaus? Gal jis aname kampe, tarp savo draugelių? Kodėl tik jis, Darius, turi čia kentėti Judo kančias? Norejo pašokti, trenkti duris ir išlėkti į gatvę. Bet kišenėje – šaukimas į teismą.

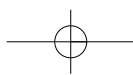
Pagyvenusi akiniuota moteris, rankoje laikydama popieriaus lapą, paskelbė: šiandien teismo posėdyje bus apklausiami liudytojai ir priimtas nuosprendis. Iš lapo ėmė skaityti liudytojų pavardes, pašauktieji turėjo atsiliiepti. Moteris paaiškino, jog liudytojai pagal sąrašą bus kviečiami į teismo salę. Darius tame sąraše buvo paskutinis.

Pirmas liudytojas įkandin moters išėjo iš kambario. Kiti išsigandę žvilgčiojo tai į duris, tai vieni į kitus. Dariui rūpėjo Indrė. Ir ji atrodė pašiurpusi, pabaisusi, bet lyg ir laiminga, kad sėdi tarp savų, kad yra tokia pat kaip jie.

Byla užtruko. Liudytojų būrelis tirpo lėtai. Iškviestieji atgal į kambarį negrįžo. Laukiantieji kvietimo vis labiau nerimavo. Šnekos nutilo. Vyrai ėmė žingsniuoti po kambarį, dairėsi pro langus, moterys kažko ieškojo rankinukuose. Indrė vis taisė savo garbanas. Darius panoro užtraukti dūmą, čiupinėjo kišenėje pypkę, bet nežinojo, ar galėtų išeiti į rūkomąjį.

Pagaliau akiniuotoji iškvietė Indrę. Žmona praeidama pažvelgė į Darių. Jos akys buvo baikščios, atrodė, prašė pagalbos. Jis atsistojo ir lydėjo žmoną, bet teismo moteris užtrenkė prieš jį duris.

Liudyti jis nuėjo paskutinis. Įžengė į erdvią, šviesią teismo salę. Nors pro aukštus langus plieskė saulė, palubėje spygsojo keli šakoti žibintai. Abipus tako driekėsi minkštų kėdžių eilės. Platus raudonas kilimas bėgo per salę į pakylą, ant kurios už ilgo stalo sėdėjo pagyvenęs teisėjas ir du įmitę tarėjai. Žemėliau prie stalo galo stovėjo nedidelė tribūna, pasukta šonais į salę ir teisėją. Akiniuotoji atvedė Darių į tą tribūną. Jis pakėlė akis ir tiesiai prieš

save išvydo Liną. Jis sėdėjo ant kėdės prie teisėjo pakylės. Už jo nugaros stovėjo milicininkas. Smuikininkas neatrodė panašus į kalinį – vilkėjo baltais marškiniais, juodu švarku, laikėsi oriai, gal net prakilniai. Tik jo veidas, kelias savaites nematęs saulės, buvo pablyškęs. Linas smalsiai žiūrėjo į liudytoją, lyg bandė atspėti jo mintis.

Darius nužvelgė salę. Priekinė eilė buvo apytuštė, joje sėdėjo keli vyrai, vienas – jam nematyta tamsiai mėlyna uniforma. Antroje eilėje spietėsi liudytojai. Jie atrodė sudirgę, liūdni, lyg būtų atlikę išpažintį, bet negavę išrišimo. Tarp jų pamatė ir Indrę. Jos akys buvo užvertkos, bet ji viltigai žiūrėjo į Dariusį.

Teisėjas paprašė jį prisistatyti teismui, paskui ėmė klausinėti. Vartė Lino bylą, kurioje, matyt, buvo ir tas Dariaus skundas saugumui. Vis klausė tų pačių dalykų, kuriuos tada apsakė saugumiečiui, tik šįsyk reikėjo pasakoti plačiau, smulkiau – ką Linas jų namuose kalbėjo apie Maskvą ir rusus, kokias Lietuvos skriaudas minėjo, kaip apibūdino kunigaikščius ir partizanus, kokias Brazdžionio knygas davė skaityti ir platinti... Darius iš pradžių lyg ir gėdijosi žmonių akyse įdavinėti Liną, bet jį gąsdino svetimas, kietas teisėjo balsas, jis bijojo, kad tas ims ir primins jau seniai saugume pasakytus jo žodžius. Ir jis pasiryžo. Dar labiau jį pakurstė Linas. Jis, rodos, laukė blogų Dariaus žodžių, bet, juos išgirdęs, nustebo. Paskui ėmė nervintis, skeryčioti ir pirštu rodyti Dariusį kitiems liudytojams, kol teisėjas jį perspėjo. Darius įniršo. Prisiminė, kiek dėl to plevėso smuikininko prisikentėjo, ir štai dabar galėjo laisvai atsilyginti. Jis liudijo gerokai daugiau, nei žinojo. Jautėsi net teišus, nes jam atrodė, kad kalba tiesą.

Išklausęs liudijimų, teisėjas paskelbė valandos pertrauką. Milicininkas išvedė Liną, o teismo publika išvirto pro duris į koridorių. Liudytojai vėl susirinko į savo kambarį ir, sustoję ratu, karštai sušneko. Ir Darius bandė tarp jų įsibrukti, bet jie susiglaudė ir nutilo. Indrė žiūrėjo į grindis. Darius pasijuto jiems svetimas ir išėjo ieškoti kokio kampo, kur galėtų parūkyti.

Pertraukai baigiantis vėl visi susirinko į salę. Žmonių gerokai pagausėjo, paskutinėse eilėse dabar sėdėjo daug vyrų pilkais švarkais. Darius tarp jų pamatė Veiliulį ir nuskubėjo į pustuštę pirmą eilę. Linas jau ant kėdės sėdėjo, už jo pečių dabar stovėjo du milicininkai. Teisėjas pakvietė kalbėti valstybės prokurorą. Į tribūną, kurioje neseniai stovėjo Darius, įlipo tas jaunas vyras tamsia uniforma. Savo kalbą skaitė iš popierių:

– Garbusis tarybinis teisme, jūsų nagrinėjamoji Lino Želvos byla yra išskirtinis įvykis šiandieniniame mūsų gyvenime. Teisiamojo asmenybė ir darbai – atsitiktiniai, svetimi ir priešiški vieningai tarybinei visuomenei. Tai tėra suplėkusi atlieka tos tamsios tikrovės, kurią mūsų žmonės seniai iškentėjo ir stengiasi pamiršti. Kaip parodė liudytojai, teisiamašis aną tikrovę bandė pašviesinti – jis revizavo Lietuvos istoriją, idealizavo senovės kunigaikščius ir nacionalistinius smetoninius vadukus. Jo meniniu pranašu tapo buržuazinis pabėgėlis Bernardas Brazdžionis. Teisiamašis juodino tarybinę tikrovę, šaipėsi iš mūsų ekonomikos laimėjimų, menkino tarybinių tautų draugystę. Buržuazines, nacionalistines sąmonės piktžoles Linas Želva sėjo darbo ir namų aplinkoje, savo veiklai bandė suteikti organizuotą formą. Liudytojų išvardyta ir paties teisiamojo iš dalies pripažinta veika yra nusikalstama, ji prieštarauja mūsų valstybės įstatymams, yra kenksminga mūsų didžiosios tėvynės gerovei ir saugumui. Linas Želva nusižengė pagal Tarybų Sąjungos Baudžiamojo kodekso 58-10 straipsnius ir turi būti izoliuotas nuo

laisvos tarybinės visuomenės. Valstybės vardu siūlau teismui įkalinti Liną Želvą penkeriems metams priverčiamųjų darbų kolonijoje.

Prokuroro kalbos salė klausė lyg apmirusi. Nelaukdamas, kol ji atsigaus, teisėjas paklausė kaltinamojo, ar jis pageidautų, kad teismas išklaustų gynamosios advokato kalbos. Linas atsiliepė:

– Buvau su tuo teismo paskirtuoju advokatu susitikęs. Į mano klausimą, ar gintų mane pagal sąžinę, jis atsakė, kad mano darbus vertins pagal tarybinius įstatymus. Tokio advokato man nereikia. Ginsiuosi aš pats, nors žinau, kad šiame teisme laimės ne gynyba, bet kaltinimai.

Teisėjas leido Linui tarti šioje byloje paskutinį žodį. Jis atsistojo ir patylėjęs prabilo:

– Tarybinis teisme, liudytojai ir gausiai čia susirinkę saugumiečiai, tikriausiai jūs visi laukiate, kad aš dabar imsiu gailėtis savo žodžių bei atliktų darbų ir tikėsiuosi sulaukti švelnesnės bausmės. Tad paklauskite ir paskui kitiems pasakykite: aš nieko neišsiginu ir neišsižaduo. Džiaugiuosi, kad šioje mus apsiautusioje naktyje man pasisekė išsaugoti ir parodyti tiesos kibirkštį. Didžiuojuosi, jog tebesu tikras lietuvis. Didžiuojuosi savo tauta, jos kunigaikščiais, karžygiais, knygnešiais ir partizanais, jos artojais ir poetais, kurie gynė ir kūrė Lietuvą, išsaugojo jos dvasią ir žodį. Aš brandinau ir skleidžiau mintį, kad Lietuva išters nūdienį jungą, jeigu mes nepamiršime, kas esame ir ko siekiame. Mūsų senoliai ir tėvai iškentė ilgą devynioliktojo amžiaus priespaudos naktį ir pabudo, mums rytas išauš greičiau, jeigu jo lauksime...

Liudytojai nuščiuvę klausėsi Lino, bet jų buvo nedaug. Kiti, tie pilkašvarkiai vyrai, pamažu įsišneko – iš pradžių tylomis, paskui vis balsiau, garsiau. Matyt, buvo to išmokyti. Salė ošė. Atrodė, kad teisiamojo žodžiai neįdomūs, niekam nerūpi, nebent jam vienam.

Bet ir Linas pakėlė balsą, lyg įsikarščiaavo, lyg supyko:

– Draugas prokuroras skelbia man bausmę tarybinės valstybės vardu. Ir šis teismas teisia jos vardu, todėl aš jo nepripažįstu. Mano tėvynė ir mano valstybė yra nepriklausoma Lietuva. Tarybinio teismo man paskirtą bausmę aš priimsiu tik kaip svetimos valstybės belaisvis.

Salė suklego. Teisėjas kelis sykius trinktelėjo plaktuku į stalą ir pareiškė nutraukias politinę teisiamojo kalbą. Linas tarė:

– Liko tik keli žodžiai. Ačiū liudytojams už nuoširdumą ir ištikimybę. Gyvuokit, laikykitės ir nepamirškite manęs. Gal susitiksime laisvoje Lietuvoje. Nenorėčiau joje sutikti liudytojo Dariaus. Svečiavausi jo namuose, laikiau jį tikru lietuviu, bet jis mane išdavė, įskundė. Kaip šuo iš pasalų įkando. Bet gyvenime niekas neprapuola. Ir tau, Dariau, kas nors atlygins – gal tarybinis saugumas, gal Dievas.

Teisėjas paskelbė paskutinę pertrauką ir išėjo. Žmonės nesiskirstė, laukė nuosprendžio. Ir Linas dabar liko ant kėdės sėdėti. Atėjo dar du milicininkai, atsistojo prieš jį – lyg atskyrė nuo salės. Žinojo, ką darė. Iš tiesų liudytojų būrelis sustojo prieš Lino akis, bandė jį šnekinti, bet sargybiniai draudė, visiems liepė grįžti į savo vietas. Žmonės atsitraukė tik per žingsnį, tylomis šnekučiaavo, tarsi glaudėsi prie savo ganytojo, rodė, kad nenori su juo skirtis.

Darius matė: ir Indrė kartu su jais stovėjo. Buvo žmonai atlaidus: tegu atsižiūri į savo smuikininką, juk ilgai jo nematys. Dabar Dariui labiau rūpėjo jo paties reikalai. Linas išdavė žmonėms jo paslaptį. Kaip ją sužinojo? Nejaugi

tardytojas išplepėjo? Bet gal ir pats Linas tardomas suprato. Kaip dabar reikės gyventi? Kaip su Indre sutars? Kaip žiūrės į jį žmonės, jei ta žinia pasklis po miestą? Paskutinis Lino žodis jį apjuodino, laimė, kad nedaug žmonių girdėjo. Gal liudytojai palaikys liežuvį už dantų. Juk teismo pāslaptis privalu saugoti. Šios mintys vėlėsi Dariaus galvoje per visą pertrauką.

Akiniuotoji dama paliepė visiems atsistoti, ant pakylos užlipo teisėjas. Jis perskaitė nuosprendį. Išvardijo visus Lino nusikaltimus. Paskyrė teisiamajam penkerius metus kalėti pataisos darbų kolonijoje – tiek, kiek siūlė prokuroras. Nuosprendis galutinis ir neskundžiamas. Teisėjas trinktelėjo plak-tuku į stalą, ir milicininkai išvedė Liną iš salės.

Teismas baigėsi, žmonės greitai išsiskirstė.

Darius spėriai paliko teismą ir, lyg pabūgęs užtrukti prie šios įstaigos, perėjo gatvę, ėmė vaikštinėti šaligatviu. Laukė Indrės. Nuo pat ryto ketino po teismo posėdžio pakviesti ją į „Svajonę“ ir sykiu prasiblaškyti, pamiršti sunkią dieną. Netrukus Indrė ir dar kelios liudytojos išėjo pro teismo kiemo vartelius. Darius žengė į gatvę ir pamojo jai. Žmona ūmai nusigrėžė ir nu-straksėjo kartu su draugėmis. Jis nustebo. Ilgai pėdino paskui tą būrelį, bet matė tik Indrę. Seniai bematė ją iš tolo, lyg slapčiomis. Atrodė gerai pažįs-tama, bet lyg ir kita – vinklesnė, jaunesnė, negu buvo įpratęs kasdien ją matyti. Lydėjo ją akimis, tarsi kadaise po pirmųjų pasimatymų. Panoro pa-vyti ir užkalbinti kaip tada, kai jai merginosi, bet žingsniavo vis lėčiau, atsi-likdamas. Nežinojo, kaip užšnekinta atsilieptų, kaip pažvelgtų į jį. Lyg bijo-jo jos. Tylomis šaukė ją sustoti, atsigręžti, palaukti ir stebėjosi, kad Indrė negirdi. Juk visada atsigręždavo.

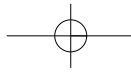
Būrelis stotelėje stabtelėjo, atriedėjo troleibusas, jos į jį sušoko ir nuvažia-vo. Darius suprato, kad ši vakarą liko vienas. Apsigrėžė ir patraukė namų link.

Vėl praėjo Aukščiausiojo teismo pastatą. Atrodė keista, kad dabar šis dunk-sojo toks tykus, šaltas. Juk ką tik jame dėjosi aistrūs, sopūs dalykai. Žmonės nerimo, degė, laukė... Slaptingas, baugus namas. Šiandien ir Darius jame bai-gė savo opų reikalą. Rodos, sunkų akmenį nuo širdies nuvertė. Savo namus, šeimą apgynė. Dabar po darbo galės be baimės praverti namų duris – nebeišgirs to nelemto smuiko. Daugiau nereikės sėdėti kartu su Linu ir tuščių šnekų apie Lietuvą varinėti. O svarbiausia – galės vėl ramiai vienas džiaugtis Indre.

Na, teismas ir jį užkliudė. Linas išvadino jį šunim. Ar liudytojai suprato, ką Linas norėjo pasakyti? Gal pagalvojo – et, teisiamas žmogus įsitarščia-vo ir leptelėjo. Juk ten visiems rūpėjo Linas, o ne jis, Darius. Praeis kelios dienos ir žmonės užmirš, ką tas smuikininkas sakė. Ir Darius liks švarus.

Tik ar užmirš Indrė? Ji viską susidėjo į galvą. Turbūt jai iš visų liudyto-jų Linas atrodė brangiausias. Taip ja rūpinosi – groti mokė! Gal ir daugiau ko mokė... Negreitai užmirš. Bet Darius palauks, pakentės. Sunkiausia bus pradžia, gal šis vakaras. Prisiminė jos mestą žvilgsnį prie teismo rūmų. At-rodė lyg strėlė, lyg peilis... Matyt, dabar ne sykį taip pasmaigstys. Reikės išverti. Apsimes, kad labai skauda, ir ji atitirps, atleis.

Taip šviesiai nusiteikęs, grįžo namo ir ėmė laukti Indrės. Sumanė šįvakar pasitikti ją bent kiek gražiau. Užtiesė balta staltiese svetainės stalą, sugrai-bė šio bei to vakarienei. Iš pradžių paslaminės liūdnu veidu, paskui atneš porą krištolinių taurių ir butelį gruziniško. Juk net po laidotuvių žmonės

susėda prie šviesaus stalo. Pakvies užmiršti Lino bylą, pasiūlys tostą už tykias juodviejų dienas. O gal visai nereikės prisiminti to teismo, gal ir Indrė parėjusi norės atitokti, atsikvėpti?

Laukė ilgai ir kantriai. Balkone išrūkė kelias pypkes. Jo akyse užgeso vakaras. Dangaus žydrainėje suspindo kelios žvaigždės. Medžiai apsitaisė nakties apsiaustais. Artėjo vidurnaktis. Darius suabejojo, ar Indrė besugrįš. Niekada taip nesiulgė. Nenorėjo tikėti, kad tas teismas taip susuko jai galvą. Juk galėjo pareiti namo ir pasišnekėti. Ar vienai lengviau tai iškentėti?

Spėliojo, kur ji galėjo šianakt prisiglausti. Žinojo, kad artimų draugijų neturėjo. Tik jis buvo Indrės draugas. Gal Lino *šeštadieniuose* kas nors prisigerino? Kai ėmė ten lankytis, pasidarė užviresnė, vis rečiau beateidavo į Pavėsį.

Tebelaukė jos. Stovėjo balkone ir žiūrėjo į taką tarp juodų medžių. Bet tamsa buvo tuščia. Staiga nakties tyloje garsiai sučirškė skambutis. Indrė sugrįžo! Jis tekinas nulėkė prie durų. Bet skambėjo telefonas. Pakėlė ragelį. Išgirdo Indrę:

- Nemiegi?
- Laukiu tavęs.
- Šianakt nepareisiu.
- Kodėl?
- Juk žinai.
- Nenutuokiu, – pamelavo jis.
- Apsimeti.
- Pasakyk!
- Ne dabar. Esu ne viena.
- Su kuo?
- Su tėvais.

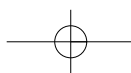
Jos balsas atrodė pavargęs, Darius bijojo, kad jis tuojau nutils. Skubiai paklausė:

- Kada sugrįši? – Pasigailėjo taip paklauses, lyg būtų suabejojęs, ar ji suvis begrįš. – Nekvailiok. Rytoj po pamokų pareik namo. Neieškok, ko nepametei.
- Pamečiau, Dariau, ne aš.
- Nepriekabiau.
- Šianakt mudu nesusikalbėsime. Gal kada nors...

Jos balsas suvirpėjo ir nutilo. Ragelyje ėmė pypsėti. Darius stovėjo ir lyg neregys žiūrėjo į telefoną. Nenorėjo tikėti tuo, ką išgirdo. Indrė negrįžta! Nakvoja pas tėvus. Paliko jį! Kodėl? Ką bloga jai padarė? Patupdė jos smuikininką. Ar ne pats Linas šnekom apie laisvą Lietuvą, visokiais *šeštadieniais* bausmės nusipelnė? Ar ne jo paties apaštalas jį įskundė? Kuo Indrei užkliuvo Darius? Na, pasakė teisme kelis žodžius prieš smuikininką – ar dėl to jai reikia palikti namus?

Nuėjo į svetainę. Šviesus stalas, padengtas dviem, sugildė širdį. Stalą nurinko. Ir staltiesę nudengė. Ant pliko stalo pasistatė gruziniško butelį. Bet gerti nenorėjo. Užgesino sietyną ir sėdėjo tamsoje.

Kelias dienas skambino Indrei. Vis prašė, kad grįžtų namo, bet ji spyriojosi, kvietė atvažiuoti pas jos tėvus ir pasišnekėti. Darius išsisukinėjo. Suprato, kad ten bus lenkiamas ir turės nusileisti. Nemėgo tų namų. Juose visada jautėsi tik svečias. Indrės tėvai buvo tremtiniai. Ir ji buvo gimusi Sibire.

Tėvas grįžęs į Lietuvą, mėsos fabrike dirbo dešrininku ir kasdien parsinešdavo po kelias pavogtas dešriukes. Motina jas pardavinėjo. Taip ir namą pasistatė. Buvo kelios gatvės tokių namų – su aukštomis tvoromis, švariais kiemeliais, gražiais gėlynais. Gyvas seniai prasmegusios Lietuvos paveikslas.

Darius, kai į Indrės tėvų namą ateidavo, pasijusdavo besąs tamsuolis. Uošvis tuojau imdavo jį protinti – pasakodavo apie šviesius Smetonos laikus, Lietuvos kariuomenę, partizanų žygius, galiausiai apie sovietinę paikystę. Uošvė nepraleisdavo dingsties padejuoti, kad Indrės šeima gyvena be Bažnyčios, be sakramentų, gal dėl to ir vaikų neturi. Dariui atrodydavo, jog uošviai šneka apie senienas. Jo gyvenimas riedėjo kitais, naujais, keliais, ir tie seniai jam tik trukdė. Todėl į tą pastogę nueidavo tik žmonos priprašytas per didžiausias jos tėvų šventes. O dabar tų namų bijojo kaip velnias kryžiaus. Žinojo, kad ten jį pristvertų.

Vargais negalais telefonu prisišnekino Indrę susitikti „Svajonėje“. Nuėjo anksteliau, užėmė staliuką tamsiausiame kampe – žinojo, kad laukia sunki valanda. Norėjo tą valandą bent kiek pašviesinti – atsinešė iš bufeto šampano butelį ir visokių saldėsių.

Ji atėjo sutartu laiku.

– Kaip į pamoką, – jis pajuokavo ir šoko pasisveikinti, bet ji rankos nedavė.

Atsisėdo, atsilošė ir laukė. Elgėsi taip, tarsi rūstautų, bet jos veidas Dariui atrodė liūdnas, akys – gaudžios. Jam pagailo žmonos. Darius pasižadėjo būti atlaidus ir geras, kad tik ji namo sugrįžtų. Pasijuto labai jos išsiilgęs.

– Kam pasikvieteit? – ji švystelėjo smalsų žvilgsnį.

– Pasikalbėti, – nuolankiai atsakė jis.

– Apie ką mudu dar galim kalbėtis?

– Apie daug ką. Apie mūsų gyvenimą. Kodėl palikai mane?

– Tai tu, Dariau, mane palikai, – jos balsas suvirpo.

– Argi? – nustebė jis.

– Atrodė, abu buvom ramūs, padorūs lietuviai, bet tu staiga apsigręžei ir nuėjai pas svetimus.

– O gal tu pasidarei už kitus didesnė lietuvė?

– Tačiau aš nepardaviau savo artimo.

– Jis nebuvo mano artimas.

– Ar dėl to jį įskundeit?

– O tu teisme jo neskundeit?

– Tik ne taip. Tave Linas šunim pavadino.

– Gražiai pavadino. Bet aš ištvėriau.

– Ką tu dar ištvėrei?

Šito klausimo Darius labiausiai bijojo. Atsakymą žinojo, dėl jo ir į saugumą nuėjo. Bet nuo Indrės jį slėpė. Dabar apsidžiaugė, kad slėpė. Pasiryžo laikytis, teisintis.

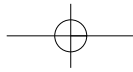
– Teisme turėjau išvadinti jį kvailiu. Vis svaičiojo apie Lietuvą, su žemėmis maišė mūsų gyvenimą, tarybinę santvarką. Tik nevisprotis dėl kažkokių laisvių gali šokti prieš tokią galybę.

– Ar už tai galima uždaryti žmogų į kalėjimą? Ar už tai reikėjo jį skusti?

– Mano nervai neišlaikė. Aš apie tai kitaip galvoju.

– Neapsimetinėk, Dariau, ir nemeluok. Iš pavydo Liną įskundeit.

Jis nustėro. Indrė ištarė tai, ką jis laikė didžiausia savo paslaptim. Kaip

ji sužinojo? Kaip jam dabar elgtis? Gintis ar prisipažinti? Negalėjo delsti. Geriausiai atrodė paklausti:

– Ar nenusipelnė?

Ir tą pačią akimirką suprato, kad išsidavė. Pigiai žmona jį nupirko. Žaidimas baigėsi. Dabar šnekėsis atvirai.

– Galėjai anksčiau to paklausti, – tarė Indrė.

– Nereikėjo nė klausti. Net aklas galėjo pasigrožėti.

– Kuo?

– Juodviejų meile!

Ji nustebo; lyg pritrūkusi žodžių nuostabai apsaakyti, tylomis žiūrėjo į Darių. Pagaliau tarė:

– Didesnės kvailystės nesu girdėjusi. Kas tave taip apmulkinio?

– Judu. Tik jau nesigink – repeticijos, koncertas, kavinės... Bjauru buvo žiūrėti ir žinoti. Neįsivaizduoji, kiek aš prisikenčiau. O tylėjau!

– Kodėl tylėjai? Juk būdavom atviri.

– Kas tas žodis... Menkesnis už vėją.

– O be žodžio paklydai. Nekaltą žmogų pražudei.

– Ar nebuvo kaltas?

Ji neatsiliepė. Matyt, abejojo. Gal kažką atsiminė ir turėjo tylėti. Prašneko apie kitką:

– Padarei vienas, o kenčiam visi.

– Kam kentėti? Štai – išgeriam šampano, einam namo ir viskas užmiršta.

– Pasakyti lengva.

– O kas kliudo?

– Negaliu pamiršti, ką padarei. Nepajėgiu suprasti. Matyt, nepažinau tavęs. Kaip tu galėjai?

Jis pajuto, kad nebeverta slapstyti. Daugiau laimės, jei bus atviras:

– Dėl tavęs tai padariau. Tikėjau išgelbėti, apsaugoti.

– Norėjai vienas sunkumus įveikti – nė manęs neatsiklausęs. O gal aš būčiau...

Ji nerado žodžio pasiteisinti ir nutilo.

– Dėl to ir nekláusiau, – prisipažino Darius.

Patylėjusi ji tarė:

– Padarei tai dėl manęs. Dabar ir aš esu kalta dėl to, kas atsitiko.

– Visi esame kalti, – apsidžiaugė jis.

– Nebandyk taip išsipirkti.

– Kaip dabar gyvensim? – viltingai paklausė Darius.

Jam rūpėjo ne tai, kas praėjo, praūžė, o tai, kas dar laukia – kaip atrodys dienos, dėl kurių jis taip pasielgė.

– Noriu pabūti viena, – tarė Indrė.

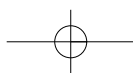
– Kodėl? – karštai paklausė jis. – Juk ilgai buvom sykiu, tikėjomės, laukėm. Ir buvo gerai.

– Neišsipildė. Tapau Judo žmona. Nenoriu, bijau ja būti. Gal vienai pavyks atsigausti, užmiršti. Pabūsiu tarp Lino žmonių.

– Ir sugrįši? – prašė jis.

– Norėčiau, – vylėsi Indrė.

Lyg neregė žiūrėjo, kaip pirštai glamžo staltiesės apsiuvaž, bet jis apsidžiaugė, kad pažadėjo, dar nepalieka jo. Staiga Darius stvėrė šampano butelį,

atidarė ir pripylė taures. Pakvietė susidaužti. Indrė pakėlė taurę, bet jos akys Dariaus tarsi nematė. Lėtai, kaip buvo įpratę, išgėrė ir Indrė atsistojo. Jis pašoko palydėti, bet ji atsisakė ir, nė rankos nepadavusi, iš kavinės išėjo.

Darius dar ilgai vienas šampaną gurkšnojo, mintyse ginčijosi su žmona.

Netikėjo, kad liko gyventi vienišas. Kasdien, grįždamas iš darbo, vylėsi namie rasti Indrę. Atrodė, ne tik jis, bet ir daiktai, gėlės, net oras šioje pastogėje laukė jos. Keistai tylėjo pianinas, ilsėjosi ant jo sukrautos natos. Ir rytą, ir vakarą, ir naktį ilgėjosi Indrės. Darius visą laiką ją juto. Ji sykiu sėdėjo už stalo, tysojo šalia jo lovoje, skaitė knygą, skambino pianinu svetainėje, jis laukė jos Pavėsyje. Dabar suprato, kad Indrė buvo ir tebėra būtina jo esybei. Matyt, todėl jis taip bijojo jos netekti, ėmė dėl jos kovoti, nuėjo net į saugumą.

Negalėjo suprasti, kodėl viskas taip apsivertė. Norėjo išlaikyti Indrę, užmokėjo gal aukščiausią kainą, bet vis tiek jos neteko. Kas tvarko gyvenimą, kad žmogus negali nė iš tolo užganėdinti savo norų, troškimų? Gal vertėjo susitaikyti ir paklusti tai gyvenimo tvarkai? Bet kas žino, gal jis, Darius, tūnotų namie žmonos jau pamestas, o anuodu sėdėtų kavinėje prie vyno taurės ir šaipytūsi iš jo naivumo. Dabar jis bent laukia Indrės. Dar turi vilties, kad ji sugrįš.

Ar balkone rūkė pypkę, ar skaitė laikraštį, ar atsivertė knygą – viskas krito iš rankų. Ką ji veikia tokiais ilgais, šviesiais vasaros vakarais – sėdi ir liūdi namie, svečiuojasi pas Lino draugus ar bastosi po miestą? Kartais ir jam pašokdavo noras nulėkti į senamiestį ir pasidairyti – gal susitiktų, pasišnekėtų. Bet sudraudavo save – kam taip susimenkinti? Neskambino ir nerašė jai – laukė, gal ji paskambins. Kentėjo ir tylėjo.

Darbe greičiau dienos bėgo. Braižydavo, skaičiuodavo ir užmiršdavo savo širdies bėdas. Kambary triūsė dar trys jauni bernai, jie, atrodė, neturėjo jokių rūpesčių, laidydavo liežuvį ir žvengdavo. Visai iširdavo, kai nueidavo į rūkomąjį. Skeldavo anekdotus apie Čiapajevą, čiukčius, armėnų radiją... Kartais – ir apie partiją bei jos vadus. Braižytojas Vilius tų anekdotų mokėjo devynias galybes. Kai vyrai sakydavo: na, einam pasiklausyti Viliaus, tai reiškė – einam parūkyti.

Tačiau dabar ir Vilius prikando liežuvį. Darius pajuto kažką negera. Syki tyčia į rūkomąjį nueiti vėlavo. Iš tolo girdėjo klegesį, bet kai įžengė į vidų, vyrai nuščiuvo, susižvalgė ir jau tylomis traukė dūmą.

– Na, Viliau, apie ką šiandien tavo anekdotas? – kimšdamas savo pypkę, garsiai paklausė Darius.

– Jau papasakojau.

– Kodėl manęs nepalaukei? – papriekaištavo Darius.

– Na, čiukčius nusipirko žigulius ir nuvažiavo į Maskvą. Kai grįžo, žmona klausia: „Kodėl taip ilgai užtrukai?“ Čiukčius ir sako: „Į sostinę nulėkiau greitai, o namo juk važiavau atbulas.“

– Ką čia mali? Mums pasakojai apie Brežnevą, – nustebo Gintas.

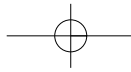
– Dariui apie Brežnevą negalima, – tarė Vilius.

– Kodėl gi? – Darius suklušo.

– Sako, tu su Veiliuliu draugauji.

– Kas tau taip pamelavo?

– Sekmadienį bare girdėjau.

– Tiki baro plepalais?
 – Tokios naujienos laikrašty nerasi.
 – O tau laikraščio per mažai?
 – Mūsų laikraščiai anekdotų nespausdina. Man reikia anekdotų. Vaikštau po barus ir prisirankioju.
 – Tai žinok – apie mane girdėjai irgi tik anekdotą, – pasakė Darius.
 – Bet juk dabar daugiausia tiesos – anekdotuose.
 – Anekdotų tiesos mums per mažai. Anekdotai greitai pasensta.
 – Na, tavo anekdotas apie tave atrodo visai naujas, – įgėlė Vilius.
 – Kokį anekdotą apie mane suskėlei?
 – Klausyk, aš tau kitus anekdotus papasakosiu – apie alų ir mergas.
 Vyr'ai sumetė nuorūkas į šiukšlių dėžę ir išėjo. Darius dar nebuvo išrūkęs pypkės ir liko vienas. Pasijuto atstumtas. Kur Vilius sužinojo jo paslaptį? Rasi pats Veiliulis išplepėjo? Tai bent saugumas...
 Kaip dabar reikės gyventi? Namie tuščia, darbe – lyg raupsuotasis. Gal prašyti viršininko, kad perkeltų į kitą skyrių? Bet gėdos ženklas jau prisiūtas, nenuplėši. Kad ir kur eitum, visur išgirsi – skundikas! Dabar vienintelė rami vieta būtų nebent pačiam saugume. Gal vėl pas Veiliulį nueiti?
 Nesitikėjo, kad taip įvykiai pasisuks. Jeigu būtų žinojęs... Laimė, po poros dienų prasideda atostogos. Pailsės, daug ką užmirš. Gal per vasarą ir vyrai atvės. Išvalęs užgesusią pypkę, grįžo į kabinetą.

Darius atostogauti išvažiavo prie jūros, į Palangą. Kaip ir kiekvieną vasarą apsisustojo Miestprojekto viloje. Gavo įprastą dvivietį kambarį su langu į pušyną. Čia kasmet kartu su Indre ilsėdavosi. Čia bėgo šviesios jų vasarų dienos – plaže, jūroje, parke, ant tilto, koncertuose, kavinėse...

Šįsyk atvažiavo vienas. Vos įžengęs į kambarį nustėro: viskas čia atrodė lyg vakar palikta – kreminiai sienų apmušalai, gėlėtos užuolaidos, plati pažįstama kanapa laukė jo ir Indrės.

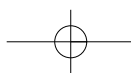
Suprato, kad šiame lizde nepailsės. Viskas čia primins Indrę. Nuėjo pas vilos komendantą ir paprašė tamsiausio vienviečio kampo. Seniokas nustebeš nuvedė jį į palėpę ir atrakino ankštą, bet tvarkingą kambarėlį. Darius numetė į kampą lagaminą ir krito į lovą pailsėti.

Vakare išėjo pasivaikščioti po Palangą. Atliko visas įprastas vakarines poilsiautojų apeigas. Parke pasigrožėjo Tiškevičiaus rūmais, nužingsniavo į pajūrį; ant tilto turėklų parimęs, palydėjo saulę ir Basanavičiaus alėja grįžo į miestą. Gausybė žmonių džiaugėsi šiltu oru, vakaro gaisais, keista pajūrio šviesa.

Darius tarp tų žmonių jautėsi svetimas. Pirmą sykį po Palangą bastėsi vienas. Akyse šmėkščiojo nepažįstami, nematyti veidai. Seniau greta eidavo Indrė. Štai ant to suolo juodu mėgdavo vakarais paskaityti knygą. Štai nuo šio kranto maitindavo tvenkinio gulbes. Antai ties ta iškilia kopa saulėje kaitindavosi... Visi takai čia buvo jų išvaikščioti. Kaip dabar reikės vienam vasaroti? Kambarį pakeitė, bet Palangos juk neišmainysi.

Ilgai vaikštinėjo Basanavičiaus alėja. Norėjo įveikti tą giežulį. Kai suteimo, pasijuto lyg saugesnis. Tolumos dingo, erdvė užgeso. Po tamsiom kaštonų lajom gatve vaikštinėjo, atrodė, jau kiti, gražesni žmonės – šmėkščiojo šviesios suknios, balti vyrų apdarai.

Darius aprimo. Lyg pamiršo Indrę. Atostogos! Ko liūdėti? Štai aplinkui verda

gražus gyvenimas. Ir jam nedera skūstis – peržengė vieną gilią rėvą, įveiks ir kitą. Linas gavo, ko nusipelnė, dabar gali kalėjimo bičams savo pasakas apie Lietuvos laisvę sekti ir Brazdžionių deklamuoti. Indrė pasiožiuos ir sugrįš. Po savaitės pats jai paskambins ir pakvies į Palangą atvažiuoti. Indrė neatsispirs ir atskris. Juodu įprastai pabaigs atostogas – kavinės, šampanas, fokstrotai...

O kol kas pagyvėns kaip vienišius. Neklaidžios po parką ir pajūrį – nebudins prisiminimų, negildys širdies. Vakarais paslampinės gatvėmis. Po tamsiais dangaus skliautais atsigaus. Ne Indrė, o naktis bus jo draugė.

Vėlyvą rytą susiruošė į plažą. Diena buvo giedra, dangus aukštas, be debesėlio, tik nuo tilto dvelkė vėjūktis. Kopose pasiklojo maršką ir nusirengė. Per žiemą pablyškusi oda greitai pajuto saulės glamones. Darius pasivartydamas kaitinosi, kol užsnūdo.

Sapnavo Aukščiausiąjį teismą. Šįsyk jis sėdėjo kaltinamojo kėdėje, Indrė buvo liudytoja, o Linas – teisėjas. Salė pilna uniformuotų saugumiečių. Indrė verkdamą guodėsi teisėjui, kad vyras laiko ją ištvirkėle. Prie tribūnos prišokęs advokatas ėmė girti teisiamąjį, girdi, jam gyvam reikia pastatyti didvyrio paminklą. Ir Darius norėjo pasiteisinti, bet Linas nesuteikė jam žodžio, ėmė šaukti: „Šuo! Į jūrą jį! Į jūrą!“ Salė kvatojo. Iš tiesų – ant teisiamojo kėdės betupjįs buldogas. Milicininkas už pavadžio išvedė jį iš teismo salės.

Darius išsigandęs atsibudo – sukaitęs, išprakaitavęs besėdįs plažoje ant marškos. Aplinkui prigulę nuogalių. Matyt, ilgai miegojo. Netoliese švytėjo jūra, bet akyse tebetavaravo teismo vaizdai, ausyse tebeskambėjo pikti Lino žodžiai. Metas išsimaudyti. Šaltas vanduo nuplaus sapnus. Nubėgo ir puolė į jūrą, į putotas bangas. Jose dūko jaunimas – nardė bernai, krykštė merginos. Kadaisė ir jis taip šėliojo, dabar jį traukė anapus, toliau – ten, kur vilnys ramesnės. Jūra viliojo, gundė išbandyti jėgas.

Krantas nutolo, bet jis vis dar plaukė. Kitais kartais ant kranto stovėdavo Indrė, jos akys jį lydėdavo ir saugodavo. Dabar ant kranto niekas jo nelaukė. Darius pavargęs apsvirtė aukštiekninkas ir suposi ant bangų, žvelgė į aukštą, balkšvą dangų. Šventa šviesos ir tylos akimirka.

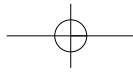
Staiga pamatė, kaip toli tiltas ir krantas. Suskato plaukti atgal. Ilgai plūkėsi, bet krantas ne artėjo, bet tarsi tolo. Pailsėjo ir vėl kapstėsi. Juto, kaip mažta jėgos. Vis dažniau reikėjo atsikvėpti. Vanduo, rodės, atšalo ir stingdė kūną.

Suprato, kad jau nebegrįš. Nepajėgė su tuo susitaikyti. „Ei! Ei!“ – šaukėsi pagalbos, nors suvokė, kad veltui. Jis lyg skiedra suposi vandeny. Žiūrėjo į dangų. Negalėjo, nenorėjo patikėti, kad jo gyvenimas galėtų taip staiga pasibaigti. Bijojo tos akimirkos, nežinojo, kaip tai įvyks. Dar laukė kažko, gal stebuklo.

Bet ūmai šalta banga užliejo jo veidą, vanduo siūbtelejo į burną. Darius pajuto, kad skęsta, grimzta į tamsą.

Antra dalis

Rekis sėdėjo įprastoje vietoje šalia vairuotojo ir žvalgėsi pro langus. Jam patiko taip važinėti – ištrūkus iš įkyrėjusio kambario skrieti į tolį pro namus, medžius, kažkur einančius žmones. Dažniausiai Gintas jį veždavosi į sodą, ten Rekis per dieną džiaugdavosi laisve – lakstydavo pažįstamais ta-

kais, apuostydavo kelmus, krūmus ir vėl juos, pakėlęs koją, paženklindavo. Bet šiandien jie važiavo kitais keliais, nematytomis gatvėmis. Pro aukštus medinius vartus įsuko į didelę aikštę. Joje abipus plataus tako stovėjo eilės automobilių atlapotomis bagažinėmis, kuriose galvas sukiojo juodi, pilki, rudi sargiai. Jie atvažiavo į šunų turgų! Ką čia veiks?

Gintas atidarė dureles, bet Rekiui nepaleido lakstyti – paėmė į glėbį. Šuo išsigando, suspurdėjo ir kelis lyžtelėjo šiurkštų šeimininko žandą. Prašė jo neskriausti. Gintas atidarė bagažinę, patiesė ant dugno raudoną vilnonį braizgą ir liepė Rekiui ant jo sėdėti. Jis pakluso.

Suprato: atvežė jį parduoti. Štai kur prieš kelias savaites dingo jo sesuo Sata. Ir ja atsikratė šiame turguje. Kodėl Gintas taip elgiasi? Kaip juodu išsiskirs? Juk buvo draugai. Bet ir šeimininkui, matyt, širdį peršti: stovi prie automobilio nusigręžęs, lyg svetimas.

Rekis prislėgtas dairėsi po turgų. Greta stovėjo baltas mersas, jo bagažinėje šėlo, amsėjo du jauni dogai. Gelsvoje škode stovėjo popierinė dėžė, iš jos kyšojo trys juodos taksų galvelės. Anapus tako žaliame forde sėdėjo ruda kurtė, ištiesusi ilgą kaklą ji oriai žvalgėsi ir, atrodė, akimirka dirstelėjo į Reki. Jis buvo bepuolęs prie jos, bet atsiminė Gintą ir sugrįžo ant raudono patiesalo. Iš tolo žiūrėjo į gražuolę.

Ją vis užstodavo žmonės. Jie, dairydami, lyg nuobodžiaudami, kėblindavo pro šalį tai į vieną, tai į kitą pusę. Kartais sustodavo ir imdavo vėpsoti į Reki, teiraudavosi Ginto, kokia jo kilmė. Vienas kitas įsidrąsinęs paglostydavo jo galvą. Rekis užuodė jų baimę ir žinojo, kad jie nūsikus ir nueis. Ty liai kentė jų artumą, laukė, kada vėl anapus tako išvys tą kurtę.

Taip kamavosi gal valandą. Jau manė, jog Gintas vėl įmes jį į folksvageną ir abu važiuos namo. Bet atsitiko netikėtas įvykis: jis pamatė Indrę!

Ji priėjo prie automobilio, sustojo, pažvelgė į Reki. Šuo nustėro, jam atrodė, kad sustos širdis. Ūmai stryktelėjo, ėmė inkšti, vizginti trumpuotę uodega, galop šoko artyn prie moters. Ji sumišusi atšlijo. Gintas subarė ir vėl pasodino Reki ant raudono braizgo.

Moteris vilkėjo kitais, Rekiui nematytais drabužiais, atrodė truputį sensitelėjusi. Tačiau tebebuvo ta pati Indrė: plukni šukuosena ir šviesi sruogelė virš akies, smaili nosytė, blyškiais anų dienų dažais parausvintos lūpos. Kaip ir seniau atrodė tokia artima, sava, tarsi jie niekada nebūtų išsiskybę.

Atėjo į turgų ne viena: šalia stovėjo anų dienų draugelis Linas. Abu atrodė ir tokie patys, ir jau kitokie. Kitaip kilsčiojo rankas, žvilgčiojo vienas į kitą, kitaip kalbėjosi. Rekis suprato: tai jau pora, vyras ir žmona.

– Perkam jį, Linai, – tarė Indrė.

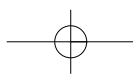
– Ar tau patinka tas bokseris? Pažiūrėk, koks grasus jo snukis: žabtai apdribę, nosis striuka, akys – kaip naktis.

– Bet man jis atrodo toks draugiškas.

– Tu greitai prasimanyti. Dar pasižvalgykim. To šunėko niekas nepagriebs.

Ir juodu nūsikus, nuėjo.

Rekis akimis juos palydėjo, jo širdis daužėsi. Ar Rekis norėtų, kad jie sugrįžtų ir jį nupirktų? Jis vėl atsidurtų pas Indrę! Dieną ir naktį būtų šalia jos, kartu su ja šėltų, ilsėtųsi, dykinėtų. Jis vėl matytų ją, triūsiančią virtuvėje, skaitančią knygą, grojančią pianinu, nusirengiančią nakčiai, miegančią...

Bet jis dabar tebūtų jai tik šuo. Ar jis tai pakeltų?

Tikriausiai jos namuose gyvena ir tas Linas. Abu sykiu leidžia dienas, vakarus, miega, mylisi... Ne, šito Rekis neištvertų. Tegu jie negrįžta, tegu susiranda gražesnį šunį, tegu perka aną ilgakaklę kurtę, o jį palieka kam nors kitam... Rekis pasislinko į patį bagažinės galą, kad anuodu praeidami jo nebematytų, nerastų.

Bet netrukus išgirdo, kaip Indrė jau kalbasi su Gintu: klausia šuns vardo, teiraujasi, kaip jį reikia laikyti, kuo šerti. Ar jis piktas? Gintas gyrė jį išsijuosęs. Pagaliau suderėjo: už keturis šimtus. Indrė vėl pasilenkė prie Rechio ir glostė jo galvą. Ranka tebekvėpėjo „Nivea“ kremu, ir jis neištvėrė, – lyžtelėjo ją.

Gintas užsegė jam antkaklį, tvirtai apglėbė, prispaudė veidą prie jo snukio, paskui iškėlė iš bagažinės ir atidavė pavadėlį Indrei. Rekis neatsigręždamas nutipeno taku įkandin naujų šeimininkų. Pilkas jų opelis stovėjo netoli sankryžos. Linas atidarė užpakalines dureles ir šuo stryktelėjo ant sėdynės. Suprato: dabar čia bus jo vieta.

Važiavo per miestą. Indrė vis šnekino vyrą: ko jis norėtų pietums, ką juodu veiks sekmadienio vakarą. Žaisim su Rekiu, ironizavo vyras. Matyt, nesidžiaugė nauju pirkinium. Veikiausiai Indrė bus užsimanusi šunį pirkti. Anksčiau ji niekada apie tai nekalbėdavo. Atrodo, jos gyvenime daug kas pasikeitė.

Automobilis sustojo prie devynaukščio namo. Rekis tuojau pažino kiemą. Indrė, matyt, tebegyveno tame pačiame bute. Jie pakilo liftu į šeštą aukštą, Linas atrakino dvylikto buto duris. Viduje kaip ir anksčiau visos durys buvo atdaros. Rekis ištrūko iš Indrės rankų ir, vilkdamas pavadėlį, ėmė lakstyti po kambarius. Jis sugrįžo namo!

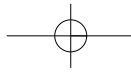
Veik viskas tebestovėjo, tebekabėjo, tebegulėjo savo vietose. Miegamajame – tas pats bulgariškas baldų komplektas. Svetainėje prie lango – senasis Indrės pianinas. Ta pati ankšta virtuvė. Rekis visuose kampuose dar užuodė anų dienų kvapą.

Bet tai buvo jau kitų žmonių buveinė. Joje daug kas buvo padėta, numesta, pasukta kitaip. Ant grindų margavo nauji kilimai. Svetainėje nebebuvo varganų latviškų baldų, riogsojo gulimoji sofa, aptraukta minkšta balta oda. Ant miegamojo lovos geltonavo atlasiniai užtiesalai. Abipus lovos stypsojo spalvoti šviestuvai. Rekis liovėsi dairytis, po stalu išsitiesė ir užsimerkė, lyg būtų užsnūdęs. Bet Linas, paėmęs už pavadėlio, išvedė šunį į prieškambarį ir parodė kampe patiestą minkštą rudą kilimėlį. Dabar čia jam reikės miegoti.

Veik visą dieną tysojo savo kertėje. Atrodė, snaudė, bet iš tikrųjų akimis sekiojo namiškius, klausėsi jų balsų. Pietums Linas atnešė jam dubenėlį sausų šunų maisto ir vandens.

Popietę pora leido svetainėje: Indrė sėdėjo prie stalo, sklaidė kažkokį žurnalą, Linas, išsitiesęs ant gulimosios sofos, skaitė knygą. Retkarčiais Indrė ir Linas vienas kitam ką nors pasakydavo. Žodžiai buvo kasdieniški, vėsūs. Pavaikavę jie susirengė eiti į miestą. Indrė atsisveikindama prašė Rechio nepykėti, kad jau pirmą dieną namie palieka jį vieną.

Kai jų žingsniai už durų nutilo, Rekis neskubėdamas apėjo kambarius. Ieškojo jo, Dariaus, pėdsakų, bet nerado. Tik prisiminė supamąjį krėslą priešais televizorių, pypkių lėkštę ant komodos, žalio stiklo peleninę ant stalo, šlepečių porą prie durų. Užtat visur matė Lino daiktus: du smuikus, krūvas natų sąsiuvinų, knygų. Kaip dabar Rekis gyvens savo bute tarp svetimų daiktų?

Vakare Indrė išsivedė Reką į lauką. Pažįstamais takais nuėjo iki parko. Rekiui buvo ir linksma, ir liūdna. Jis vėl ėjo šalia savo moters. Lakstė apie ją, žiūrėjo jai į veidą, pasišokinėdamas lyžčiojo rankas. Džiaugėsi vėl sutikęs Indrę. Tačiau suprato: jis dabar tėra jos šuo.

Rekis pakirdo anksti, kambariuose dar tvyrojo prieblanda. Tai buvo pirmas jo šuniškas rytas bute, kuriame anksčiau gyveno. Dar nežinojo, kokia bus diena. Laukė.

Pagaliau prasivėrė miegamojo durys, pro jas išniro Indrė – baltais naktiniais, išdrikusiais plaukais, apsimiegojusi. Jis pašoko pasisveikinti. Nuo jos dvelkė pažįstami rytmetiniai kvapai. Buvo linksmà – pasakė jam labas, paglostė galvą, pakedeno snukio gaurus ir nuėjo į vonios kambarį.

Jis girdėjo, kaip ten teška vanduo, įsivaizdavo, kaip Indrė maudosi. Žiūrėjo į duris ir laukė. Žinojo: ji eis į Pavėsį rengtis. Išvydęs ją nušvito – išėjo iš vonios kambario nuoga. Matė ją tik akimirka, bet suvokė: tebėra tokia pat graži. Baltas kūnas, atrodė, švytėjo, į akis išsyk šoko putlios krūtys ir tas juodas, vešlus krūmelis... Rekis lyg išalkęs puolė prie jos – norėjo bent prisiliesti. Ji aiktelėjo, bloškė jam per akis naktiniais ir žengė žingsnį atgal. Rekis subartas grįžo, atsisėdo ant savo kilimėlio ir kaltai žiūrėjo į Indrę. Ji stovėjo nustebusi, bet nesusigėdusi. Pagrasė jam pirštu ir nuėjo į Pavėsį rengtis.

Paskui išvedė savo šunį į lauką. Vaikščiojo Rekiui gerai pažįstamais takais. Bet jis matė ir permainų. Medžiai apie namą buvo gerokai paaugę. Kiemė stovėjo daugiau automobilių. Keli kaimynai ganė palaidus savo šunis, bet Rekis pažino tik docentą iš gretimos laiptinės – besąs jau apsenęs, paliegęs. Kitus žmones matė pirmąsyk. Jų šuneliai buvo paprasti kiemsargiai, jie nedrįso artintis prie Rekių, tik ratu apie jį lakstė. Kaimynės sveikinosi su Indre, stebėjosi nauju jos draugu, klausė jo vardo, teiravosi, ar nepiktas. Indrė gyrė savo šunį, bet laikė už pavadžio. Jis žiūrėjo į šeimininkę ir vizgino striuką uodegą.

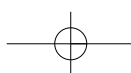
Sugrįžusi namo, ji virtuvėje užkando, išgėrė puodelį arbatos. Indrės rytas jau buvo kitoks nei kadaise. Darius anksčiau keldavosi, užtepdavo saldžių sumuštinų, išvirdavo kavos, tuomet pažadindavo Indrę. Ji pusryčiaudavo lovoje, Darius – prie jos tualetinio stalelio. Pasakodavo vienas kitam sapnus, rikiuodavo dienos rūpesčius. Paskui eidavo savo keliais į darbus.

Dabar Indrė leido rytą viena. Išeidama atsisveikino su Rekiu. Jis užuodė senuosius jos kvepalus. Kai Darius padovanodavo kvepalų, ji labai džiaugdavosi. Ar ji pasakė tai vyrui, ar pati kvepalus perka?

Linas dar gerą valandą miegojo. Atsikėlęs atidarė balkono duris ir prie jų mankštinosi. Ilgai turškėsi vonioje, paskui virtuvėje pusryčiauvo. Svetainėje atvertė natų sąsiuvinį, išsiėmė iš dėklo smuiką ir pradėjo griežti.

Rekiui buvo sunku tos muzikos klausytis. Tarpais ji skambėjo lygiai, ramiai, bet retsykliais natos pabirdavo, smuikininkas imdavo jas rinkti ir kartoti, kartoti. Sykių numetė smuiką ant sofos, ėmė bėgioti po kambarį ir balsiai, piktai šūkčioti. Matyt, užmiršo, gal dar ir nesuprato, jog namie yra ne vienas. Šuo tykiai gulėjo ant kilimėlio. Pagaliau Linas susitvardęs pagrojo visą kūrinį, susirinko natų sąsiuvinį, čiupo smuiką ir išėjo.

Rekis ėmė laukti Indrės. Jeigu ji tebedirba mokykloje, neturėtų iki vakaro užtrukti. Laukimo valandos jam prailgo. Tupėjo vidury koridoriaus ir žiūrėjo

į duris. Neištveręs kelis syk sulajo, sukaukė. Iš tolo išgirdo jos žingsnius. Šoko pasitikti.

Ji šnekino šunį: klausė, kaip jis leido laiką, ar nenuobodžiavo, ar draugavo su Linu, ar neišalko. Jis šokinėjo ir inkštė.

Indrė nuėjo į virtuvę ruošti pietų, Rekis nusekė jai iš paskos. Tupėjo palei langą ir spoksojo į Indrę. Ji raikė ir mušė jautienos pjausnį. Numetė gabalėlį ir jam. Turbūt jai atrodė, kad šuo akimis prašo mėsos kąsnio... Ji buvo linksma ir dainavo: *nuo saulės suskeldėjo lūpos, prisirpo mėlynės šile*. Jis atsiminė – kai dar gyveno sykiu, tai buvo mėgstamiausia jos daina...

Parėjo Linas. Indrė patiekė pietus svetainėje. Rekis nedrįso lįsti artyn, gulėjo ant savo patiesalo ir klausėsi jų pašnekėsio. Linas pasakojo apie repeticiją. Niršo ant dirigento – girdi, daugiau kalbėjo, negu grojo, vis šnekėjo apie kompozitorių, jo kompaniją, sapnus. Lyg ta simfonija būtų susapnuota.

– Šiandien užsisėdo ant smuikų. Įsigeidė šviesesnių tonų. Ėmė vaikyti po vieną. Tik Elvyra jam įtiko. Jai vienai šypsojosi. Užtat – Pirmasis Smuikas.

– Kaip tu sugrojai?

– Prastai. Kaip tyčia prikibo prie aštuntinių. Jau namie tas gabalas strigo.

– Nepagyre?

– Sulauksi. Išsišaipė.

– Apie pirmąjį smuiką jau turbūt nesvajoji?

– Visi nustebtų: kalinys – Pirmasis Smuikas.

– Negali pamiršti?

– Žmonės ir menkesnius dalykus atsimena, o čia – penkeri metai! Ilga tamsi naktis.

– Gal sureikšmini?

– Bandai paguosti? Ačiū, bet tavo gailestis mano pirštų negaivina. Baldų dirbtuvė – ne griežikui. Penkerius metus rankose laikiau ne smuiką ir smičių, bet kaltą ir plaktuką. Ir – gyvenimas sugriautas!

– Bet gyvenimas – ne vien pirmas smuikas.

– Ak, Indre, tu nežinai, kaip sunku atsisveikinti su savo žvaigžde.

– Juk ne tu jos išsižadėjai. Toks buvo laikas.

– Žudo ne laikas, bet žmonės.

– Blogų žmonių buvo daug.

– Tačiau Darius buvo pirmas, kuriam užkliuvau. Jeigu tebebūtų gyvas, pričiupčiau. Paklausčiau, kodėl taip padarė. Gal tu žinai?

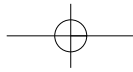
– Apie tai jau kalbėjom, – atkirto Indrė ir ėmė rinkti nuo stalo indus.

Rekis susigūžęs klausėsi jų šnekos. Lino žodžiai jį gąsdino. Jam atrodė: kada nors šis vyras pažvelgs į Rekį ir supras, kas čia toks. Tada jam galas. Juk šuns nenuves į teismą. Jeigu jau taip kalba, pats užmuš ar pakars.

Ak, laimė, kad Rekis – tik jų šuo. Jeigu jie žinotų! Jis taip prisiplojo prie savo pakloto, lyg būtų norėjęs kiaurai prasmegti.

Pavakare svetainėje suskambo muzikos garsai. Grojo abu: Indrė ir Linas. Tai buvo lyg dviejų gyvenimo įaistrintų ir nuskriaustų žmonių pašnekėsio: smuikas skundėsi ir dejavo, pianinas ramino ir guodė. Muzika kalbėjo apie širdies sopulius ir viltis, apie lūkestį ir išsipildymą, dainavo apie žmogaus vienatvę ir troškimą ją įveikti.

Ta muzika Rekiui buvo negirdėta, bet atrodė sava.

Jis pratinosi gyventi savo namuose. Tas gyvenimas buvo šuniškas. Indrė ir Linas buvo pora, jis – tik juodviejų prieduras. Ir valandos, praleistos kartu su Indre, teikė jam tikro džiaugsmo.

Rytais jis pirmas ją pasveikindavo, paskui kantriai žiūrėdavo į vonios kambario duris. Kas rytą matė ją nuogą – praeidavo pro ją linksma, kokeitiškai pasikraipydama, paišdykaudama, lyg lauktų jos grožio įvertinimo. Rekis įkandin jos bėgdavo į Pavėsį ir žiūrėdavo, kaip ji rengiasi. Drabužiai palengva paslėpdavo visas jos grožybes, bet jis dar ilgai jas atsimindavo.

Paskui Indrė užsegdavo jam antkaklį ir išsivesdavo į kiemą. Rekis varžydavosi jos akivaizdoje atlikti gamtiškus reikalus, slėpdavosi už medžių ar krūmo. Paskui linksmas bėgdavo pažįstamais takais, užsimiršęs tempdavo moterį į žolynus, arba šalia, lyg atsiprašinėdamas, lapnodavo. Kiemuose lakstydavo, zuidavo kaimynų šunys, palengva įsidrąšindavo ir vis arčiau lįsdavo, bet Rekis oriai laikydavosi ir glaustydavosi prie Indrės. Visiems leisdavo suprasti, kad jam nerūpi kiemsargių šutvė, – jam užtenka moters draugystės.

Kartais, kai Indrė rytais nedirbdavo, juodu nuklysdavo toli nuo namų, net į parką. Ten jis atpažindavo medžių guotus, slėnias kalvas, pats takais vedždiodavo Indrę. Sykį sutiko grakščią sniego baltumo kurtę. Sustojo ir norėjo su ja apsiuostyti, bet kurtės šeiminingė truktelėjo pavadelį ir gražuolę nusiavedė. Matyt, jų moterys buvo nepažįstamos.

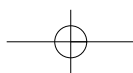
Parvedusi šunį namo, Indrė sėsdavo pusryčiauti. Vaišindavo ir Rekį. Pajustydavo į lėkštelę virtos dešros ar kumpio, įpildavo į dubenėlį vakarykščios sriubos. Jis noriai viską sušluodavo. Indrės vaišės, kad ir ant grindų, jam būdavo skanios. Linas niekada jo taip nevaišino. Įberdavo į ryką sauso šunų gurulio ir padėdavo šalia kilimėlio.

Kartais Linas išsivesdavo jį ir į kiemą. Laikydavo Rekį ant trumpo pavadžio. Vaikščiodavo lyg vienas. Vis švilpaudavo, arba niūniuodavo. Rekis, skubiai atlikęs reikalus, klusniai jam iš paskos tipendavo. Kentėdavo ir džiaugdavosi, kad kitą rytą lakstys su Indre.

Tačiau dieną, kai likdavo namie vienas, pasigesdavo net ir Lino. Tos dienos ilgesnės už metus atrodydavo. Kelis sykius apeidavo kambarius. Ieškojo anų dienų ženklų. Matydavo lyg ir savo, lyg ir svetimą butą. Vis uostinėdavo miegamąjį, plačiąją lovą. Rūpėdavo, kas čia naktį dedasi. Užuosdavo ir gerai pažįstamų, ir naujų kvapų. Pasistiebdavo prie Indrės stalelio. Kaip ir anuomet čia mirguliudavo jos gražiųjų indelių rojus, bet iš veidrodžio į jį žvelgdavo atgrasus šuns snukis. Seniau šimtus kartų veidrody atsispindėjo Dariaus veidas. Kur dingo jo atvaizdai? Rekis nusiminęs tipendavo gultis ant savo kilimėlio.

Jo diena nušvisdavo, kai pareidavo Indrė, paskui Linas. Jie sykiu ruošdavo pietus, svetainėje valgydavo ir vis šnekėdavo, juokaudavo, tarytum žaisdavo. Rekis užmirštas tupėdavo ant kilimėlio ir akimis sekiodavo jų žingsnius, klausydavosi jų šnekų ir juoko. Kartais Indrė ir jį prisimindavo – išardavo jam linksmą žodį ar numesdavo kokį kąsnelį. Jis, džiugiai muistydamas, jai padėkodavo.

Po pietų namuose stodavo poilsio valanda. Linas, kaip kadaise ir Darius, čiupdavo laikraštį ir krisdavo Pavėsyje ant kanapos. Tik ši dabar buvo nebežalia, bet rusva. Indrė, įsitaisiusi putliame svetainės fotelyje, skaitydavo žur-

nalą ar knygą. Rekis syki įsidrąsinęs priėjo ir išsitiesė šalia fotelio ant grindų. Indrė paglostė jo galvą. Jis nudžiugo ir nuo to laiko kasdien čia, šalia savo Indrės, drybsodavo.

Pailsėję Linaĩ veik kasdien muzikuodavo. Grodavo tai senus gabalus, tai naujų mokydavosi. Senieji skambėdavo darniai, gražiai, naujų mokydamiesi griežikai vargo, neretai užsipliksdavo, apsižodžiuodavo. Indrė visada nusileisdavo Linui, matyt, tebesijautė mokinė, gal kažkuo ir kalta. Rekiui tos valandos būdavo sunkios. Pianino bilsmas, smuiko šauksmai, pikti griežikų žodžiai varpydavo jam smegenis, jis norėdavo sprukti į gatvę ir lėkti kur akys vestų, bet durys būdavo uždarytos ir jis nebylus tysodavo ant kilimėlio.

Vakarais gyvenimas nurimdavo. Linas išeidavo į koncertus. Indrė išsivesdavo Reki į kiemą, į parką. Juodu vaikščiodavo lėtai, sustodavo pasmalsauti, pasižvalgyti. Indrė kartkartėm užsišnekėdavo su kaimynais ar šiaip pažįstamais. Rekis dairydavosi baltosios kurtės, bet ją, matyt, retai į šį parką atvesdavo.

Kai sutemdavo, abu grįždavo namo.

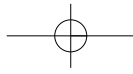
Indrė laukdavo Lino svetainėje, prie televizoriaus. Ilgai perjunginėdavo kanalus, kol rasdavo jai įdomią programą. Rekiui tie spalvoti paveikslai atrodydavo nuobodūs, jis veik visada šalia Indrės fotelio užsnūdavo. Kai pabusdavo, televizorius jau būdavo išjungtas. Indrė vartydavo kažkokius sąsiuvinius ir knygas. Matyt, ruošdavosi rytojaus pamokoms.

Linas namo grįždavo pavargęs ir tylus, bet Indrė visada jį prablaškydavo. Pavakarieniavę eidavo į miegamąjį.

Naktis buvo Rechio nerimo ir kančių metas. Už pravirų miegamojo durų plačioje, minkštoje lovoje Linas, tas vyras, kurį Darius buvo nutrenkęs, atrodė, į patį pragarą, jo Indrę myluodavo ir išmyluodavo. Rekis turėdavo viso to klausytis, visa tai išverti. Laimė, kad ne kasnakt. Tačiau kartais tai nelauktai ir ūmai nutikdavo. Juodu grįždavo iš miesto, išsivirdavo kavos ir susėsdavo svetainėje prie taurelės brendžio ar likerio. Čiauškėdavo, ulbėdavo, bučiuodavosi... šokdavo tango... greitomis nusirengę griūdavo į lovą... Tik Indrė veik visada užgesindavo šviesą ir uždarydavo miegamojo duris. Ji lyg varžėsi Rechio. Bet jis viską girdėdavo. Pašokdavo nuo kilimėlio ir kaip pakvaišęs lakstydavo po Pavėsį, svetainę... Išsižiodavo kaukti, bet tuojau sustingdavo – išsigąsdavo, kad atsikėlę šeimnininkai iškarš jam kailį ir išmes į gatvę. O gal jam taip būtų geriau? Ištrūktų iš tos kankynės. Bet kur jis eitų, kur prisiglaustų? Reiktų atsiveikinti su Indre. Ir su savo namais.

Kai Linas iš miegamojo eidavo į vonios kambarį, Rekis, apsimetęs, kad miega, jau gulėdavo ant savo kilimėlio.

Rekis pamažu apsiprato būti kartu su Linu ir Indre, bet jam visą laik trūko Dariaus. Ypač dieną likęs vienas vis atsimindavo Darių: kaip jis su Indre svetainėje pietauja, kaip Pavėsyje skaito laikraštį, eina į balkoną parūkyti... Kartą pats panūdo pabūti Dariumi: išsitiesė Pavėsyje ant kanapos ir ėmė laukti Indrės. Bet kanapa buvo nebe žalia, o Indrė neatėjo. Rekis stebėjosi, kaip tuose namuose Dariaus neliko nė kvapo – nė kokio apsiausto, nė pypkės, nė šlepečių. Ir jokių šnekų apie Darių. Lyg jo niekada čia nebuvo. Kartais suabejodavo: gal tas Darius tėra jo prasimanymas, sapnas. Bet kodėl jį vis atsimena, kartais lyg mato? Kodėl jam atrodo, kad Indrė tikrai buvo Dariaus žmona, o Linas turėjo dėl jo kentėti? Kodėl tas Darius vis veliasi jo

galvoje, neduoda jam ramybės, lyg būtų jo brolis ar tėvas, bet dažniausiai – tarsi jis pats? Kodėl vaidenasi, kad jis kažkada čia gyveno, todėl viską taip gerai atsimena – tuos kambarius, tą kiemą, parką?..

Jis laukė kokio nors, kad ir menko, bet tikro, paliudijimo. Namie to paliudijimo nerado, pasaulis jo neatsiuntė. Indrės ir Lino namai tame pasaulyje buvo lyg pamiršti. Juodu po vieną arba sykiu vis kur nors išeidavo, bet pas juos niekas nesilankė. Per tas kelias savaites nuo to laiko, kai Rekis čia atsidūrė, į jų buto duris niekas nepasibeldė, todėl kai vieną vakarą garsiai sučirškė skambutis, Rekis puolė ginti savo namų – ėmė piktai loti. Linas sudraudė, liepė jam grįžti ant kilimėlio ir įleido svečius.

Atėjo pagyvenęs, pliktelėjęs vyras ir žvali brunetė, ji tiko tam seniokui į dukteris.

– Sveika, Giedre, sveikas, Petrai! Tiek laiko nesimatėm, o jūs vis tokie pat gražūs, rodos, dar pajaunėję, – džiaugėsi Linas.

– Gyvenimas neleidžia senti. Ir jūs gerai atrodot, – pasakė vyriškis.

Ir Indrė prišoko pasisveikinti, visi buvo linksmi, matyt, džiaugėsi susitikę. Nuėjo į svetainę, susėdo už stalo ir smagiai klegėjo.

Rekis tupėjo ant kilimėlio ir klausėsi. Juto, kad išgirs naujienų. Svečiai sakė, jog vis prisimena Lino *šeštadienius*, lyg pasigenda jų. Atėjo aplankyti anų dienų vedlio ir užtarėjo, pasiteirauti, kaip jis gyvena.

– Dirbu orkestre, mane palaiko Indrė. Daugiau niekam nesu reikalingas, – lyg guodėsi Linas.

– Gaila. Juk tada tavo pastogėj degė miesto žiburys. Rinkomės prie jo sušilti, atsigauti, – prisiminė Petras.

– Mes, merginos, buvom tave įsimylėjusios, – linksmi prisipažino Giedrė.

– O aš maniau, kad jums rūpi Lietuvos laisvė, – pajuokavo Linas.

– Rūpėjo ir laisvė, bet tada apie ją tik svajojau. Netikėjau, kad jos taip greitai sulauksim.

– Ar tebesidžiaugi laisve? – paklausė Linas.

– Jau atsidžiaugiau. Nors vis dar nesuprantu: jos tiek daug, bet aš nesijaučiu laisva.

– Dievas ar likimas davė laisvę visai tautai, dabar kiekvienas savo laisvę turime susikurti.

– Tu visada buvai išminčius. Pamokyk mane, kaip turėčiau laisvėj gyventi.

– Žmogus turi tiek laisvės, kiek yra jos vertas.

– Na, Linai, aukštai išsikėlei. Mes penkiasdešimt metų gyvenom be laisvės. Ar nebuvom jos verti? – paklausė Petras.

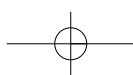
– Kartais laisvė kainuoja brangiau, negu gali už ją mokėti. Mes užmokėjom, kiek pajėgėm. Tūkstančiai vyrų, kad neliktų belaisviai, išėjo į mišką partizanauti ir žuvo. Tūkstančiai šviesuolių, norėdami išlikti laisvi, paliko pavergtą tėvynę ir išskrido į Vakarų. Tūkstančius lietuvių, kad užmirštų laisvę, sukišo į kalėjimus, arba išvežė į Sibirą. Likusieji sutiko gyventi nelaisvėje, kad tauta išliktų. Mes už laisvę sumokėjom aukščiausią kainą ir iš tiesų galim laisve džiaugtis.

– Bet štai Giedrė nesidžiaugia, – įsiterpė Indrė.

– Todėl, kad jauna. Jauniems visada laisvės per mažai.

– O ar mums, Linai, jos užtenka? – paklausė Petras.

– Mes pripratę kentėti. Mes pripratę laukti.

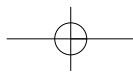

- Kodėl turim kentėti? Kodėl turim laukti? – karščiaivosi Giedrė.
- Nenorėkim gauti laisvę kaip žydinčią gėlę. Gavom tik jos daigą – ap-
leista, gležną. Turim jį gaivinti, puoselėti.
- Bet juk jautėmės laisvi: Sąjūdis, Nepriklausomybė, Laisvės kelias! Ko-
dėl mūsų laisvės vėliava išbluko, sudrisko? – stebėjosi Petras.
- Penkiasdešimt metų gyvenom prislėgti. Užmiršom atsakomybę už lais-
vę. Mums atrodė, kad laisvė – kai *viskas leista!* Ne tik dirbti, plušėti, bet ir
tinginiauti, dykinėti, girtauti, plėšti, žudyti. Tamsusis laisvės gaivalas už-
temdė mūsų protus.
- Bet kodėl pasidavėm tam gaivalui? Kodėl neėmėm vadžių į savo ran-
kas? Kodėl mūsų gyvenimą tebetvarko tie patys ponai kaip ir rusų laikais? –
klausė Giedrė.
- Jie penkiasdešimt metų mokėsi valdyti, mes tik svajojom apie laisvę.
Mums rūpėjo Lietuva, jiems – valdžia ir geras gyvenimas. Jiems ir dabar tai
teberūpi. Mano mėgstamasis poetas Brazdžionis dainuoja:

*Baltas pajuosta, juodas pabūla,
Vien tik raudonas ilgai raudonuos.
Kerštą, dar kerštą, korupciją, melą
Nešam kaip kuprą diena iš dienos.*

- Visi dėl valdžios draskosi! – sušuko Giedrė. – Bet kas Lietuva rūpinsis?
- Lietuvos mes netenkam, – atsiliepė Linas. – Mus tebeslegia mažos tau-
telės lemtis. Ištrūkom iš Rytų meškos glėbio, patekom į Vakarų vanago na-
gus. Vartojimas, vartojimas... Pinigai, kvaišalai, seksas... Mes jau norim kal-
bėti ir dainuoti svetima kalba. Užmirštam, kad esam lietuviai.
- Kairiesiems nerūpi tėvynė. Jų himnas buvo Internacionalas. Bet kodėl
mes jiems užleidžiam savo valstybę? – piktinosi Petras.
- Mes visi užaugom po tuo pačiu tamsiu dangumi ir visi esame kalti. Juk
pagal jų giesmę sugriovėm mūsų stambųjį ūkį. Atsimenat? „Pasaulį seną iš-
ardysim iš pat jo pamatų...“ Ir tūkstančiai žmonių liko be darbo. Kairiųjų
partijos neįveikėm, nes buvom įpratę jos klausyti ir bijoti, – dėstė Linas.
- Kodėl mes negalim susitelkti į naują sąjūdį? Kodėl tu, Linai, įsikibęs sa-
vo smuiko ir Indrės, sėdi namie? – klausė Petras.
- Matai, žmogui gyvenime tik vienas sąjūdis skirtas. Naują sąjūdį jau kiti
turi pradėti.
- Atsimenu, tada, *šeštadieniais*, tu buvai drąsesnis. Gal kalėjimas tave
išgąsdino?
- Indrė ūmai atsistojo ir pasakė, jog eina į virtuvę užkaisti kavos. Rekis
visada įkandin Indrės bėgdavo, bet dabar ant kilimėlio liko tupėti. Vyras
sušneko apie kalėjimą ir jis tikėjosi ką nors apie Darių išgirsti. Tačiau Linas
pasuko šneką kitu taku:
- Mes esam jau nereikalingi. Kiek disidentų matote valdžios olimpe? Mes
nepatogūs. Tik trukdytume jiems.
- Jie vis politikavo. Rekiui nusibodo. Ne, tų žmonių atminty Dariaus, ma-
tyt, nebuvo.

Bet jis apsiriko: Dariaus jie nebuvo pamiršę. Sykį apie jį prašneko.

Šeštadienio rytą Indrė ir Linas atsikėlė anksti ir papusryčiaavę ėmė bruzdėti: rankiojo rankšluosčius, tamsius akinius, marškučius ir linksmai šnekėjo apie jūrą. Rekis išgirdo: juodu važiuoja į Palangą. Tas žodis šunį išgąsdino, bet jis pamažu aprimo: jį veikiausiai paliks namie. Nuobodžiaus, užtat bus toli nuo to baisaus vandens.

Abu jau susiruošė, Linas net savo krepšį užtraukė, bet Indrė ūmai tarė:

– Žinai, ką atsiminiau? Prieš septynerius metus – kaip šiandien – nuskendo Darius. Gal neskubėkim prie tos jūros? Dar nuvažiuokim į kapines.

– Tu važiuok į kapines, aš – į Palangą, – pasakė Linas.

– Kodėl taip skaudžiai kerti? – nustebo Indrė.

– Aš jo kapo nelankysiu. Jis atėmė penkerius mano gyvenimo metus. O tu net nebandai jo pamiršti.

– Jis buvo mano vyras.

– Jis tarnavo velniui.

– Bet jis buvo mano vyras! Mylėjo mane. Gal dėl manęs tai padarė. Aš jaučiuosi kalta dėl visko, kas atsitiko.

– Turbūt vien tik tu dėl jo ir sielojiesi. Daugiau jis niekam nerūpi.

– Todėl, kad buvo našlaitis. Užaugo vaikų namuose. Gal aš buvau jam vienintelė.

– Ar dėl to reikėjo eiti į saugumą? Juk išdavė ne vien mane. Kodėl nepagalvojo apie tėvynę, apie Lietuvą?

– Dabar tėvynė Lietuva visiems ant liežuvio galo. Ar jis tuos žodžius kada nors girdėjo? Ir aš tuomet jų negirdėjau.

– Bet vieną šeštadienį tu atėjai.

– Todėl, kad tu pakviete.

– Reikėjo ir jį atsivesti.

– Jam tai nerūpėjo. Tie *šeštadieniai*, man atrodo, jam kliuvo todėl, kad susirinkimus tu rengei.

– O aš manau, jį smaugė tai, kad mes slapčia renkamės ir šnekamės apie tarybų valdžios uždraustus dalykus.

– Linai, kodėl mudu spėliojam? Dariaus nebėra, jis savo teisybės mums niekada nepasakys. Aplankykim jo kapą ir lekiam į Palangą.

– Tu visada išsisuki, – atsiduso Linas.

– O tu man atleidi? – paklausė Indrė.

– Tik šiandien.

– Kaip visada, – Indrė apsidžiaugė ir užtraukė savo kelioninį krepšį.

Rekis tupėjo svetainės tarpdury, daug ką atsiminė ir norėjo pasakyti, bet dabar buvo šuo ir turėjo tylėti.

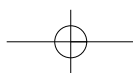
Linas išnešė krepšius į automobilį. Kai sugrįžo, užsegė Rekiui antkaklį. Šuo išsigando. Linas vežasi jį prie jūros – paskandins! Jam visada atrodė, kad Linas nori jį atsikratyti. Rekis ūmai ištrūko iš šeimnininko rankos, metėsi į Pavėsį ir palindo po rudą kanapą. Bet pavadis liko tysoti ant kilimo. Linas jėga ištraukė šunį. Tas ėmė blaškytis po butą ir cypti.

– Kas jam atsitiko? – nustebo Indrė. – Gal paliekam jį namie?

Bet Linas užsispyrė:

– Kas jį čia prižiūrės? Ne, ne. Važiuos kartu su mumis. Pasisups ant bangų ir atvės.

Lina nutempė persigandusį šunį į mašiną.

Indrė turguje nupirko krepšelį kalijų ir jie nuvažiavo į užmiestį, į kapi-nes. Ji išlipo gėlėmis nešina, Linas ir Rekis liko automobilyje. Šuo ėmė brai-žyti nagais langą ir unkšti. Matyt, labai norėjo kartu su Indre eiti. Linas leido jai šunį vestis.

Kapas buvo šalia didžiojo tako. Apjuostas žema, blizgia tamsaus granito tvorele. Ant jos kampų sviro pilkos laibenio šakos. Kapo vidury žydėjo gel-tonas debesylų kuokštas. Prie kapo stūksojo juodas akmuo, ant jo lyg per pilką miglą buvo matyti jauno vyro veidas. Rekis, atrodo, pažino Darių. Pri-bėgo arti ir, pakėlęs snukį, amtelėjo, gal tarė: „Sveikas!“ Indrė trūktelėjo už pavadžio ir pasodino šunį ant tako. Ji padėjo prie paminklo kalijas, uždegė dvi žvakes. Persižegnojo. Rekis žiūrėjo į Dariaus atvaizdą. Žmogus, palaido-tas šiame kape, Rekiui buvo labai artimas, tarsi jis pats. Atrodė, kad prisi-mena jo gyvenimą, lyg pats būtų jį nugyvenęs. Šuo norėjo ilgai čia pabūti, bet jį vežė prie jūros. Kodėl – prie jūros?

– Ilsėkis ramybėje, Dariau, – pusbalsiu tarė Indrė ir nusivedė šunį.

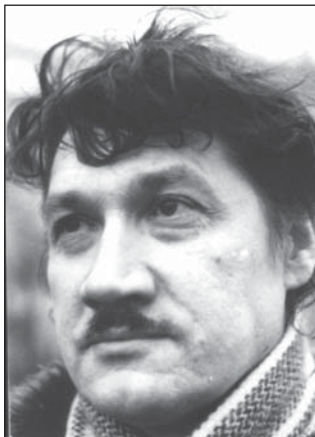
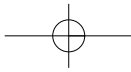
Įleido jį į mašiną, nusegė antkaklį ir užtrenkė dureles. Ilgai važiavo tylė-dami, paskui pora išsineko. Pakelės miškeliai, pievos, siūruojančių javų rė-želiai Indrei apsibodo. Ji paprašė, kad vyras pasuktų iš autostrados į seną plentą, linguojantį per Žemaitijos kalvas. O Linas vis apie jūrą kalbėjo – ar šiandien šaltas vanduo, ar aukštos bangos?.. Ak, panardys!..

Lino šnekos gąsdino Reki. Jis bijojo jūros. Niekada jos neregėjo, tačiau žinojo, juto, kokia ji baisi. Kai Linas per televizorių žiūrėdavo banglentininkų varžybas, Rekiui atrodydavo, kad vandens bangos sudaužys ekraną ir užlies svetainę. Šuo bėgdavo kur nors slėptis. Ir štai dabar Linas vežė jį prie jūros. Rekiui prieš akis vis iškildavo aukšta žalia banga, į kurią Linas jį svies. Jis plauks, kapstysis, privargs, sušals ir nuskęs. Rekis drebėjo, lyg kažkada tai jau būtų patyręs. Todėl viltingai žiūrėjo pro langą į pralekiančius medžius, pievas ir laukus.

Netikėtai Linas pasuko į aikštelę pailsėti, pamankštinti sustirusių kojų. Indrė atidarė ir dureles, prie kurių tupėjo Rekis.

Šuo kaip padegtas šoko iš mašinos ir puolė į pakelės krūmus. Bėgo kiek kojosis nešė, lyg jį kas vytųsi. Šakos čaižė akis, tarp kojų pynėsi žolės, bet jis, kad ir uždusęs, vis bėgo.

Brūzgnai baigėsi, prieš akis atsivėrė miškas. Šuo išsigando, jog čia iš tolo gali jį pamatyti. Sykiu išgirdo: Indrė jį vardu šaukė. Tolimas balsas atrodė silpnas ir graudus. Rekis susvyravo: gal grįžti? Ne, ne. Jam nebereikia jų namų, minkšto kilimėlio, Indrės vaišių ir glamonių. Rekis ir vėl pasileido bėgti. Per pušyną į kalvą. Vėl į kalvą. Į pakalnę. Perbėgs girią ir susiras kitą pastogę, naują šeimnininką. Juk yra ir daugiau žmonių, kuriems reikia šuns.

JONAS JAKŠTAS

43

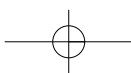
Kryžius

*Kai nuėmė nuo kryžiaus – gyvenu.
Tačiau, man regisi, prikals dar kartą.
Apaugo dienos peršulių šerkšnu.
O tai, kas lieka migloje, apkarto.*

*Senieji rašmenys jau ištrinti.
Matau: standartai realybės jau pakito.
Balsų atsiminimai – pamiršti.
Iš lėto vaikščioja gyventi pasmerkti.
Kai kas išvelgia slinktį laiko kito.*

*Įeit į kitą atmintį ir pasilikt joje –
taip noris kartais, nuodėmingai noris.
Tačiau kažkas pradingsta mirksnio gelmėje.
O dalelytė švytuliuojanti skaidriausio oro
nuskrieja – spindi žemėje svetimoje.*

*Bet kažkodėl į nuogas sutemas asketo
šit įsiveržia nekantrumas ir – aršus.
Norėčiau svetimaj būty ištirpti, ja tikėti.
Bet kolei kas – į kryžių panašus.*

Kartais pavakary...

*Kartais pavakary, kai net vėjas nutyla,
kai nutolsta balsų ir garsų raizginys,
noris klausyt,*

*kas girdėti už tūkstančių mylių –
ypač, kai toks tylus, ilgas prieteminys.*

*Niekas nebesitranko, nebilda, neūžia.
Rodos, medis tasai tuoj pakils ir nuskries.*

Betgi šešėlis

to paukščio nukrito, sulūžo.

Visą naktį jisai nemiegos ir šnarės.

*Miškas kelia aukštyn vis tirštėjantį rūką.
Vis dar sukas apsunkęs dangus virš galvų.*

Mūsų ryšys

*su šiuo pavakariu nenutrūko –
sietuvų mes ilgėsime, – gylių juosvų.*

Veidas

*Muša laikrodžiai vienu metu –
ir visi!*

*Šiltą žvilgsnį į veidą metu –
ir dumsi*

*jo prasmė nebaugina manęs,
atvirkščiai –
noriu perplaukti jo bedugnes
ir – grakščiai.*

*Šitos jausenos viena dalis –
svetima*

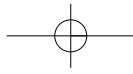
*veido, kurs nemarumą dalys,
sutema.*

*Ateitis jo ilgai bus perši,
užmarši.*

*Bet į kančią jinai panaši:
prieraiši!*

Kažkada po lietaus...

*Ateinu iš nakties, ateinu iš tylos.
Tu nueik lig ribos to skausmingo šešėlio,*

*kurs, palikęs mane, kažin kur jau išėjo, –
gal apie mano dalią jis tau pabylos.*

*Aš nenoriu gyvenimo drungno ir prėsko.
Ir iš savo dienų daug ką nugramzdinau.
Iškalbingoje tuštumoje brandinau
naują dieną, kuri virš perkūnijų brėško.*

*Per kryžius ir per kaulus, gižlumą – kelionė;
ir atrodė, kad ji nesibaigs niekada.
Žingsnis – neganda, kitas – nirši apmauda;
iš viršaus nebuitis krenta – ryškiai geltona.*

*Atėjau iš nakties, atėjau iš tylos.
Tik iš mirksnio štai šito išbrist negaliu.
Bet vis tiek aš išeisiu keliu – ir žaliu –
kažkada po lietaus, kažkada po miglos...*

Tarp vandens ir žaibų

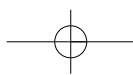
*Pakraštėly rudens, pakraštėly vandens
kuždas medžiai aukšti, rūkanų užburti.
O kažkas prašmėžuoja pro langą. Arti.
Tai turbūt vėjo nešamas lapas. Rudens.*

*O sutemęs vanduo – kaip miglotas ruduo
po vėsia kolona, po geltonu medžiu.
Daugiabalsį choralą aš kartais girdžiu
ir jį noriu kažkam dovanot, atiduot.*

*Bet užminga namai, užsikloję naktim.
Tik siūbuoja sūpuoklės naktį vienišoj.
O miškų glūdumoj ir padangėj palšoj
tiek yra dar dangaus, kad jo nieks neatims.*

*Gal pelėda atlėks ir gal ūbaut pradės.
Ramuma išgaruos. Galvą kels pramanai.
Reiks kažką padaryt, šįkart – galutinai.
Reiks brydės ir kregždės, reiks sklendės ir skruzdės.*

*Bus ne vien tik žvarbų, ir ne vien tik siūbų.
Laikas bus ir toli, ir nušliauš per akis.
O mane vakare ar kas nors aplankys?
Aš gyvensiu, žinau, tarp vandens ir žaibų.*

Vandenis

*Ir vėlei kūrenu aš savo mažą laužą.
Ir vėl žvalgaus: gal kas man draugiškai pamos.
Kažkas dar neapčiuopiamo létai atšliaužia
iš gedulingos ir nuodingos tamsumos.*

*Vilkolakių, baltvykšlių akys taip rusena!
Aš irgi – kaip vaiduoklis – klaidžioju žeme.
Aš – vienišas, tylos linguojamas Vandenis,
skaičiuojantis žaizdas pasauly šurkščiamo.*

*Ar priartėt prie užmaršties, ar vėl nutolti?
Ar būti viesulo centre, ar pakrašty?
Ar žynio ištarmę išgirst? Ar imti koltą
ir suvarpyti ego savo esaty?*

*Staiga iš tamsumos išbėga vėjų riksmas
ir atneša man žilpulus ugnies akių.
Vėl auga, plazda laužas. Kolei kas išliksim.
Tik – kuo toliau nuo riksmo vėjų, nuo trakių.*

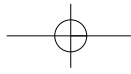
Karalių žvaigždę nusipieškim...

*Iš prieangių, iš skersgatvių siaurų, tamsių
išnyra nulytų veidų pilkšvi ovalai
ir nuo visų prisiminimų uoliai valo
dėmes atvėsusių, bejėgių šnabždesių.*

*O žvilgsniai slysta sutiktų daiktų paviršium.
Prašniokščia tamsūs paukščiai nenutūpdami.
Pamirši viską tu, žinia, ir aš pamiršiu,
kai kaulai, gyslos, saugyslės virs tulžimi.*

*Kitokia realybė ten – už debesų.
Tenai viltis ir neviltis turbūt kitokia.
Jei čia – sušokime lietaus ir vėjo šokį,
kol ne alsu, kol ne dulsu, kol ne dumsu.*

*Gyvensim, kol pasieksim galimybių ribą.
Gyvybės atmintis darsyk atsikartos.
...O Dieve, kiek žvaigždžių! Kiek akyse jų riba!
Karalių žvaigždę nusipieškim ant kaktos.*

Ir niekur, ir visur

47

*Ir vėl atsibudau tarp staugiančių griuvėsių,
Nutolsta žingsniai ir pragaišta tamsoje.
Žinau, kasdien vakarykštėsiu, bet stovėsiu
ne miglose, o atminimų viduje.*

*Dabar aš pilnas atkaklumo – kuo juodžiausio!
Ir žodis, dar neišstartas, tikiu, vėl grįš.
Ant pilko parapeto bjaurastis padžiausiu.
Ir mano menėje liks tik ugniakurys.*

*Galiu jau priešais šviesą grėsmę sukinėti,
o vakarop daug potvynių žalių sukurt.
Galiu išburt į viršų mesdamas monetą,
galiu Venerą sugrąžinti į planetą!
Aš supratau: esu ir niekur, ir visur.*

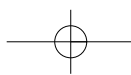
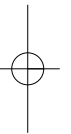
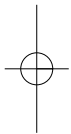
Mirksniai

*O paukščiai, šiandien į pietus išskrisdami,
nusinešė ir mūsų veidus ūkanotus.
Šis mirksnis šiltas ir graudus – o, kad žinotum!
Jis dvelkia nuojautomis ir patirtimi.*

*Prisiminimų – tiek, kad galima uždust!
Betikslės nekantros, netikėtumų griūtys.
Todėl ir trokštu upeliu skaidriu nusrūti...
Troškimas šitas – įnirtingas, net skaudus.*

*Ir nuo šitos keistos, valdingos valandos
pasijuntu, lyg būčiau pasiklydęs tyruos.
Mana dvasia prieš smėlio audrą irias, irias...
Atrodo man, kad šitaip bus jau visados.*

*Tačiau žmogaus lemtis – spyruoklė suspausta,
kuri per mirksnį staigiai išsitiesint gali!
Ir mirksniai, ir pasaulis visas – jau pro šalį.
Užgeso šviesos. Tyluma. Puota baigta.*

Vlado Braziūno nuotr.

INEZA JUZEFA JANONĖ

Krunė

Romano fragmentas

Žmogaus atmintis yra ne patirčių suma, o neapibrėžtų galimybių chaosas.

Jorge Luis Borges

Paryčiui senelę Aneliją išvydau taip aiškiai, kad apstulbau.

Gal dar nespėjau išsiblaivyti iš miego, o gal migdydamasi gulėjau užmerktomis akimis, nes viskas vyko kaip gyvenime, ir ne visai taip.

Senelė Anelija buvo mano geroji senelė ir sykiu man visai nepažįstama, sunkiai apibūdinama būtybė.

Toji būtybė nesiliovė šokinėti aukštyn.

Jaunos ir tvirtos, vietoje nenustygstančios mergiškos kojos kiekvieną sykį išsviesdavo ją į viršų, kai ji, kiek pritūpusi, atsispirdavo į spyruoklinį čiužinį, o aš, bandydama ją sulaikyti, stengdavausi nutverti už kojų, bet tos akimaju išslysdavo man iš rankų.

Tai stulbino.

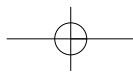
Jaunos ir lieknos kojos nieko bendra negalėjo turėti su mano senele Anelija.

Toji keista būtybė visomis išgalėmis stengėsi delnu prisiliesti prie lubų.

Ji šokinėjo užsilipusi ant to paties čiužinio, kuris ir man vaikystėje būdavo smagiausias daiktas pasaulyje, kai įsišėldavom su kaimynų vaikais – Felicija, Levonėliu, Aliuku ir Kristina ar Juoziuku.

Kaip mes norėdavome vienas kitą pralenkti!

Kaip stengėmės iššokti vienas už kitą aukščiau, plyšaudavome iš pasitenkinimo, kai pagaliau pasisekdavo.

Dabar ji!
 Dabar Anelija Jurevičienė šokinėjo visai taip pat kaip aš!
 Jutau įdėmų jos žvilgsnį. Tada, kai ji trumpam – gal tik akimirkai – liaudavosi šokinėjusi.
 Netrukus vėlei viskas kartodavosi iš pradžių.
 Aš stengiausi nematyti jos veido, norėjau užmiršti, kad ji prieš dvidešimt metų mirė.
 Žvelgiau į ją lyg užhipnotizuota.

Šią naktį ir aš sapnavau savo seserį Aneliją, sako Vilniuje tebegyvenanti šimtametė Pranė.

Ir gaidys kad užgiedojo!
 Jau paskutiniai metai man gyventi.
 Jonas ant suolo gulėjo.
 Taip sunkiai sekėsi prie jo priėti.
 Žinojau, kad jis miršta.
 Gaidys vis gieda!
 Vištos jau „papeliučkin“ suvartytos, „papeliučkis“ neaukštas...
 O gaidys gieda, taip gražiai gieda!
 Matau, kad jam nėra galvos kur iškelti.
 Kažin kuris tų gaidžių užgiedojo – ar pilkas, ar rudasparnis.
 Tris kartus sugiedojo.
 Kad gražiu balsu!
 Ir suplasteno sparnais.
 Maniau, kad man jau galas, bet atsibudau.
 O Jonas mirė.
 Abi tylime, nežinau, kiek tęsiasi toji tyla.
 Po kurio laiko jai sakau: ir aš šią naktį sapnavau senelę... Ką tai galėtų reikšti, kad abi ją tą pačią naktį sapnavome?
 – O kaip tu ją sapnavai?
 – Ji šokinėjo ant čiužinio... Vis delnu taikėsi lubas pasiekti... Kojos jaunios, o veidas senas...
 – Ką čia dabar paistai?
 – Susapnavau ją tokią...
 – Ką tu žinai apie Aneliją?
 Tik trukteliu pečiais ir nieko nesakau.

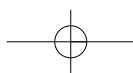
– Gyvenom Dikonėlių kaime prie Lėvens, gryčia didelė, erdvi, seserų daug. Balsingos visos, mėgstančios šokti, pradeda pasakoti Vareikienė, o pasakoti ji moka.

Lėveniu atplaukia muzikantas su armonika.

Atkeliam stalą iš vietos, lovas arčiau sienos patraukiam ir šokam šokam. Ligi ausros šokam ir dainuojam. Smagu būdavo!

Paprašo, kad persėsčiau nuo kėdės ant lovos, ir pradeda graudžiu balseliu dūsauti:

– Viešpatie aukščiausias, kur jie visi pasidėjo – *seserys Onytė, Anelytė, Ievutė, Barborytė, Mortytė, Stasytė, brolis Antanas, tėvai – Juozapas ir Ieva?*

Ir jos pačios veidas lyg šalčio pakastas klevo lapas – toks pergamentinis, rausvas, gerai pažįstamos tik švelniai žydros akys...

Ir balso tembras beveik nepasikeitęs, gestai, veido mimika.

Beveik kaip aną dieną.

Respublikos gatvėje pagaliau susiradome miestelėnams žinomą garsiąją fotoateljė, kurioje, sako, geriausiai fotografuojama!

Seserys – Anelija, Onytė, Stasytė ir Pranutė – taikėsi atsistoti priešais didelį pailgą tamsiais rėmais veidrodį, pakabintą priškambaryje ant sienos.

Jau nusigobusios skareles šukavosi.

Šukuosena – lyg susitarus – tokia pati: nenorintys žilti plaukai, suimti iš apačios ir susukti mazgan.

Stasytė ilgiausiai staipėsi prieš veidrodį, mat savąja šukuosena kiek išsiskyrė iš kitų seserėlių. Susipynusi kaseles šonuose, kėlė jas ant viršugalvio, kad geriau matytųsi fotografijoje.

Į mane nė viena nekreipė dėmesio, visos savimi rūpinosi.

Bet aš turėjau kuo užsiimti. Susidomėjimą kėlė pats aparatas, toks griozdiškas ir ypatingas, pastatomas priekyje prieš fotografuojamus asmenis tam tikru atstumu.

Pagaliau ir seserys prieš jį susodintos.

Mano senelė Anelija nuotraukoje šypsosi lyg stebuklingą geležėlę radusi.

Stasytė taip pat turėjo būti patenkinta: užkeltos ant viršugalvio kaselės gerai matomos.

Nuklydau, kažkur vėl būsiu nuklydusi. Niekur nuo savęs nepabėgsiu, nors ir labai norėčiau. Atrodo, bendrauji su žmogum ir jau esi visai kitur.

Bet ar kitur?

Nes iš tiesų Pranutė ta pati: ir balso tembras, veido mimika, gestai.

Nors nebe ta.

Susiraukšlėjęs seno žmogaus veidas ir jaunos kojos.

Taigi kad jaunos kojos.

Gal atvirksčiai: pasenusios kojos, jaunas veidas?

Anelija?

Tai ji, tai ji, ją tokią ir mačiau sapnuodama.

Kokia ji buvo iš tiesų?

Pranutė pasakoja, aš tylutėliai praveriu Vareikių sodybos vartelius, žengiu į kambarį plūktine asla ir įsitaisau lovoje prie lango.

Vėjais ir saule, visokiomis lauko žolytėmis kvepiantis patalas.

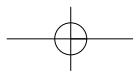
Pro pravirą langą girdėti nesiliaujantis žiogų čirpesys.

Mėnesienos šviesoje karūnuotos šventųjų galvos ant sienos, man nepažįstamų vyrų ir moterų padidintos fotografijos.

Įvairiausi malonūs kvapai, sklindantys nuo duonkepėje kepamo pyrago.

Šypsausi.

Šypsosi Pranutė, kai iš paskos ją sekioju kiemo takais ir takiukais iš vieno tvarto į kitą.

Man viskas kelia nuostabą ir susidomėjimą: vištos, kiaulės, žalmargė karvutė, vienas į kitą nepanašūs ir tokie patrauklūs sutvėrimai.

Tapšnoju jiems per išsipūtusius šiltus šonus.

Kaip meiliai Pranutė pasitinka į trobą įėjusią laiškanešę.

Ilgai, labai ilgai skaito lauktą ir pagaliau sulauktą laišką iš paties Vilniaus.

Įsitaisiusi svetainėje už stalo, toliau nuo akių atitraukusi stamboku braižu primargintą popierių.

Stebiu jos krutinamas lūpas, klausausi garsiai ištariamų raidžių, skiemenuų, žodžių.

Suprantu, kad jai tai nėra paprasta, bet nesisiūlyk užvaduoti, jai labiausiai patinka pačiai skaityti laiškus.

Nors jų turinys beveik visada tas pats.

Duktė Genovaitė, gydytojaujanti Vilniuje, rašo, kad jie visi – ji pati, žentas, anūkas – sveiki, ko ir motinai su tėvu nuoširdžiai linki.

Per atostogas žada aplankyti tėvus.

Bet neaplanko.

Kartais dar priduria, kad lašinių paltį jau baigia į spirgučius ištirpinti.

Pagaliau laiškas perskaitytas.

Vareikienė jį, kaip brangiausią relikviją, rūpestingai sulanksto ir paguldo medinėje dėžutėje ant kitų – turiniu kaip vandens lašai panašių į kitus.

Susitikusi mano senelę Aneliją jau Panevėžyje, išsamiai papasakoja apie kiekvieną laišką, kada jį gavo, koks buvo dienos laikas, popietė ar pavakarys, giedra ar ūkanota, kai laiškanešė jį atnešė, – nupasakoja viską iš panagių.

Laiškai – jos didžiausios relikvijos ir brangenybės.

Ir mano senelė tokių turėjo.

O aš?

Nesu tikra, nors ką gali žinoti.

– Ar gražios mergos buvote? – klausiu Pranutės.

Ji tik nusišypso ir sako:

– Jaunos – tai ir gražios. Ir Ievutė buvo graži, nors ir viena akele...

– Kodėl viena?

– Raupai suėdė jai akele...

Nutyla, lyg viską jau būtų pasakiusi.

Šį kartą neilgam.

Vėl girdžiu balsą:

– Už ką mano toks ilgas ilgas gyvenimas?

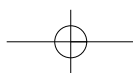
Paglostau jai abi rankas, bejėgiškai suguldytas ant apkloto.

– Gal man ir už savo seseris reikia gyventi, jos tokios jaunos mirė...

– Papasakokit apie jas.

– Onytė Leningrade mirė. Stasytė nuvyko jos laidoti. Nugriuvo iš išgąščio, kai pamatė kapo duobę pilną vandens. Maldavo ant kelių atsiklaupusi, kad nekištų sesers į šaltą vandenį... Atšovė jai: gerai bus ir taip!

– Ar tėvus dar prisimenate?

– O kaipgi! Pušaloto kapinėse ilsisi jų kaulėliai.

Seserys Mortytė ir Ievutė – ten pat.

Mama jaunesnė mirė, tėtis – vyresnis.

Jei ne brolelio Antano vestuvės, gal ir nebūtų mama susirgusi. Tėvai iš paskutinių stengėsi vieninteliam sūnui surengti šaunias vestuves. Nes seserys – septynios.

Kraujas pasipylė mamai iš nosies, pervargo nuo ruošos.

Upeliais kraujas teka, o gydytojas toli, negreitai prisišauksi.

Atvežėm felčerį iš Pumpėnų, kad kraują sulaikytų.

Jokių vaistų neišrašė, nors ir sulaikė kraują.

Tai ratais kratėm Joniškėlin, liepė ligoninėj palikti...

– O jūs?

– Galvojome, mūsų daug, kaip be jos išgyvensime?

Parkratėme ją atgal į namus.

Suėmė mane už riešo, prašė, kad pasislinkčiau – kiek įmanoma – arčiau.

– Velykoms pritaisėme mėsos su krienu. Mama pakilo iš lovos, ėmė tą mėsą su krienu doroti. Tai krienas kaltas, kad ji numirė!

Jeigu turėčiau tą protą kaip šiandien, jai sakyčiau: „Nevalgyk, mamunyt, krienas stiprus!“

Esame arti viena kitos, arčiau nebeįmanoma.

Šį kartą Pranutės veidas man primena peržiemojusį podėlyje obuolį.

– O tėtis Juozapas kaip mirė?

– Jis dirbo tokias varžas žuvims gaudyti.

Ar kas jam ten nukrito, pasilenkė ir nebegali atsisėsti ant kėdės.

Girdim, šaukia: „Ieva, pakelk!“

Paguldėm jį ant lovos, o jis ir užgeso.

– Apie mirtį šnekamės... O meilė? Ar labai savo Joną mylėjote, kai ryžotės už jo tekėti?

– Nagi šiaip sau. Buvo toks apyiktis. Į Palėvenės dvarą už jo ištekėjau. Nors... gerai sutarėm. Vis sapnuoju ir sapnuoju savo Joną... Kiekvieną naktį jį sapnuoju...

– Kaip jį sapnuojat?

– Ateina jis pas mane ir išeina. Labai greitai išeina. Aš palieku namie, o jis išeina.

– Nepabučiuoja?

– Ne, – juokiasi. – Kiekvieną naktį ateina ir vėl išeina.

– Nesako nieko?

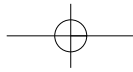
– Ką jis man sakys? Jis dirba laukuose, aš valgyt verdu.

O šiąnakt kažkuris tų gaidžių užgiedojo – ar pilkas, ar rudasparnis.

Tris kartus sugiedojo.

Kad gražiu balsu!

Ir suplasteno sparnais.

Maniau, kad man jau galas, bet atsibudau.
O Jonas mirė.

Paduodu jai dvi nuotraukas. Vienoje ji gal dvidešimties, kitoje – jau per devyniasdešimt persiritusi.

Pranė kelia prie lūpų pirmąją nuotrauką ir ima ją bučiuoti.

Bučiuoja savo ir draugės veidus.

Bučiuoja ne vieną sykį, meiliai tuos veidus apžiūrinėdama.

– Čia jauna Pranė, o čia jos draugė Micė, – sako. – Labai gero būdo latvaitė. Abi tarnavome pas latvij.

Pakelia prie akių antrą nuotrauką. Žiūri.

– O šioje nuotraukoje Pranutė jau bobulytė, – girdžiu ją sakant. – Dieve tu mano, Dieve, ar tai aš – ta jauna mergaitė?

– Ko šiandien labiausiai norit?

– Nebenoriu nieko, tik numirti. Laikas man...

– Jūs nemirsit, niekada nemirsit!

Pakylu eiti, tačiau Pranutė vis dar nenori paleisti mano delno.

Lyg melstų pasilikti su ja ilgiau.

Gal tai jos paskutinė pastanga įsikibti į savo „aš“?

Reikėtų pasilikti!

Bet negaliu.

Bijau!

Netrukus būsiu Niekas, kaip Odisejas. Greitai būsiu visa žmonija – būsiu miręs.

Jorge Luis Borges

Bet ne dabar.

Dar ne dabar.

Kada nors – galbūt.

Bet ne dabar.

Dabar man reikia kieme žaisti su kačiukais.

Jie, minkšti ir geibūs, tokie nesavarankiški, nė per žingsnelį nesitraukia nuo savo motinos Rainės.

Gerai juos suprantu, jų vietoje ir aš taip elgčiausi, labiausiai patiktų niekada nepalikti motinos iščių.

Imu juos vieną po kito ant rankų, kiekvienas vis kitoks, rodos, kitaip šnopuoja, kitaip viską jaučia ir supranta, tačiau kiekvienas ilgisi to paties: saugumo ir meilės.

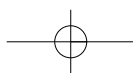
Ir Rainė, rodos, pasitiki manimi, ji patenkinta, kad juos globoju, myliu, tad meiliai murkia ir glaustosi man apie kojas.

Vaikai gatvėje mane pravardžiuoja kačių karaliene.

Ir kas galėjo pagalvoti, kad viskas laikina?

Vasaros metas, bet kaimynų Lobeckių kiemas, rodos, vienu akimoju apsiklojo ką tik iškritusiu puriu sniegu.

Baltavo tolimiausi kiemo pakraščiai, o ir pats trobesys. Ne tiek jis pats, kiek stogas.

Balti karveliai! Sulėkę iš viso miesto, jie, ieškodami vietos kur nutūpti, leidosi ir leidosi didesniais ar mažesniais pulkais ir pulkeliais, užklodami kiekvieną tamsią kiemo pėdą baltais sparnais.

Džiaugiausi tomis permainomis, išpūtusi akis jomis gėrėjausi, nė nepajutau, kaip mūro siena atsiskyrė nuo lūšnos ir, sukeldama didžiausią triukšmą ir dulkių debesis, nuvirto ant žemės. O aš, kur aš tada buvau?

Jau gatvėje, gerai prisimenu, kad gatvėje, laiku suspėjau pasitraukti.

Štai ir Lobeckis!

Jis iš lėto žingsniuoja kietai sumintu kiemo takiuku, lyg koks karalius žygiuotų per savo karalystę.

Jo plikė saulėj blizga, tarsi paauksuoti pačioj panosėj žvilga trumpai pakirpti žilstelėję ūsai.

Toks nedidukas, tvirtai suręstas žmogus.

O, tie karveliai! Jie nesitraukia nuo savojo globėjo nė per žingsnį, suka ratą po rato virš jo galvos, taikosi nutūpti ant pečių ar ištiesto delno, gal šitaip išreiškdami jam ištikimybę.

Tik man neramu, nes Rainės niekur nematyti.

Antai! Matau ją, užsiglaudusią už sandėliuko kampo Lobeckių kieme!

Lobeckis susirūpinęs, ant tako stovi ir dairosi po kiemą.

O Rainė, Rainė! Per kiemą tįsia savo auką, ne kažin kas iš jos belikę, į kiemo žolę kraujas srūva.

Dabar jau būtinai spruksiu, tarp trobos sienų pasislėpsiu, nes ir Lobeckis nebe tas, visai nebe tas žmogus.

Jis šaukia, rankom mostaguoja.

– *Ištručysiu* tas nuodvasas! Nusprogs gyvatės! – girdžiu jo piktą balsą.

Kur du karaliai viešpatauja, ten karas neišvengiamas, nes interesai nesutampa.

Ir ėmė mano katės pasiligoti.

Rainė pirma, kiek vėliau – geibūs katyčiai.

Kiekvieną glosčiau, mylavau, iš šaukšto pienu lakinau.

Tempiau iš rūbų spintos senelės suknelės, skaras, kiekvieną katinėlį prieš naktį apkamšydavau, kad tik neperšaltų, kad imtų sveikti.

Bet veltui mano triūsas.

Pasibaigia naktis, vėl liūdesys, vėl renkasi į kiemą vaikai, vėl už tvartuko naują duobę kasam.

Vėl neatstoju nuo senelio:

– Seneli, ką manai apie Lobeckį?

Jis trupinasi duoną į pasaldintą vandenį ir nieko man nesako.

Garsiau kartoju klausimą:

– Gal pasakysi, kas per žmogus Lobeckis?

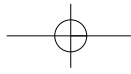
– O ką tu nori apie jį žinoti?

– Ar blogas jis?

– Ar aš sakiau, kad blogas?

– Nunuodijo Rainę, kačiukus... Negeras jis!

– Pamiršk kačiukus! Išmesk iš galvos!

– Aš negaliu pamiršti! Tu supranti – n e g a l i u!

Senelis mekerienę šlamščia, neturi ką sakyti.

Slepiuosi spintoje po rūbais, ten kiek saugiau, tačiau vis vien...

Vis vien galvoj tas pats: kačiukai buvo, Lobeckio kieman leidosi balti karveliai, vienam jų nepasisekė, jam Rainė gerklę perkando, dabar ir Rainės nebėra, net Stalino aikštėj neliko, skulptūrą naktį kažkur išgabeno, dabar aš spintoj pasislėpusi po rūbais, bet neilgai tūnosiu, reikės iškišti nosį gatvėn ir ką tuomet toje gatvėje išvysiu?

Kad tik ilgiau čia niekas nesikeistų!

Kaip nesikeičia krunė. Daug metų žaliuoja galudaržėj nelaistoma ir neprižiūrima ir niekam neužkliūva, atrodo, jai lemtis paskyrė šią vietą, mums belieka taikstyti su šiuo faktu.

O man gerai! Tai kas, kad krunė – šiurkščialapis krūmas, niekad nesikeičia, visada toks pat, iš pažiūros neišvaizdus, bet man svarbiau, kad, atsi stojusi šalia, jaučiuosi daug saugesnė, kėliais nueičiau, kad krunė dar ilgai ilgai šioje vietoje žaliuotų.

Atmintis siuva pirmyn atgal po skirtingus, tolimoj praeity pasilikusius dešimtmečius – ką dar tikiuosi juose surasti, ko nežinau, bet turėjau žinoti ir prisiminti?

O vieną dieną viskas buvo jau kitaip.

Iš lėto žingsniavome labiausiai žmonių pamėgta centrine Respublikos gatve.

Senelė Anelija nedidukė, iki peties savo vyrui Kazimierui, tačiau neapsakomai žvitri.

Žingsnis, kitas – pralenkė jį jau, lėtai pėdinantį šaligatviu.

Atsitokėjusi lūkuriuoja, tarp žmonių bando pamatyti, net pasistiebia ant galupirščių, o jos mieliausiasis skradžiai žemę prasmegęs.

Visada taip! Slenka vos keldamas kojas, čiūžt čiūžt batų padais braukia šaligatvį, stamboka nosis į priekį atkišta, po ja juoduoja ūsų šepetėlis.

Ne tas žmogus, kad risčiom lėktų, pravira burna gaudydamas orą, bijodamas kažkur pavėluoti.

Taip jis tikriausiai galvoja ir gal norėtų, kad ir žmona jo mintims pritartų, tačiau jinai iš paskutinių stengiasi viršų paimti, nors į gyvenimo galą savo antrąją pusę perauklėti.

Na, stenkis stenkis, jeigu tau patinka, sako jo žvilgsnis, kuriuo jis meiliai nužvelgia savo pačią, galų gale ją prisiveja, juk ir stebuklų žemėj pasitaiko, tiktai manęs, mieloji, tau nepavyks pakeisti, koks užgimiau, toksai numirsiu.

– Vis atbulas ir atbulas, – girdžiu senelę sakant. – Gal tau vis tiek, kaip mes gyvename?

– Argi sakau, kad man vis tiek?

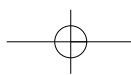
– Tai ko tyli dabar?

– Ką nauja tau bepasakysiu?

– Tylomis gulasi, tylomis keliasi, tylomis mekerienę šlamščia...

– Ar visada tylomis? – senelis Kazimieras šypsosi ir merkia žmonai akį.

Tokio dar niekada aš jo nemačiau, todėl man įdomu, nesuprantu, kas dedasi.

– Motin, ar visada tylomis?

– Blevyzgos tau galvoj. Pasenai, o niekus paistai. Vaiko pasigėdytum...

Man gal *desėtkas*, o gal ir dvylika metų, jau pradėdu kai ką suprasti, vis tiek galvoj nesutelpa, kad jie... Negali būti!

Senelio akyse ugnelės:

– Tai gal nepasenau dar, motin, ką tu apie tai manai?

– Kada su tavimi rimtai pasikalbėsi?

– Rimtai? Ar galima rimčiau negu dabar? Verčiau meilesnė man būtum...

Nesusilaikiusi ir senelė šyptelėjo iš gaidiško senelio pasipūtimo, aš pasileidau kvatoti.

Ir pasidarė taip gera, kaip dar niekada anksčiau nebuvo: mūsų delsus krutėjimas Respublikos gatve į miesto centrą, senelių pasižodžiavimas, erdvus dangaus skliautas viršum galvų, mano atspindys vitrinų languose, neblėstantis tikėjimas, kad visados taip bus, kaip yra šiandien, taip bus rytoj ir poryt ir dar daugybę metų: aš visada būsiu rudaplaukė šlakuotu veidu mergaitė, mano seneliai žingsniuos Respublikos gatve, senelė pralenks vyrą, iš lėto pėdinantį šaligatviu...

Tiktai vėliau.

Vėliau senelis lengvai spustelėjo savo žmonos petį ir kiek sujaudintu balsu ištarė: *Džiaukis, kol esi greita, ateis metas – nebepalėksi...* Kodėl įsimušė man į galvą toji frazė?

Prašiau senelės, kad lovoje vienos nebepaliktų, kad gultųsi kartu su manimi.

Tik atsigulusi su ja po viena antklode ir stipriai prisispaudusi prie šiltos jos nugaros, apsivijusi ją rankomis ir kojomis, bent kiek apsiramindavau.

Migdydavausi galvodama apie tai, kad dar ilgai, labai ilgai viskas bus gerai.

Dešimt metų mažiausiai – mūsų tarpusavio santykiai neturėtų keistis.

Dešimtmetis – visai dar jaunai mergaitei, kokia tada buvau, atrodė labai daug, gali sakyti, amžinybė, kuri neturi nei pradžios, nei pabaigos.

Gal jau tada intuityviai nujaučiau, jog ateis metas, kai liksiu visam pasaulyje viena kaip pirštas ir nebeturėsiu prie ko prisiglausti.

Tai ir gulėdavau stipriai prisispaudusi prie šiltos senelės nugaros.

O naktį...

Ypač kai gulėdavau viena lovoje.

Atsisėsdavau ir imdavau kumšteliais tvatinti niekam tikusią savo ma-kaulę, kad ji nieko nesupranta...

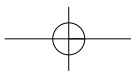
Nustodavau tiktai tada, kai įskausdavo kumšteliai ir iki ašarų gaila pa-čiai savęs pasidarydavo.

Tuomet guldydavau plaukais apsklidusią galvą ant sunertų rankų, bandydavau ramintis: ko šėlsti, durnele, ko dabar graudiniesi?

Atsidususi iš širdies gelmių, būdavo, siekiu žemėn nuslinkusios antklo-dės, užsitraukiu ją ligi smakro, pradėdu migdytis.

O žilas žilas senelis baltojo žirnio rūbais nuo snieginos kalno viršūnės man pranašavo: *gyvensi ilgai, būsi laiminga, ruoškis būti tokia...*

Utenos gatvelė! Ji ir šiandien tebėra pačioje geležinkelio stoties pašonėje prisiglaudusi, tačiau nebe ta, seniai nebe ta.

Kai prisimenu ją, pirmiausia išvystu baltais, krakmolu pastandintais *kvar-tukėliais* iki pusės uždangstytus medinių trobesių langus, pelargonijomis apstatinėtą palangę.

Vėlyvo rudens ar ankstyvo pavasario metą ši gatvelikė atrodydavo ypač varganai – murzinai pilka, aptekusi sunkiai išbrendamais vandens klanais.

Drėgna, šalta. Rankos sugrubusios, kojos sušalusios į ledą.

Nesitikėk sulaukti šilumos, jei vėjas nuo namo kertės nuplėšė smalingo tolio gabalą, o pro įmirkusių sienojų plyšius į vidų smelkiasi dargana.

Tuomet ir po apklotu nelengva apšilti.

Visų blogiausia – gaižūs kvapai. Sudvisusios mėsos, prarūgusio alaus ir dar kitokia žodžiais sunkiai nusakoma smarvė dažną dieną kiaurai per-smelkdavo šį nedidelį Rytų Aukštaitijos miestą.

Tą smarvę kėlė Maisto fabrikas, nemenką žemės plotą prie geležinkelio užkėtojęs, o ir *Kalnapilis* ne kur kitur sau vietą rado, vaizdžiausioj miesto vie-toj įsitaisė, šalia Nevėžio upės, jai iki dabar subinę visom prasmėm rodo.

Bandai senelių virtuvėlėj gelbėtis, bet ji nedidelė – tarsi kišenė – iš pat ankstyvo rytmečio ant ringės ketaus juodas katilas pastatytas, jame jau verda kiaulei édalas, aš nežinau, iš ko jis sutaisytas, gal iš žarnokų, spėjusių pradvesti, ar iš kitokio *mėšlo*, jis virdamas garsiai kliuksi, garai kyla į viršų, lubas apniaukia, kertėj stovi spintelė, nusidėvėjusia klijuote apdengta, prie jos dvi taburetės pastatytos, seniai išklibo jų kojos, tačiau senelis užimtas kita veikla, jam nėra laiko pataisyti.

Belėkdamas nuo vilko, pataikai ant meškos.

Paklausite, o tavo kambarėlis?

Jis čia pat, už sienos, bet ar ją siena pavadintum?

Plonutės lentos, pro jų tarpus sklinda ir kvapai, ir garsai.

Kaip jau sakiau, senelis užimtas kita veikla, tačiau ne valdiška tarnyba.

Jis nepriklausomas ir nenori būti valdomas, todėl ir *onaravas*.

Jis nesiduoda sprandu jodinėjamas.

Žingsniuoja sau į užmiestį.

O, jūsų manymu, ko?

Veršio suderėti.

Ne vieną ir ne porą kilometrų, kartais – keliolika.

Ir tai ne viskas.

Dar reikia veršį parsivaryti.

Paskersti jį ir mėsą išnešioti.

Tegu ne visą, jau esama ir pastovių klienčių, tačiau dauguma jų vis keičiasi ir keičiasi.

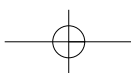
Jos visos lygios, bet esama ir lygesnių.

Sakykim, dailiaveidžių.

Senelis toms nelieka abejingas, nusiderėti joms lengviausia, tuomet ir už-darbis senelio piniginių susitraukia – tarsi Šagrenės oda.

O tuščias pilvas maršus groja, nežada nurimti, spintelėj – tuščia, lyg iš-šluota.

Nors ir nevysiška tiesa.

Veršelio uodegą ar kokį kaulą su mėsos liekanom dažnai galėtum susirasti.

Tie kaulai senelės dosniai druska nubarstyti, bet ir druska jiems menkas *prietelius*.

Jei pats karštymetis, diena kita – ir dvokas.

O šaldytuvan ko neguldo?

Iš kur jį trauksi, visam mieste jis negirdėtas daiktas.

O musės zvimbia lyg užkeiktos!

Lipnias juostas iškarstėm palubėj, tik nugalabijom nedaug, nors ir tirštai aplipo juostas, tuojau naujų priviso, nes musės – vislūs padarai.

Prakeiktasusių įkyrumas, pravėrei burną kiek plačiau, jau ir turi, akiplėšos net ir spintelėn lenda.

Veršelio uodega ir kaulai pagalbos šaukiasi, kaip nesišauksi, jei pradėjai švinkti.

Bet žmogui galva duota, tad šerį pastatei ir išeitį sumojai.

Senelė verda kopūstienę!

Ant uodegos ir kaulų dosniai šliūkšteli vandens.

Senelė nuo puodo nesitraukia nė per žingsnį, putas samčiu nugraibso, gerai įrūgusių kopūstų krauna ir toliau virina.

Ne viralas, o pasaka burnoj ir skrandy, kai, užgulę stalą, srebiam iš bendro *bliūdo* aliumininiais šaukštais.

Du puodai, stovintys greta, vienas kitam nemaišo, kai verda kopūstienė, skirtingi, bet dorai atlieka savo darbą, tai kas man negerai, kas nepatinka?

Senelei skundžiuosi, kad jau nebegaliu, tuo kiaulės viralu pradviso oras, daiktai ir rūbai, ir kopūstienė nebe taip gardi...

Senelė šypsosi, ji šypsosi, lyg stebuklingą geležėlę radusi.

Po kurio laiko sako:

– Kiaulės mėsa nedvokia...

– Tegū tą mėsą šunys, katės išstampo! Nė kąsnio nenurysiu! – jai iš paskutinių priešinuosi. – Mergaitės šalinasi, nebenori su manim draugauti...

– Ką čia paistai? Iš kur tas dvokas? Geriau parink šviežių arkliamėšlių nuo gatvės.

Užverčiu knygą ir einu.

Argi galėčiau neiti?

Atsargiai – dar garuojančius – arkliamėšlius vieną po kito lopetėle kraunu į kibirą palaistydama juos graudžiomis ašaromis.

Guodžiuosi tuo, kad ir princesės...

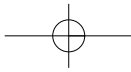
Kad ir princesės kartais yra verčiamos dirbti panašius darbus, kol sulaukia savo princo išvaduotojo.

Aš būtinai Jo sulauksiu!

Tik reikia šį bei tą pakeisti troboje. Ypač virtuvėje.

Parnešusi arkliamėšlių, virtuvėje prie sienos pristumtą staliuką užkloju ta pačia rūpestingai drėgnu skuduru nuvalyta klijuote.

Iš spintelės išsitraukiu tris lėkštes ir iš stalčiaus – tris aliumininis šaukštus, juos paguldau šalia lėkščių.

Bet... lova. Nepatinka ji man, iš lentgalių sukalta ir pastatyta prie pat lango į kiemą.

Spyruoklės per vidurį įdubusios.

Seneliai, atsigulę vienas šalia kito, bemat sukrenta įdubon, bet negirdėjau, kad dėl to skūstųsi.

O kai lietus... Geriau neprisiminti to lietaus! Tačiau nuo jo neišsisuksi, jis nuolat save primena, nes stogas kiauras lyg koks rėtis.

Galėtų būti padoresnis, bet ne. Ir krapina jis nuo lubų, tiesiog senelių lovon varva.

Tuoj patalynė ėmė drėgti, lietaus latakais sienos aptekėjo ir nudžiūvo, liko murzinos dėmės, jų nenušiūruosi, krumpliais nenugramdysi.

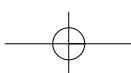
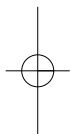
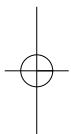
Vis tiek jaučiau dabar! Stiklinėj pamerkiu kelis nasturtų žiedus ir pastatau virtuvėj ant spintelės.

Kažko vis tiek pasigendu!

Aš visada Jo ilgėdavausi, kiek prisimenu, ilgėjausi Jo nuo tada, kai buvau neką už stalą didesnė mergaičiukė, o gal, jau iščiose ėmiau Jo ilgėtis?

Jis neskubėjo su manimi susitikti.

Gal kantriai laukė, kol aš, mergaitė, virsiu mergina?

LEONS BRIEDIS

Iš latvių k. vertė ARVYDAS VALIONIS

poezija: tai tyla Keliai

*poezija: tai tyla Keliai kuriais ji
veda mus kol dingsta intymi šneka Ne
svarbu ar tokia kalba gyva ar tokią
sukurti reikia tačiau tikrovė slypinti joje
mus verčia išsižadėti ją išstarti
nes gali ji atskleisti mūsų esmę O
esmės mūsiškės iš
raiška tikroji yra tyla ne
priklausanti nė vienam*

Sūnus palaidūnas

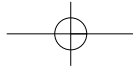
*pagaliau esu išduotas
ir tai pajaust galiu
iš angelų slidžių
vasnojų negirdimų
dusliai ataidinčių į mano sielą*

*kaip aš,
Sniegas,
galėjau žiemą šią
taip ilgai neveikti nieko?*

Leonas Briedis (g. 1949 m. gruodžio 12 d.) debiutavo poezijos rinkiniu 1974-aisiais. Jau tada Knutas Skujeniekas jauną literatą įrašė į pirmąjį latvių poetų trejetą, kuriems būsią lemta kurti latvių poezijos ateitį. Per beveik keturis kūrybinio darbo dešimtmečius šis latvių poetas išleido tris dešimtis poezijos, prozos, esė, vertimų knygų.

Tai poetas maksimalistas; savo meistriskumą tobulina versdamas F. Petrarčą, F. T. Marinetti'į, F. G. Lorčą, P. Valéry, H. L. Bergsoną, F. Pessoa'ą, T. S. Eliotą, W. B. Yaetsą, W. Soyinką ir kitus didelio talento kūrėjus.

Pelnė dešimtis literatūrinių apdovanojimų, daugiausia tarptautinių, už vertimus. Redaguoja žurnalą „Kentaurs“.

o gal aš pats save buvau pamiršęs

*vast
angelai pračiuožia
ir Dievas
ten, aukštai,
pabudintas iš miego
kosti
pykdamas ant manęs
Sniego:
Žiemos (ir jo paties)
sūnaus palaidūno*

61

barbarai

*visi žmonės šiam pasauly broliai
tik barbarai čia svetimi*

*jie siaubia mūsų romas jie žudo mūsų mintis
jie išprievartauja mūsų jausmus*

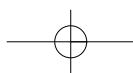
*jie valgo mūsų duoną
jie geria mūsų vyną
jie glemžia mūsų kasdienybės druską*

*ir nepastebimai
aplinkui tiek daug jų atsiranda
tarsi jie jau būtų broliai šiam pasauly
kuriame mes,
žmonės,
negalime valgyti jų duonos
gerti jų vyno
ir glemžti jų kasdienybės druskos*

*gal todėl mes tokie nepakantūs
dabar siaubiam jų romas žudom jų mintis
ir prievartaujam jų jausmus*

Bangų dykumoje

*mes esame bangos
dykumoje
mirusios jūros atmintis*

*plūstam ir plūstam
į vis tolstantį krantą
nenujausdamos
jog esame mirusios
anksčiau už jūrą
toje mirty
pirmesnėj už mūsų užgimimą*

laivas dykumoje

*karščio nualsintais stiebais
smėlio išėsdintais bortais
laivas dykumoje*

*„kadaise čia jūra buvo“
jo sutrūnijusioj sieloj bando šnabždėti
nesančios Atlantidos vėjas*

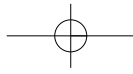
*„ačiū“
nebyliai dėkoja laivo siela
„visą gyvenimą vien tik apie oazę svajojau
gal todėl toks nelaimingas dabar jaučiuosi
į ją atplaukęs“*

Dantyse su rugiagėle Dievas

*Dantyse su rugiagėle Dievas
dykuma keliauja: ir ne vienas
nevalios išreikšt žodžiu pavieniu
to ką žino vien tik skaičius Vienas*

*Už ausies su ramunėle Dievas
kaip valstietis sėja rugelius
negalvodamas kad juos vieną dieną
kirs tas nedalusis skaičius Du*

*Saujoj su baltagalve Dievas
į namus labai pavargęs grįš
žino kad šypsodamasis priešais
pasitiks jį skaičius Trys*

Ant Didžiosios Upės kranto

63

*Stovime ant Didžiosios Upės begalinės tėkmės kranto
 Teka vanduo teka laikas ir mes pasenstam
 Sensta rankos sensta akys ir širdis tačiau
 mes net nepajaučiam*

*Bangos gena bangą
 Šešėliai vis ilgyn ilgyn
 Sensta vanduo sensta laikas ir pasaulis
 Debesys dulkėmis virsta dulkės
 akmenimis tačiau mes net nepajaučiam*

*Diena seka dieną
 Naktys vis ilgyn ilgyn
 Sensta kūnas sensta kraujas siela
 tačiau mes net nepajaučiam*

*Gyvenimas seka gyvenimą
 Amžinybė vis ilgyn ilgyn
 Sensta tyla sensta horizontas ir begalybė
 Žvaigždėta visata dulkėmis virsta
 dulkės dangaus švytuliais
 tačiau mes net nepajaučiam*

*Mes tie kurie kartą neatgailaudami ir nesutrikę
 stovėjome ant Didžiosios Upės kranto
 patys nejučia tapom Didžiąja Upe ant kurios
 begalinės tėkmės kranto vis dar kažkas
 stovi ir nepajaučia*

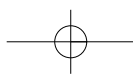
Nihil novi

*viskas teka:
 ir upė
 ir Herakleitas
 bet niekas nesikeičia*

*po saule:
 nihil novi*

*rankraščiai sudega
 kad po amžių penkių
 tarsi Feniksas
 atgimtų iš pelenų*

*ir miršta ne Dievas
 o tik jo mirtis*

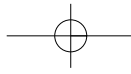
Psalmė

*tamsa klykia manyje
Viešpatie,
tamsa
galbūt todėl aplinkui viskas
taip ūmai nušvito
ir aš gerai galiu matyti
kiek mano kelio nukeliauta*

*jei jau sugrižau
beveik nepasiruošęs skausmui
koks užgulė išėjus
kokia prasmė tuomet man buvo iškeliauti,
Viešpatie?*

*viena iš daugelio:
nesuskaičiuojamų it smiltys
o jų priskaičiavau užtektinai
kol pamiršau visus jūsų žodžius
(nors nebuvo nė vieno žodžio
kuriame nebūčiau į valias numiręs)
atsiklaupiau
priešais tą didelį ir neužkopiamą kalną
kurį nešioju savyje,
Viešpatie*

*aš
kurs esu niekas
ir nieko nereiškiu
ir kuriame dabar
visiems laikams
klykia tik tamsa,
Viešpatie*

THÉOPHILE GAUTIER

65

Karalius Kandaulas

Iš prancūzų k. vertė VILIUS LITVINAVIČIUS

Pirmas skyrius

Praėjus penkiems šimtams metų po Trojos karo ir septyni šimtai penkio-liktais metais iki mūsų eros Sarduose vyko didelė šventė. Karalius Kandaulas tuokėsi. Liaudis kunkuliavo, džiugiai bruzdėjo, buvo neapsakomai pakilios nuotaikos, kurios kiekvieną kartą masėms įkvepia bent kiek reikšmingas įvykis, tegu jis nieko tiesiogiai nepaliečia ir vyksta tokiose aukštuomenės sferose, prie kurių paprastam žmogui neįmanoma net priartėti.

Atrodytų, kad didžio prancūzų rašytojo Théophile'io Gautier (1811–1872) nėra ypatingo reikalo pristatinėti. Žymus poetas, taip pat parašęs ir nemažai visame pasaulyje žinomų prozos kūrinį. Kur dar tomiai meno kritikos! Didysis prancūzų poetas Charles'is Baudelaire'as, 1821–1867) T. Gautier, kaip puikiam poezijos meno mokytojui, dedikavo eilėraščių knygą „Blogio gėlės“. Bet lietuvių kalba iki šiol išleistas tik vienas jo romanas – „Kapitonas Frakasas“ (1972, „Vaga“; 1989, „Vyturys“). Taigi rašytojas, padaręs didelę įtaką XIX a. prancūzų estetiniam romantizmui, lietuvių skaitytojams iki šiol beveik nežinomas. Šiame žurnalo „Metai“ numeryje pradame spausdinti istorinę T. Gautier apysaką „Karalius Kandaulas“, kuri pirmą kartą buvo paskelbta 1844 m. antologijoje „Groteskai“. Sunku būtų suskaičiuoti, kiek kartų nuo to laiko šis kūrinys išleistas įvairiuose T. Gautier kūrybos rinkiniuose, išverstas į kitas kalbas. Įdomu, jog šioje apysakoje veikia nepramanyti istoriniai personažai.

T. Gautier nuo vaikystės svajoto tapti dailininku, lankė garsių ano meto dailininkų dirbtuves, mokėsi piešti. Deja, regėjimo yda, arba miopija (trumparegystė), privertė atsisakyti šios „auksinės“ svajonės. Būsimasis rašytojas įsitraukia į bohemos gyvenimą, susitinka su didžiuoju romantizmo klasiku Victoru Hugo (1802–1885), ateina į jo pjesės „Ernani“ premjerą apsirengęs raudona liemene, kuri vėliau taps legendine, po spektaklio dalyvauja romantikų ir „klasikų“ peštynėse. V. Hugo, romanistas ir dramaturgas, taip paveikia jaunąjį romantiką, kad jis, tik aštuoniolikos sulaukęs, parašo pirmąjį eilėraščių rinkinį, kurį išleidžia už tėvo lėšas. Per 1930 m. revoliucijos įvykius knyga lieka beveik nepastebėta, bet ją labai gerai įvertina guru V. Hugo. Tai paskatina T. Gautier visą gyvenimą paskirti literatūrai. Periodikoje jis išspausdina gotikinio žanro novelę „Kavinukas“, mistinę poemą „Albertus“. Romantizmo vunderkindas kritikų vertinamas jau kaip solidus poetas ir prozininkas. 1833 m. T. Gautier susipažįsta su leidėju ir kultūros veikėju Eugène'u Rendueliu, jo

Kai tik Febas Apolonas, vadelėdamas savo keturkinkį, nuauksino Tmolo kalno, plačiai garsėjančio šafrano derliais, aukštąsias viršūnes skaisčiais spinduliais, šaunieji sardiečiai tuojau visose pašalėse sujudo, vis kopė ir žemyn leidosi marmurinėmis rampomis, jungiančiomis miestą su Paktolu, ta turtinąja upe, kurioje išsimaudęs karalius Midas apibarstė jos dugną aukso smiltelėmis. Galėjai pamanyti, kad kiekvienas iš tų garbių piliečių ruošėsi savo vestuvėms, tokia reikšminga ir iškilminga tądien buvo jų laikysena.

Būreliai rinkosi agoroje, ant šventyklų laiptų, rikiavosi palei visus portikus. Ties kiekvienu gatvės kampu galėjai sutikti moteris, tempiančias už rankų vaikus, kurių nesklendūs žingsneliai niekaip neprisiderino prie motinų, nekantraujančių iš smalsumo, žingsnių. Merginos, ant galvų užsidėjusios ąsočius, tekinom skubėjo prie šaltinių, mat reikėjo anksčiau namus vandeniui aprūpinti, kad jau nebeturėtų darbų, kai gatvėmis gužės vestuvinininkai; indai laikėsi ant galvų lyg pritvirtinti, tik pilnus ąsočius nešėjos prilaikydavo liaunomis rankomis, kurios iš tolo atrodė kaip didelės ąsos. Skalbėjos paskubomis lankstė dar ne visai sausas tunikas¹ ir chlamidas² bei krovė jas į vežimus, tempiamus mulų. Vergai žvaliai suko girnas, net nereikėjo, jog prižiūrėtojas botagu jų ir taip randais raštuotus pečius kutentų. Sardai per galvas vertėsi, kad pabaigtų kasdienius darbus, nuo kurių jokia šventė neatpalaiduoja.

¹ Antikos laikų apatinis drabužis, primenantis marškinius, lininis, kartais vilnonis.

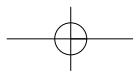
² Trumpas viršutinis drabužis, dėvimas ant tunikos ir užsegamas dažniausiai per pečius.

užsakymu parašo ir paskelbia trumpų apysakų romaną „Jaunoji Prancūzija“ („La Jeune-France“), kuriame atsiskleidžia ir kaip parodijos meistras. O 1835 m. paskelbtas romanas „Panelė de Mopen“ („Mademoiselle de Maupin“) sukelia nemenką skandalą.

T. Gautier lemtinga buvo pažintis su didžiuoju realistu Honoré de Balzacu (1799–1850), pastarojo rekomenduotas, jis 1836 m. pradėjo bendradarbiauti periodiniame leidinyje „Paryžiaus kronika“ („La Chronique de Paris“), nuo to laiko visą gyvenimą dirbo spaudoje. Vėliau tai sukėlė prieštarų vertinimų. Kaip tik darbas periodiniuose leidiniuose būsiamajam „Parnaso“ estetu lyderiui leido paskelbti spaudoje daugybę programinių straipsnių ir išvengti skurdo, kuriame gyvenimą nugyveno daugelis jo bendražygių romantikų ir parnasiečių. Bet didelis jo kūrybos gerbėjas rusų poetas Nikolajus Gumiliovas (1886–1921), išvertęs garsų T. Gautier eilėraščių rinkinį „Emalės ir kamėjos“ („Emaux et Camées“), labai apgailėstavo dėl nerealizuotų didžiojo prancūzų poeto kūrybinių planų. Jei ne darbas įvairiuose periodiniuose leidiniuose dėl duonos kėsnio...

T. Gautier siužetą apysakai „Karalius Kandaulas“ pasiskolino iš Herodoto „Istorijos“ (1 kn. 7–14 sk.). Kandaulas valdė Lydijos karalystę 714–685 m. pr. Kr., apysakoje aprašomi paskutiniai jo gyvenimo įvykiai, nulėmę Heraklidų dinastijos žlugimą. Jei Herodotas tuos įvykius aprašo propagandiniais tikslais, tai T. Gautier požiūris į juos visai kitoks. Apysakoje vaizduojama karaliaus tragedija – tai dviejų skirtingų civilizacijų, graikų ir persų, konfliktas. Apysakoje galėtume įžvelgti net šiuolaikinio postmodernizmo bruožų: autorius akivaizdžiai stengiasi imituoti Homero epų, Saliamono „Giesmių giesmės“ stilistiką, nors kūrinyje parašytas proza.

„Karalius Kandaulas“ susilaukė tiek daug ir įvairių vertinimų, kad mažai kam žinomas Lydijos monarchas tarsi iš naujo įžengė į istoriją. Psichologai sukūrė net terminą „kandalizmas“, reiškiantį vieną seksualinio iškrypimo formų. T. Gautier personažas yra ne tiek iškrypėlis, kiek „estetas iki iškrypimo“. Beje, prancūzų rašytojas André Gide'as (1869–1959), 1899 m. parašęs trijų veiksmų pjesę, sukūrė kitokią karaliaus Kandaulo likimo versiją.

Kelias, kuriuo turėjo praeiti palyda, buvo nubarstytas sijotomis baltomis smiltimis. Žalvariniai trikojai, išdėstyti tankiais tarpais, kone iki dangaus skleidė kvapnių cinamono ir nardo³ dūmų draikanas. Beje, tik jos, lyg keistos ūkanos drumstė tyrą ir žydrą skliautą. Dievui Himenėjui⁴ skirtą dieną debesys gali vien iš rūkstančių smilkalų susidaryti. Gatvių grindiniai buvo iškloti mirtų ir oleandų šakelėmis, gausybės rūmų sienas puošė bronziniais žiedais prikabinėti lininiai kilimai, juose įgudusios vergės sidabriniais bei auksiniais siūlais buvo sumaniai išsiuvinėjusios daug dievų ir herojų istorijos scenų: Iksionas⁵, vietoje gražuolės apglėbęs debesį; Diana, kurią besimaudančią užklumpa Akteonas⁶; piemenukas Paris⁷, teisėjavęs grožio varžybose, kurios įvyko ant garsiojo Idos kalno, Pario sprendimo laukia sniego baltumo rankomis Hera, jūros žalsvumo akimis Atėnė ir Afroditė, apsijuosusi savo stebuklinguoju diržu; Trojos seniai, atsistojantys, kai gražioji Helena įeina pro Skėjos vartus, šis įvykis paminėtas aklojo dainiaus iš Meleso⁸ poemoje. Bet išsamiausiai pavaizduotos Heraklio iš Tėbų gyvenimo scenos, tuo norėta įsiteikti Kandaului, kuris buvo Heraklidas, kilęs iš ano garsiojo herojaus per Alkają. O kuklesni piliečiai girliandomis ir vainikais buvo papuošę savo būstų slenksčius, toks įnašas į šventinę puošybą jiems buvo priinamas.

Minioje, išsidriekusi nuo pat įėjimo į karaliaus rūmus iki miesto vartų, pro kuriuos turėjo įžengti jaunoji karalienė, pokalbiai, suprantama, sukosi apie jaunosios grožį, garsas apie ją buvo apskriejęs visą Aziją; taip pat gyvai žmonės aptarinėjo ir keistoką jaunojo būdą – jį kasdieniu požiūriu gana sunkiai sekėsi apibendrinti.

Nisiją, satrapo Megabazo dukterį, gamta apdovanojo skaisčių bruožų veidu ir nuostabių kūno formų tobulumu – bent taip skelbė gandai, kuriuos išnešiojo vergės bei draugės, lydinčios Nisiją į maudynes; iš tiesų joks kitas žmogus negalėjo pasigirti, jog matė kažką daugiau, nei jos veidą dengusio šydo spalvas ir elegantiškus drabužio įlinkius, kurie visiškai be jos valios įsišpaudžia minkštame audinyje, kai juo apdengiama statula.

Barbarų ir graikų pažiūros į drovimą skiriasi tiesiog nepalyginamai – jei Achajos jaunuoliai, išsitrynę nuogas krūtines aliejais, dūksta stadionuose žaidžiant saulės spinduliams ant jų blizgančios odos, o skaisčiosios spartietės be jokio drabužio šoka priešais Dianos aukurą, tai Persepolio, Ekbatano

³ Kvapni žolė, auganti Himalajuose, naudojama smilkalams gaminti.

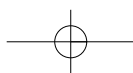
⁴ Senovės graikų santuokos dievas.

⁵ Tesalijos karalius Iksionas apgavo savo uošvį Dejanėją ir nesumokėjo išpirkos už nuotaką. Įpykęs uošvis pagrobė kelis žento žirgus, pastarasis pakvietė jį susitaikyti. Atvykusį į svečius uošvį įstūmė į žarijų duobę. Už nuodėmę Iksionas turėjo keliauti į pragarą. Bet Dzeusas jo pasigailėjo, priėmė į Olimpą, netgi pakvietė Iksioną į dievų vaišes, kur šis nuo dievų maisto tapo nemirtingas. „Atsidėkodamas“ bandė suvilioti Dzeuso žmoną Herą. Dievų valdovas jam atsiuntė Heros pavidalų debesį, arba Nefeļę, iš šios sąjungos gimė pusiau arkliai, pusiau žmonės – kentaurai. Už bausmę Iksionas iš Olimpo nutrenktas į Tartarą, kur amžiams grandinėmis pri-rakintas prie liepsnojančio besisukančio rato. Yra kelios šio mito versijos.

⁶ Garsus medžiotojas Akteonas užklupo besimaudančią deivę Artemidę (Dianą). Ši, įtūžusi dėl pažeminimo, medžiotoją pavertė elniu, ir jį sudraskė jo paties šunys.

⁷ Trojos princas Paris, kurį laiką ir piemenavęs, buvo išrinktas teisėju trijų deivių – Heros, Atėnės ir Afroditės – grožio varžybose. Jis už pažadėtą gražiausios pasaulio moters meilę skyrė pergalę Afroditei. Ta gražuolė pasirodė esanti karaliaus Menelajo žmona Helena, dėl kurios, Pariui ją pagrobęs, ir prasidėjo Trojos karas.

⁸ Homeras.

ir Baktrų gyventojai, pirmenybę teikiantys kūno, o ne dvasios santūrumui, graikiškus papročius ir tam tikrą laisvumą, kuris leidžia akiai pasiganyti, vertina kaip netyrą ir smerktiną dalyką, jiems atrodo, kad moteris jau nebus padori, jei leidžia vyrams pamatyti šiek tiek daugiau nei nuogą kulną, kuris šmėsteli, kai kartkartėmis ilgos tunikos klostės aukštėliau pasikelia.

Nepaisant tokios gilos paslapties, veikiausiai kaip tik dėl jos, garsas apie Nisijos grožį netruko išplisti po visą Lydiją ir jis tapo visuotinių kalbų šaltiniu, jų atgarsiai pasiekė net Kandaulo ausis, nors paprastai karaliai būna prasčiausiai informuoti apie viską, kas dedasi karalystėje, juk jie gyvena tarytum dievai tarp debesų, kurių šydas slepia nuo jų akių žemiškus dalykus.

Nei įtakingiausi Sarduose Eupatridai, kurie tikėjosi, kad jaunasis karalius galbūt pasirinks nuotaką iš jų šeimos, nei Atėnų, Samo, Mileto ir Kipro heteros, nei gražiosios vergės, atgabentos iš Indo pakrančių, nei auksaplaukės merginos, atvežtos iš ūkanotos Kimerijos⁹, žinomos savo speigais, neišdrįso ištarti nė vieno žodelio, kuris, tegu ir netiesiogiai, taptų užuomina apie Nisiją. Pačios drąsiausios šaunuolės, ir tos, išgąsdintos kalbų apie tokį pri-trenkiantį grožį, atsižadėjo net minties su Nisija pasivaržyti, nes nujautė, kad jėgos būtų nelygios.

Ir vis dėlto niekas nei Sarduose, nei visoje Lydijoje šios visoms gražuolėms pavojingos varžovės nė akyse nebuvo regėjęs. Nisiją buvo sutikęs vi-nintelis žmogus, kuris po šito susitikimo laikė užčiaupęs burną kaip pats tylos dievas Harpokratas, pirštu užsispaudęs lūpas. Tas žmogus buvo Gigas, karaliaus Kandaulo sargybos viršininkas. Aną lemtingą dieną jis, paskendęs mintyse apie savo ambicingus sumanymus, įdomius plačiais ir miglotais polėkiais, raitas klaidžiojo tarp Baktrus supančių kalvų, kur jį valdovas buvo atsiuntęs slaptos ir svarbios užduoties įvykdyti. Gigas svajavo apie svaigulį nuo visagalybės, apie laimę karališkąjį purpurą auksiniais sandalais minti ir palaimingą garbę uždėti karūną ant gražiausios pasaulyje merginos galvos; šios mintys tiesiog kaitino kraują gyslose ir jis, lyg vydamasis savo lanką vaizduotę, pentiniais karštligiška baksnojo baltą nuo putų Numidijos žirgo šoną.

Oras ilgai buvo ramus, tik staiga lyg kario dvasioje ėmė kilti vėjas ir įsi-siautėjo audra, o Borėjas¹⁰ – nuo Trakijos¹¹ speigų į kuokštus suledėjusiais plaukais, išpūstais žandais, ant krūtinės sukryžiuotomis rankomis – vienu pūstelėjimu atginė didelius liūtis debesis.

Jaunutės merginos, tuo metu skynusios pievoje gėles, išgąsdintos greitai artėjančios audros, susikrovė kvapnųjį derlių į tunikų atlankus ir galvo-trūkčiais pasileido atgal į miestą. Jos, matydamos iš tolumos artėjančią raitą svetimšalį, barbarų papročiu užsidengė veidus apsiaustais, bet tuo metu, kai Gigas prašuo-liavo pro tą, kuri oria laikysena ir prašmatnesniu drabužiu iš kitų išsiskyrė, smarkus vėjo gūsis staiga nuplėšė nuo nepažįstamosios šydą ir, plaikstydamas ore, taip toli jį nuskraidino, kad mergina jau negalėjo pasivyti. Dėl to Nisija, galingo satrapo Megabazo duktė, nepridengtu veidu atsidadė priešais Gigą, paprastą karaliaus Kandaulo gvardiečių kapitoną. Ar

⁹ Mitinė šalis, tapatinta su Skitija ir teritorijomis dar toliau į Šiaurę.

¹⁰ Šiaurinis vėjas.

¹¹ Manyta, kad šiaurės vėjas Borėjas kartu su savo broliu – vakarų vėju Zefyru – apsigyveno Trakijoje (dabar – Bulgarija).

tai buvo tik nerūpestingas Borėjo pūstelėjimas, ar tuomet pats Erotas, kuris smaginasi drumsdamas žmonių sielas, pramogos dėlei nutraukė raištį, prilaikiusį audeklą, saugojusį merginos veidą nuo prašalaičio žvilgsnio? Kad ir kaip būtų buvę, Gigas nuo šios grožio Medūzos žvilgsnio sustingo it įbestas – prabėgo ne tiek jau mažai laiko, kai paskutinė Nisijos drabužio klostė dingo už užsiveriančių miesto vartų, bet jis dar nemanė savo keliais joti. Nors niekuo negalėjo pasitvirtinti prielaidos, bet kažkokia nuojauta Gigui kuždėjo, jog matė paties satrapo dukterį ir šis pamatymas, kone apreiškimas, keistai papildė tuo metu jį apėmusias mintis, atrodė, nebuvo nė galimybės išvengti, kad neišvystų kažko pranašiško, ką iš anksto tik dievai galėjo parengti. Iš tiesų – ar matė ne tą kaktą, kurią jis svajoto papuošti karališka karūna? Kurios kitos kakta būtų labiau to verta? Tačiau ar įmanoma tikimybė, jog Gigas kada nors užims sostą ir galės šią merginą šalia pasisodinti? Jis stengėsi negalvoti apie šio nuotykių tęsinį, nė nebandė kaip nors išsiaiškinti, ar iš tikrųjų Megabazo dukters paslaptį jį veidą jam atidengė atsitiktinumas, tas didysis gyvenimo išdaigininkas. Nisija išnyko iš akių, jam atrodė beviltiška jos ieškoti, be to, Gigas jautėsi ne tiek mergina susižavėjęs, kiek jos regėjimo tiesiog apžilpintas, apstulbintas ir pritrenktas.

Tačiau Nisijos veidas, matytas gal tik akimirksni, paliko jo širdyje giliausius pėdsakus, lyg dramblio kaulą būtų persmeigęs iki raudonumo įkaitintas skulptoriaus smaigas. Meilė, kurią pažadino Nisija, kėlė jam slėpiną šiaubą, ir Gigas dėjo visas pastangas, kad iš atminties ištrintų merginos vaizdinį, tik tuščiai. Žvilgsnis į tobulybę gali sielą tik sudrumsti, moterys, panašios į deives, silpnam mirtingajam gali tapti tik fatališkomis būtybėmis; jei jos sukurtos vien dangiškiems pasismaginimams, tai ir pačių narsiausių vyrų, kai jie patiria tokią meilę, širdys ima virpėti. Nė menkiausia viltis Gigo širdyje nerado vietos, taip jį prislėgė ir iš jo visą drąsą atėmė neįmanomybės pojūtis. Prieš pasiryždamas žodį Nisijai ištarti, jis būtų turėjęs visas žvaigždes nuo dangaus nurašyti, nuo Febo galvos jo spindulingąjį vainiką nuimti, visai pamiršęs, kad moterys atsiduoda tik tiems, kurie jų neverti, o vienintelis būdas priversti, kad jos tave mylėtų, – elgtis taip, lyg norėtum pelnyti jų neapykantą.

Džiaugsmo rožės nuvyto jo skruostuose, diena jam atrodė liūdnesnė ir niūresnė už naktį, iš šalies žiūredamas galėjai pamanyti, kad Gigas, kaip mirtingasis, kartą susitikęs dievybę, vienišas bastosi po svajonių pasaulį, o naktį jį apnikdavo sapnai, kuriuose šalia jo būdavo Nisija, juodu, atsirėmę į purpurines pagalvėles, sėdėdavo tarp auksinių karališkojo sosto grifų.

Taigi Gigas buvo vienintelis žmogus, kuris galėjo apie miglotą dalyką kai ką tikra pasakyti, tik nesakė, ir jo bendrapiliečiai sardiečiai buvo priversti tenkintis prielaidomis, šios, beje, buvo ne tik keistos, bet kai kuriais požiūriais ir fantastiškos. Nisijos grožis, apgaubtas ne vienu vualiū, tapo mitu, kūrybiniais metmenimis, iš kurių kiekvienas kūrė poemą pagal savo skonį.

– Jeigu tai, ką apie ją kalba, nėra kažkokie prasimanymai, – pasakė jaunas lėbautojas iš Atėnų, smarkiai sniaukrodamas, pasirėmęs ranka į azijiečio berniuko petį, – tai nei Plangonė, nei Archenasė, nei Taysa¹² neprilygtų anai žaviajai barbarei, bet aš sunkiai galėčiau patikėti, kad ji verta Teanės

¹² Garsios anų laikų kurtizanės.

iš Kolofono, su kuria praleista tik viena naktis man kainavo tiek aukso, kiek ji, panardinusi iki pečių rankas į mano kedrinę skrynią, galėjo paimiti.

– Šalia jos, – prašneko vienas Eupatridų, įsitikinęs, kad Nisiją pažįsta geriau už bet kurį nors kitą, – šalia jos Dangaus ir Jūros duktė atrodytų kaip etiopė tarnaitė.

– Tai, ką jūs sakote, yra piktžodžiavimai. Kad ir kokia gera ir atlaidi deivė būtų Afroditė, pasisaugokite, nes užsitrauksite jos rūstybę.

– Prisiekiu Herakliu! – ši priesaika mieste, kurį valdė jo palikuonys, turėjo ypatingą vertę. – Aš neatsižadėsiu nė vieno savo žodžio.

– Taigi jūs ją matėte?

– Ne, bet mano ūkyje dirba vienas vergas, kuris anksčiau priklausė Nisijai, ir jis man šimtus kartų apie ją pasakojo.

– Ar tikrai, – vaikiško naivumo kupinu balsu klausė viena moteris, kurios švelniai rožinė tunika, padažyti skruostai ir nuo aliejaus blizgantys plaukai liudijo nevykusias pastangas susigražinti seniausiai išgaravusią jaunystę, – ar tikrai kiekvienoje Nisijos akyje yra po du vyzdžius?

– Tai turėtų atrodyti tiesiog pasibjaurėtinai ir aš nesuprantu, kaip Kandaulas galėjo įsimylėti tokią baisybę, kai Sarduose ir Lydijoje tikrai netrūks ta moterų, kurių regėjimas ir akys yra be jokių priekaištų.

Lamija, ištarusi šiuos žodžius kiek įmanoma pamaiviškiau, metė reikšmingą žvilgsnį į mažytį lydyto plieno veidrodį, kurį ištraukė iš užančio, kad pasitaisytų kelias garbanėles, ištaršytas įžūlaus vėjo šuoro.

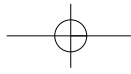
– Na, šnekos, kad jos vyzdžiai – dvigubi, man primena vaikiškas pasakėles, – tarė tas pats apie viską gerai informuotas patricijus, – bet tikra tai, kad Nisijos žvilgsnis toks skvarbus, jog ji mato kiaurai sienas. Lūšis, palyginti su ja, yra žliba.

– Kaip jūs, garbingas žmogus, galite taip šaltakraujiškai taukšti šitokias nesąmones? – nutraukė jį vienas miestietis, kurio visai nuplikusi galva ir plati žila barzda, kurią jis kalbėdamas vis pataršydavo pirštais, teikė jam panašumo į filosofą ir kūrė išminčiaus regimybę. – Megabazo duktė iš prigimtųjų nemato geriau nei už jus, nei už mane. Egiptiečių žynys Tutmozis, žinantis daugybės stebuklų paslaptis, jai padovanojo akmenį, išimtą iš drakono galvos; šis akmuo, kiekvienas tai žino, suteikia žvilgsniui ypatingos skvarbos, galios kiaurai permatyti tamsiausius šešėlius ir net kietus kūnus. Nisija visą laiką nešiojasi tą akmenį už diržo ar prisitaisiusi prie apyrankės; tuo ir paaiškinama jos aiškiaregystė.

Miestiečio paaiškinimą ta žmonių grupelė, kurios pokalbio turinį pabandėme čia perteikti, pripažino esantį arčiausiai tiesos, o Lamijos ir patricijaus nuomones, kaip neturinčias nieko bendra su realia dalykų padėtimi, atmetė.

– Kad ir kaip būtų, – vėl prašneko Teanės meilužis, – mes patys galėsime patikrinti, kieno tiesa; aš jau girdžiu iš tolo ataidint ragelius ir nors Nisijos dar nematau, bet jau regiu šauklį – jis artėja, rankoje laiko palmės šakelę, skelbia, kad atvyksta vestuvių palyda, ir drausmina minią.

Kai tik ši naujiena žaibiškai visur pasklido, stambiausi vyrai šoko stumdytis alkūnėmis, kad prasibrautų į pirmas minios eiles, vikriausi berniukai, apglėbę kolonas, bandė užsliuogti iki kapitelių ir ten įsitaisyti, ne tokie miklūs jų draugai, net kelius į žievę apsidrasę, vis dėlto užsikabarojo ir gan patogiai įsikūrė medžių šakumose, moterys savo mažus vaikus, griežtai pri-

sakiusios tvirtai laikytis už kaklo, ant pečių užsisodino. Tie, kuriems nusišypsojo laimė turėti namus toje gatvėje, kuria turėjo pravažiuoti Kandaulas ir Nisija, ištempę kaklus stovėjo prie plokščių stogų atbrailų, arba, pakilę nuo pagalvėlių, ant kurių sėdėjo, ramstydami pavojingai alkūnėmis lenkėsi per stogo kraštą.

Kai vidurdienį saulės spindulių strėlės pasidarė itin smigios, pasitenkinimo ir palengvėjimo murmesys nušiušėjo per minią, jau daugelį valandų jau navedžių laukusią.

Raiti kariai, aprūpinti visa ginkluote – jaučio odos šarvais, padengtais metalinėmis plokštelėmis, šalmais, pagražintais raudonai dažytais arklio karčių kuokštais, antblauzdžiais, aptaisytais alavu, kardasaičiais, apsmaitytais žvaigždutėmis, *herbiniais* skydais ir žalvariniais kalavijais, – traukė gatve iš visų plaučių trimitus pūsdami ir linguodami ilgais jų vamzdžiais, žybčiojančiais saulėje. Žirgai, balti kaip Tetidės¹³ pėdos, eigasties iškilnumu ir rasės grynumu galėjo tapti pavyzdžiais tų, kuriuos Fidijas¹⁴ vėliau išskaptuos ant Partenono¹⁵ metopų.

Karių rikiuotę vedė Gigas, kurios paradi vadovauti tiko ne vien dėl išvaizdos, bet ir dėl vardo, šis lydų kalba reiškė *gražusis*. Tiesiog tobulo taisyklingumo jo veidas atrodė iškaltas iš marmuro – toks jis buvo išbalęs, nes Gigas atpažino apsigaubusią nuotakos šydu Nisiją: ji buvo ta pati moteris, kurios veidą vėjo gūsis atidengė jo žvilgsniui prie Baktrų sienų.

– Dailusis Gigas atrodo gerokai nusiminęs, – jo nuotaiką aptarinėjo Sardų merginos. – Kokia gi išdidi gražuolė paniekino jo meilę? O gal kokiai pamestajai Tesalijos burtininkės padėjo jį užkerėti? Stebuklingasis žiedas, kurį jis, pasakojama, girios gūdumoje ištraukė iš bronzinio arklio piršių, tikriausiai prarado savo galią ir jau nebegali Gigo nematomu padaryti – ar tik jo neužklupo koks nors garbus sutuoktinis, manęs, kad jo vedybiniame kambaryje niekas, be jo, niekada nesilanko?

– Veikiausiai jis azartiniuose Palamedo¹⁶ žaidimuose prarado visus savo talentus ir drachmas, arba jam apmaudu, kad Olimpinėse žaidynėse neiškovojo jokio prizo? Jis dėjo tiek daug vilčių į savo žirgą Hiperioną.

Nė viena šių prielaidų neatitiko tiesos. Kas galėjo žinoti, kaip iš tiesų yra?

Paskui karių padalinį, vedamą Gigo, žygiavo mirtomis apvainikuoti jaunučiai vaikinai, kurie lydiška maniera giedamiems vestuviniams himnams dramblio kaulo lyromis, braukydami jas strykais, pritarė; jie buvo aprengti rausvomis tunikomis, apsiuvinėtomis sidabrinėmis graikiškoms juostelėmis, o jų ilgi plaukai tankiomis garbanomis draikėsi ant pečių.

Įkandin jų pasirodė dovanų nešėjai, galingo stoto vergai, kurių pusnuogiai raumeningi kūnai galėjo kelti pavydą geriausiems tų laikų atletams.

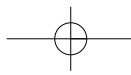
Ant neštuvų, kuriuos nešė po du ar keturis vyrus, kartais ir daugiau,

¹³ Nereidė, žinoma kūno baltumu; Trojos karo didvyrio Achilo motina.

¹⁴ Fidijas (490–430 m. pr. Kr.) – bene garsiausias senovės Graikijos skulptorius. Jo, be kitų kūrinių, sukurta Dzeuso statula laikyta vienu iš septynių pasaulio stebuklų.

¹⁵ Žymiausia Atėnei skirta šventykla, pastatyta 447–432 m. pr. Kr., jos statybai pats Periklis vadovavo. Fidijas ją papuošė savo skulptūromis, bene plačiausiai žinomas vakarinis frontonas (dievai ir herojai karo vežimuose). Kompozicija ir istorijoje išliko „Fidijo žirgų“ pavadinimu.

¹⁶ Vienas žygio prieš Troją dalyvių, pagarsėjęs išradingumu, laikytas daugelio graikų alfabeto raidžių kūrėju, sugalvojęs ne vieną azartinį žaidimą, taip pat šaškes ir kauliukus.

priklausė nuo to, kiek nešuliai svėrė, buvo sudėti didžiuliai žalvariniai kraterai¹⁷, kurių šonus buvo išraižę garsiausi to meto menininkai, bareljefais pagražintos auksinės ir sidabrinės vazos, kurių gracingas asas puošė lapijoje besislapstančios chimeros ir nuogų moterų figūrėlės, nuostabūs ašočiai (iš jų pilamu vandeniu nusiplaus kojas garbingiausi svečiai), auksiniai ašotėliai, išgražinti brangakmeniais, pilni rečiausių kvėpalų, Arabijos miros, Indijos cinamono, Persijos nardo, Smirnos rožių aliejaus; smilkyklės skylėtais dangteliais, nuostabaus darbo kedrinės skrynios, aptaisytos dramblio kaulu, atveriamos paslaptingu būdu, kurį žinojo tik jų kūrėjas, prikrautos Ofiro¹⁸ aukso apyrankių, gražiausių rytietišku perlu vėrinė, apsiaustu segių, šios taip pat buvo nusagstytos rubiniais ir karbunkulais; tualetu reikmenų skrynelės, į kurias buvo pridėta baltųjų kempinių, žnyplių plaukams sukti, jūrų vilko dantų, jie naudojami nagams šlifuoti, žaliojo egiptietiško tepalo, suteikiančio odai paties gražiausio raudonio, miltelių, kurie pajuodina antakius ir blakstienas, ir dar daug kitko, ką tik įmantraus koketiškos moterys beišrastų. Kai kurios našyklės buvo apkrautos purpurinėmis sukniomis, taip pat ir iš ploniausio visokių atspalvių lino – nuo rožinio iki tamsiai raudonos juodųjų vynuogių sunkos – pasiūtomis, Kanopo¹⁹ drobės kalaziriais²⁰, kuriuos baltutėlius įmeta į dažymo katilą, o iš jo ištraukia jau gyviausiomis vaivorykštės varšomis mirguliuojančius, tunikomis, atvežtomis iš nuostabios Sero²¹ šalies pasaulio pakrašty, išaustomis iš kirminų, gyvenančių tarp medžių lapų, séilių gijų, ir tie drabužiai tokie ploni, kad juos gali iškišti per žiedą.

Etiopai, kurių kūnai blizgėjo kaip agatai, o galvos buvo virvutėmis suveržtos, kad gyslos jų kaktose nesprogtų nuo jėgų įtampos, labai iškilmingai nešė neįsivaizduojamai didelę Heraklio, Kandaulo protėvio, statulą, padengtą auksu ir dramblio kaulu, – herojus buvo pavaizduotas vėzdu apsiginklavęs, Nemėjos liūto kailiu apsidengęs, jis laikė tris Hesperidžių sodo obuolius ir kitus jo didvyriškų žygių atributus.

Dvi Dangiškiosios ir Vaisingosios Veneros skulptūros, kurias iš žėrinčio, beveik permatomo Paroso²² marmuro iškalė geriausi Sikiono²³ mokyklos meistrai, atrodė, tuoj pavirs nemirtingais amžinai jaunais dieviškais kūnais; skulptūras nešė įkandin Heraklio statulos, kurios gremėzdiški kontūrai ir sunkios formos tik paryškino herojaus palydovių proporcijų harmoningumą ir elegantiškumą.

Bularko²⁴ paveikslas, jį už aukso tapataus svorio kainą įsigijo Kandaulas, buvo nutapytas ant maumedžio ir vaizdavo magnezų²⁵ sutriuškinimą, stebino akį piešinio tobulumu, detalių tikroviškumu ir spalvų harmonija, nors dailininkas tepasinaudojo keturiomis spalvomis – balta, Atikos ochra, Ponto

¹⁷ Didžiuliai ašočiai (iki pusantro metro aukščio), kuriuose su vandeniu maišydavo stiprų ir tirštą vyną.

¹⁸ Biblijoje minima šalis, pagarsėjusi aukso ištekliais.

¹⁹ Senovės Egipto miestas (dabar – Abukiras), garsėjęs prabanga.

²⁰ Ilgas, plono lino apdaras, antikoje paplitęs iš Egipto.

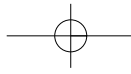
²¹ Šalis, minima ir Biblijoje, esanti pasaulio pakrašty. Manoma, tai – Kinija.

²² Sala Egejo jūroje, garsi sniego baltumo blizgančiu marmuru.

²³ Dorėnų kultūros centras, jame gyveno ir dirbo tokie žymūs skulptoriai Lizipas ir Poliketas. Manyta, kad šiame mieste atsirado ir graikiška dailė.

²⁴ Lydijos dailininkas, gyvenęs VIII a. pr. Kr., laikomas vienu iš daugiaspalvės tapybos pradininkų.

²⁵ Senovės achajų tautelė, gyvenusi Tesalijoje; dabar – Magnezijos regionas Graikijoje.

sodriai raudona ir juodo rašalo. Jaunasis karalius buvo taip įsimylėjęs skulptūrą ir dailę, kaip tikriausiai nepriderėjo valdovui, tad ne kartą pasitaikydavo, kai jis išgydavo paveikslą už metines viso miesto pajamas.

Apdengti gražiausiomis gūniomis kupranugariai ir vienkupriai, kurių kaklus buvo apžergę cimbolais ir timpanais grojantys muzikantai, gabeno pauksuotus stulpelius, virves ir audeklus palapinei, skirtai jaunajai karalienei ir pritaikytai postoviams medžioklėse ar ilgesnėse išvykose.

Šie prabangos dalykai bet kuriuo kitu atveju būtų tiesiog sužavėję Sardų gyventojus, šiuokart jie, apsėsti smalsumo, nekantraudami laukė, kol gėrybes nešantieji praeis pro šalį. Gražios merginos ir dailūs jaunuoliai, mosikuojantys liepsnojančiais deglais ir saujomis barstantys šafrano žiedelius, taip pat nepatraukė didesnio minios dėmesio. Noras pamatyti Nisiją buvo užvaldęs visų mintis.

Pagaliau pasirodė Kandaulas, įsilipęs į karo vežimą, kurį traukė keturi žirgai, tokie pat dailūs ir tokie pat patrakę, kaip tie, kuriuos vadeliuoja pats Saulės dievas, jie iš po žąslių į visas puses taškė baltų putų debesis, purtė purpurinėmis juostomis perpintus karčius ir sudarė nemažai vargo vežėjui, kuris, stovėdamas šalia valdovo, kiek įmanydamas lenkėsi atgal, kad neprarastų pusiausvyros.

Kandaulas buvo jaunas vyras, kupinas jėgų, tad visiškai pateisino savo kilnę iš Heraklio, jo galvą ir pečius be jokio išlinkimo jungė tikras jaučio sprandas, juodi žvilgantys plaukai raitėsi nepaklusniomis garbanėlėmis kai kur uždengdami net karūnos lankelį, ausys, mažos ir tiesios, išsiskyrė gaiviai rausva spalva, bet kakta buvo plati ir aukšta, nors ir šiek tiek nuožulni, kaip daugelio antikos žmonių, žvilgsnis švytėjo švelnumu ir melancholija, apvalūs skruostai, smakras švelniai išlenktas, bet ir neatsikišęs, šiek tiek praviros lūpos, atleto rankos kone moteriškais delnais, liudijančiais daugiau poeto negu kario prigimtį. Nors Kandaulas iš tiesų pasižymėjo narsa, miklumu kariškose pratybose ir tramdė žirgą lyg suaugęs su juo lapitas²⁶, galėjo perplaukti sraunias, iš kalnų sniegynų ištekančias upes, įtempti Odisejo lanką ir pakelti Achilo skydą, tačiau neatrodė, kad jis būtų persiėmęs užkariavimų dvasia ir karas, toks patrauklus jauniems karaliams, Kandaului buvo abejotina vertybė; jis tik atmušinėdavo pernelyg išpuikusių kaimynų antpuolius ir negalvojo plėsti savo valdų. Kur kas labiau pamėgo statyti rūmus, todėl tarp jo patarėjų netrūko architektų; be perstojo kaupė senųjų ir savo epochos menininkų paveikslus bei skulptūras, turėjo Telefano²⁷ iš Sikiono, Kleanto²⁸ ir Ardiko iš Korinto, Higiemono²⁹, Dinijo³⁰, Charmado, Eumaro ir Kimono³¹ kūrinių – ir paprastų raižinių, ir vienspalvių, ir tapytų keliomis spalvomis paveikslų. Galime pridurti, kad ir pats Kandaulas ne-

²⁶ Mitologinė Tesalijos gentis, pasižymėjusi nepaprastu karingumu ir buvusi puikių raitelių simboliu. Lapitai, išžudę kentaurus – pusiau žmones, pusiau arklius, – buvo ištremti į Tartarą.

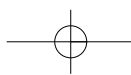
²⁷ Vienas pirmųjų antikos dailininkų.

²⁸ Kleantas iš Korinto laikytas dailės išradėju. Jo pirmieji mokiniai buvę Ardikas (arba Ardijas) iš Korinto ir Telefanus iš Sikiono.

²⁹ Vienas pirmųjų senovės Graikijos dailininkų, taip bent rašo Plinijus.

³⁰ Plinijaus minimas antikos dailininkas; apie Diniją, Charmadą, Eumarą neišliko jokių tikrų žinių, juolab – jų kūrinių.

³¹ Manoma, kad jis galėjo būti portreto žanro pradininkas.

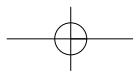

sigėdijo savo karališka ranka paimti skulptoriaus kalto ar enkaustikos mentelės, nors tai valdovui buvo ne visai prideramas darbas.

Tik kodėl taip ilgai pasakojame apie Kandaulą? Skaitytojas, be abejonės, ir Sardų gyventojai taip pat norėtų susipažinti su Nisija.

Megabazo duktė atvyko į Sardus ant milžiniško šiurkščia oda, didžiulėmis kaip vėliavos ausimis dramblio, linguojančio labai sunkiu, bet gan sparčiu žingsniu, tarytum laivas tarp bangų. Jo iltys ir straublys buvo papuošti sidabriniais žiedais, o stambių perlų vėriniai juosė storas, lyg kolonos, jo kojas. Ant dramblio nugaros, kurią dengė nuostabiai išaustas persiškas margaspalviais raštais kilimas, dunksojo pakyla, padengta plonučiais aukso amušalais ir inkrustuota oniksais, lazuritais, sardoniksais ir raudonaisiais opalais. Ant tos pakylės ir sėdėjo jaunoji karalienė, taip išdabinta brangakmeniais, kad net akis žilpino. Jos galvą gaubė šalmo formos mitra, išpuošta perlais, kurie rytietiška maniera sudarė įmantrius ornamentus ir vingrias raides; jos ausys persmeigtais kraštais ir speneliais tiesiog sviro nuo visokių pavidalų – gėlės taurelės, kryžiaus ir būgnelio – papuošalų; vėriniai, sunerti iš ažiūru perpjautų aukso ir sidabro bumbulų, trimis eilėmis juosė karalienės kaklą ir raibuliuodami virpėjo jai ant krūtinės; tuntas smaragdinių rubino akimis gyvatelių, susiraičiusių žiedais, vyniojosi apie jos rankas iki pečių sąsagom įsikąsdamos sau į uodegas – šios apyrankės dar buvo sukabintos nukarusiomis brangakmenių grandinėmis; dėl didelio papuošalų svorio dvi tarnaitės turėjo klūpoti šalia Nisijos ir prilaikyti jai alkūnes. Ji dėvėjo prabangią suknią, kurią auksinėmis lapų šakelėmis su deimantiniais vaisiais išrašavo Tiro nėrėjos, ant pečių buvo užsimetusi trumputę, vos kelius siekiančią Persepolio tuniką perkirptomis ir safyro sagėmis susegtomis rankovėmis, jos liemenį veržė siauras audeklo diržas, išmargintas juostiniais raštais ir lamstais, priderintais prie viso drabužio klosčių, kurias taip gražiai sulankstyti sugeba tik Indijos merginos. Kelnės, pasiūtos iš minkšto biso, – finikiečiai šią medžiagą dar vadina sindonu, – buvo sutrauktos aukso ir sidabro varpelių lankeliais apie kulkšnis. Ši prašmatni, keista apranga išryškino moters simetrišką figūrą tarsi kokį piešinį, bet niekaip negalėjo atitikti čiabuvių graikiško skonio. Ir – deja! Karalienės veidą nuo žmonių akių be menkiausio gailėsčio slėpė šafrano spalvos nuotakos šydas. Tačiau Nisija, net ir užsidengusi vualiu, vis vien, matydama, kiek daug žmonių ją apžiūrinėja, atrodė susigėdusi, tad kartkartėm parodydavo ženklą už jos nugaros pasilenkusiam vergui, gestais paliėpdavo, kad stručio plunksnų skėtį žemiau nuleistų ir šitaip nuo pernelyg įkyraus minios dėmesio apsaugotų.

Kandaulas karalienę maldavo, kad ji bent tuoktuvių iškilminga proga šydą nusimestų, bet įkalbėti nepavyko. Jaunoji barbarė griežtai atsisakė susipažindama su liaudimi grožiu mėgautis. Tai minią didžiai nuvylė. Lamija išsijuosdama gyrėsi numačiusi, kad Nisija neišdrįs veido viešai parodyti, nes bijos, jog žmonės pamatys jos dvigubus vyzdžius; jaunasis lėbautojas iš Atėnų taip ir liko įsitikinęs, kad Teana iš Kolofono yra gražesnė už Sardų karalienę; Gigas tik sunkiai atsiduso, kai pamatė Nisiją, damaskiečių vergų galvomis – lyg gyvaisiais laiptais – nulipančią nuo parklupdyto dramblio prie karaliaus rūmų slenksčio. Rūmų architektūra, dvelkianti graikiška elegancija ir nežabota rytietiška vaizduote, liudijo valdovo polinkį į perdėtą didybę.

Antras skyrius

75

Mes, poetai, vis dėlto turime teisę nuimti šafrano spalvos vestuvinį šydą, dengiantį karališkąją nuotaką, taigi esame laimesnesni už sardiečius, kurie, kiaurą dieną laukę ir gražuolės veido nepamatę, turėjo tenkintis vis tomis pačiomis prielaidomis, kurias kiek anksčiau girdėjome.

Nisijos grožis iš tiesų pranoko tas kalbas, kurios apie jį sklido, ir atrodė, kad gamta, Nisiją kurdama, pasišovė pasiekti savo išgalių ribas ir šitaip pasiteisinti dėl nepavykusių savo ankstesnių bandymų. Ji, galėtume įtarti, apimta pavydo dėl būsimųjų graikų skulptorių stebuklų, panoro išskaptuoti statulą ir įrodyti, kad dar tebėra geriausia plastinio meno kūrėja ir mokytoja.

Balta snaigė, žėrinčio Paroso marmuro skeveldra, išgrynintas balzaminės sprigės minkštimas perteiktų tik blankų supratimą apie tą idealią substanciją, iš kurios buvo sukurta Nisija. Tokia subtili, švelni, dienos šviesoje beveik perregima jos kūno materija brėžė vaiskus kontūrus, švelnias linijas taip harmoningai, lyg skambėtų muzika. Purpurinis, saulės atspalvio dievybės kūnas, atrodė, sudarytas vien iš aromatų, tiesiog spinduliavo šviesa bei gyvastingumu. Tobulybės, kuria dvelkė jos kūno apvalumai, niekas nebūtų galėjęs atkartoti – nei skulptorius kaltu, nei dailininkas teptuku, nei poetas, net jei jis būtų Praksitelis³³, Apelesas³⁴ ar Mimmermas³⁵, savo stiliumi³². Virš glotnios Nisijos kaktos, kurią lyg jūros pakrantę glamonėjo šviesių žvilgančių plaukų bangos, apibarstančios, tarsi babiloniečių papročiu, galvą aukso žvyneliais taip, jog atrodė, kad prieš akis raibuliuoja lydomas elektriumas³⁶, – jaspio baltumo soste nesudrumsčiamai viešpatavo tobulo grožio spindesys.

Jos akyse, suprantama, negalėjo būti jokių tų dalykų, kuriuos esant įtarė liaudies prietarai, bet iš karalienės akių sklido lemtingi apžavai; tamsių antakių užriesti galiukai grakščiai lyg Eroto lankas nusmailėdavo ties smilkiniais, o virš nosies susisiekdavo subtilia chna linija, taip mėgstama azijiečių, žemiau šios linijos prasidėdavo nuo ilgų blakstienų, tartum nuo tankios užuolaidos, krintantis šilko švelnumo šešėlis, jame kontrastingai spindėdavo dvi safyro žvaigždės, ypatingai – lėliukės. Tų akių vyzdžiai buvo juodesni už rašalą, rainelės kaitaliojo atspalvius – nuo safyro iki turkio, nuo turkio iki akvamarino, nuo akvamarino iki geltonojo gintaro, kartkartėmis lyg krištolinio tyrumo ežere, kurio dugnas neišmatuojamose gelmėse nusėtas brangakmeniais, galėjai probėgšmais išvelgti aukso ir deimantų smiltyną, virš jo virpčiojančias žalsvas skaidulėles ir vingrias smaragdines gyvačiukes. Žaibo atspalviais raibuliuojančioje viešpatijoje, atrodė, susitelkė užgesusių saulių

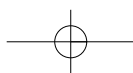
³² Metalinis ar kaulinis smailėlis, kuriuo antikos laikais buvo rašoma ant vaško lentelių.

³³ Vienas žymiausių antikos skulptorių; Praksitelis (400–326 m. pr. Kr.) paliko daugybę puikių kūrinių, iš kurių reikšmingiausias – Knido Afroditė; pirmasis antikos laikais pradėjo vaizduoti nuogas moteris.

³⁴ Aleksandras Makedonietis vien Apelesui, kaip žymiausiajam dailininkui, leido nutapyti savo ir mylimosios Kampaspės portretą.

³⁵ Vienas žymiausių antikos poetų; Mimmermas, kūręs VII a. pr. Kr. pabaigoje, išgarsėjo savo elegijomis.

³⁶ Aukso ir sidabro mišinys.

spinduliai, išnykusių pasaulių prabanga, dulkėmis pavirtusių olimpų didybės atspindžiai – kai į tą viešpatiją žvilgtelėdavai, prisimindavai amžinybę ir svaigdavai, tarsi būtum pasilenkęs ties bedugnės kraštu.

Šių kerinčių akių išraiška kaitaliojosi neką rečiau, negu jų atspalviai. Kai blakstienos verdavosi kaip dangiškosios buveinės vartai, jos kviesdavo į Eliziejaus laukus, nutviekstus amžina šviesa, žėrinčius brangakmenio melsvumu ir gundančius neišpasakytą palaimą, jos jums žadėdavo dešimteriopą, net šimteriopą svajonių išsipildymą, lyg būtų atspėjusios slapčiausius jūsų sielos polėkius, tačiau tuojau pat galėdavo pasidaryti visiškai neperžvelgiamos, kaip skydai iš septynių tvirčiausiai užgrūdintų metalo plokščių, ir jos priversdavo nuleisti žvilgsnį, tartum praradusią skrydžio galią strėlę. Vienintelis blakstienų virptelėjimas, vyzdžio dūris – lyg Dzeuso žaibo smūgis – bemat nublokšdavo jus nuo pasitikėjimo viršūnės į giliausią nebūtį, iš kurios jau neįmanoma prisikelti. Net pats Tifonas³⁷, nerimstantis po Etna, negalėtų pajudinti to paniekos kalno, kuris jus prislėgė, tai reiškia, kad net per tūkstančius olimpiadų ničniekuo – nei Letonės sūnaus³⁸ skaisčiu gražumu, nei Orfėjo genialumu, nei beribiu Asirijos karalių galingumu, nei kabirų, telchinų ir daktylų³⁹, požeminio pasaulio dievybių, lobiais nenusipelnytum švelnesnio tų akių žvilgsnio.

O kartais jose atsirasdavo tiek mielo ir įtikinamo bejėgiškumo, tiek širdį veriančios drėgmės ir giedrumo, kad Priamo ir Nestoro sielos ledynai nuo vieno žvilgsnelio būtų ištirpę kaip vaškiniai Ikaro sparnai, kai jis per daug priartėjo prie karštųjų dangaus sferų. Dėl vieno tokio žvilgsnio susiteptum rankas savo siuzereno krauju, keturiais vėjais paleistum tėvo pelenus, nurgiautum švenčiausius dievų atvaizdus ir iš dangaus ugnį pagrobtum kaip Prometėjas, mikliausias iš visų vagių.

Tačiau tų akių nuolatinėje išraiškoje, pridurkime, spindėjo tiesiog į nevirtį stumiantis nekaltumas, absoliutus šaltis, visiškas nesugebėjimas atsiliepti bent kokiai nors žmogiškai aistrai, todėl, jei palygintume, net Febės mėnulio šviesos ir žalsvos Atėnės akys atrodytų tokios pat geidulingos ir gundančios kaip jaunos Babilono mergaitės, atliekančios aukojimo apeigas deivei Militai⁴⁰ už virvinio aptvaro per Sukot Benolio⁴¹ šventę.

Nisijos skruostai, kurių, be Gigo, kai tąkart vėjas nuplėšė nuo jos veido šydą, dar joks nekuklus žmogaus žvilgsnis nebuvo matęs, žydėjo kaip amžinos jaunystės gėlės, jų lengvas blyškumas derinosi su javo daigelio švelnu-

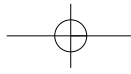
³⁷ Galingas blogio dievas, Pragaro ir Žemės sūnus, visų žinomų siaubūnų gimdytojas, Dzeuso įkalintas po Etnos ugnikalniu; kai jis ima judėti, prasideda žemės drebėjimas.

³⁸ Letonė buvo dievo Apolono ir deivės Artemidės motina.

³⁹ Kabirai – Lemne ir Samotrakėje garbinti požeminiai demonai, kalvystės dievo Hefaisto sūnūs. Telchinai – demonai-amfibijos, garbinti Rodo, Kipro ir Kretos salose. Pasizymėjo ypatingais magiškais sugebėjimais, galėjo būti ypač blogi. Daktylai – Idos kalno demonai, jų buvo dešimt, kiek ir rankos pirštų, kai Dzeusas kūdikystėje buvo slepiamas to kalno urve, jie jam taravo.

⁴⁰ Asirų kilmės meilės deivė. Jos vaidilutės priešais altorių turėdavo atlikti lytinį aktą su deivės garbintojais. Kaip teigia Herodotas, Babilonijoje kiekviena ištekėjusi moteris turėjo bent kartą gyvenime už simbolinį mokesť atsiduoti svetimšaliui.

⁴¹ Daugelyje Azijos šalių nuo seniausių laikų švesta derliaus nuėmimo šventė; per šią šventę žydai išėjo iš Egipto, mat Jahvė jiems liepė išeiti „per Sukotą“. Archajiškuose kultuose per derliaus nuėmimo šventes vykdavo lytinės orgijos. Asirijos chaldėjams (žyniams) ši šventė reiškė ir vaginos kultą.

mu, juos puošė toks minkštutis vaiskus pūkelis, kad mūsų moterų veidai, visą laiką vėjų gairinami ir saulės deginami, nė iš tolo negalėtų karalienės veidui prilgti. Drovumas jame paskleisdavo rausvus debesėlius, panašiai lašas raudonio esencijos išplinta pieno inde; kai joks jausmas jų nenuspalvindavo, per juos pereidavo sidabro atspindys, lyg žėruotų matinis alebastro, apšviečiamas iš vidaus. Tas nuostabūs žibintas buvo jos siela, nuo kurios švytėjimo kūnas galėdavo pasidaryti tarytum perregimas.

Jos burna suklaidintų bitę, tokia nuostabi buvo jos forma: lūpų kampučiai vos vos užlenkti, jų purpuras toks gaivus ir ryškus, kad net dievai, jei nebijotų, kad juos nubaus deivių pavydas, nusileistų iš Olimpo namų, kad tik prisiliestų prie jo savo nemirtingumu sukvėpintomis lūpomis. Palaimintas tas oras, kuris glostydavo šį jos purpurą ir perlus bei suvirpindavo mažas šnerves, taip dailiai iškirptas ir truputį parausvintas, visai kaip perlamutras kriauklėse, kurias bangos atneša į Kipro pakrantę prie Gimusiosios iš jūros Afroditės kojų. Kiek neišpasakytos palaimos suteikia kai kurie paprasti dalykai, ak, jeigu jie patys tai jaustų... Kuris įsimylėjęs nenorėtų tapti savo mylimosios tunika ar pavirsti vandeniu jos vonioje?

Tokia buvo Nisija, tik vargu ar šie padriki žodžiai tiko jai aprašyti. Jei mūsų apsiūkanoję šiaurietiški apibūdinimai imtų veržtis taip laisvai ir audringai, liepsnodami entuziazmu kaip Sir Hasirimas, hebrajų kalba tai reiškia „Giesmių giesmė“, galbūt taikliais palyginimais skaitytojo atmintyje pažadintume gėlių, kvapų, melodijų ir saulės prisiminimus, žodžio magija jam įteigtume, ką dieviškoji kūryba gali sutelkti į grakštų ir kerintį pavidalą, gal bent kukliais potėpiais mums pavyktų nutapyti kažką panašaus į Nisijos atvaizdą. Bet tik Saliamonui leista moters nosį didingumu lyginti su Libano bokštu, iš kurio matyti Damaskas. Ir iš tikrųjų, kas pasaulyje gali būti didingiau už dailią gražuolės nosytę? Jei Helena, it iš pieno plaukusi Tindaro duktė, būtų buvusi tik riestanosė, ar būtų įvykęs Trojos karas? Ir jei Semiramidės profilis nebūtų buvęs tobulai taisyklingas, ar ji būtų sugebėjusi apžavėti senąją Ninevijos valdovą ir apsvainikuoti perlais puošta karūna, aukščiausiosios valdžios ženklu?

Nors Kandaulas į savo rūmus buvo atsivežęs pačias gražiausias verges iš Sūro⁴², Askalono⁴³, Sogdo⁴⁴, Sakijos⁴⁵, Ratsafo⁴⁶, garsiausias Efeso, Pergamo, Smirnos ir Kipro kurtizanes, jį iki širdies gelmių sužavėjo Nisijos grožis... Anksčiau jis nė neįtarė, kad gali egzistuoti tokia tobulybė.

Kaip teisėtas vyras, galėjęs laisvai ir visa savo esybe atsiduoti grožėjimuisi šiuo stebuklu, jis pasijuto apakintas ir apsvaigintas, lyg būtų pasilenkęs ties bedugnės kraštu ar įsistebeilijęs į saulę. Turėti tobulą moterį – tai tarsi būti apsėtam beprotybės, panašiai kaip žyniui, kuris per misterijų apeigas apkvaista nuo jo dvasią persmelkusios dievybės. Visos mintys pasitraukė iš jo pasaulio ir viskas aplinkui jam atrodė kaip pasklidame rūke, kuriame ryškia žvaigžde spinduliavo tik Nisijos atvaizdas. Jo laimė pavirto į

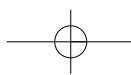
⁴² Uostas prie Omano įlankos.

⁴³ Filistinų uostas tarp Jafos ir Gazos Palestinoje; buvo vienos iš penkių galingiausių filistinų satrapijų centras.

⁴⁴ Sogdianos valstybės (dabartinio Uzbekistano teritorija) sostinė.

⁴⁵ Sakais buvo vadinami vienos iš skitų tautų žmonės.

⁴⁶ Miestas į rytus nuo Eufrato.

ekstazę, o meilę – į beprotybę. Kartais nuo tokios palaimos darydavosi bangu. Būdamas vargų prislėgtas karaliūkštis, tik tolimas palikuonis didvyrio, per didžiausius vargus tapusio dievu, tik paprastas žmogelis, sulipdytas iš mėsos ir kaulų, niekada nepasmaugęs jokios hidros ir neperplėšęs jokio liūto, kaip padarė jo protėvis, Kandaulas mėgavosi laime, kurios net ir Dzeusas, visagalis Olimpo valdovas nemirtingumo ambrozija kvepiančiomis garbanomis, vargu ar būtų vertas. Jis paslapčia gėdijosi, kad tik sau laiko šitokią lobį ir kad, pasidaręs žvynuotu, aštriais nagais slibinu, slepia nuo viso pasaulio tikrą stebuklą, neprileidžia įsimylėjęlių, skulptorių ir poetų prie jų gyvojo tobulybės idealo. Moteris, apie kurią svajodavo kūrybinio įkvėpimo apimtieji, grožis, kuris žadino ilgesį ir kėlė neviltį, priklausė tik jam, Kandaului, apgailėtinam Sardų tironui, beturinčiam vos kelias perlų skrynias, kelis tamsius rūsius, prigrūstus aukso bei sidabro ir vos trisdešimt ar keturiasdešimt tūkstančių vergų, nusipirktų ar parsivestų iš karo!

Ši palaima Kandaului buvo pernelyg sunkus išbandymas – nors karalius ir nestokojo negandoms išverti stiprybės, bet kaip tik jos jam pritrūko, kad būtų laimingas. Jo džiaugsmas, tarsi vanduo iš pilnutėlio varinio ąsočio, pastatyto ant kaitrios ugnies, per kraštus liejosi, ir kuo stiprėjo jo susižavėjimas Nisija, tuo labiau karalius troško, kad ji liautųsi būti tokia kukli ir drovi, nes darėsi vis sunkiau jos grožio paslaptį išsaugoti ankštuose širdies užkaboriuose.

„Ak, – kai tik karalienės šalia nebebūdavo, jis visada giliai susimąstydavo, – ir keista gi mano lemtis! Jaučiuosi nelaimingas dėl to, kas bet kuriam kitam vyrui būtų tikrų tikriausia laimė. Nisija nenori iš savo ginecėjaus⁴⁷ prieblandos išeiti ir dėl savo barbariško drovumo atsisako pakelti šydą prieš ką nors kitą, išskyrus mane. Tik mano meilė, apsvaigusi nuo išdidumo, norėtų ją matyti spindinčią aukštybėse, stovinčią ant aukščiausios mėnės laiptų pakylės, paklupdžiusią mano liaudį ant kelių ir tarsi brėkstančią aušrą užgesinusią visas tas blyškias žvaigždes, kurios naktį buvo įtikėjusios, kad yra saulės! Išpuikėlės lėdės, įsivaizduojančios, kad esate gražuolės, Nisijos akivaizdoje jūs net savo mylimiesiems atrodytumėt tokios pat bjaurios kaip nahasių⁴⁸ ir Kušo⁴⁹ vergės žvairomis akimis ir suplotomis lūpomis. Jei Nisija bent vieną kartą atidengtu veidu pereitų Sardų gatvėmis, jūs savo gerbėjus turėtumėt slėpti po sijonais, kad nė vienas neatsigręžtų į karalienę pasižiūrėti, nes jei taip nutiktų, jie paskui vėl klausinėtų, kuo jūs vardu, nes būtumėt visiškai pamirštos. Jie mestųsi po sidabriniais karalienės vežimo ratais, kad jų traiškomi patirtų palaimą kaip tie Indo maldininkai, kurie vežamam stabui savo kūnais išgrindžia kelią. Jeigu Nisija dalyvautų gražuolių varžybose, netgi jūs, deivės, kurių ginčą sprendė Paris Aleksandras, nė viena negautumėt pergalės obuolio – nė pati Afroditė, nes niekas nebepaisytų jos stebuklingo diržo ir pažado, kad tą teisėją-piemenį įsimylės gražiausia pasaulyje moteris!..

Tik pagalvokime: tokia grožybė, bet ji nėra nemirtinga. O siaube! Metai bėgs, subjauros šias dieviškas linijas, šį didingą himną tobulai formai, šitą poemą, kurios eilutės parašytos Nisijos kūno kontūrais, tačiau dabar niekas

⁴⁷ Graikų ir romėnų namo dalis, skirta moterims gyventi.

⁴⁸ Taip antikos graikai vadino juodaodžių gentis, gyvenusias už Aukštutinio Nilo.

⁴⁹ Teritorijos Himalajų kalnų papėdėse.

pasaulyje negali jų skaityti, tik aš; ir tik aš esu vienintelis šio įstabaus lobio sergėtojas! Jeigu sugebėčiau bent linijomis ir spalvomis pamėgdžioti šešėlių ir šviesos žaismą, būtinai įamžinčiau šio dieviško veido atšvaitą ant medžio; ir jeigu marmuras taip nesipriešintų mano kaltui, aš, parinkęs pačias gryniasias Paroso ar Pentelikės⁵⁰ marmuro gyslas, iškalčiau tokią šio nuostabus kūno skulptūrą, dėl kurios deivių statulos bevertės taptų ir nuo altorių nuvirstų. Ir po gausybės metų pasaulinių tvanų dumbluose, sugriuvusių miestų dulkėse žmonės atrastų kokią nors marmurinio Nisijos šešėlio nuolaužą ir pasakytų: „Štai kokios buvo ano išnykusio pasaulio moterys!“ Ir pastatytų šventovę, kad turėtų kur padėti tą dieviškumo fragmentą. Bet aš nieko amžino negaliu duoti, tik savo beprotišką meilę ir buką garbinimą! Esu niekam nežinomos dievybės vienintelis garbintojas, neturintis nė menkiausias galimybės paskleisti jos kultą po visą žemę!“

Taip menininko polėkis nuslopino meiluzio pavydą; dievinimas pranoko meilę. Jeigu Kandaulas būtų vedęs ne Nisiją, satrapo Megabazo dukterį, kuriai tiesiog į kraują buvo įsigėrusi rytietiška pasaulėžiūra, bet graikę iš Atėnų ar Korinto, tai dabar, be abejonės, būtų sukvietęs į savo dvarą pačius geriausius dailininkus ir skulptorius, kad pasiūlytų jiems karalienę kaip modelį, vėliau taip pasielgs Aleksandras Didysis, ir Kampaspė, jo mylimoji, nuoga pozuos Apelesui. Tokia vyro užgaida nė per nago juodymą nepasirodytų smerktina moteriai tos šalies, kur ir pačios tyriausios didžiuojasi, jog viena apnuogino savo nugarą, o kita ir krūtis, kad tik padėtų kokią nors tobulą statulą sukurti. Bet atšiaurioji Nisija vien dulsovoje talamo⁵¹ prieblandoje sutikdavo nusiimti šydą, todėl karaliaus atkaklumas pakeisti įpročius ją tiesiog stulbino, nė kalbos negalėjo būti, kad ji bent kiek tariamu netobulumu žavėtusi. Vien iš žmonos pareigos paklusti vyrui ji kelis kartus dienos šviesoje šydą nusiėmė, tačiau šią Kandaulo užgaidą pavadino kvaila.

Dažnai jis tiesiog maldaudavo, kad ji leistų laisvai ant pečių banguoti savo nuostabioms plaukų sruogoms, žėrinčioms auksu prašmatniau negu garsioji Paktolo upė, ir bent kartais tarsi Menalės giraičių bakchantė pasipuoštų kaktą gebenių šakelių ir liepų žiedų vainiku; atsigultų ant tigro kailio, žybsinčio sidabro iltimis ir rubino akimis, ir prisidengtų tokia plona drobės skraiste, lyg ji būtų nuausta iš vėjo; atsistotų perlamutrinėje kriauklėje, kurioje nuo jos kasų ne jūros purlai teškėtų, bet perline rasa lytų.

Kai tik jis užimdavo patogiausią vietą stebėti, tuojau visiškai pasinerdavo į nebylią kontempliaciją; jo ranka, atrodydavo, brėžia ore neaiškius kontūrus, užmeta paveikslų eskizus; šitaip jis galėdavo praleisti valandų valandas, tačiau Nisijai labai greitai įgrisdavo būti modeliu ir ji šaltu, net paniekinamu tonu primindavo, kad tokios pramogos prieštarauja šventajam santuokos įstatymui ir nepridera jo karališkajai didenybei. Šitaip, tardavo ji, vėl šydu apsigobusi ir jau eidama į moteriškuosius rūmų apartamentus, galima elgtis tik su kokia nors ištvirkėle meiluže, bet ne su padoria ir aukštos kilmės moterimi.

Šios išmintingos pastabos nė kiek nepakeitė Kandaulo, nes jo aistra augo atvirkštinėmis proporcijomis tam šaltumui, kurį rodė karalienė. Jam vis

⁵⁰ Garsi baltojo marmuro rūšis; jo kasyklos buvo prie Pentelikės kalno, į šiaurės vakarus nuo Atėnų.

⁵¹ Homero laikais – namų šeimininkės miegamasis.

sunkiau darėsi net tyras santuokinio guolio paslaptis santūrumo skraiste pridengti. Jam, kaip kokiam šiuolaikinės tragedijos princui, vis labiau reikėjo patikėtinio slaptiems reikalams. Tik jis, kaip teisingai supratote, nenuėjo ieškoti nei atšiauraus filosofo, kurio žilėmis išmarginta ilga barzda uždengia apsiausto skyles, jo slapto pasididžiavimo ženklus, nei karvedžio, linkusio kalbėtis tik apie balistas, katapultas, karo vežimus ir karius, apginkluotus dalgiais; jis nenuėjo nė pas orųjį Eupatridą, į visas puses žarstantį patarimus bei politines sentencijas, ne, jis susirado Gigą, plačiai pagarsėjusį dailiosios lyties žinovą.

Taigi vieną vakarą Kandaulas, priėjęs prie jo ir kuo draugiškiausiai bei nuoširdžiausiai uždėjęs ranką jam ant peties, žengė kartu su juo keletą žingsnių į šoną, kad atsiskirtų nuo būrelio dvariškių, ir pasakė:

– Gigai, norėčiau su tavimi pasitarti dėl vieno atvaizdo, kurį Sikiono skulptoriai neseniai iškalė mano protėvių genealoginiame bareljefe.

– O karaliau! Tavo nusimanymas apie bareljefus yra nepalyginamai geresnis negu tavo kuklaus tarno, aš net nežinau, kaip atsidėkoti už man suteiktą tokią garbę, – atsakė Gigas ir, sutikdamas pasitarnauti, nusilenkė.

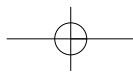
Kandaulas ir jo numylėtinis perėjo daug salių, išdekoruotų helenistiniu stiliumi. Ant kolonų kapitelių prašmatniai žydėjo Korinto akantas⁵² ir raitėsi Jonijos voliutos, o frizai buvo papuošti įvairių spalvų figūromis, vaizduojančiomis ilgas procesijas ar aukojimus. Pagaliau jie atėjo į nuošaliausią senųjų rūmų fligelį, kur sienos buvo suleistos iš netaisyklingų akmens luitų ir laikėsi be jokio cemento, būdingo Mikėnų karalystės laikų kiklopiškai⁵³ statybai. Senoji architektūra buvo ypatinga ne tik kolosaliomis proporcijomis, bet ir nuostabiomis formomis. Joje labai aiškiai matomą pėdsaką paliko saiko nežinantis senųjų Rytų civilizacijų genijus, beje, pasireiškęs Egipto ir Asirijos granitinių bei blokinių statinių pretenzinga didybe. Šiek tiek senųjų Babilono architektų, Lilako⁵⁴ bokšto statytojų, dvasios dar išlaikė šios kuplios, raižytos kolonados, kurių kapitelius sudarė keturios suremtos ragais jaučių galvos, apraizgytos pynėmis gyvačių, atrodo, norinčių jas suėsti, – šios niūrios kosmogoninės emblemos reikšmių dabar jau niekas nesupranta, nes paslaptis į kapus nusinešė senųjų amžių šventikai. Neįprastos formos vartai nebuvo nei keturkampiai, nei pusapvaliai, jie, primindami magų mitras, strėlėmis kilo į viršų, todėl šis aukštas statinys atrodė dar aukštesnis. Rūmų uždaras kiemas supo portiką, kurio arkitravą puošė Kandaulo paminėtas bareljefas.

Vidury jo soste sėdėjo pusnuogis Heraklis, užsikėlęs ant suoliuko kojas – taip pagal anų laikų tradiciją vaizduodavo dieviškos kilmės asmenis. Milžiniškos statulos proporcijos neleido nė trupučio suabejoti Heraklio didybe; šiurkščios formos ir gan negrabus kažkokio primityvaus senų laikų skulptoriaus darbas suteikė statulai barbariško iškilumo, laukinio didingumo, turbūt geriausiai atitinkančio siaubūnų naikintojo reputaciją, ko tikriausiai neatrastum gerai įgudusio skulptoriaus kūrinyje.

⁵² Viduržemio jūros regiono augalas įmantriais raitytais lapais; antikos architektūroje plačiai naudoti akanto formos kolonų papuošimai.

⁵³ Senovės graikai tikėjo, kad Mikėnų karalystės laikų statinius sukūrė milžinai – kiklopai; tekste – jų architektūros pavadinimas.

⁵⁴ Taip dar vadintas Babilono bokštas.

Į dešinę nuo sosto buvo pavaizduotas Alkėjas, herojaus ir Omfalės⁵⁵ sūnus, taip pat Ninas, Belas, Argonas⁵⁶, pirmieji Heraklidų dinastijos karaliai, toliau – netiesioginiai jų sosto paveldėtojai, kurių dinastijos paskutiniai buvo Ardysas, Aljatas, Melesas, arba Mirsijus⁵⁷, Kandaulo tėvas, pagaliau ir jis, Kandaulas.

Visi šie virvelinėmis šukuosenomis, susuktomis į spirales barzdomis, įkypomis akimis, negrabios laikysenos, sustingusiais nenatūraliais gestais personažai atrodė kaip kažkokia nenatūrali šalies gyventojų rūšis, išvesta iš rausvų besileidžiančios saulės spindulių, kurie šiame karšto klimato krašte nuspalvina marmurą. Užrašai antikiniu šriftu, primenantys legendas, teikė tai svetimšalių ir barbarų drapanomis aprengtų figūrų procesijai dar didesnio paslaptingo keistumo.

Gal tai buvo ir atsitiktinumas, bet Gigas negalėjo neatkreipti dėmesio, kad Kandaulo statula kairėje nuo Heraklio pusėje užėmė paskutinę bareljefe likusią vietą. Dinastinis ciklas baigėsi, tad, jei norėtum čia įamžinti ir Kandaulo paliukonis, neišvengiamai reikėtų iškelti naują portiką ir pradėti naują bareljefą.

Kandaulas, kurio ranka tebesiilsėjo ant Gigo peties, kartu su valdiniu žingsniavo apie portiką; atrodė, karalius abejojo, ar apskritai verta kalbėti apie jam rūpinimą reikalą, gal net ir užmiršo priežastį, dėl kurios į šią nuošalią vietą atsivedė savo gvardiečių kapitoną.

– Ką tu darytum, Gigai, – pagaliau Kandaulas nutraukė tylą, kuri juos abu jau slėgė, – jei būtum nardytojas ir iš žalsvojo Okeano gelmių ištrauktum tokį nuostabų perlą, kurio spindėjimo ir grynumo neįmanoma su niekuo palyginti ir prieš jį nuvertėtų turtingiausi pasaulio lobynai?

– Aš jį užrakinčiau, – šiek tiek apstulbintas tokio netikėto klausimo atsakė Gigas, – kedrinėje skrynelėje, apkaltoje bronzinėmis plokštelėmis, ir užkasčiau atkampioje dykvietėje, po atokia uola, ir kartkartėmis patikrinęs, ar aplinkui nieko nėra, nueičiau pasižiūrėti į savo brangenybę, pasigrožėti, kaip dangaus spalvos susilieja su perlamutrinėmis perlo spalvomis.

– O aš, – žėrinčiomis iš susijaudinimo akimis Kandaulas tarė, – jei turėčiau tokį brangų papuošalą, norėčiau jį inkrustuoti į savo karūną, kad visi vidury šviesios dienos galėtų jį kiek tinkami apžiūrinėti, ir aš, išdidžiai šypsodamasis, galėčiau išgirsti: „Dar niekada joks Asirijos ar Babilono karalius, joks graikų ar Trinakrijos⁵⁸ tironas neturėjo taip vaiskiai tviskančio perlo, kokį turi Kandaulas, Heraklio paliukonis, Mirsijaus sūnus, Sardų ir Lydijos karalius. Net Midas, viską galėjęs paversti auksu, šalia Kandaulo atrodytų toks pat nuskaręs elgeta kaip Iras“⁵⁹.

Gigas, baisiausiai nustebejęs, klausėsi Kandaulo prakalbos ir stengėsi suvokti paslėptą tų lyriškų postringavimų prasmę. Karalius, atrodė, išgyvena ypatingo pakilumo būseną, jo akys degė iš susijaudinimo, skruostus nuplieskė karštligiškas raudonis, virpčiojančios šnervės sunkiai traukė orą.

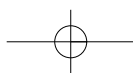
⁵⁵ Mitinė Lydijos karalienė, kuriai Heraklis turėjo vergauti ir dirbti moteriškus darbus, kad atliktų atgailą už savo draugo Ifito nužudymą.

⁵⁶ Beveik neabejojama, kad šie karaliai yra tik mitiniai.

⁵⁷ Tai jau istorinės asmenybės, priklausė Lydijos karalių dinastijai, kildinusiai save iš Heraklio.

⁵⁸ Antikos laikais taip buvo vadinama Sicilija.

⁵⁹ „Iliados“ personažas, įžūlaus driskiaus simbolis.

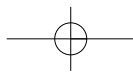

– Taigi, Gigai! – tęsė Kandaulas, kuris, atrodė, visai nepastebėjo, kaip sunerimo jo numylėtinis. – Aš ir esu tas nardytojas. Niūriame žmonijos vandenynė, kuriame knibžda tiek daug nepavykusių ir prastai pavykusių būtybių, kur tiek daug neišbaigtų ir išsigimusių gyvybės formų, gyvuliško bjaurumo jos rūšių, tiek daug įvairių kūrybos apmatų, kuriais gamta nesėkmingai išbandė savo sugebėjimus, aš atradau tikrąjį grožį, spinduliuojantį, be dėmelės, be trūkumo, idealą realybėje, išsipildžiusią svajonių svajone, formą, kurios joks dailininkas ar skulptorius niekada neišgalės sukurti drobėje ar marmure, – aš atradau Nisiją!

– Nors karalienė ir pasižymi baikščiu drovumu, būdingu Rytų moterims, ir, be jos teisėto vyro, joks kitas vyriškis negali žiūrėti į jos veidą, garsas apie Nisijos grožį keliauja iš lūpų į lūpas, – pagarbiai nusilenkdamas atsakė Gigas.

– Gandai yra tik gandai. Apie ją kalbama kaip ir apie bet kurią kitą moterį, net ir ne itin gražią, esą ji gražesnė už Afroditę ar Heleną, bet niekas negali nė numanyti, apie kokią tobulybę iš tiesų kalba. Aš tuščiai maldauju Nisiją, kad be šydo pasirodytų kokioje nors visuotinėje šventėje, per kokias nors svarbias apeigas, arba nors akimirkai atsiremtų į karališkosios terasos turėklą ir suteiktų liaudžiai begalinės laimės pamatyti bent jos profilį, kuris nepalyginamai kilnesnis negu deivių, šios savo garbintojams parodo tik blyškias marmurines ar dramblio kaulo kopijas. Tačiau Nisija man nenusileidžia. Labai keista, Gigai, kad aš nė trupučio nerauduoju, kai tau visa tai pasakoju, nors kadaise buvau labai pavydus – savo mylimąsias stengdavausi slėpti kuo toliau nuo žmonių akių, joks šešėlis man nebūdavo per tamsus, kad neįžvelgčiau, kas jame dedasi, ir visada tikėjau, jog kiekviena paslaptis į viešumą iškils. Nuo šiol nebeatpažįstu savęs, man nebekyla nei meilužio, nei sutuoktinio minčių, mano meilė, tarsi minkštas vaškas ant liepsnojančių žarijų, ištirpsta garbinimo akte. Visi tie niekingi pavydo ir nuosavybės jausmai kažkur išgaravo. Ne, tobuliausias kūrinys, kokį dangus dar galėjo padovanoti šiai žemei nuo tos dienos, kai Prometėjas dieviška ugnimi palietė kairę molinės statulos krūtį ir suteikė jai gyvybę, negali būti slepiamas ledinėje ginecėjaus prietemoje! Jei numirčiau, tai šis grožis būtų amžiams palaidotas po niauriais našlės apdarais! Jaučiuosi nusikaltęs, kad ją slepiu, lyg būčiau pasisavinęs saulę ir neleisčiau jai šviesti. Ir kai gėriuosi tomis dailiomis kūno linijomis, tuo skaisčiu veidu, prie kurio išdrįstu tik droviu bučiniu prisiliesti, jaučiu, jog mano širdis tuoj sprogs, – taip aš trokštu būti laimingas draugo akivaizdoje, tegul draugas, tartum rūstus teisėjas, jam pateiktą paveikslą apžiūrėjęs ir nuodugnai ištyręs, pasakys, ar jis yra be priekaištų, ar aš tik nuosavybės džiaugsmu svaiginuosi. Taip, man dažnai užaina noras nuo jos tuos šlykščius skudurus nuplėšti, bet Nisija, labiau už viską gyvenime branginanti tą savo laukinę skaistybę, niekada man šito neatleistų. Tačiau ir aš nebepajėgiu vienas tokia palaima mėgautis, mano ekstazei reikia patikėtinio, arba aido, kuris į mano susižavėjimo šūksnius atsilieptų. Ir tuo patikėtiniu būsi tu!

Kandaulas, dar tebetardamas šiuos žodžius, staiga pro slaptas duris išėjo. Gigas, likęs vienas, niekaip negalėjo atsikratyti jausmo, kad lemtinga įvykių tėkmė jį vis atveda į kelią, kuriame nuolat susitinka su Nisija. Atsitiktinumas lėmė jam pamatyti gražuolę, kurią miesto mūrai nuo visų akių užstojo; Nisija, atstūmusi daug princų ir satrapų, ištekėjo kaip tik už Kandaulo, karaliaus, kuriam Gigas tarnavo, ir štai tas karalius dėl keisčiausios užgaidos nusprendė

jam, Gigui, išlieti širdį ir, atrodo, norėtų imtis to darbo, kurį daug anksčiau Baktrų plynėje pradėjo Borėjas. Ar visų šitų aplinkybių sutapimo nelaimino nematoma dievų ranka? Ar tik Nisija, tobulo grožio vaiduoklė, nuo kurios veido pamažu slydo šydas, kad jo dvasioje keltų audrą, nevedė Gigo link kažkokios didžios išsipildymo lemties, apie kurią jis nė neįtarė? Tokius klausimus Gigas sau uždavinėjo, bet, negalėdamas įžvelgti tamsioje nežinomybėje tebeskandinčios ateities, nusprendė tiesiog pasyviai laukti būsimų įvykių, taigi apsisuko ir ėjo iš kiemo, kuriame jau tirštėjo sutemos, tamsėjo šešėliai, juose Kandaulo protėvių statulos darėsi vis keistesnės ir grėsmingesnės.

Ar tai buvo tik šviesos ir šešėlių žaismas? Ar ir iliuzija, kuri ir gundo, ir baugina sielą, kai žmogų, apsuptą antikinių monumentų, pamažu užklumpa besiartinanti naktis? Gigas, eidamas iš kiemo, tarsi girdėjo prislopintus gailius atodūsius, išsprūstančius iš daugybės akmeninių bareljefo lūpų. Jam net pasirodė, jog ir Heraklis deda milžiniškas pastangas, kad savo granitiniu vėzdu priešui užtvotų.

(Bus daugiau)

LIETUVIŲ LITERATŪROS IR TAUTOSAKOS INSTITUTO NAUJOS KNYGOS

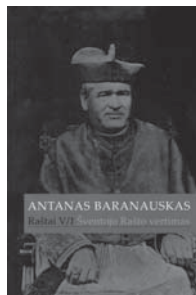
VIKTORIJA VAITKEVIČIŪTĖ LDK katalikiškas baroko pamokslas tarp *ars vivendi* ir *ars moriendi*

Pamokslas senojoje kultūroje suvoktinas ne tik kaip didaktinis tekstas ar iškaltos pavyzdys. Tai ypač svarbus šaltinis nagrinėjant konkretaus laikotarpio politinę, istorinę bei religinę situaciją, siekiant pažinti visuomenės mentalitetą, mąstymo formas, daugelio reiškinį supratimą.

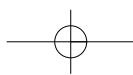
Baroko epochoje pamokslo dominavimui tarp kitų religinės literatūros žanrų turėjo įtakos XVI a. viduryje kilusios religinės kovos, taip pat Tridento Visuotinis Bažnyčios susirinkimas (1545–1563), sušauktas kovai su reformacija ir aktualizavęs pamokslą kaip vieną iš būdų katalikų religijai stiprinti.

Šioje knygoje pamokslai analizuojami pagal tam tikras temas, kurių pasirinkimą lėmė pačiuose pamoksluose dažniausiai keliamos temos bei svarstomos problemos: dorybingo ir nuodėmingo žmogaus paveikslai, pilietiškumo problematika, tam tikri krikščioniško gyvenimo modeliai bei viena populiariausių ir svarbiausių baroko epochos temų – mirtis.

ANTANAS BARANAUSKAS Raštai. T.V, kn. 1. Šventojo Rašto vertimas

Antaną Baranauską (1835–1902) labiausiai išgarsino poetiniai kūriniai, tačiau poezija, giesmės sudaro vos aštuntadalį viso jo kūrybinio bei mokslinio palikimo. Paskutiniaisiais gyvenimo metais A. Baranauskas buvo užsibrėžęs išversti visą Šventąjį Raštą į lietuvių kalbą, tačiau vienas svarbiausių jo darbų, pradėtas 1901 metais, liko nebaigtas ir laiku nepaskelbtas. Šiandien rankraštyje likęs Biblijos vertimas (iki Raudų knygos) lietuvių kultūrai yra svarbus Biblijos vertimų istorijos, teologijos, literatūros, kalbos požiūriais. Dabar rankraščio tekstas tampa prieinamas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto išleistame penktame A. Baranausko „Raštų“ tome.

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

Puslapis tragiškajai literatūros istorijai

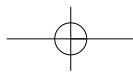
Bandysiu parašyti puslapį tragiškajai lietuvių literatūros istorijai, neatskiriamai nuo tragiškosios sąmonės.

Vakar (2008-ųjų gruodžio 14) netikėtai suvokiau, kad Sigitas Geda jau seniai jai priklauso; staigi mirtis lyg žaibas perėjo per jo kūrybą – pirmiausia per lyriką, išryškino jos aukštumas ir duobes, jos laiminčią riziką ir pralaiminčius kaprizus. Taip, *rizikuojanti lyrika*; iš pagrindinių rizikos momentų ir tragiška. Iš įtampų, kurios kyla žmoguje, tarp žmonių, iš žmogaus ir vietos, žmogaus ir višatos santykių. *Meilės laukas*, ištartas ir ištiriamas apie Sigitą Gedą, gali skambėti ir ironiškai – daug jo žemėj konfliktų, tamsių aistrų, pykčio. Bet ir meilės, meilės ieškojimo, šviesos. Paskutinė eilėraščių knyga – su meilės ženklu. „Eilėraščių Arvydui“ Sigitas reagavo į Arvydo Šliogerio knygą „Būtis ir pasaulis“, išleista 1990, bet žinotą mums ir anksčiau, turėjusią mašinraštinį pavidalą; reagavo į *filotopiją*, apibendrinusią lietuviškąjį, sodietiškąjį kosmopolį, į *meilės laukų* apibūdintą būties centrą. Reagavo kaip į pažįstamus, patirtus dalykus ir ištarė: „Meilės laukas – tai aš, trejų metų gulintis prie Teiraus ežero...“ Ištarė giliosios sąmonės radimosi–kilimo kelią. Kelią, įveikiantį ir nuoskaudą dėl prigimtinio skurdo, mažos, nykios trobelės, dėl to, kad nieko tau nėra parengta, jokio turto, jokios kultūros, kad prie visko turi prieiti pats, savo jėgomis. Vyresnioji sesuo pasakys jam – guosdama ir stiprindama: iš tokio dugno mes, tu tik vienas tokią galvą turi. *Sesuo*, ji iškyla ir žodžiuose, sąmonės garsyno gijomis suaudžiauose į maldą-*promaldę* – kaip savitajame metų cikle „Ginkho medžio kultūra“ („Babilono atstatymas“):

„Šventas Medi, sesers, SWINTAS, SWINTAS, pono Dievo čionai amžinai pasodintas, augintas, dabotas, tu mūs ginklas, tu Ginkhas, tu – sodas...“

Šventas Medi Sesers, mano Gintės Gintužės, kai mirė Motulė, Dievo Motinai ji save vien vargeliui paskliautėj pasiūlė! –“

Ginkhas – budistų sakralinis medis, tiltas į maldos situaciją, sesers vardas garsyne-maldyne. Apibendrinta vargelio *paskliautė*. Kokia kalbinio reaktyvumo

galia turi nuolat tvinksėti sąmonėje, kad be perstojo jungtų, derintų, skirstytų tolimiausius žodžius. Kad kalboje liktų vargas, skriaudos. Nežinau (ir nebandau tikrintis), apie kurią savo seserį kalbėjo Sigitas telefonu jau tamsų rudenio vakarą – *su motina autobusu dviese vežėme krikštyti vienišos sesers vaiką... šalta buvo, kai ėjome (ryšulį nešėme pakaitomis) po kojomis cypė sniegas...*

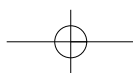
Friedrichas Nietzsche jau prieš šimtmetį buvo ištaręs situaciją aiškinančius žodžius, pavadinęs juos „Vaikystės tragedija“: „Ko gero, neretai pasitaiko, kad taurių ir didelių siekių žmonėms į nuožmiausią kovą tenka stoti vaikystėje <...>. Jei žmogus yra patyręs ką nors panašaus, visą gyvenimą nešiosis nuoskaudą žinodamas, kas iš tikrųjų yra buvęs jo didžiausias ir pavojingiausias priešas“¹.

Vargas, pykčiai, tamsa mažoj, nykioj trobelėj tarp tokių pat varganų brolių seserų – taip, tai pavojingas, o dažnai ir neįveikiamas priešas. Nusiskandinęs vyresnis paauglys brolis – apie tai prasitarė negreit, koks juodas krešulys turėjo glūdėti pasąmonėj. Neabejotinas nuoskaudų nešiojimas visą gyvenimą. Nuoskaudos gali plėtotis–šakotis, slopinti gilesnius proveržius, bet gali ir provokuoti stipresnės prigimties ryžtą prasiveržti. Ir atkakliu skaitymu, siekiu perimti kuo didesnę kultūros patirtį. Kai jau visai persiėmė raštu, sąmonei ėmė trūkti darbo ir todėl toks vertimų, rašymų-rašinėjimų plotas. Būdavo beveik laimingas, kai turėdavo sunkaus darbo, – sakykim, ką nors sudėtingo versti. Tai kaimiečio laikysena: įpratimas dirbti ir dirbti nuo ryto ligi sutemų – kaip tėvai ir protėviai. Jau gali ir būti nesvarbu – ką ir kam. Kaip, žinoma, lieka svarbu, bet – kaip įmanoma. Gal geriau būtų ir nevertęs, – šyptelėjo kartą savimi patenkintas jaunas poetas. Negalėjo, sąmonei reikėjo sunkaus, alinančio darbo, kad išliktų–išsi-laikytų, kad nesusinaikintų. Tai pirmiausia, tik paskui išpareigojimai kultūrai, literatūrai. Tik paskui bandymai savo triūsą motyvuoti. Pagrįsti tuo, kas duota tradicijos. Pridengti tragiškos lemties nuojautas.

Maža, nyki trobelė, bet supama begalinės gamtos, mėlynų ežerų, pušynų, debesų („Aš irgi turėjau daug debesų“, – prasitars „Skruzdėlėj ir vertikalėj“), gaubiamą kosmoso, paslapties nuojautos: *eik ir prieisi*. Ir motina, augusi ir pragyvenusi gyvenimą prie, tarp vandenų; paskutiniai jos žodžiai buvę apie ežerus... Vandeny, bet žemės vandenys, *geografija*, dar jaunoje sąmonėje pradėjusi persirašinėti begaline savo įvairove. *Metageografija* – pasirodė humanistikoje sąvoka, kuria bandoma įrėminti sąmonės procesus, persirašančius ant jau *parašytų* žemės linijų.

Pamėgimas eiti, vaikščioti – nuo vaikystės iki pabaigos, kad ir vis labiau skaudančiomis kojomis. Grįžęs iš universiteto, Sigitas apeidavo gimtinės laukus, ežerus. Kur gyveno, visur vaikščiodavo. Kaip ir visi tos kartos vaikai išgyveno *išėjimo* iš savo vietos dramą, bet iš praradimo pradėjo ir suvokti pirminį savo prigimties branduolį. Ėjimas intensyvino mąstymą kaip patirtį, įpratino matyti–mąstyti. Aštri, kampuota prigimtis, staigios reakcijos, pereidavusios ir į įsiūtį, kai jau bandė eiti į viešumą, bet buvo trikdomas. Kartu, neatskiriamai ir širdies glaudumas, glaudimasis prie viso, kas yra. Tikėjimas, kad yra, kas tave supras, priglaus. Kad yra *vieta*, kuri apgaubs. Kad be savo *vietos* neįmanoma. Kad šventa vieta, kur guli tavo tėvai, protėviai. Priekaištavo Justinui Marcinkevičiui – kaip galima buvo sovietiniais laikais ištarti: „Gyvenimo švelnus prisiglaudimas“... Be reikalo, be prasmės. Nes be gyvenimo glostymo, be prigludimo prie jo šviešiaisiais sąmonės taškais neįmanoma ne tik poezija, bet ir pats buvimas. Pri-

¹ Nietzsche F. Žmogiška, pernelyg žmogiška. Knyga laisviesiems protams. – Vilnius: Alma littera, 2008. – P. 202.

glaudimas, prisiglaudimas yra didžioji malonė, iš jos patiriama visa apimanti, užpildanti būseną. Esi savume, savas saviems.

Išskirtinis *prisiglaudimo* požiūriu dar ankstyvasis S. Gedos eilėraštis „Jotvingių žemė“ (rink. „Mėnulio žiedai“); *savumu* prasideda *jotvingių*, sunykusios baltų genties, stiprios, veržlios, karingos, tema, išlikusi iki paskutinių rinkinių.

Parvažiavau namo gegužės mėnesį,
Ir aiškiai buvo galima matyti
Boružės, gulinčios po akmenėliais,
O prie upelių landžiojo karvytės.

Kvėpėjo alksnių luobu. Žmonės
Sodino bulves. Lyg kokias dvasias
Vaikai, arkliai ir traktoriai, ir kovarniai
Pleveno prie pat žemės, vagose.

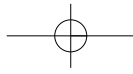
Ten buvo vandenys. Mėnulio pusė.
Koplytstulpiai ir peršviestas genys.
Žalių šakų erdvėj paskleidę pušys.
Raudonas kaimas. Baltas gyvulys.

Ir visos šito krašto dienos –
Kaip jotvingiai ant didelių kalnų.
Gulėdamas tarp moterų ir diemedžių,
Klausiausi – šventas Jurgis vandenu.

Subėgė mano seserys ir broliai
Dar pasakyt norėjo man kažką.
Aš juos paglosčiau šviečiančia ranka.
Jau užė žalias ažuolo altorius.

Stipri gamtiškojo, visatiškojo, žmogiškojo plano vientisumo pajauta, įmanoma tik *namuose*, kai sąmonė po kad ir neilgo atsiskyrimo grįžta į savo *vietą*, ima *aiškiai matyti*, lyg būtų pakelta–pakylėta, bet kartu ir žemai, prie pat žemės. Iš tiesų matoma tik iš savo vietos. Matymas iš savo vietos, vietos visumos apėmimas sąmone – nuo skruzdės iki debesų – tai ir metageografijos išeities taškas. *Dangiška kartografija*, – ištars „Septynių vasarų giesmėse“; dangaus žemėlapių. Eilėraštyje „Jotvingių žemė“ vienu žvilgsniu matoma ir tai, kas žemai, ir kas aukštai, kas įprasta, kasdieniška, ir kas šventa, kas *lyg kokias dvasias*. Stiprus eilėraščio ritminis-energetinis kūnas, įsiūbuojantis jambas; toks poetinis kalbėjimas kyla iš paveiktos, nežinomos galios perimtos sąmonės ir tą galią išreiškia, nuolankiai pasiduodamas tos galios perkeičiančiam, įgalintam šventumui, jo pajautimui. Perkeitimas perteka eilėraščiui iki paskutinių eilučių: glostymo *šviečiančia ranka* užiant žaliai ažuolo altoriui, gamtinio šventumo aukščiausiam laipsniui. Aukštosios patirties akimirkomis kūnas tampa lyg peršviečiamas (šviečianti ranka, šviesi galva). 1949-aisiais, jau Vokietijoje, parašytas Alfonso Nykos-Niliūno eilėraštis „Transparence“: *permatomaj žemėj* „miega šviečiančiom širdim jonai bežemiai“.

S. Geda turėjo stiprią *vietos* pajautą; kur būdavo–gyvendavo, įsibūdavo, įsižiūrėdavo vaikščiodamas–matydamas. Pasaulis tarsi išsidėliodavo pažemiais, akių lygyje, palengva kildavo į viršų, susiliesdamas su iš savo pradinių būsenų neišeinančiu viso, kas patenka į sąmonės regradą, apgalvojimu. Visą gyvenimą

reikėjo vietos, kuri būtų sava. Bet ta vieta buvo tik buvusi – laukų trobelėje prie didelių vandenių.

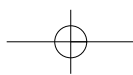
S. Gedos lyrika randasi iš pirmapradžių dalykų, iš pirminių gyvybės ir mirties sandų; kas pirmapradiška, siekiasi su visuotinybe, su *kosmovaizdžiu*, pasakant paties poeto žodžiu. Didžiausia šio poeto pasija – prisisiekti *pirmavaizdžių, archetipų*. Kelias į juos iš savęs (mes gyvename apsupti, įsupti archetipų, bet to nematome, nejaučiame) ir iš kitų – taip pat ir iš godaus skaitymo, – bet neišvenigiamai per save, savo sąmonę, sielą: „Viskas yra – tavo sieloj pirmiausia, o paskui ir visatoj“ („Laiškas iš Vidurinės Azijos“). *Kosminė siela*, ji buvo įgimta šiam nedidelio ūgio, tamsaus, atšiauraus gymio, rudai žalsvų akių, aukštos kaktos, slepiamos juodų, kurį laiką gal ir patamsinamų, o po antrosios žmonos Gražinos ankstyvos mirties žilut žilutėlių, pelenų spalvos gaurų. Apie tragiškąjį M. K. Čiurlionį, prie kurio nuolat grįždavo, S. Geda yra sakęs, kad šis menininkas turėjęs *įgimtą kosminę religiją*². Kosminį žvilgsnį, kuriuo regėtos ir dangaus pašvaistės, ir pati kukliausia žemės augalija. S. Gedos – ne tik augalija, bet ir gyvija. *Žiogas* – iš pačių mažųjų genties. „Varnėnas, varnėnas, kuris vienu sparnu rudeny, o kitas jau siekia nematomą, tolimą erdvę“ („Sapnas: prinokę šermukšniai“). *Varnėnas* – kiek kartų: ir knygų pavadinimuose, nevengiant pasikartojimų: rinktinė „Varnėnas po mėnulių“, pokalbių, esė knyga „Man gražiausias klebonas – varnėnas“. Vienas paskutinių viltingų žvilgsnių į šį paukštį iš 2007-ųjų „Priraišiotų vieversių“, fragmentas „Sugrįžtančios viltys. Varnėnai“: „Šiandien po metų buvo jų net penketas sudrėkusio gluosnio paslėpsniuose. Visada jie taip: parskridę bijo, glaustosi, jeigu lipa kamieniu žemyn, tai atsargiai stato kojas... Sveiki, šio pasaulio varguoliai! Su jumis aš atgaunu viltį.“ Viltis greit gesdavo – ir tie patys varnėnai pasirodydavo baisingai juodi, geltonais nagais, lyg ne šio pasaulio... Bet akys vėl surasdavo paguodos.

Unikalų – visumos pulsą užčiuopti *sudrėkusio gluosnio paslėpsniuose*, kur glaustosi ką tik parskridę varnėnai. Kūno gyvybė, ji maitina metaforą, S. Gedos kalbinių projekcijų unikalų matą. Kosminės pajautos *imasi* iš žemai, iš pačios žemumos, gyvybės, šokančios, plazdančios, skrendančios, keliamos į viršų. Ir grąžinamos žemei. Žvilgsnis į paukštį – socialaus turinio, varguolių supratimo, netgi susipratimo, atkilstančio iš patirties, iš sunkaus, vargano pirminio gyvenimo. Nėra ir nebus gyvenimo, kuriame pritrūktų vargo, jei net vargas rasis iš pertekliaus. Ir perteklingas naudojimas taip *išnaudoja* žmogų, kad jis įpuola į sąmonės vargą. Bet S. Geda reaguoja į pirminį vargą – į suvargusį, alkaną ar pusalkanį vaiką, žmogų, gyvūną, paukštį. Į ežius, sausringą vasarą iš paskutiniųjų įkaitusiu asfaltu traukiančius prie vandens. Į alkaną, perkarusį šunį. Aukšta dvasinė trajektorija, savo paties viltį susiejanti su mažai kieno pastebimais, juolab reikšmingais nelaikomais pokyčiais – su parskridusiais, po ilgos kelionės suvargusiais varnėnais: „Sveiki, šio pasaulio varguoliai! Su jumis aš atgaunu viltį.“ Viltis, įsigaunanti iš kosminės vilties atšvaito mažame gyvybės gumulėlyje.

Pokalbis su Jonu Mikelinsku „Salve, passer domesticus!“ („Sveikas, namini žvirbli!“). Kreipinys iš J. Mikelinsko knygos „Žmogaus esmė“. „Aš irgi toks norėčiau būti, deja, kiek anksčiau esu šliejęsis prie varnėnų, kitaip sakant, špokų, strazdelių, kregždžių bei vieversių“³. Paukščių brolystės jautimas; Cz. Miłoszas kiek sykių yra šį jausmą tvirtinęs, gal labiausiai tiesioginiu būdu „Isos slėnyje“. Taip, kur gyvena paukščiai, gali gyventi ir žmogus. Gali būti, kad sumišusiam,

² G e d a S. Adolėlio kalendoriai (Dienoraščiai, gyvavaizdžiai, užrašai, tyrinėjimai). – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2003. – P. 417.

³ Metai. – 2002. – Nr. 5–6. – P. 130.

sutrikusiam ateities, jei ji ateis, žmogui koks išminčius ištars – panašiai kaip kadaise Kristijonas Donelaitis: žiūrėkite į paukščius, mokykitės iš paukščių, iš jų lizdų, iš pastovumo, iš prisirišimo prie vietos.

S. Geda suintensyvino kūno poetinę energetiką: visa perteka tavim, tavo juti-
mais. Nėra kitos galimybės pasauliui suvokti – tik tu pats, tavo sąmonė, siela. Jautė turįs prigimtinių galių patirti; galiausiai ir patirti tai, kas patirta, kas grįž-
ta atgal ratu, spirale. Paskutiniųjų gyvenimo metų nuostaba – kodėl niekas ne-
matė, kodėl tu pats nematei, kas taip aišku. „Maironio „Ramios malonios vasaros
naktys...“ Pirmoji eilutė iš nerimuoto eilėraščio. Vakar ūmai atšoko, kad metras tas
pats kaip „Sveika Marija, malonės pilnoji...“ Iki šiol vis nesuprasdavau, kur to
eilėraščio paslaptis. Jis yra sklidinasis šventumo, paprastas kaip mūsų poteriai“
(„Priraišioti vieversiai“, 2007). Ne visai tas pats metras, bet artima; artima iš klau-
sos. Artima iš vidinės būsenos, iš maldingo nusiteikimo, iš visuotinio ritmo pajau-
tos, iš malonės: „Ramios, malonios vasaros naktys; / Medžio užmigęs nejuda lapas; /
Viskas nutilo, viskas nurimo, / Vienos tik žvaigždės mirkčioja, dega.“ Sąmonės
aukštis, pasirodantis malonės pajauta ir dėkingumu, kurį lietuviškais eilėraščiais
atvers Jurgis Baltrušaitis: „Dėkui jums, kad pūtėt, vėjai, / Dėkui, gluosni, kad
šlamėjai, / Kad žaliavot, kadagiai, / Dėkui, lauže, kad degei!“ („Klajoklio melodija“).

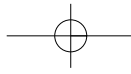
S. Gedai nekilo noras neigti Maironį, atvirkščiai – jį, kaip ir Antaną Bara-
nauską, bus turėjęs savo sąmonėje, nuolat lyginęs: „Kaip praplėsta „Anykščių ši-
lelio“ metafora skamba ir „Ramios, malonios vasaros naktys; / Medžio užmigęs
nejuda lapas...“⁴. Yra pasakęs apie jį iškilmingai ir apibendrintai: „Paskutinysis
iš titanų“ ir argumentavęs žodžiais apie maironiškąjį įkvėpimą: „Tokia įkvėptis,
toks tiesos ir grožio pojūtis galėjo būti subrandintas tik klasikinio Europos pa-
likimo. Poetinis apreiškimas toks įstabus, kad jam nerasi gražesnio apibūdinimo
kaip nežemiškas, dieviškas. Kitais žodžiais tariant, tai proveržis gražiausių,
dieviškų žmogaus galių“⁵. „Maironio mirtis“, devynių sonetų ir epitafijos ciklas,
parašytas 1985–1986 metais, – retas poetinio dialogo atvejis; poetinės galios
nukreiptos į Lietuvą, į jos likimą, į klausimą „Ar dar kas imsis vesti šitą tautą, /
Taip paprastai apgaunamą, apgautą, / Dubysos kloniuos temstančiuos, sūnau?“.
Mintis, kurią būtina išplėsti. Poeto sąmonė, jei ji pasiekia pakankamą kūrybinio
intensyvumo pakopą, ima jausti savo bendruomenės problemas, ima veikti kaip
bendruomenės lūkesčių įgaliojė. Kaip kalbos, arba Pasaulio medžio, augintinė.
„Septynių vasarų giesmės“ (1985–1988) yra nujaučiamo, artimo dvasinio Lietu-
vos renesanso giesmės: ypatingos galios lietuvių poetinės kultūros (nuo Strazdo
iki Maironio, per Praną Vaičaitį, per jo „Yra šalis“) sublimacija. *Grįžimo*, apsisu-
kusio mitinio rato, iškėlusio *tai* suvokiančią sąmonę, giesmė, paklusni motinos ir
sūnaus archetipui, kuris toks svarbus buvo ir A. Baranauskui:

Lietuva mano, dukra amžinybės,
Tujen esi man, aš – tavo sūnus,
Veriasi žvaigždės, padangėj sužibę,
Liepdamos laukti skirtosios dienos.

Tos, kurią lėmė sesuo Vakarinė,
Skyrė Aušrinė, Mėnulio sesuo,
Lietuva mano, esi man Tėvynė,
Tau mano saulėta siela dainuos.

⁴ Geda S. Ežys ir Grigo ratai. – Vilnius: Vaga, 1989. – P. 22.

⁵ Ten pat. – P. 39.

Tokia „Giesmės Lietuvos žemei ir dangui“ pradžia. Kažkas *spindulingo*, aukšto, pranašiško, kylančio iš pojūčio, kad esu *žmogus iš Lietuvos*, kad *mes – žmonės Lietuvos*, kad *esam – Lietuvos*. Kad ir kas būtų, kad ir kaip suvargtų mano gimtoji šalis, graužiama neišnaikinamų savo pačios parazitų, ji – mano Tėvynė. Aukščiausi poetinės empatijos taškai, kupini šviesos: „Čia savo šviesią galvą guldu vaizduos didinguos, / O tu girdi, kaip plaka aukojama širdis“ („Giesmė apie pasaulio medį“). Mūsų kartai buvo lemta patirti–išgyventi galingų amplitudžių atgimimo ritmus – Sajūdį, ypač pradinę jo fazę, iki pirmojo suvažiavimo. Šie ritmai ne tik laisvino vaizduotę; plėtė ją iki šviesios begalybės ir skaidrios amžinybės. Auka atrodė įmanoma. Reikia patirti šviesą, justti, kaip ji plūsta iš širdies, kad ir tamsos išgyvenimą palytėtų grožio sparnas. Grožis budi ir tragedijos gelmėje. Gali iš jos iškilti, pasirodyti. „Šitai taip gražu, kad net šiurpas ima. Grožis tėra baisumo pradžia (R. M. Rilke)“⁶.

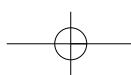
Apie grožį mąstė ir Fiodoras Dostojevskis (jo vardas šmėsteli Sigitu užrašuose, kažkuriam eilėrašty) – vienas iš svarbiųjų taškų tragiškojoje literatūros istorijoje. „Grožis – mįslė“, – sako kunigaikštis Myškinas. „Toks grožis – galybė, su tokiu grožiu galima pasaulį apversti“, – ištaria viena „Idioto“ veikėja; ištaria apie tragiškąją heroję Nastasją Filipovną. F. Dostojevskio kūrybinėje sąmonėje budėjo mintis apie tragiškąją grožio paslaptį, apie jo galią, galinčią išgelbėti pasaulį. O jeigu iš tiesų taip ir yra, jei pasaulio likimas ir šiandien yra priklausomas nuo grožio, persmelkiančio sąmonę. Jei grožis slypi moraliniuose veiksmuose, pasirinkimuose tarp blogio ir gėrio?

S. Geda nebijojo šia tema kalbėti ir kalbėtis. 2003-ųjų pokalbis su Dovile Zelčiūte „Ten, aukštai, nėra gėrio nei blogio“. Bet nepajėgė, nenorėjo, o gal ir negalėjo eiti lygiu keliu; *dvi sielos gyvena mano krūtinėje*, – galėjo ištarti J. W. Goethe's žodžius. Dovilė priminė Onės Baliukonės poziciją, kai ji viešai, radijo eteryje, pareiškė esanti prieš karą Irake. Sigitas atsakė: „Aš esu žmogus, kuris susideda iš prieštarų. Vieną dieną galiu rėkti prieš karą, o kitą – eiti kariauti. <...> Vieną dieną galiu būti už blaivybę, o kitą... pasigerti. Aš nežinau, ar tai yra padoru, ar nepadoru. Bet kai mane prašo paaiškinti tokius klausimus, aš sakau: žiūrėkit, šalia stovėjo bažnyčia ir karčema. <...> Menas vis dėlto yra susijęs su anarchija, su dideliu ardymu, ir labai padorus žmogus, man atrodo, negali būti didelis menininkas. <...> Iš nusikaltusių žmonių yra kilę genijai, dideli žmonės“⁷. Nėra negalima suvokti šių žodžių ir kaip savigynos, savisaugos.

Naudojosi viskuo, ką pajėgė pasiekti, pasiimti. Archetipais, mitais (labiau mitine pasaulėvoka, jos galimybėmis), senąja sakraline poezija, lietuvių poezijos XIX amžiumi, ypač Strazdu, Europos viduramžiais ir moderniąja epocha. *Visa yra*, ir visa yra viena. Galima prie šitos tiesos prieiti filosofiniu būdu, kaip, remdamasis Rytų išmintimi, prie jos priėjo Vydūnas. Bet galima ir būnančiu, įsibūnančiu, patiriančiu kūnu, jei jame slypi, atsiveria, atsiverdinėja patirties galimybės. S. Geda aiškiau siejo save su prigimties krašto kūrybine tradicija – su didžiaisiais džiūkiais Vincu Krėve, Mikalojum Konstantinu Čiurlioniu. Bent vienu kraštu – *poringiškuoju* – svarbus buvo ir Albinas Žukauskas, stipriai įsiveržęs į pirminę būtį, pulsuojančią banaliais kasdieniškais pavidalais, į kalbos gamtą ir gamtos kalbą. S. Geda juto pačią giliųjų, archetipinių, patyrimų galimybę. Jaunas turėjo slaptą viltį sąmonės galia prasiskverbti į priešistorę, ją pajusti–išgirsti. Nepaprastų gabumų ir neįpras-

⁶ Gairės / Sudarė Viktorija Daujotytė, Arvydas Šliogeris. – Kaunas: Šviesa, 1992. – P. 38.

⁷ G e d a S. Ten, aukštai, nėra gėrio nei blogio. Rašytoją Sigitą Gedą kalbina poetė Dovilė Zelčiūtė // Metai. – 2003. – Nr. 8–9. – P. 119–120.

tų sąmonės galimybių kunigas teologas Česlovas Kavaliauskas, su kuriuo Sigitas bendravo, neneigė, kad žemėje yra vietų, veikiančių jautrią sąmonę, atveriančių ją regėjimams–girdėjimams, ataidintiems iš proamžių.

S. Gedos kelias ir einamas, ir reflektuojamas, klausinėjamas. Ar begaliniuose pertekėjimuose–suvokimuose–pasakymuose išlieka gyvybė? Ar nėra taip, kad susitinkame tik su *dar* gyvais, bet *jau* mirštančiais pavidalais. Ir kad kaip tik čia slypi didžioji kūrybos tragika:

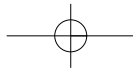
Nėra kito laiko, nėra kitos erdvės, nėra akies kitos,
tiktai tavo, tavo laikas, tavo erdvė ir tavo ruda akis,
kad išvystum tūkstančius joje atsimušančių pasaulių.
Žiūrėdamas į priekį ir atgalios.
Atgal žiūri tavo dvasia, tavo siela, atgal žiūri šermukšnis,
griūdamas tavo akį, apvirsdamas prie ežero,
prie vandens, skandindamas aibę varnėnų.
Ne, tik atvaizdus, tik jų gyvus, mirštančius variantus.

Prilaikykite medį, šermukšni, gyvulių baltą spalvą prieš sniegą.
O akis, o akis man uždenkit.
Kad matyčiau geriau.
Ne spalvas, ne žuvis, ne šermukšni, o esmę –
raudonuojantį amžiną medį.
Ne varnėną, o juodą, stebuklingai plasnojančią juodą esenciją.
Iš gelmių ir iš purvo, ant Simono stulpo, sulapojusio šiąnakt palaukėj.
Jeigu liks kas, tai Reginti Mūsų Akis, liks dvasia, pajėgi atsiminti.
Pasaulį, apšviestą baisiai silpnai, blausiai, taip prieš žiemą,
prieš rudenį, sapnui blėstant.

Perregimas Snaigyno ežero vanduo, mišios per lenkų radiją,
maži šiumečiai ešeriukai, klausantys, besiglaustantys tau prie kojų.

(„Sapnas: prinokę šermukšniai“)

Liks dvasia, pajėgi atsiminti... Be neįveikiamų kaukolių tvirtovių dedikacijoje Juozui Apučiu. *Reginti Mūsų Akis* – vienas esminių S. Gedos simbolių, retai paviršiuje, užslėptas. *Matymo–pamatymo* galimybė. *Žvilgsnio tragika*. Tragiška mūsų sąmonei tai, ką pamatome–suvokiame kaip tragiška; regime, kad neįmanoma išvengti to, kas neatšaukiamai skaudžiai įvyks. Iš šio eilėraščio matyti, kad tragiškieji aspektai susiję su gelmine kūrybos tragika; tik iš čia, iš to taško ir tegalima kalbėti apie tragiškąją literatūrą ar apskritai apie tragiškąjį meną. Sąmonė pagauna gyvą–gyvenantį, o gyvybė miršta žodyje, potėpyje; pagal Jono Aisčio „Katarsį“: „Žodis – žiedas pumpure nuvytęs, / Jis numiršta į pasaulį pakeliui.“ Gal kalbos menui ir tepriklauso tas *pakeliui, mirtis kelyje į estetinį prisikėlimą*, jei jis įvyksta. Išskirtinė S. Gedos poetinė energija – ekspresyviai pasipriešinanti nyksmui, *palaikanti* gyvybę, prikelianti ją ir reikalaujanti to iš kitų. Tiesos *išsprūdimas* – to, ko net nesitikima pasakyti, bet kas budi sąmonėje: „Ne varnėną, o juodą, stebuklingai plasnojančią juodą esenciją.“ Akys mato kasdienišką, mielą pavasario paukštį, o sąmonė kužda „stebuklingai plasnojančią juodą esenciją“. *Esencijos*, slaptos energijos, arba esmės, pagavos troškimas. Tragiškai neįmanomas arba – įmanomas tik mirksniui, blyksniui. Galbūt – ir grožio tragiškumas. Tragiškasis sandas glūdi grožio prigimtyje, kažkokia traukianti bedugnė, dvigubi ašmenys. Tobulumas, atsigręžęs į tragediją kaip į paskutinį savo veiksmą.

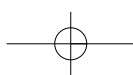

Kartais atrodo, kad titaniškos S. Gedos pastangos prisiekti pirminio, dar laukinio, bet jau žmogiško gausmo reiškę ir pastangas išsiveržti iš tragiškosios kultūros žmogaus būties. Laukiniame pasaulyje nėra tragedijos. Nėra pasirinkimų, nėra laisvės, tik būtinybė. Tragediją pagimdo gimstanti ir gimdanti kultūra, jos žmogus. „Tragedijos gimimas iš muzikos dvasios“⁸, – ištars F. Nietzsche, siekdamas suvokti giliają vienovės misteriją, grįsdamas ją menu, kuris esąs tikroji žmogaus metafizinė veikla, o pasaulio egzistavimas galys būti pateisinamas tik kaip estetinis fenomenas. Iš anonimiškos tikrovės žvilgsnis ima išplėsti individualius pavidalus. Tragiškasis branduolys glūdi individo savastyje – tai, kas yra nedalu, ima atsitrenkti į kitą. F. Nietzsche's mintis apie tragedijos gimimą iš muzikos yra bendresnė; tragedija gimsta iš kultūros gausmo sąmonėje. Kita vertus, ir sąmonės aukštis ar gylis priklausomas nuo to gausmo, niekam atskirai nepriklausančio. Labai seniai – iš pirmo žvilgsnio lengvose „Baltijos atsklandėlėse“ („Mėnulio žiedai“) Sigito prasitarta lyg kokio paties savo būties ir būsimybės aiškiaregio: „Nejau galvojai, kad esu grubus... / Aš paprasčiausiai stoviu ant ribos / Mįslingo šypsni ir aklos, nykios / Nelaimės.“

Prieš keliolika metų (Anykščiuose Antano Baranausko 160-ųjų gimimo metinių minėjime, 1995 m.) su Sigitu išsikalbėjome apie tragiškąjį dėmenį kiekvieno didelio kūrėjo gyvenime; A. Baranauskas mums abiemis atrodė tragiška asmenybė – ir dėl skaudžių asmeninių patirčių, ir dėl to, kad kažkas jį vertė siekti nepasiekiamo, grumtis su kažkuo, kas jo tiesiogiai tarsi ir nelietė, nepriklausė: matematika, pasiryžimas išversti Bibliją. Bet ne tik tai – kažkokios giluminės *pajautos*; jauti, kartais ir suvoki, o ne pasakoma, niekaip nesuderinama su tuo, kas leidžia pasakyti–pasisakyti. Kalbėdamasis su Saulium Šalteniu, Sigitas tą pokalbį prisiminė, kad klausiau, ką statyti greta A. Baranausko ir kaip, kad kalbėjom apie Strazdą, žaidžiantį demiurgą, Vienažindį, kiekvienas savaip įdomus, tik jie neturi tokių regėjimų, ekstatinių patirčių, tokios aiškiaregystės⁹. Bet aiškiaregystė visada tragiška, kasandriška... Dar pirmoje savo kūrybos pusėje – 1977-aisiais išleistame rinkinyje „Mėnulio žiedai“ S. Geda paskelbė 7 eilėraščių ciklą (arba eilėraščių poemą) „Kasandra“. Pradėjo epilogine ištartimi: „Jie netikėjo tavo pranašystėm...“ Kasandros tema – pretekstas vaizdinijai, susietai su jūra, kalba, žodžio aukojimu. Iš esmės – tai kalbos tragikos kūrinys, pagrindinė mintis išryškėja „Pirmajame epiloge“. Pradžia: „Du žodžiai bus išgelbėti, tik du, / balta širdies šviesa jie pažymėti...“ Trijų sekstetų pirmosios eilutės vienodos: „Du žodžiai bus išgelbėti, tik du...“ Tiek kūrybos, – pasakytume, – tik du žodžiai; jų negalima sukonkretinti, jie keičiasi, bet tik du: „Tik du žodžius šnibždėdamas, širdies, / Kasandros, perlų sesės, neminėsiu.“ Jau pajausta Kasandros mito tragiškoji esmė (*regėti* yra tragiška), bet tik pajausta atsitrenkiant; sąmonė eina savo keliu. Taip, eina savo keliu. Ir kas, jei tai, ką laikome egzistenciniu tragizmu, kylančiu iš būties gilumos, iš itin intensyvaus kūrybinio sąmonės darbo, tėra kokio nors elemento trūkumas smegenų mitybai, paveldėta neurozė, pereinanti į depresines būsenas, jei tai tik *nervai*, kaip apie tai pirmas prasitars Jonas Basanavičius, o kiek vėliau ir Gabrielė Petkevičaitė-Bitė? Jei tragiškoji sąmonė tėra tik liguista sąmonė? Neatsakomi yra šie klausimai, kad ir kiek bandyta atsakyti. Kūrybingumas sąmonę sekina (o liguistus polinkius stiprina, komplikuoja), bet kartu (arba kartais) ir stabilizuoja, didesnės ar ir mažesnės sėkmės atveju ir suderina. Intensyviai *būdamas* sąmonė nusidilina, jos apsauginiai sluoks-

⁸ Nietzsche F. Tragedijos gimimas. – Vilnius: Pradai, 1997. – P. 25.

⁹ Geda S. Man gražiausias klebonas – varnėnas. – Vilnius: Vytury, 1998. – P. 163.

niai darosi perregimi, reakcijos liguistos. Prigimta liga kūrybingai sąmonei gali suteikti ne tik komplikacijų, bet ir kitais būdais neįgyjamų patirčių. *Tragiškasis vienis* – jį suvokiame iš asmenį ir jo kūrybą gaubiančio likiminio gaubto; jis gali būti ir labai tamsus, bet atskirų kūrinių švytėjimo nesustabdo.

Artėju prie sunkios ribos; prie jos ne kartą prieita mėstančių–jaučiančių. Kiek gilesios (ir todėl dažnai nepakeliamos) patirtys siejasi (ar gali sietis) su psichopatologija? Neabejotinai siejasi – tik nenustatoma, nenužymima riba, nuo kur sąmonė pereina į savinaikos zoną. Kas yra depresija – ypač sunkioji jos fazė: alinančio sąmonės darbo, sunkių išgyvenimų pasekmė ar liga? XIX a. pabaiga–XX a. pradžia gyvenimo ir kūrybos atvejais leido laisviau, atviriau pažvelgti į šias problemas. Patys menininkai atvėrė savo patirtis: F. Dostojevskis „Idiote“, Augustas Strindbergas „Pragare“, F. Nietzsche fragmentiniame tekste „Žmogiška, pernelyg žmogiška“. A. Strindbergas „Pragaro“ epilogė tvirtino – *pragaras* tikras, patirtas, pažvelkite į mano dienoraščius, palyginkite. Yra žmonių, savo *pragarus* pereinančių žemėje. Jie ilgai negyvena: šešiasdešimt metų – beveik riba. A. Strindbergo amžius – 63-eji, F. Dostojevskio – 59-eri, F. Nietzsche’s – 55-eri... Sigitas juos pergyveno, ėjo 66-uosius. Pagal ekstadinių sąmonės virpesių dažnį, pagal vidinių išbandymų turinį iš bendrakarčių su juo galėjo lygintis Onė Baliukonė, nesulaukusi šešiasdešimties. Sekė jos kūrybą, recenzavo, neabejotinai buvo palankus.

Janina Degutytė, į kurios skaudžią biografiją, atsiskleidžiančią „Atsakymuose“, S. Geda buvo atkreipęs dėmesį, eilėraštyje „Upė (Motinai)“ ištare: „Būk rami. Kito pragaro nebebus. / (Šitas pragaras buvo mudviejū).“ Daug ką apie savo patirtis, iš tiesų atsiskleidžiančias anapus įprastų sąmonei ribų (ypač laiškuose Sofijai), pratarė M. K. Čiurlionis. Aukšti, gilūs jautimai, daug didesnės, negu daugmaž įprasta, jautimų–išgyvenimų amplitudės. Virpesiai, išjudinantys ne tik šviesos, o ir tamsos gaivalus. Bet ir atveriantys, bent praveriantys. S. Geda yra buvęs toje užtemstančios ar pritemstančios sąmonės zonoje, apie kurią didžiu meniniu įtaigumu kalbėjo F. Dostojevskis, vienas aktualiausių pasaulio menininkų. Kunigaikštis Myškinas sukurtas kaip ribos žmogus, kaip sąmonė, kuri, būdama *čia*, nenustoja buvusi *ten*. „Jis, be ko kita, galvojo apie tai, kad epileptiniame jo stovyje būdavo viena stadija prieš patį priepuolį (jei tik priepuolis ištikdavo dar su sąmone), kada staiga, užėjus liūdesiui, dvasinei tamsai, slogumui, protarpiais tarytum įsiliepsnodavo jo smegenys ir nepaprastai įsitempdavo iš karto visos jo gyvybinės galios. Gyvybės, sąmoningumo pojūtis beveik dešimteriopai padidėdavo tomis akimirkomis, kurios praeidavo kaip žaibas. Protas, širdis nutviksdavo nepaprasta šviesa; visas jo susijaudinimas, visos dvejonės, visas nerimas tarytum nuščiūdavo iš karto, ištirpdavo kažin kokioje aukštesnėje rimtyje, sklidinijoje giedro, harmoningo džiaugsmo bei vilties, sklidinijoje išminties bei galutinės priežasties <...>. Galvodamas apie tą akimirką paskui, tada, kai jau jausdavosi visai sveikas, jis dažnai sakydavo pats sau, kad juk visi tie aukščiausio savęs pajautimo ir savęs suvokimo, taigi, vadinasi, ir „aukščiausios būties“ žaibai ir pragiedruliai yra ne kas kita, kaip liga, kaip normalaus būvio sutrikimas, o jeigu taip, tai čia visiškai ne aukščiausia būtis, bet, priešingai, turi būti laikoma pačia žemiausia būtimi. O vis dėlto jis priėjo pagaliau be galo paradoksalią išvadą: „Tai kas, kad liga? – nusprendė jis pagaliau. – Kas iš to, kad ta įtampa nenormali, jeigu pats padarinys, jeigu toji jutimo valandėlė, kurią atsimeni ir analizuoji tada, kai jau pasijunti sveikas, yra didžiausia harmonija, grožis, suteikia negirdėtą iki tol pilnybės, simetrijos, proporcijos, susitaikinimo ir pakilaus, maldingo susiliejiimo su pačia aukščiausia gyvenimo sinteze jausmą?“¹⁰.

¹⁰ Dostojevskis F. *Idiotas*. – T. I. – P. 294–295.

Nejungsiau, nekonkretinsiu; mąstantiems apie šį poetą, skaitantiems jo kūrybą, aliuzijos susiklostys, tikriausiai pirmiausia į galvą ateis „Sigito malda per šventą Bernardą į maloningąją mergelę, Dievo motiną“, jo skaitymo aplinkybės. F. Dostojevskio citata turi veikti kaip bendroji zona; žodis, prie kurio Sigitas buvo prisirišęs, kažkas tarp kalėjimo ir vietos, kurioje (ir tik joje) vyksta tam tikri reiškiniai. Neišvengiamai prisieis pavartoti *kalbinių haliucinacijų* metaforą; sąmonė užsiveda iš kalbinių dirgiklių, ima veikti jų vedama, išeina anapus tikrovės, įprastais atvejais sutampančios su kalbos ribomis. Bet kalbame apie neįprastus atvejus.

Pokalbyje Anykščiuose užsiminiau Sigitui, kad yra tokia knyga – *tragiškoji literatūros istorija*, kad esu skaitinėjusi ją, bet tik probėgom, universiteto skaitykloje vienintelį egzempliorių. Sigitas pasakė turįs tą knygą, parsivežęs iš Šveicarijos, galįs ją man ilgam paskolinti.

Sunkią, didelę knygą – Walterio Muschgo tomą „Tragische Literaturgeschichte“ – pasiemiau iš „Metų“ redakcijos, kur dirbo Gražina, Sigitos žmona. Turėjau ją po ranka ilgai, vis paklaUSDama, ar dar nereikia. Ši *istorija* tikrai yra paveikusi mano mąstymą apie literatūrą, apie kūrybingiausių žmonių likimus. Menki likimai negali būti tragiški; tą žinojo ir sakė antikos tragikai. Salomėjos Nėries mąstymai ir permąstymai persmelkti ir W. Muschgo *tragiškosios literatūros istorijos*. Vienas vėlyvųjų įrašų „Skrudėlėj ir vertikalėj“, 2007-ųjų pavasarį: *pagaliau priartėjau prie W. Muschgo tiesos. Dievas gyvas tik tyloje*.

Kokia tai knyga? W. Muschgas (1898–1965) – šveicarų teologas, literatūrologas, eseistas, Bazelio universiteto profesorius. Pirmasis „Tragiškosios literatūros istorijos“ leidimas 1948-aisiais, penktasis – 1983 metais. Susidomėjo šiuo veikalu ir Vilniaus universiteto docentas, vertėjas Alfonsas Tekorius, spausdinta „Metuose“ (1997, Nr. 11, 12; 1998, Nr. 1, 2). Literatūros raidoje, pradedant mitais, ir antikos, ir Biblijos, autorius regi aiškų tragizmo pėdsaką. Tragiški regėjimai – praregėjimai, tragiškos patirtys pakerta saugią žmogaus kasdienybę. Pranašė Kasandra yra didi tragikė – tragiška regėti, ko niekas neregį, tragiška žinoti. Ir Dante, S. Gedai itin svarbus autorius, buvęs *regėtojiškos* prigimties. „Todėl jo kūryboje iš tikrųjų atgimė regėtojų stilius, o patį ištiko liaudies pranašo likimas“¹¹. Savitai interpretuojamas didysis J. W. Goethe, jo gamtoregystė, artėjimas į gamtos religiją ir „Rytų–Vakarų divano“ keliu. Ezoterinės patirtys, kurios menininko likimą komplikuoja iš esmės, daro tragišką. F. Hölderlino mintis apie tai, kad visos religijos iš esmės esančios poetinės prigimties, o poetinė kūryba – „mitinis“ religinių santykių vaizdavimas. Ir R. M. Rilke’s kūrybos populiarumas kilo iš to, kad ji geriausiai atitiko estetinio žaidimo su religija reikmę naujaisiais laikais. Juk kurdamas „Duino elegijas“ ir „Sonetus Orfėjui“ R. M. Rilke manė sulaukęs dieviškojo įkvėpimo. Apibendrinimas, skirtas poetams: „Kaip visi kankiniai, kaip tiesos liudytojai ir Dievo kariai pasaulyje, kur ir blogio jėgos turi armijas rašančių, jie pradeda temdyti liguistų burtininkų garbę, kuriuose lyg veidrodyje atspindi vakarykštė žmonija. Kaip visi kankiniai, jie nedžiugina akies. Juos slegia žmogaus orumo griovimas. Skausmas – tai jų legitimacija, o jų žmogiškojo taurumo esmė ta, kad jie nieko nebijo ir visuomet pasirengę už savo tikėjamą paguldyti galvą. Tokie kaip jie ir privalo būti dvidešimtojo amžiaus poetai – jei tam amžiui poetai išvis dar bus reikalingi“¹². Jei dar bus reikalingi – XXI a. pradžioje klausiamo jau daug įtempčiau: kam poetas šiam pragmatiškam

¹¹ Metai. – 1997. – Nr. 12. – P. 123.

¹² Metai. – 1998. – Nr. 1. – P. 137.

laikui? Klausiamo pakartodami M. Heideggerio, o ir ne vieno poeto klausimą. Bet juk dar suvokiame, kad tik poezijoje, tik tylumoje–vienumoje rašomuose eilėraščiuose gali būti išsaugoti žmogaus sąmonės resursai. Jei nebus poezijos, nebus ir būties poetiškumo, sunyks vaizduotė.

Tragišką patirties giją S. Geda anksti pajuto, savarankiškai ją narstė, mąstė ir permąstė. Kur saugu, kur sąmonė gali grįžti? Švęsdamas šešiasdešimtmetį sakė, kad palaimingiausias žmogaus laikas yra vaikystė, nežiūrint, kokia skurdi ji būtų. Esi bendrijoj, dar nekyla klausimų ir pastangų, kurios išskirs iš kitų ir paliks vieną. Vieną sunkiųjų pasirinkimų akivaizdoje. Kai žmogus pajunta norą kurti, jis žengia ir žingsnį į savo atskirybę, kartu ir į tragiškųjų patirčių galimybę. Kūryba neišvengiamai atima dalį gyvo žmogaus gyvenimo, minta jo krauju. Artėjant senatvei, blėstant įkarščiui, sąmonėje gali daugėti nuoskaudų, o Sigito atveju ir įsiūčio, kad gyvas gyvenimas praėjo pro šalį, suėjo į knygas, išdžiūvo kaip rašalas ant baltų puslapių, nublyško. Galima pradėti tų knygų nekęsti – ne vienas toks pavyzdys. Lyg sustiprėja gyvenimo geismas, iškyla pastangos gyvenimą kompensuoti, kažką dar atsiimti. Meilės, kūno džiaugsmų. Bajoriškos kilmės dokumentų. Bet atsiimti nieko nebegalima, ir tai dar labiau gilina tragizmo pojūtį.

Sigitas, atrodo, yra išgyvenęs ir skaudžių vyro kompleksų. Gal iš vaikystės yra troškęs užaugti didelis, stiprus; toks, nuo kurio balso arkliai klaupytųsi ant kelių. Ir, aišku, moterys būtų pavergiamos vien žvilgsniu. Neišaugo, per menka buvo didelės pokario šeimos duona. Iš kelių kartų grįžo prie kunigaikščio Kęstučio – parašė poemą „Žalgiris“ (1970); joje *Kęstutis, tėvas...* Ir istoriniai šaltiniai tikina, kad Kęstutis buvęs galingas, turėjęs ir stiprų balsą. Susitikimas su Birute mitiškai įprasmino vyrišką galią, kuriai net dievams paskirta mergaitė negalėjo atsispirti. Netikėtai apie savo baimes, tikriausiai komplikavusias ir realų gyvenimą, prasiirta: „Aš visada bijojau, kad iš manęs neišaugo vyras, kad aš nebūsiu tėvas, kad aš neturėsiu vaikų, kad aš neturėsiu šeimos, kad aš negalėsiu rėkti, kaip mano senelis rėkė, kaip koks kunigaikštis Kęstutis ant žirgų“¹³. Yra baimių, kurios mūsų neapleidžia visą gyvenimą; neiškentę tikriname, ar jos tebėra, ar pagrįstos, ir susitinkame su skaudžiomis, kartais ir tragiškomis tikrinimo pasekmėmis.

Apie S. Gedos tragiškumą pradėjau mąstyti po konflikto su dukra (pažindama ją, mačiusi įvairiose situacijose, neabejojau, kad, ištiktas afekto būsenos, jis daug ką gali padaryti, ko atsipeikėjęs pats nesuvoks, bet dėl kaltės neturėjau tikrumo), sukrėtusio, sukėlusio sumaištį. Suvokiau, kad šis veiksmas yra jo giluminės dramos išraiška, vidinės juodumos prasiveržimas. Tos pačios, kai plūsdavo lyg ir artimus žmones, kai pilnas neapykantos savo krašto poetą, garbingą žmogų, nešusį ne vieną anų laikų našą, Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narį, išvadino raudonu gyvuliu. Ar gailėjosi kada dėl to – galbūt, galbūt ir dėl to vis labiau pasidavė juodai alkoholio traukai. Bet ir čia – tamsus pokario šleifas, gėrė tėvas, kaimynai, giminės, gėrė brolis, liūdnei užbaigęs savo gyvenimą. Kas perspėjo, kas įspėjo trylikos penkiolikos metų „vyrus“ – nelieskite briaunotos stiklinės su *samagonu*, nekelkite prie lūpų – bus blogai, pražūsite. Raudančių motinų galios per mažos. Berniukai žiūri į tėvus. Visuotinis gūdas Lietuvos pokario kaimo gėrimas įtraukė ir tuo metu brendusius berniukus. Sigitas to neišvengė; paliestas skaudžių išbandymų, anksti įpratęs, prie stiklo lenkėsi vis dažniau. Po

¹³ Geda S. Ten, aukštai, nėra gėrio nei blogio. Rašytoją Sigitą Gedą kalbina poetė Dovilė Zelčiūtė // *Metai*. – 2003. – Nr. 8–9. – P. 122.

antrosios žmonos Gražinos mirties gyvenimas sužlugo, liko bejėgis – ne tik nevairavo mašinos, bet nemokėjo įsijungti ir skalbyklės, nežinojo, kaip mokami mokesčiai už butą. *Gyvenimo diletantas*, – ištars apie jį A. Šliogeris. Jautė neteisybę – kaip galėjo būti paliktas vienas? Vienas ir vienišas tas, kuriam reikia versti Dante'ę, bristi per pragarus? Bet gal tik vienas ir vienišas gali tam ryžtis, tikėdamas ir tikindamas: kol versiu Dante'ę, kol baigsiu, nieko man neatsitiks. Tikrai – perbrido, baigė.

Pakelti ranką su peiliu prieš savo vaiką – atrodė, kad to neįmanoma nei suvokti, nei pateisinti. Kaip begyventi? Kaltė, kurios jis neįstengė prisipažinti iki paskutinių gyvenimo dienų. Bet jau buvo pasiaiškines „Mamutų tėvynė“ (1985): „Poetas, kuomet nekuria, gali padaryti nusikaltimą. / Iš nevilties. / Nesąmoningos. Iš savigraužos. Kaip ligonis“ („Žiogas ryto šviesoje“). Gal ir sąmoningai stengėsi išvengti tokios situacijos alinamai rašydamas, versdamas. Buvo pasiekęs sunkaus išdidumo viršūnę – į ją įkopia tik gabiausi varguoliai, iš savo mažų trobelių, skurdo, nykos. Ne be didelių randų. Norėjo turėti valdžią, bandė vadovauti (Lietuvos rašytojų sąjungos sekretorius, Nacionalinių literatūros ir kultūros premijų komiteto pirmininkas), bet nelabai sėkmingai. Nemokėjo ir nenorėjo derinti, išsiklausyti į kitus. Teigė, kad posto nesureikšmina, bet ir nesugebėjo su posto teikiama reikšme natūraliai sugyventi. Stiprus *ego* reiškė ir stiprią savivalę kitų atžvilgiu. Arba savo galimybių perdėjimą – *daviau* jam tą premiją... Kalbinamas „užsivesdavo“; ypač pirmaisiais nepriklausomybės metais; vaizduotė iškreipdavo faktus – „atlydžio“ laiku kalčiausi buvo Just. Marcinkevičius, A. Baltakis, A. Maldonis – jie ir iš V. Šimkaus norėję padaryti J. Janonį, ir M. Martinaitį „derinę“ sau į pamainą, ir S. Gedą visai „skriaudę“. Just. Marcinkevičius „Neišsiųstame laiške“ (taip, parašė laišką „Literatūrai ir menui“ dėl 1994 m. paskelbto S. Gedos ir L. Jakimavičiaus pokalbio... ir neišsiuntė; paaiškinimas visada tas pats – kam didinti neapykantą) su vykusia ironija rašė: „Kaip teko patirti, Baltakis ir Marcinkevičius lig šiol negali suprasti, kaip jie pražiopsojo, praleido S. Gedos „26 rudens ir vasaros giesmes“. Juk leido ne kokia nors pagrindinė, o „Vagos“ leidykla, kurios planus svarstydavo Rašytojų sąjunga, leidyklos redakcinė taryba, tvirtindavo Valstybinis spaudos komitetas. O gal čia mes susiduriame su ankstyvuojančia literatūrinės korupcijos atveju – juk neveltui S. Geda pirmąją savo knygą „Pėdos“ dovanodamas Just. Marcinkevičiui užrašė: „Artimiausiam iš gyvųjų“¹⁴.

Ir „Pėdas“, ir „Strazdą“ palankiai vertino A. Baltakis; poema pirmiausia ir buvo paskelbta jo redaguojamoje „Pergalėje“. „Tikru S. Gedos atradimu reikia laikyti Paukščio–Žmogaus įvaizdį, natūraliai išplaukiantį iš Strazdo–Drazdausko paveikslo, netgi iš pavardės“; „Šioje poemoje, kaip ir savo eilėraščiuose, S. Geda pasižymi savitu stiliumi. Šnekamosios kalbos intonacijos, nesudėtingas ritminis piešinys, paprasti, vietomis netgi sąmoningai primityvūs „dainuškos“ rimai, o greta – sudėtinga simbolių kalba, filosofinės kategorijos, netikėti ritminiai šuoliai, ultramodernūs rimai“¹⁵. Taip rašyta 1967 metais.

Atrodo, kad S. Geda lengvai užmiršdavo, ką buvo patyręs iš kitų gero, išdidindavo skriaudas, iškraipydavo faktus. Ne kartą yra bandęs sąskaitas suvesti kumščiais, dantimis. Gali būti, kad Kaukaze mokėsi kovos būdų, smūgiavimo galva.

¹⁴ Marcinkevičius Just. Pažadėtoji žemė. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – P. 197.

¹⁵ Baltakis A. Poetų cechasis. – Vilnius: Vaga, 1975. – P. 250.

Sunkiujū, dramatiškuojū laiku pagalvojau ir apie tai, kad aukštumū pasiekusiam buvusios žemos socialinės padėties žmogui itin sunku ir atleisti, ir prašyti atleidimo, nusižeminti. Antano Strazdo, anksti S. Gedos atrastos artimos sielos, *pulkim ant kelių* yra aukštas sąmonės judesys, ne kiekvienam pasiekiamas. Iš čia tos giesmės dvasinis universalumas – ji leidžia, padeda *pulti ant kelių*. Patiesia nusižeminančiai sielai kažką balta, nesutepta. Leidžia iš širdies pravirkti. Atsikelti. Prisikelti.

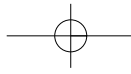
Paskutiniaisiais metais S. Geda buvo ligonis, net pats nesuvokė, kad taip sunkiai serga. Kad serga ne tik kūnas (onkologinė liga), bet ir dvasia, praradusi atramas, bet iš nežmoniškos kūrybinės energijos likučių dar dirbanti, dirbanti, dirbanti, nežinanti atvangos, nemokanti poilsio. Ir kaltės (gal ir kalčių – paliko pirmąją šeimą, dukrą dar visai mažytę) jausmas jį laikė gyvą, sizifiškai ritantį savo akmenį. A. Camus tragizmas, leidžiantis Sizifą suvokti ir kaip laimingą, buvo svarbus S. Gedai; kaip ir A. Šliogerui. Ieškojo žmonių, už kurių galėjo užsikabinti. Troško moterų dėmesio. Rado, sutiko. Mokanti italų, prancūzų kalbas, padėjusi eiti ir Dante's keliu, kolegė tyliai ištars: *man atrodo, kad Sigitas buvo toks pat genialus kaip ir Dante...*

Iš savo skaudžios patirties Sigitas Geda permąstinėjo ir gimtąją raštiją, jos senuosius mitus, sustojo prie „Eglės žalčių karalienės“, užsirašė: „Jeigu savu mitu laikome „Eglę žalčių karalienę“, tai ji labai nepsichologiška. Pavyzdžiui, nutylimas Žalčio sielvartas, kada jį išduoda dukra. Antra vertus, Tėvui belieka iškęsti. Tai amžina egzistencinė būsena“ („Priraišioti vieversiai“). Suvokė patiriantis ir tai, kas ne kartą patirta, kas priklauso žmogaus egzistenciniams išbandymams.

Prisipažino kaltas (tragiška: tėvas kaltas vien dėl to, kad vaikas jį kaltina; to neturi būti, negali būti), nukrito sąžinę slėgęs akmuo ir pasidavė. Kai po teismo sprendimo paaiškėjo, jog gali būti įkalintas, sugniužo, su viskuo sutiko. Lyg ir su šypsena, bet pro ašaras pasakė telefonu, kad gavęs iš Pravieniškių kalinių žinutę, jog priimsią, kad gultas paruoštas, kad užsidirbsiąs padėdamas jiems rašyti laiškus mielaširdingoms moterims...

Buvo skaudžią situaciją permąstęs, palikęs įrašą „Priraišiotuose vieversiuose“ (2007): „Pasidavęs (pralaimėjęs) žmogus peržengia prigimtį ir – siekia sugrąžinti savo viršenybę. Čia ir prasideda siaubas. Nuolankusis laimi dangų (pralaimi gyvenimą). Deja, viena yra apie tai klausytis ir visai kita – išgyventi. Perbristi žemės purvynę, ašarų upę (sentimentalu?..). Rūstūs žmonės rauda savo širdy.“

Vadino *tai* didžiosiomis patirtimis.

GIEDRIUS SAULYTIS

Sąžinės samprata Naujajame Testamente

Virš popiežiaus, kaip įpareigojančios ekleziastinės valdžios, vis dar yra asmens sąžinė, kuriai reikia paklusti labiau už viską; net jei tai prieštarautų ekleziastinės valdžios reikalavimui. Šis individo akcentavimas, kurio sąžinė pastato jį aukščiausio ir galutinio tribunolo akistaton, kur jam galiausiai negalioja išorinių socialinių grupių, net ir oficialios bažnyčios pretenzijos, taip pat įtvirtina pasipriešinimo didėjančiam totalitarizmui principą¹.

Josephas Ratzingeris

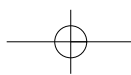
Sąžinės kategorija, rodos, nereikalauja ypatingų paaiškinimų ir yra savaime suprantama. Tačiau konteksto, iš kurio šis terminas atėjo į lietuvių kultūros istoriją, aptarimas akademiniam diskurse pažadino gyvas polemines diskusijas, atskleidusias, jog semantiniai, filosofiniai ir ypač teologiniai šios kategorijos aspektai nėra pakankamai apmąstyti². Anot Dainoros Pociūtės, viduramžių Lietuvos tekstuose sąžinės, kaip aukščiausios tiesos patikimumo kriterijaus sąvokos, neatrandame³. Tiesai pagrįsti pirmasis ją pasitelkia Abraomas Kulvietis savo „Confessio fidei“ (1543), adresuotame karalienei Bonai Sforzai. Juo pasekė ir pirmosios lietuviškos spausdintos „Postilės“ (1591) autorius Jonas Bretkūnas bei kiti ankstyvosios reformacijos atstovai, pavyzdžiui, Martynas Mažvydas, sąžinės terminą iš lotynų kalbos pirmojoje lietuviškoje knygoje išvertęs polonizuota skolinio – *sumnienės* – forma⁴. Evangelikų dėka sąžinės, kaip patikimo vidinio balso, išreiškiančio bendrą visuotinį vienos tiesos žinojimą, sąvoka formavo evangelinę moralę, kuri suteikė tautinei savimonei naujų bruožų. Apskritai XVI a. galėtume vadinti sąžinės renesansu Europoje. Nesuklys-

¹ Ratzinger J. Gaudium et Spes. – Nr. 16 / Commentary on the Documents of Vatican II. – Volume 5. – Ed. Herbert Vorgrimler. – New York: Herder and Herder, 1969. – P. 134.

² Turimos omenyje diskusijos, vykusios Dainoros Pociūtės monografijos „Maištininkų katedros“ pristatyme (2008. X. 8) ir šios autorės habilitacijoje (2009. III. 26); taip pat Regimanto Tamošaičio parengti pokalbiai „Sąžinė literatūroje ir gyvenime“ ir „Kalbos pabaiga“, žr.: Metai. – 2009. – Nr. 7. – P. 78–94; Metai. – 2009. – Nr. 3. – P. 71–95.

³ Pociūtė D. Maištininkų katedros. – Vilnius: Versus aureus, 2008. – P. 158.

⁴ Ten pat. – P. 167.

tume jo pradžia susieję su garsiaja Martino Lutherio apeliacija, kuria reformatorius gynė savo įsitikinimus ir laužui pasmerktas knygas Wormso Seime 1521 m. balandžio 18 dieną: „Kadangi Jūsų Didenybė ir jūs, šviesiausieji lordai, reikalaujate atsakyti paprastai, tai aš taip ir atsakysiu, nerodydamas nei ragų, nei dantų. Jeigu manęs neapkalinate remdamiesi Šventuoju Raštu ir konkrečiai (o popiežiaus ir tarybų autoriteto aš nepripažįstu, nes jie net vienas kitam prieštarauja), aš nesutinku [atsizadėti], nes mano sąžinė klauso Dievo žodžio. Aš negaliu ir neatsizadu nieko, nes elgtis prieš sąžinę yra neteisinga ir nesaugu. Dieve, padėk man. Amen“⁵.

Paklusnumas asmens sąžinei, kaip neginčytinam tiesos autoritetui, pamažu tapo nekvestionuotina europietiško mentaliteto vertybe. Nors sąžinės atgimimas reformacijos laikotarpiu atveria platų tyrinėjimų lauką, šiame straipsnyje pabandysime grįžti *ad fontes* ir pasiaiškinti sąžinės kategorijos etimologiją, vartoseną ir semantinę raidą pagal antikinės ir helenistinės kultūros kontekstą. Egzegetinis bibliinių tekstų tyrimas leistų suvokti, kaip sąžinės kategorija vartojama Senajame ir Naujajame Testamentuose (ST ir NT) ir kokias pagrindines prasmes jai teikė Šventojo Rašto autoriai. Atidesnės Pauliaus minčių refleksijos padės susipažinti su teologinėmis šio apaštalo prielaidomis. Kadangi sąžinės sąvokos kilmė lietuvių autorių dar nėra tyrinėta, viliuosi, kad ši kukli studija paskatins gilesnius filologų, moralės ir religijos filosofų bei teologų tyrinėjimus.

Pirmiausia reikėtų paneigti kartais nuskambantį teiginį, jog sąžinės kategoriją neva yra padovanojęs apaštalas Paulius. Tiesa, kai kurios kategorijos, pavyzdžiui, *αγάπη (agapē) – meilė* – į graikų kalbą atėjo krikščionių dėka, nes dieviškai meilei apibūdinti jiems pasirodė nepriimtina *erōs* ir nepakankama *filia* kategorijos. Tačiau sąvoka *syneidēsis – sąžinė*, kurią Naujajame Testamente vartoja ne tik Paulius, bet ir kiti autoriai, sutinkama jau ankstesniuose nekrikščioniškuose tekstuose. *Syneidēsis* ir kiti iš tos pačios šaknies kylantys dariniai antikinėje raštijoje pasitaiko jau nuo VI a. pr. Kr.⁶ Šis terminas plačiai vartojamas tiek filosofų, tiek poetų, istorikų ir dramaturgų, oratorių ir retorikos pedagogų, tragedijose ir komedijose, laiškuose ir inskripcijose. Kurį laiką vyravusi nuomonė, jog Naujojo Testamento autoriai šią sąvoką pasiskolino iš stoikų, rodos, taip pat yra nepagrįsta⁷. Bene pagrindinis polemikas klausimas, labiausiai dominantis *syneidēsis* kategorijos tyrinėtojus, yra moralinių konotacijų priskyrimas *sąžinėi*. Ankstyvojoje genezėje sąžinės sąvoka neturėjo su etika sietinų prasmų. *Syneidēsis* kyla iš veiksmažodžių *oida, synoida*, kurių pagrindinės reikšmės yra „žinoti, suprasti“. Priešdėlis *syn-* žymėjo bendrystę, pavyzdžiui, liudytojų, bendrininkų, artimų žmonių⁸. Todėl *synoida* gali reikšti pažinimą, kuriuo dalijamasi su kitais. Lotyniška *consentia* kategorija paveldėjo ekvivalentišką formą ir identišką prasmę. Nors lietuviška *sąžinė* buvo kuriama pagal lotynų ir vokiečių kalbų analogijas, tačiau yra aišku, jog *sąžinės* daryba išliko identiška graikiškajai: priešdėlis *syn-* atitinka *sq-*, *oida – žinojimą*. Taigi pažodžiui *sąžinė* reikštų „bendrą žinojimą“. D. Pociūtė taikliai įvardija semantinę *sąžinės* pamatą, kaip bendruomenės sutelkiančią objektyvios tiesos pažinimo galimybę⁹.

⁵ Baintonas R. Čia aš stoviu. – Tauragė: Kelias, 2000. – P. 187.

⁶ Pierce C. A. Conscience in the New Testament. – Alec R. Allenson, 1955. – P. 17.

⁷ Don E. Marietta Jr. Conscience In Greek Stoicism // Numen. – 17, № 3. – 1970. Linda Hogan teigia, jog stoišką *syneidēsis* kilmę neigia tiek tekstologinės, tiek filosofinės studijos, žr.: Hogan L. Synderesis, Suneidesis and the construction of a theological tradition // Hermathena. – Winter 2006 issue 181. – P. 136; Pierce C. A. Conscience in the New Testament. – P. 13–14.

⁸ Don E. Marietta Jr. Conscience In Greek Stoicism. – P. 177.

⁹ Pociūtė D. Maištininkų katedros. – P. 159.

Pažymėtina, jog etimologinėje genezėje sąžinės kategorija buvo labiau siejama su kognityvinėmis, o ne su sensibiliomis žmogaus galiomis. Graikams sąžinė asocijavosi su intuityvaus pažinimo forma. Sangražinio įvardžio ir *synoida* junginys *synoida emaytōi* antikinėje raštijoje buvo plačiai paplitęs. Jį dažnai vartoja komedijų tėvas Aristofanas (446–385), Sokrato amžininkas Ksenofonas, taip pat ir Platonas¹⁰. Platono naudotą vieną šios kolokacijos pavyzdį turime išverstą ir į lietuvių kalbą: „Mat aš sau pačiam nė kiek – nei labai, nei tik truputėlį – ne atrodau esąs išmintingas“¹¹. Naglis Kardelis *synoida emaytōi* verčia kaip *sau pačiam atrodau*. Dėl šio žodžių junginio vystėsi *žinojimo savyje* kategorija, kuri neišvengiamai įgavo dorovinių atspalvių. Pavyzdžiui, Euripidas *synoida* vartoja kaip sąvoką, nusakančią savo nedorybių matymą, o Antifanas ir Izokratas – nekaltumo pažinimą¹². Plutarchas sąžinę prilygina sielos opai, nuolatos graužiančiai, bet ir pamokančiai¹³. Nors helenistinės minties raidoje *synoida* nebūtinai yra dorovinio pobūdžio, artėjant krikščioniškos eros apyaušriui ši forma įgauna vis aiškesnes moralines konotacijas, pabrėžiančias asmeninę atsakomybę už vienokius ar kitokius poelgius. Tokia prasme terminą vartoja ne tik stoikai, bet ir hebrajų helenistai, pavyzdžiui, Filonas Aleksandrietis. Dažniausiai pabrėžiama sąžinės negatyvioji pusė – jos suteikiamas vidinis sielos skausmas: „Ji gimusi ir gyvena kiekvienoje sieloje nuolatos primindama visa tai, kas įžeidžia. Jos pagrindinė savybė – nuolatos nekęsti blogio ir mylėti gėrį. Ji sykiu ir kaltintoja, ir teisėja. Kaip kaltintoja – pirma kaltina ir gėdina, kaip teisėja – moko, įspėja, pataria sielai atgailauti. Jei į jos įkalbinėjimus atsižvelgiama, ji su džiaugsmu susitaiko, tačiau jei ne, ji nenurimsta ir kariauja. Niekomet ji nepasitraukia, nei dieną, nei naktį, bet duria tarsi pagaliu gyvuliams varyti, sužeisdama nepagydomai, iki dienos, kai nutrūksta paskutinė šios vargšės ir prakeiktos sielos gija“¹⁴.

Bene vienas ryškiausių pavyzdžių, kuris patvirtina, jog *syneidēsis* jau helenistinėje tradicijoje buvo labai artimas krikščioniškai šio žodžio sampratai, atskleidžiančiai sąžinės ir Dievo sąsajas, sutinkamas tekste, tradiciškai priskiriamame Epiktetui: „Kai mes buvome vaikai, mūsų tėvai atiduodavo mus vergei auklei, kuri turėjo rūpintis, idant nieko bloga mums nenutiktų. Tačiau kai mes užaugame, Dievas patiki mus sąžinės [*syneidēsei*], esančios mumyse, globai. Žiūrėkime, kad jokiū būdu jos apsaugos nepaniekintume, nes tuomet mes nepatiktume Dievui, o sąžinė [*syneidotī*] pasidarytų mūsų pačių priešū“¹⁵.

Sunku pasakyti, ar moralinis *syneidēsis* aspektas būtų įsitvirtinęs be krikščionybės, tačiau visiškai aišku, jog NT tapo savotišku sąžinės katalizatoriumi, paspartinusiu sąžinės, kaip vidinio balso, atkartojančio Dievo įsakymus kiekviename žmoguje, prasmės paplitimą. Reikšminga, jog I a. pab.–II a. *syneidēsis* kategoriją jau intensyviai vartojo apaštališki tėvai – ir būtent doroviniu, o ne neutralaus žinojimo aspektu. Pavyzdžiui, Klemenso Romiečio „Laiške korintiečiams“

¹⁰ Žr.: Theological Dictionary of the New Testament. – Vol. 10. – Comp. Ronald Pitkin, ed. Kittel, Gerhard, Geoffrey William Bromiley, and Gerhard Friedrich. Electronic ed., Vol. 7. – P. 899. Grand Rapids: Eerdmans, 1964-c1976.

¹¹ Platonas. Sokrato apologija / Vertė N. Kardelis. – Vilnius: Aidai, 2009. – P. 57.

¹² Žr.: Don E. Marietta Jr. Conscience In Greek Stoicism. Autorė nurodo, jog *synoida* Euripidas vartoja dramoje „Orestes“ (395f).

¹³ De Tranquillitate Animi, 476F-477A (Ex49). Žr.: Pierce C. A. Conscience in the New Testament. – P. 47–8.

¹⁴ Filono Aleksandriečio citata iš „De Decalogo“, 87. Žr.: Pierce C. A. Conscience in the New Testament. – P. 46.

¹⁵ Hogan L. Synderesis, Suneidesis and the construction of a theological tradition. – P. 137.

šià sąvokà sutinkame net penkis kartus¹⁶; „Didaché“ (dvylikos apaštàlų mokslas, krikščionių bendruomenės raštas, II a. pr. Kr.) skelbia: „Bažnyčioje išpažink savo kaltes ir neik melstis su netyra sąžine“¹⁷. Hermo „Ganytojas“ moko, jog „nešvari sąžinė ir tiesos dvasia negyvena drauge“¹⁸. Sąžinę mini Ignacijus „Laiške trailečiams“, taip pat Polikarpas „Laiške filipiečiams“¹⁹. Tad apibendrinant galima teigti, jog kaip tik dėl Naujojo Testamento sąžinės, kaip moralinio vadovo, o gal net ontologinio žmogaus sando, skiriančio gerį nuo blogio, reikšmė įsitvirtino iš pradžių graikų ir romėnų, o vėliau ir kituose europinių kalbų žodynuose.

Prieš pradėdant gilintis į sąžinės kategorijos vartoseną NT, reikėtų bent keliais žodžiais užsiminti apie hebrajišką šios kategorijos atitikmenį. Septuagintos egzegzetinės studijos atskleidžia, jog *syneidēsis* ir jo kognatai ST nėra dažni²⁰. Visgi ir negausių ištraukų pakanka, kad paneigtume skubotą prielaidą, jog sąžinės kategorijos hebrajai neturėjo. *Širdis* – hbr. *lēb, lēbāb*) – turi labai daug prasmų: tai ir *protas*, ir *charakteris*, ir *apsisprendimas*, ir *nuostata*, ir *sąžinė*²¹. Pastarosios reikšmės pavyzdžiu galėtų būti ištrauka iš pirmosios Samuelio knygos, kurioje Abigailė pataria Dovydui nežudyti jos vyro, nes tuomet „nereikės mano valdovui liudėti ir jo *širdis nesigrauš* [kursyvas – G. S.], kad be reikalo praliejai kraują, norėdamas pats atkeršyti“²² (1 Sam 25, 31). Antano Rubšio vertime prasmė irgi išlieka ta pati: „Mano viešpaties širdis bus laisva nuo sielojimosi ir graužimosi.“ Akivaizdu, kad besigrauzianti hebrajo širdis ir kaltinanti graiko sąžinė yra vienas ir tas pats. Nesunku sąžinę įžvelgti hebrajiškoje frazėje *vaiaḳ lēb* – pažodžiui *smogianti širdis*, – kuriai A. Rubšys gan įdomiai parenka *širdgėlos* atitikmenį, o Kostas Burbulys, laikydamasis pažodinės prasmės, verčia kaip *drebančių širdį* (1 Sam 24, 6, taip pat 2 Sam 24, 10). Graikiškos sąžinės ir hebrajiškos širdies sąsajai patvirtinti ypač reikšminga ištrauka iš Jobo knygos, kurioje *nepriekaištaujančių širdį* Septuaginta iš hebrajų verčia jau mūsų aptartu *synoida emaytōi* junginiu²³: „Teisumo tvirtai laikaisi ir nepaleisiu; *mano širdis man nepriekaištaus* [kursyvas – G. S.], kol gyvensiu“ (Job 27, 6). Ši vieta, rodos, patvirtina semantinę hebrajiško *lēb* ir graikiško *syneidēsis* sąsają. Visgi reikėtų pripažinti, jog *sąžinės* kategorija į NT žodyną patenka iš helenistinės aplinkos, o ne iš Senojo Testamento.

Naujajame Testamente *syneidēsis* pavartotas 30 kartų. Lukas „Apaštàlų darbuose“ šį terminą vartoja du kartus, tiesa, atpasakodamas Pauliaus kalbas (Apd 23, 1; 24, 16). Tris kartus *sąžinę* atrandame „Pirmame Petro laiške“ (1 Pt 2, 19; 3, 16, 21) ir penkis kartus – „Laiške hebrajams“ (Hbr 9, 9, 14; 10, 2, 22; 13, 18). Nors dėl pastarojo autorystės nėra vieningos nuomonės, dauguma Šventojo Rašto tyrinėtojų pagrįstai šio laiško nepriskiria apaštalo Pauliaus tekstynui. Žinoma, Paulius *syneidēsis* vartojo dažniau už kitus Naujojo Testamento autorius – net dvidešimt kartų penkiuose skirtinguose laiškuose. Todėl Paulių galime laiky-

¹⁶ 1 Cl 1, 3; 34, 7; 41, 1; 45, 7. Dar kartą žodis pavartotas 1 Cl 2, 4, tačiau čia sutinkamą *suneidēseōs* vertėjai, laikydami ją išvėlusia transkripcine klaida, paprastai verčia „gailestis“. Lietuviškame vertime – „užuojauta“. Žr.: Bažnyčios tėvai: antologija. – Vilnius: Aidai, 2003. – P. 29.

¹⁷ Ten pat. – P. 19. Gr.: *en suneidēsei ponērai*.

¹⁸ *ponēran syneidēsin meta tou pneumatōs tēs alētheias mē katoikein*.

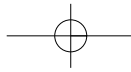
¹⁹ Tr 7, 2; Pol 5, 3.

²⁰ Pierce C. A. Conscience in the New Testament. – P. 54–9.

²¹ A Concise Hebrew and Aramaic Lexicon of the Old Testament: Based upon the Lexical Work of Ludwig Koehler and Walter Baumgartner, Wm. B. Eerdmans Publishing Company. – P. 238.

²² Jei kitaip nenurodyta, straipsnyje pateikiamos Šventojo Rašto citatos iš: Biblija: Senasis Testamentas, Naujasis Testamentas. – Tikėjimo žodis. – 5 leid. – 2007.

²³ Job 27, 6.

ti mąstytoju, kuris praplėtė sąžinės kategoriją ir padėjo jai įsitvirtinti, tačiau, kaip įsitikinome, Paulius nėra šio termino kalvis.

Autoriai, kurių raštai sudaro NT kanoną, nesiekė apibrėžti sąžinės. Vis dėlto, jeigu Naujajame Testamente ieškotume ištraukos, labiausiai atitinkančios šios sąvokos apibrėžimo kriterijus, pirmenybę reiktų teikti antram „Laiško romiečiams“ skyriui: „Kai jokio įstatymo neturintys pagonys iš prigimties vykdo įstatymo reikalavimus, tada jie – neturintys įstatymo – patys sau yra įstatymas. Jie parodo, kad įstatymo reikalavimai įrašyti jų širdyse, ir tai liudija jų sąžinė bei mintys, kurios tai kaltina, tai teisina viena kitą [kursyvas – G. S.]. Aną dieną Dievas per Jėzų Kristų teis žmonių slėpinius, kaip sako mano skelbiama Evangelija“ (Rom 2,14–16)“.

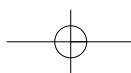
Akivaizdu, kad Pauliaus antropologijoje *širdis (kardia)*, *sąžinė (syneidēsis)* ir *mintys (logismos)* yra susijusios. Mozės Įstatymas ir Dešimt Dievo įsakymų šiuos tris dėmenis susieja į vieną. Nors pagonys Įstatymo ir nežinojo, tačiau apaštalas jį aptinka kiekvieno žmogaus sąžinėje. Toros nepažįstančio žmogaus sąžinė puikiai atliepia Dekalogo imperatyvus. Anot Pauliaus, kai pagonys sąžinės klauso, jie patys sau tampa Įstatymu (Rom 2, 14). Atkartodamas Dešimt Dievo įsakymų, sąžinės balsas virsta moraliniu vadovu, palaikančiu tai, kas dora, ir pasmerkiančiu tai, kas nuodėminga. Paklusnumas šiam vidiniam vedliui yra ne mažiau reikšmingas, negu paklusnumas išorinėms nustatytoms normoms, o gal net labiau. Ragindamas nesipriešinti valdžioms – dauguma tyrinėtojų mano, kad laiškas rašytas Nerono persekiojimų prieš krikščionis metu, – Paulius pabrėžia, kad šito reikalauja ne tik Dievo nustatyta tvarka, bet ir sąžinė (Rom 13, 1–6).

Kaip tik žmogaus kaip Dievo kūrinio ir jo sąžinės, kaip vidinio balso, atliepančio Dievo Įstatymą, suvokimas leidžia Pauliui drąsiai skelbti Jėzaus Kristaus Evangeliją *kiekvienam* žmogui, neatsižvelgiant į tautybę, lytį ar socialinę padėtį: „Atsisakę slaptų begėdysčių, nesileidžiame į gudravimus ir nekraipome Dievo žodžio, bet, atskleisdami tiesą, prisistatome *kiekvieno žmogaus sąžinei* [kursyvas – G. S.] Dievo akivaizdoje. O jeigu Evangelija yra paslėpta, tai ji paslėpta žūstantiems, kuriems šio amžiaus dievas apakino protus; netikintiems, kad jiems nesušvistų Kristaus, kuris yra Dievo atvaizdas, šlovės Evangelijos šviesa (2 Kor 4, 2–4)“.

Pasak apaštalo, Evangelija, apreiškianti Dievą Kristaus asmenyje, pirmiausia skirta individo sąžinei. Pastaroji turi prabilti, patvirtindama Dievo žodžio tiesą. Ši ištrauka dar sykį atskleidžia sąžinės ir proto sąsają²⁴. Apaštalai, skelbdami Evangeliją, apeliuoja į individo sąžinę, tačiau taip pat ir į protą. Tikriausiai galima sakyti, kad evangeliška doktrina per sąžinę braunasi į protą.

Krikščioniui tiesą liudija ne tik jo sąžinė, bet ir Šventoji Dvasia, kurią jis priima patikėjęs Kristumi. Todėl, kalbėdamas apie save, Paulius mini ne tik sąžinės, bet ir Šventosios Dvasios balsą: „Sakau tiesą Kristuje, nemeluojau, – tai liudija ir mano sąžinė Šventojoje Dvasioje“ (Rom 9, 1). Šie du vidiniai balsai – sąžinės ir Šventosios Dvasios – remiasi Dievo įstatymu ir suponuoja krikščionišką moralę. Labai vaizdingai šį vyksmą, kai į žmogaus širdį iš naujo įrašomi Dievo įsakymai, Paulius aprašo „Antrame laiške korintiečiams“. Pasitelkdamas analogijas, apaštalas kalba apie esminį vidinį pasikeitimą ir naują tikinčiųjų tapatybę: „Jūs esate mūsų laiškas, įrašytas mūsų širdyse, visų žmonių suprantamas ir skaitomas. Jūs pasirodote esą Kristaus laiškas, mūsų tarnavimu parašytas ne rašalu, bet gyvojo Dievo Dvasia, ne akmens plokštėse, bet gyvų širdžių plokštėse“ (2 Kor 3, 2–3). Akmens plokštės, duotas Mozei ant Sinajaus kalno su įrėžtu Dekalogu, Paulius palygina su žmonių

²⁴ Čia pavartotas dgs. *noēma* – „protas, mintis, sumanymas“.

širdimis. Tik dabar savo įstatymus Dievas jau rašo Šventąja Dvasia, o leidžiantys Jam tai daryti, patys tampa Kristaus laišku žmonijai.

Sąžinės balsą Paulius pasitelkia kaip dorovingos ir šventos elgsenos argumentą, suprantamą tiek žydams, tiek pagonims. Pavyzdžiui, pristatydamas savo bylą sinedronui, apaštalas atmeta žydų kaltinimus kaip nepagrįstus, remdamasis savo „tyra sąžine“ (Apd 23, 1). Panašiai ir jo autoritetu dvejoti pradėjusiems krikščionims jis savo nuoširdumą grindžia sąžinės liudijimu (2 Kor 1, 12). Taigi pagonys, žydai ir krikščionys turi bendrą sąsają – sąžinės balsą, kuris gali padėti jiems susikalbėti, nepaisant skirtingų tikėjimo ar netikėjimo prielaidų. Sąžinė, kaip duotybė, tampa bendražmogiška vertybe, Dievo dovana. Galima dalyti žmoniją į tikinčius ir netikinčius, pagonis ir žydus, tačiau sąžinė naikina šių grupių priešybę, suteikdama joms bendrą pamatą. Krikščionys privalo atsisakyti „slaptų begėdysčių“ (2 Kor 4, 2), o pagonys, išgirdę Evangeliją, turi galimybę gręžtis į Kristų, jei tik klausys savo sąžinės balso. Žydams, patikėjusiems Jėzumi Kristumi, Jis yra Įstatymo išpildymas (Rom 10, 4)²⁵, o atsivertusiems pagonims Kristus tampa sąžinės pilnatve. Įžvelgdama savo archetipą Kristuje, sąžinė prabunda ir atranda visa tai, ką laiko teisingu ir dorybingu. Evangelija sustiprina vidinį sąžinės balsą. Iki Kristaus Įstatymo reikalavimus ji jautė tik intuityviai, o Kristuje – jau aiškiai.

NT autoriai atskleidžia abipusę tikėjimo ir sąžinės įtaką. Viena vertus, tikėjimas Kristumi prabudina sąžinę, kita vertus, sąžinė daro įtaką tikėjimui. Petras ragina tikinčiuosius išlaikyti *tyrą sąžinę*²⁶, nes tokia sąžinė yra bendrystės su Dievu sąlyga (1 Pt 3, 16, 21). Tą patį akcentuoja ir Paulius, ypač pastoraciniuose laiškuose. Evangelijos mokytojas turi klausyti savo sąžinės, nes tikėjimą ugdo tik pamokymas, kylantis „iš tyros širdies, geros sąžinės ir nuoširdaus tikėjimo“²⁷ (1 Tim 1, 5). O sąžinės balso nepaisymas apskritai baigiasi tikėjimo praradimu (1 Tim 1, 19)²⁸. Paulius klaidžiamokslų skleidėjas vadina žmonėmis, kurie ilgą laiką nepaisė savo sąžinės balso, kurių sąžinė *sudeginta* ir *suteršta* (1 Tim 4, 2; Tit 1, 15)²⁹. Tuo metu bažnyčios diakonai privalo saugoti „tikėjimo paslaptį tyroje sąžinėje“ (1 Tim 3, 9), kaip ir pats Paulius, kuris tarnauja Dievui su „tyra sąžine“ (2 Tim 1, 3)³⁰. Šie ganytojiški pamokymai parodo, kokią didelę reikšmę apaštalai teikė sąžinės balsui ir kokios lemtingos yra šio balso nepaisymo pasekmės.

„Laiško hebrajams“ autorius, net penkis kartus pavartojęs *syneidēsis*, sąžinę priešina išoriniam, ritualiniam Dievo garbinimui. Mozės Įstatymo nustatyti aukojimai ir ritualinės apvalymo atnašos nepasiekia vidinio žmogaus, „negali padaryti aukotojo sąžinėje tobulo“ (Hbr 9, 9). Sąžinė apvaloma ne ritualu, bet tikėjimu. Tikėjimas remiasi vienintele Naujosios Sandoros tarpininko ir vyriausiojo Kunigo auka – Jėzaus Kristaus pralietu krauju, „kuris nuvalys jūsų sąžinę nuo mirties darbų, kad tarnautumėte gyvajam Dievui“ (Hbr 9, 14). Sąžinė, slegiama nuodėmės,

²⁵ Gr. *telos* – „pabaiga, išpildymas, rezultatas, tikslas“. Lietuviškuose vertimuose: „įstatymo pabaiga – Kristus“ (K. Burbulio vert.), „įstatymo tikslas – Kristus“ (Č. Kavaliausko vert.), „Kristus – įstatymo galas“ (A. Jurėno vert.), „Kristus yra Įstatymo atbaiga“ (A. Vėliaus vert.).

²⁶ Gr. *syneidēsin echontes agathēn*.

²⁷ Čia, kaip ir „Pirmame Petro laiške“, vartojamas tas pats „geros“, arba „tyros“, sąžinės epitetas *syneidēsis agathos*.

²⁸ Paulius dar kartą pavartoja kolokaciją *syneidēsis agathos* – „gerą sąžinę“. Šis žodžių junginys, nors ir ne vienintelis, NT yra dažniausiai vartojamas *tyrai sąžinei* nusakyti.

²⁹ Gr. *kekaystēriasmēnōn tēn syneidēsin; memiantai syneidēsis*.

³⁰ Abejose vietose Paulius pavartoja dar vieną epitetą *tyrai sąžinei* apibūdinti: *katharos syneidēsis* – „nekalta, apvalyta, švari sąžinė“. Apvalyta, nuplauta sąžinė, rodos, geriausiai perteikia evangelinę prasmę, nes NT kalba apie nešvarios sąžinės apvalymą (Hbr 9, 14 ir 10, 22). „Laiške hebrajams“ jau pavartota veiksmožadinė forma *katharizo* – „apvalyti, ištyrinti, nuplauti“.

neleidžia tarnauti Dievui. „Laiško hebrajams“ autorius įtraukia „nuodėmingos sąžinės“³¹ sąvoką. Šis žodžių junginys iš lietuviškų Česlovo Kavaliausko ir juo besiremiančio K. Burbulio vertimų išnyksta pavartojus veiksmažodį *jausti*: „Argi tos aukos nesiliautų, jeigu aukotojai, vieną kartą apvalyti, daugiau nebejaustų sąžinėje nuodėmių?“ (Hbr 10, 2). Laisvas, bet gan vykęs yra Alfredo Vėliaus pasirinkimas „nuodėmingą sąžinę“ versti tiesiog „sąžinės graužimu“: „<...> jei jie kartą apvalyti, nebeturėtų sąžinės graužimo“³². Nors toks sąžinės graužimas, o tiksliau – „nuodėminga sąžinė“, pirmiausia būdinga netikintiems Kristumi, „Laiško hebrajams“ autorius ragina ir krikščionis apivalyti širdį „nuo nešvarios sąžinės“³³ (Hbr 10, 22). O taip apvalytą sąžinę jis vadina „gera“³⁴ (Hbr 13, 18).

Galiausiai reikėtų bent keletą žodžių tarti apie „silpną sąžinę“³⁵ – frazę, sutinkamą Pauliaus aštuntame ir dešimtame „Pirmojo laiško korintiečiams“ skyriuje. Juose apaštalas svarsto, ar krikščionims valia valgyti mėsą, kuri pagoniškose šventyklose buvo paaukota stabams, o po to parduota prekyvietėse. Vieni manė, kad šią mėsą valgyti valia, nes „stabas pasaulyje yra niekas ir kad nėra kitų dievų, kaip tik vienas Dievas“ (1 Kor 8, 4). Tačiau kiti tokią mėsą laikė suteršta ir suteršiančia. Pastaruosius Paulius įvardija kaip „silpnuosius“ ir jų sąžines kaip „silpnas“ (žr. 1 Kor 8, 9, 12). Silpnieji, sekdami stipriųjų pavyzdžiu, taip pat valgo stabams paaukotą mėsą, tačiau dėl to patys save smerkia ir „jų silpna sąžinė susitepa“ (1 Kor 8, 7). Apaštalas stoja silpnųjų pusėn ir ragina stipriuosius susilaikyti nuo stabams paaukotos mėsos valgymo – ne iš viso, bet silpnųjų akivaizdoje (1 Kor 10, 19–33). Savo motyvą Paulius grindžia auksine Viešpaties taisykle – kaip norite, kad jums žmonės darytų, taip ir jūs darykite jiems, – tik pasako ją savais žodžiais: „Niekas teneieško, kaip jam geriau, bet kaip kitam. <...> kaip ir aš stengiuosi visiems viskuo patikti, neieškodamas sau naudos, bet to, kas naudinga daugeliui, kad jie būtų išgelbėti“ (1 Kor 10, 24, 33). Nesileisdamas į skirtingų teologinių interpretacijų aptarimą³⁶, pažymėsiu keletą dalykų. Pirma, čia Paulius vartoja *syneidēsis* sekdamas helenistine tradicija, teikiančia pirmenybę kognityviam sąžinės dėmeniui. Iš apaštalo argumentacijos akivaizdu, jog sąžinę sustiprinti gali deramas pažinimas. Antra, sąžinė savaime nėra absoliučiai patikima. Remiantis kaip tik šia prielaida, per bažnyčios istoriją buvo bandoma pagrįsti eklezialinės valdžios būtinybę ir pateisinti konformizmą. Tačiau tai iš esmės prieštarauja Pauliaus teologijai. Būtent stipriuosius, t. y. labiau žinančius, apaštalas ragina nusileisti, o ne primesti savo valią silpnesniesiems. Tą, beje, jis akcentuoja ir „Laiške romiečiams“: „Mes, stiprieji, turime pakęsti silpnųjų silpnybes ir ne sau pataikauti“ (Rom 15, 1). Pastoraciniais pamokymais Paulius silpną sąžinę siekia sustiprinti, parodydamas empatiją, o ne erudiciją. Sąžinė ugdoma ganytojiška didaktika, bet ne galia, juo labiau ne prievarta.

³¹ *syneidēsin hamartiōn*.

³² Biblija tai esti visas Šventasis Raštas Senojo ir Naujojo Testamento su Apokrifinėmis Knygomis / Vertė Alfredas Vėlius. – Brookfield, IL, 1988.

³³ *suneidēseōs ponēras*.

³⁴ Priešingai nei Paulius ir Petras, „Laiško hebrajams“ autorius tyrai sąžinei apibūdinti vartoja *kalos syneidēsis*, o ne *syneidēsis agathos*.

³⁵ *syneidēsis asthenēs*.

³⁶ Žr.: Gordon D. F. The First Epistle to the Corinthians. – Michigan: William B. Eerdmans Publishing Company, Grand Rapids, 1987. – P. 379–392. Taip pat: Hogan L. Synderesis, Suneidesis and the construction of a theological tradition.

LEONAS GUDAITIS

Apie vargą išlikti ir išeiti

Vytauto Kubiliaus antinomijos

Plagiato pėdsakais

Tą atmintiną pirmadienio rytmetį, pasilenkęs prie mano darbo stalo sekretoriato, iš „Tiesos“ inkorporuotas naujas laikraščio vadovas ėmė keistai kvosti:

– Leonai, kodėl taip pasielgei?

– Nenuvokiu, redaktoriau, ką turite omeny.

– Nagi tavąją recenziją apie Degutytę!

– Ypatingas poetės debiutas „Ugnies lašai“ kažkam užkliuvo?

– Mano kabinete jau sėdi „Tiesos“ kultūros skyriaus vedėjas. Jis pranešė, kad tavo recenzija „Kauno tiesoje“ nusirašyta nuo penktadienį „Komjaunimo tiesoje“ išspausdintos Kubiliaus recenzijos!

– Šitokio stebuklo nesitikėjau!.. Kaip tai galėjo atsitikti, jeigu mes užpraėjusią savaitę ją surinkome, o praėjusį ketvirtadienį iš anksto sumaketavome sekmadienio literatūriniam puslapiui?

Redaktorius išsmuko pro duris, bet greit sugrįžo.

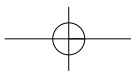
– Tai gal anksčiau skaitei Kubiliaus vidinę to rinkinio recenziją leidykloje?

– Atsipeikėkit!..

Popiet redaktorius prisėdo sekretoriato smagiai atsipalaidavęs ir nuramino mane, kad jokie plagijavimo nerasta, tačiau atkreipė dėmesį į susimovusio tiesiečio nuomonę, kad mano estetiškos pažiūros labai panašios į V. Kubiliaus, o tai yra nepalyginamai blogiau už bet kokį plagiata.

Redakcijos teletaipas ėmė kalenti 1959 m. birželio 8-osios naujienas į mano smilkinius: staiga suvokiau, kad gimtojo miesto dienraštyje jau nebeliko jokių vilčių laisvesnei kūrybinės minties raiškiai.

Man niekada neišdilo iš atminties graudus visų valdžių iškankinto tėčio

priesakas vengti aukštų pareigų ir nesivelti į politiką, nors nuo viso to atsitverti buvo žymiai sunkiau, negu jis galėjo įsivaizduoti.

Praslinkus dešimčiai nykiausių metų prie laikraščio maketų ir kitų nepabaigiamų leidybos darbų, išsilaisvino atsakingojo sekretoriaus vieta, kurią redaktorius pasiūlė perimti. Kodėl gi ne? Tačiau po kokio mėnesio paaiškėjo, kad tai yra ypatingo politinio pasitikėjimo etatas, todėl jau pats laikas pateikti dokumentus partiniam bilietui. Juos ne kartą man redakcijoje kaišiojo po nosim, bet vis pasisekdavo atitolinti apsiforminimo terminus. Dabar trenkė degėsiais: iš kelių instancijų kutrino paskubėti ir jau ėmė teirautis, kas kliudo tam perspektyviam žingsniui. Karjeros ir egzistencijos labai nutylėjau, kad mano žmona – žymaus nužudyto miškinų vado dukra.

Talento mįslės

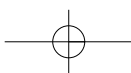
Antras karjeros laiptelis buvo ganėtinai iškilbęs ir labai slidus. Kaune einančio žurnalo „Nemunas“ vyriausiasis redaktorius poetas Antanas Drilinga mane, kaip turintį šiokių tokių literatūrologinių potencijų ir reikiamą bilietą, pasikvietė dirbti savo pavaduotoju, o praktiškai – ruošti spaudai redakcijos skyrių parengtą medžiagą. Jos apimtis buvo nesunkiai aprėpiama, darbo aplinka nepriekaištinga, tik mano ir Antano požiūriai bei poelgiai kuo toliau, tuo labiau ėmė skirtis. Visa tai, aišku, nedarė įtakos nusistovėjusiai moderniai žurnalo linkmei, nuolatiniam naujovių ieškojimui, kūrybinės drąsos principams, tik drumstė asmeninius bei kolektyvinius santykius. Ryžausi tą nesantarą nutraukti – palikti „Nemuną“ ir Kauną, bet nepasisekė. Teko laukti tos dienos, kai būsiu vienaip ar kitaip išjotas.

Tokia grėsmė atsiskleidė, kai aukščiausieji partiniai organai ėmė svarstyti plačiai nuskardėjusį straipsnį „Talento mįslės“. Man regis, šioje istorijoje, apaugusioje įvairiais komentarais, neverta ieškoti teisuolių, aiškiaregių ir juoba didvyrių.

Vytauto Kubiliaus kūrinį į Kauną veikiausiai pristatė vilniškis atsakingasis sekretorius, nes pirmiausia jį perskaitė ir entuziastingai įvertino. Įdomiausio lietuvių literatūros tyrėjo debiuto „Nemune“ redakcija neuždarė stalčiuje. Straipsnį vizavo literatūros skyriaus vedėjas. Nesidomėjau, ar vyr. redaktorius ilgai gilinosi į tekstą, bet aš jį greitomis peržiūrėjau ir kaip kalbos prievaizdas neturėjau kur pasireikšti.

Man regis, kad net ir po kelis kartus skaitantieji negalėjo aiškiau nutuokti, kokias realijas autorius užkodavo. Šito iki galo neišnarpliojo netgi nuolatiniai V. Kubiliaus pėdsekiai, tačiau jie atrado parankių dingsčių sutramdyti neramiausią ezopinių užuominų mėgėją ir pasmerkti partinę nomenklatūrą bauginančius ribų perženginėjimus. Negana to, šis straipsnis turėjo tapti įsidėmėtina pamoka kultūros veikėjams, kad jie suvoktų politikos vėjų atosūkį į nebenušlepiamą dogmatizmą. Lietuviškieji brežnevinės stagnacijos dubliuotojai nesi- varždami prisukinėjo varžtus literatūrai ir menui.

Kas dedasi „Baltuosiuose rūmuose“, kaip perstatomos kėdės ar „kočiojami“ vadovaujantys kadrai, aš nesidomėjau. Juoba neįtariau, kad vyr. redaktorius dėl „Talento mįslių“ jau kviečiamas „ant kilimo“. Išvakarėse A. Drilinga man padavė kitą, gal kokių 30 puslapių, V. Kubiliaus straipsnį ir paprašė iki ryto pareikšti apie jį savo nuomonę. Apsidžiaugiau tokiu retu pasiūlymu. Nenusivyliau! Tai buvo skvarbi, kritiška ir šmaikšti personalinė daugelio žinomų poetų kūrybos analizė. Tai bent užmojai, tai bent atrakcija!..

...Tiktai Justinui Marcinkevičiui nepareikšta jokios kritinės pastabos ar pastabėlės, o nepaliaujamai spaudoje šlovinamam E. Mieželaičiui pasiūlyta pora metų patylėti. Suabejojau, ar verta tąsyti liūtą už uodegos, nors suvokiau, kad ši replika specialiai palikta kam nors išbraukti. To įspūdingo straipsnio nepuošė antraštė, rodos, „Tarybinė lietuvių poezija“, tačiau netrukus persigalvojau, kad ji nykumu ir beprasmybe gerai gobia ir saugo tekstą. Mano nuomonė buvo tokia: reikia šį straipsnį spausdinti diskusine tvarka, kad žurnale prigytų literatūros kritika, atsirastų nuomonių kaita, užsimegztų poetų ir skaitytojų kontaktai.

Kaip „Nemunas“ buvo svarstomas, ši bei tą vėliau išgirdau iš bendrakursio LKP CK kultūros skyriaus vedėjo pavaduotojo Jono Bielinio. Jis vienodai širdo ir dėl V. Kubiliaus straipsnio publikavimo, ir dėl A. Drilingos teisinimosi CK sekretoriui Antanui Barkauskui. Užuot elgėsis pagal nusistovėjusią formą – savikritiškai atskleidęs žurnalo trūkumus ir pasiaiškines, kaip kolektyvas rengiasi juos išgyvendinti, – A. Drilinga prabilo: „Jūs neišsivaizduojate, kokį skandalą būtų sukėlęs kitas mums duotas V. Kubiliaus straipsnis, kurį redaktoriaus pavaduotojas Leonas Gudaitis siūlė išspausdinti diskusine tvarka.“ A. Barkauskas trenkė kumščiu į stalą: „Kokios čia gali būti diskusijos! O „Nemuno“ vyriausiasis redaktorius esate jūs, draugas Drilinga, ne Gudaitis!“

V. Kubiliaus dienoraštyje liko įrašas: „[1972 m. balandžio pabaigoje] Drilinga jau buvo atvežęs mano straipsnį apie poeziją į CK ir vėliau Šimkus [CK kultūros skyriaus vedėjas] Kaune viešai jį kritikavo“¹.

Užsitęsę „Talento mįslių“ svarstymai žeidė ambicingą žurnalo vadovą. Neapibrėžtos atsakomybės dingstimis gąsdinamas kolektyvas skaidėsi pagal tikrą ar tariamą ištikimybę jam ir liberalią kai kurių bendradarbių elgseną. Man, pravardžiuojamam diplomatu, teko imtis išties atsargių veiksmų saugant jautriausias ir kūrybingiausias asmenybes, kad jų neištumtų viskam lojalus rajonų laikraščių korespondentų rezervas.

Per nepabaigiamas diskusijas, kurios baigdavosi boheminiais siautuliais, nežinia iš kur atsirado jėgų susitelkti ties pavėluota pirmąja savo knyga – straipsnių rinkiniu „Prieš srovę“. Pratarinę pažymėjau 1972 m. birželio data.

Pirma knygos dalis, prikimšta faktų apie laisvo žodžio varžymus tarpukario Lietuvoje, ir kelios maištingų rašytojų asmenybės antroje negalėjo išvengti paralelių su sovietine Glavlito ir išmuštruotų vyriausiųjų redaktorių santara, bet autorius čia buvo politiškai nepakaltinamas. Todėl knietėjo įterpti kažką rizikingesnio, kad skaitytojais suklustų. Tokie žodžiai jau beldėsi atminty – maksimalistinis Kazio Borutos eilėraštis iš „Trečio Fronto“. Jo ištrauką pasirinkau knygos epigrafu:

O vėjų sielvarta!
O vėjų sielvarta!
Ir aržuolai tavęs neišturi.
Gal aš, gal jūs, žali beržai,
nulūšime kuris per vidurį.

Nulūšime. O vėjai ūš,
o vėjų sielvarta
atkels
saulėtekiui vartus².

¹ Kubilius V. Dienoraščiai, 1945–1977 / Parengė J. Žekaitė, J. Sprindytė. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2006. – P. 440.

² Boruta K. Prieš saulėtekį su beržais // Trečias Frontas. – 1930. – Nr. 3. – P. 24.

Šiais žodžiais rikošetau į pinklias „Nemuno“ peripetijas.

„Vagai“ pasiūlytą mašinraštį vyr. redaktorius Kazys Ambrasas kaipmat atmetė – savo išlavinta uosle pajuto ne tą kvapą, o kurso draugas „Minties“ leidyklos vyr. redaktorius Juozas Vaitkus praleido, tik paprašė sutrumpinti iki penkių spaudos lankų ir pakeisti antraštę. Per didelius apmąstymus ji atsirado nei šiokia, nei tokia – „Plunksna ir ugnimi“. Bet svarbiausia – išliko pirmos dalies pavadinimas „Prieš srovę“ ir visas epigrafas, o viršelis prasiplėtė kontroversiška dailininko išmone: žalsvoje kortoje blaškosi it patrakęs juodas kaip degutas Pegasas, iš visų pusių gąsdinamas raudonų pjūklų.

Susitikimai

Norėjau, kad mano debiutinę knygelę, kol jos nenužiūrėjo ir nesusvilino pikta akis, paskaitytų ar bent pavartytų V. Kubilius, todėl signalinį egzempliorių be jokios dedikacijos pasiunčiau jam, – juk šią skaudžių kūrybos niokojimų dokumentiką jis turėtų priimti kaip savo dvasios artybę.

O dangau!.. Po kokios savaitės vos ne kaktomušom susidūriau su V. Kubiliumi Vilniuje: aš lipau į troleibusą stotelėje prie Černiachovskio paminklo, o jis ten išlipo. Tik išgirdau: „Sveikin! Tadas Lomsargis [mano rinkinyje buvo įdėta pirmojo Lietuvos knygrišystės profesionalo biografija] tiesiog nustebino.“ – „Kodėl vien Lomsargis?“ – susimąščiau. Tačiau visai negalėjau suprasti, kaip Kubilius atpažino mane.

Vėliau, aštuntojo dešimtmečio pabaigoje, apgynęs kandidatinę disertaciją ir išleidęs storą lietuvių literatūrinės spaudos istorijos tomą, jau būčiau nebeatpažinęs V. Kubiliaus, nes vos nevirtau labai atsakingu pareigūnu. Kad ir kaip atrodytų neįtikėtina, Antanas Barkauskas, tapęs LTSR Aukščiausiosios Tarybos Prezidiumo pirmininku, kitaip sakant – prezidentu, prisiminė mano pavardę, o gal kas nors ją palankiai pamėtėjo. Šiaip ar taip, jo įgaliotas kanceliarijos vedėjas, atvažiavęs į „Nemuną“ „Čaika“, pakvietė mane tuoj pat sėsti į tą ištaigingą automobilį, susipažinti su pirmininku ir dirbti sekretoriato vadovu, garantuodamas Vilniuje pageidaujamo ploto butą, padorų atlyginimą, vairuotoją ir kitas tokiam rangui priklausančias privilegijas. Prisiminęs tėčio priesaką ir motyvuodamas būtinybe turėti daugiau laiko moksliniam darbui, šio kvietimo mandagiai atsisakiau. Todėl aš įžūliai pasmerkiau šeimą toliau skursti, vegetuodamas ant to paties nepatvaraus antro spaudos karjeros laiptelio.

Darganotą 1983 m. rudenį sutikau V. Kubilių vienu švarkeliu skubantį iš Vilniaus universiteto.

– Velniop šitą komediją – nesugebu dėstyti: per dvi valandas gerklė išdžiūvo, o studentai – nė būū, nė bee! – lyg senam bičiuliui atsivėrė pradedantysis pedagogas.

– Galite tik džiaugtis! Studentai susirinko ne kalbėti, o jūsų pasiklausyti, – nusijuokiau.

– Džiaugtis?.. Juk tai ne paskaitėlės, mielas kolega, o seminarai!..

– Paskubėkite į troleibusą, nes galite peršalti, – perspėjau.

Tik iš V. Kubiliaus dienoraščių atsiskleidė, kad 1983–1984 ir 1984–1985 mokslo metais turbūt dėl galimybės profesoriaus vardui gauti jis buvo pakviestas 0,5 etato dėstyti, bet vieno kurso studentai mielai lankė seminarus, o kito, permanę jo atlaidumą, išsibarstė³.

³ Kubilius V. Dienoraščiai, 1978–2004 / Parengė J. Žėkaitė, J. Sprindytė. – Vilnius: Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas, 2007. – P. 39. Iš 1992 sausio 29 d. V. Kubiliaus

Artimiau su V. Kubiliumi susipažinau ir kalbėjausi 1989 m. vasarą įstabiuose Verkių rūmuose, masiniame tremtinių mitinge, išėjus mano parengtai antologijai „Benamiai“. Nervingai sklaidydamas popierius, jis skaitė sukrečiančiomis detalėmis pagrįstą pranešimą. Ašarojanti salė gaudė kiekvieną kalbėtojų žodį.

Apie 1990-uosius V. Kubilius užkalbino mane Lietuvių literatūros ir tautosakos institute:

– Rengiam rinkinį „XX amžiaus lietuvių literatūra“. Greitai, per kokį mėnesį, reikia jūsų straipsnio apie lietuvių literatūrinę spaudą XX a. pradžioje...

– Neturiu nieko nauja pasakyti.

– Ir nebūtina. Mes visi be galo kartojamės ir dėl to nesukame galvos.

Prakeikiau tą mėnesį, kai teko kitais sakiniais perrašinėti tą patį iš savo triptomio, t. y. plagijuoti save.

Po kiek laiko pasisveikinu su einančiu iš instituto V. Kubiliumi.

– Atleiskite, kad neįvykdžiau pažado, – skuba aiškintis rinkinio redaktorius. – Kilo kvailas konfliktas: jūsų straipsniu norėjau pradėti knygą, bet A. Zalatorius pareikalavo pirmos vietos, – jei bus pasielgta kitaip, tai atsiims savo straipsnį. Dėl šventos ramybės perduosiu jūsų straipsnį „Lituanisticai“⁴.

Aš pasiūliau instituto ir savo paties labai tą nevykusį rašinį mesti į šiukšlių dėžę, bet, matydamas nesmagų Kubiliaus mindžikavimą, numojau ranka: darykite su juo ką norite. Netrukus straipsnis buvo išspausdintas „Lituanisticoje“⁵, o vėliau, man neprieštaraujant, išverstas į anglų kalbą⁶.

Akademinėje aplinkoje

V. Kubilių, be perstojo sovietinių fanatikų ir bukų karjeristų blokuotą ir niekintą lituanistikos eruditą, beveik po septynerių metų atgavusį daktaro (dabar – habilituoto daktaro) diplomą, Sąjūdžio bangos iškelia į pelnytą mokslo ir visuomenės aukštumas. Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto mokslinis bendradarbis tampa Naujosios literatūros skyriaus vadovu, šio instituto Mokslo tarybos pirmininku, Lietuvos Mokslo tarybos nariu, Kultūros ir švietimo ministerijos Kultūros tarybos pirmininku, Vyriausybės konsultantu kultūros klausimais, Nacionalinių premijų komiteto pirmininko pavaduotoju ir išrenkamas Lietuvos piliečių chartijos – nepolitinio judėjimo – pirmininku⁷.

Tačiau vis daugiau V. Kubiliaus simpatijų krypsta į akademinės tarpukario erdves susigražinantį Kauną. Dar 1990 m. Vytauto Didžiojo universiteto auklėtinis pateikia pasiūlymą šio universiteto humanitarinių mokslų profiliui nustatyti⁸. Kaip Atkuriamojo senato narys dalyvauja universiteto atidarymo išskilmėse⁹. 1991 m. rugsėjo 2 d. priimamas 0,5 profesoriaus etato (antraeilės pareigos) į

Atestacinės kortelės (VDU Personalo skyrius – toliau VDUP) galima nustatyti, kad jis skaitė spec. kursą „Žanrų kaita ir sintezė“ (teorija, 40 val.) ir vedė seminarus „Mažosios Lietuvos literatūra“ (6 val. teorijos, 36 val. pratybų) ir „XX a. lietuvių literatūros raidos problemos“ (4 val. teorijos ir 30 val. pratybų).

⁴ „Lituanisticos“ redakcinės kolegijos pirmininkas tuo metu buvo J. Lankutis – to paties rinkinio ir to paties konflikto dalyvis.

⁵ Gudaitis L. Rašytojai ir spauda XX a. pradžioje // *Lituanistica*. – 1992. – Nr. 4. – P. 72–92.

⁶ Gudaitis L. The Lithuanian Literary Press, 1904–1927 // *Revue Baltique*. – 1996. – Nr. 7. – P. 63–70.

⁷ Kubilius V. Curriculum vitae. – 1995 04 11 // VDU archyvas (toliau – VDUA).

⁸ V. Kubiliaus Atestacinė kortelė // VDUP.

⁹ Kubilius V. Dienoraščiai, 1978–2004. – P. 146.

Humanitarinių mokslų fakultetą literatūros mokslo krypties aukštųjų studijų vadovo pareigoms eiti¹⁰. 1992 m. vasarą vos atsispyręs gundymams tapti Kauno universiteto rektoriumi¹¹, lapkričio 25 d. V. Kubilius vienbalsiai išrenkamas Lietuvos literatūros katedros vedėju¹². Atgimęs universitetas nešykšti atlyginimo priedų¹³. Pagrindines studijas kuruoja 0,5 etato gavęs kauniškis doc. dr. Ramutis Karmalavičius.

Realiai katedra pradeda veikti 1993 m. vasario mėnesį¹⁴ abiem vadovams dirbant Vilniuje, Lietuvos literatūros ir tautosakos institute. Kubilius Kaune eina profesoriaus pareigas, bet neturi profesoriaus atestato, todėl naujo rektoriaus Broniaus Vaškelių pageidavimu rašo prašymą:

Gerb. Rektoriau!

Labai pavėluotai ir be aiškios prasmės bandau pretenduoti į garbingą ir sunkų profesoriaus titulą. Popierėlių tam lyg ir pakaktų. Nusibodo man kas kartą išsiginti, kad nesu profesorius, kai nuolat šitaip kreipiasi. Visuomenė taip įpratusi į titulus, kad be jų nežino, kaip kreiptis. Tad turi, norom ar nenorom, apsikrauti titulais, kurie gyvenimo nė kiek nepalengvina.

1993. XII. 2¹⁵

Rektoriaus rezoliucija plačiai atvėrė vartus ypatingam pretendentui, stulbinančiam darbų gausa ir viešo mokslinio reikšimosi įvairove: 15 atskirų knygų, 23 studijiniai straipsniai žymiausiems lietuvių ir pasaulinės literatūros leidiniams, pluoštas straipsnių užsienio spaudoje¹⁶. Paaiškėjo, kad V. Kubilius skaitė pranešimus tarptautinėse konferencijose Vilniuje, Taline, Maskvoje, Varšuvoje, Berlyne, Stokholme, Blede, Stavangeryje, Sankelmarke, Liubeke. Penki jo aspirantai jau buvo apgynę kandidatines disertacijas¹⁷.

1993 m. V. Kubilius skaitė doktorantūros paskaitas „Naujoji Romuva“ ir lietuvių literatūra“, 1994–1995 vedė seminarą doktorantams „XX a. lietuvių literatūra“. 1994 m. pavasario semestre jis dirbo vizituojančiu profesoriumi Erfurto universitete¹⁸. Pagaliau 1995 m. balandžio 19 d. VDU Senatas slaptu balsavimu vienbalsiai habil. dr. V. Kubiliui suteikė humanitarinių mokslų srities literatūrologijos krypties profesoriaus pedagoginį mokslo vardą¹⁹.

Jau buvau pradėjęs svajoti apie pensiją ir apie masinančią laisvę, kuri leistų ką nori skaityti ir rašyti, bet sutrukdė nenumatytos aplinkybės. Kai atvyko į Lietuvą profesorius B. Vaškelis, bičiuliškai spustelėjome vienas kitam ranką, – juk buvome neakivaizdžiai pažįstami per uždara Jurgio Baltrušaičio būrelį, pateikdami neprieinamos užsieniečiui archyvinės medžiagos. Išrinkus B. Vaškelį universiteto rektoriumi, ėmiau su juo artimiau bendrauti. Sužinojęs, kad esu

¹⁰ Rektoriaus A. Avižienio 1991 09 16 įsakymas // VDUP.

¹¹ Kubilius V. Dienoraščiai, 1978–2004. – P. 203.

¹² VDU Senato posėdžio, įvykusio 1992 12 25, protokolo išrašas // VDUP.

¹³ Rektoriaus A. Avižienio 1991 09 16 įsakymas // Ten pat.

¹⁴ Karmalavičius R. Be dogmų ir štamų // Darbai ir Dienos. – T. 2(11). – 1996. – P. 252–253.

¹⁵ VDU. – L. 1.

¹⁶ V. Kubiliaus mokslinių darbų sąrašas // Ten pat. – L. 7–9.

¹⁷ Saucka L. Rekomendacija VDU Senatui. – 1993 10 15 // Ten pat. – L. 14.

¹⁸ Kubilius V. Curriculum vitae. – L. 3.

¹⁹ VDU Senato posėdžio, įvykusio 1995 04 19, protokolo išrašas // Ten pat. – L. 17.

filologijos mokslų kandidatas, jis pasiūlė atkurti VDU Humanitarinių mokslų fakulteto literatūrinį žurnalą „Darbai ir Dienos“. Dar pusmetį pasilikęs „Nemune“, parengiau ir išleidau pirmą leidinio tomą.

Ničnieko negalvojau apie akademinės pareigas ir net nepajutau, kaip 1994 m. balandžio pabaigoje tapau Lietuvių literatūros katedros nariu. Tebeeinantis profesoriaus pareigas V. Kubilius, pats ne itin mėgdamas dėstymo, neragino ir manęs skaityti paskaitų – ši būtinybė iškilo ir įsitvirtino vėliau. Iš pradžių jis ėmė įtikinėti, kad verta suteikti trims tęstinėms mano monografijoms mokslinį statusą, todėl būtina ginti habilitacinį darbą, kuriam pakaktų vien ilgesnės tritominio santraukos anglų kalba. Permaštęs pasiūlymą, parengiau dvejopas disertacinių tezių knygas – lietuvišką ir anglišką, nes man pasirodė, kad lituanistui tiesiog nedora skelbti tik anglišką santrauką, kurios niekas neskaitytų.

Svarstant pirmą, lietuvišką, variantą, vizituojantis profesorius Rimvydas Šilbajoris replikavo, kad mano knygoje per daug faktografijos ir per mažai apibendrinimų. V. Kubilius net pašoko iš vietos:

– Jūs, amerikoniai, neturite jokios nuovokos apie lituanistiką!..

Kai netrukus R. Šilbajoris draugiškai pasisiūlė suredaguoti tezes tikra anglų kalba, aš kvailai atsisakiau, – tegul jis nelaiko mūsų beviltiškais atsilikėliais!..

Tiktai gindamas Vilniuje (gaila, ne Kaune²⁰) habilitacinį darbą sužinojau, kad V. Kubilius pasitraukia iš katedros vedėjo pareigų ir nori palikti mane jo įpėdiniu. Atlaidžiai šyptelėjau: kas galėjo patikėti, kad jis toks buklus strategas, numatantis kelis veiksmus į priekį, visai nepanašus į atlapaširdį „Talento mūsų“ žaidėją? Nejaugi tai bus trečias mano karjeros laiptelis? Tačiau ką laikyti karjera? Tik jau ne mokslinį žurnalą, kurį redaguoti – tikras vargas. Na, o katedros vedėjo etatas – jau šis tas...

Man buvo šovusi į galvą nelaba mintis, kad, gavęs profesoriaus atestatą, V. Kubilius gali palikti Kauno universitetą, taigi ir Lietuvių literatūros katedrą, o atsitiko priešingai: jis dar labiau suartėjo su ja, tapdamas mūsų siekių ir darbų pagalbininku, visuotinai pripažįstamas dėstytojų, studentų, vadovų autoritetu. Jis buvo kaip reta taktiškas, jautrus ir geranoriškas kolega visiems, o ypač man, kai tuos aštuonerius metus teko dirbti katedros vedėju ir saugoti jos vientisumą.

Vytautas buvo labai paprastas, jaukus, nelinkęs juokauti ir dažniau atrodė rimtas, susikaupęs ir dalykiškas. Kai baigiantis praėjusiam šimtmečiui jam padovanojau paties išvargtą literatūros, spaudos ir knygotyros etiudų rinkinį, mano tekstams perdėm atlaidus kritikas taip užsispyrė jį pristatyti Martyno Mažvydo premijai, kad net nesmagu pasidarė. Man užteko vien A. Zalatoriaus eksceso. Bandžiau jį perkalbėti, kad nedarytų abiem gėdos, bet jis nenorėjo girdėti. Aišku, atsirado geresnių pretendentių, ir aš buvau nuo premijos išgelbėtas. Tačiau ir V. Kubiliaus žodžiai nedingo: jo rekomendaciją pasilikau kaip įspūdingą literatūrologinės meistrystės dokumentą. Nors ant sienos kabink!..

Profesoriaus savastis

Katedrai būdavo dviguba šventė, kai V. Kubilius dalyvaudavo bakalauro ar magistro darbų gynimuose. Nepasikliaudamas vien oponuojančių dėstytojų nuomonėmis, jis labai greitai susipažindavo ir ekspromtu įvertindavo kiekvieną

²⁰ Gindamas darbą Kaune, galėjau tapti pirmuoju habilituotu daktaru Vytauto Didžiojo universitete, bet V. Kubilius VDU prerogatyvą apėjo ir man buvo įteiktas Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto diplomatas.

darbą, neretai suspėdamas ant mažų lapelių užsirašyti pagirtinas ir ginčytinas vietas. Profesorius provokavo studentus diskutuoti ir pagrįsti savo teiginius, kad jie pagerintų pažymį ar atsiskleistų, kokie yra iš tikrųjų. Komisijos nariai tada retai įterpdavo savo pastabų.

Profesorius pagal tiesiogines humanitarinių mokslų srities literatūrologijos krypties doktorantūros ir habilitacijos komisijos pirmininko pareigas²¹ reguliariai atvykdavo į doktorantų atestacijas, pasikalbėdavo su kiekvienu, paskatindavo ar papeikdavo, todėl dauguma jų stengdavosi laiku apginti disertacijas. Labai jautriai savo doktorantei, kuri dėl šeimyninių aplinkybių buvo priversta mesti mokslinę veiklą, V. Kubilius rašė paguodos laiškus²². Viešuose katedros renginiuose profesorius lankėsi retai, bet svariai – turėdamas ką pasakyti.

Kuo V. Kubilius buvo fenomenalus lietuvių literatūros moksle? Be abejo, daug kuo, bet labiausiai – komparatyvistika. Jis ilgai ir nuosekliai studijavo lietuvių ir įvairių Vakarų Europos šalių literatūrinius ryšius, parengė antologijas vokiečių, anglų, prancūzų kalbomis, lietuvių literatūros istoriją anglų kalba, profesionaliai domėjosi netgi kinų bei japonų proza. Taigi komparatyvistika buvo jau ne V. Kubiliaus pomėgis, o vidinis poreikis. Jis pirmasis veikale „Lietuvių literatūra ir pasaulinės literatūros procesas“ (1983) programiškai papildė lituanistiką vaisinagai besišakojančia kitose šalyse kūrybinių gretinimų ir lyginimų metodologija.

1995, 1997, 1999 ir 2001 metų rudens semestruose V. Kubilius dėstė magistrantams įvairiai vadinamą Komparatyvistikos kursą²³. Jį sudarė nuo 67,5 iki 180 akademinų valandų išaugintos paskaitos, seminarai, individualus studentų darbas. Profesorius teikė pagrindus „suvokti pasaulinės literatūros procesą, interpretuoti atskirą kūrinį ir atskirą nacionalinę literatūrą literatūrinių ryšių kontekste“²⁴.

V. Kubilius iš tradicinio tautinės tematikos tyrimų lauko permetė gambiausių mūsų magistrančių ir doktorančių būrelį į tarptautinių literatūros ryšių problematiką, brėžiančią universalesnes kūrybos procesų trajektorijas. Komparatyvistikos darbų vadovas Vytauto Didžiojo universitete demonstravo žanrinį jų kitiškumą.

1996–2001 m. V. Kubilius globojo bakalaurę N. Klumbytę, dabar užsienyje žinomą antropologę, gabias magistrantes A. Juodytę, R. Kviklytę, V. Narušienę, O. Žvikaitę. Magistrinį darbą V. Višomirskytė sumaniai išaugino iki disertacijos: per buvusį katedros vedėjo pavaduotoją R. Karmalavičių ji siūsdavo atskiras savo teksto dalis į Lietuvių literatūros ir tautosakos institutą vadovui, kuris nedelsdamas jas kritiškai ar palankiai įvertindavo, pataisinėdavo ir sugražindavo autorei²⁵. Doktorantės J. Korolkovaitė ir G. Bernotienė važinėdavo pas vadovą į Vilnių.

Kiekvienas, kuris ilgiau bendravo su V. Kubiliumi, negalėjo atsistebėti nekinančia jo išvaizda, nepaprastu imlumu visuomeninei aplinkai, gera atmintimi, tikslia ir skaidria minčių raiška. Todėl į kartais pasigirstantį vaičaitišką atodūšį „Jau pajėgos mažinas...“ buvo galima reaguoti nebent su pašaipėle. Tačiau laikas bėga ir nieko čia nepakeisi...

²¹ Rektoriaus B. Vaškeliio 1995 04 25 įsakymas // VDUP.

²² Iš 2009 06 04 pokalbio su dr. Asta Gustaitiene.

²³ VDU Humanitarinių mokslų fakulteto sekretoriato referentės Alisijos Rupšienės surinkti duomenys.

²⁴ Kubilius V. Komparatyvistika // Šiuolaikinės lietuvių literatūrologijos magistro studijų programa. 1999 09 01.

²⁵ Iš 2009 05 22 pokalbio su dr. Vijole Višomirskyte.

Neužmiršdamas, kad visada jaunas literatūros tyrėjas ir kritikas, gimęs 1928 m. lapkričio 23 d., greitai peržengs 70-metį, nusprendžiau atskleisti jau ne vieną mėnesį „Darbų ir Dienų“ slepiamą staigmeną. Visas prestižiniu laikomo VDU leidinio 8(17) tomas buvo paskirtas komparatyvistikai. Jos problemas gvildeno devyniolika kvalifikuotų autorių; pusę jų sudarė brandžiais tyrinėjimais stebinančios mūsų katedros doktorantės, dėstytojos ir, žinoma, pats profesorius. Taigi ketinta akivaizdžiai įtvirtinti V. Kubiliaus įskiepytą humanitarinę atšaką, kuri anksti davė vaisių jauniausioje Lietuvos aukštojoje mokykloje.

Humanitarinių mokslų fakulteto taryba surengė leidinio sutiktuves. Buvo pakviesti ne tik tomo autoriai, studentai, bet ir aukščiausieji valdžios atstovai. Atvyko rektorius Vytautas Kaminskas. Nespėjau plačiau eksponuoti ypatingąjį tomą ir paleisti iš pakų iškilmingą salvę – penkis bibliofilinius geriausių straipsnių atspaudus, kai buvo pradėtos drožti prakalbos gerbiamam jubiliatui. Tik tada daugeliui paaiškėjo, ko jie susirinko erdviausioje auditorijoje.

Sėdėdamas greta sukaktuvininko, neištvėriau nepasakęs, kad naujausias tomas dedikuotas jam. V. Kubilius ėmė skubiai sklaidyti lapus, ieškoti dedikacijos bei savo nuotraukos, ir mudu su rektoriumi dėl to švelniai pajuokavome. Jubilias paraudo, bet nereiškė didelio džiaugsmo ar pasitenkinimo. Nepastebėjau, kada šventės karalius dingo iš akiračio. Ėmiau krimstis, svarstyti, kodėl V. Kubilius galėjo užpykti ant manęs. Paskui apsiraminau žinodamas, kad jis turi svarbesnių reikalų. Jam visada ir visur trūko laiko.

Po V. Kubiliaus mirties paaiškėjo, kad jis buvo gimęs ne 1928 metais, kaip skelbė visi spaudos šaltiniai, tarp jų „Darbai ir Dienos“, o 1926-aisiais.

Profesorius išėjo iš Vytauto Didžiojo universiteto po dešimtmečio – pradėjęs dirbti 1991 m. rudenį ir baigęs 2001-ųjų rudenį²⁶. Tai buvo jau ne pirmas ir ne paskutinis pervargusio literatūros darbininko („nebėra verdančios magmos“²⁷) veiksmas drastiškai atsiriboti nuo visų tarnybinių ir visuomeninių pareigų. Ilgiausiai jis išlaikė ryšius su įpratusiais ieškoti kolegiškos paramos ir jam reikalingais kauniškiais, nors ir buvo beprarandąs pasitikėjimą mumis²⁸. Sutrukėjęs daugeliui Ariadnės siūlų, lyg ir atsitiktinė V. Kubiliaus žūtis buvo likimiškai neišvengiama.

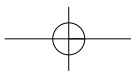
Knygų dalia

Išrinktas Lietuvių literatūros katedros vedėju, pamėginau sukaupti kuo daugiau parankinės literatūros studentams ir dėstytojams. Universiteto biblioteka dar tiktai kūrėsi, bet niekam negailėjo dubletų. Pirmiausia prisirankiojau išsiviečių grožinės literatūros ir istorijos veikalų, vėliau sulaikiau dubletais vadinamas ir į Trakų Vytauto Didžiojo gimnaziją vežamas profesoriaus B. Vaškeli dovanas, o 1998-ųjų vasarą persinešiau į savo kabinetą likusią po bibliotekinės atrankos V. Kubiliaus padovanotų universitetui knygų dalį, nepaisydamas, kad jų pobūdis nelabai derinasi su aplinka. Per dalykinius renginius ar laisvus pašnekesius prie ilgo stalo visi negalėdavo atitraukti akių nuo trijų sekcijų stelažuose išrikiuotų knygų nugarėlių, išskyrus buvusį savininką, kuris sugebėdavo taip atsisėsti, kad jų nepastebėtų.

²⁶ V. Kubiliaus 2001 10 15 prašymas rektoriui V. Kaminskui // VDUP.

²⁷ Kubilius V. Dienoraščiai, 1978–2004. – P. 371.

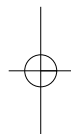
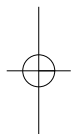
²⁸ Ten pat. – P. 461. Profesoriaus B. Vaškeli literatūrinės komparatyvistikos centras išleido paskutinę V. Kubiliaus knygą „Tautinė literatūra globalizacijos amžiuje“ (2003).

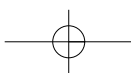
Visos tos knygos tebėra katedroje. Kompiuteris jas rikiuoja į atskiras sistemas ir gal nesuplaks į krūvą skirtingų paveldėjimo šaltinių. Tačiau kelia nerimą kitkas. Atsirinktą profesoriaus bibliotekinio palikimo dalį – beveik tūkstantį leidinių – universiteto fonduose sujungs V. Kubiliaus ekslibrisas, kurio tiesiog reikalauja daugelio autorių dedikuotos knygos. O kaip elgtis su keliais šimtais pamestinukių, kurios pažertos ta pačia rūpestinga ranka, bet dubliuojasi su didžiosios bibliotekos leidiniais ar kitaip nelimpa prie anų? Tai ne vien skonio dalykas. Dar neaišku, kurios knygos vertingesnės. Abi dalys sudaro neperskiriama memorialinę visumą.

Kad pasidavė bibliotekininkų savivalei, kalčiausias pats V. Kubilius, kuris nepasiūlė knygų dovanojimo akto ir leido su didžiausiomis savo brangenybėmis elgtis kaip patinka. Tuo labiau nejauku susimąščius, kad kryptingai sukauptos asmeninės bibliotekos deportacija buvo ne karštos meilės Vytauto Didžiojo universitetui pavyzdys, o priverstinė gerų senelių auka vaikų ir vaikaičių labai persikraustant į perpus mažesnę butą.

Negaliu atgauti kvapo skaitydamas viskuo nusivylusio literato ir knygų vergo žodžius: „...iš tiesų pabaiga. Tai labai aiškiai junti, atrinkinėdamas knygas VDU bibliotekai. Jų jau niekad neskaitysiu. Visas tas šlamštas, tarp kurio gyvenau, nuslenka nebūtin. Aš atiduodu tai griūčiai 2/3 savo bibliotekos ir 2/3 savo gyvenimo. Kaip beprasmiškai praleisto, išbarstyto. Dabar tik pabaigos jausena. Pasiruošimas išėjimui visais punktais. Tik neaišku, kodėl pačiam tiek vargo reikia įdėti, kad išeitum“²⁹.

²⁹ Kubilius V. Dienoraščiai, 1978–2004. – P. 303–384.

JŪRATĖ BARANOVA

Edgaras Poe: kelios perskaitymo strategijos

Kas gi jaunystėje nėra skaitęs Poe?

Pirmoji amerikiečių rašytojo Edgardo Allano Poe tekstų skaitymo patirtis siekia ankstyvą jaunystę. Įsirėžė atmintin kažkoks metafizinis siaubas, susijęs su galimybe pasiklysti, tiksliau – būti paklaidintam mirties ir gyvybės takoskyroje. Mirtis, pasirodo, nėra pagrindinis gyvųjų laukiantis siaubas. Kaip tik atvirkščiai, ji turi ir savo švelniąją, netgi saldžiąją pusę. Siaubą kelia kas kita – tikimybė atmerkus akis nepamatyti nieko, išskyrus tamsą ir tuštumą. Siaubą kelia galimybė būti gyvam palaidotam tamsiame kape. Vienas Poe apsakymų taip ir vadinasi „Gyvųjų laidojimas“¹. Pasakotojas vos ne dokumentiškai registruoja visas girdėtas „gyvųjų laidojimo“ istorijas. Įteigia skaitytojui, kad nėra pasaulyje didesnių dvasios ir kūno kančių už tas, kurias patiria prieš laiką palaidotasis: „Keistas sunkumas, užgulęs krūtinę, dusinantis drėgnos žemės kvapas, prigludusios prie kūno įkapės, plieninis ankšto būsto glėbys, neperžvelgiama Nakties juoduma, neaprepiama lyg jūra ir slegianti tyla, nematoma, bet jaučiama šalia esanti kirmis.“ Skaitytojas nejučia savęs ima klausti, ar viską pats padarė, kad išvengtų tokios gana netikėtos, bet teoriškai visgi įmanomos ateities perspektyvos. Kai esi aštuoniolikos metų, esi imli(-us) ne tik savo pačios(-ties), bet ir svetimoms metafizinėms baimėms. Bet laikui bėgant užsimiršti. Ieškai priešnuodžių – intelektualinių potyrių. Bandai siaubo genijų pagarbiai nutolinti.

¹ Poe E. Gyvųjų laidojimas // *The Purloined Poe. Lacan, Derrida and Psychoanalytic Reading*. Ed J. P. Muller, W. J. Richardson. – Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1988. – P. 327.

Tekstas skaitytas tarptautiniame šiuolaikinės literatūros forume Jurbarke „Šiaurės vasara. Literatūra be kabučių: prarandamos kokybės beiėškant“ (2009. VIII. 23).

Poe ir Borgesas

Poe sugrįžo – aplinkiniu keliu. Per Jorge'ą Luisą Borgesą – vieną intelektualiausių XX a. rašytojų. Johnas T. Irvinas knygoje „Paslaptis sprendimui. Poe, Borgesas ir analitinis detektyvas“ („The Mystery to a Solution. Poe, Borges and the Analytic Detective Story“) aprašo istoriją, kaip 1983-iaisiais aštuoniasdešimt ketverių metų Borgesas atvyko į Baltimore ir aplankė čia palaidotą Poe. Būdamas visiškai aklas, rankomis čiuopė jo bareljefą. Vos ne keturlinkas Borgesas ropštėsi klaustrofobiškai siaurais laiptais į Poe kambarį trečiame, atrodytų, lyg palėpės aukšte Amity gatvėje, kur, kaip manoma, Poe parašė apsakymą „Berenikė“. Knygos viršelį puošia nuotrauka – Borgesas sėdi profiliu, aklas, pasisukęs į Poe kambarėlyje aptiktą garsiojo varno iškamšą taip, tarsi jis jį regėtų. Autorius liudija, kad Borgesas pradėjo mintinai deklamuoti Poe eilėrašį „Varnas“. Tačiau jis knygos autoriui prisipažino, jog bijo, kad skaitytojais vieną dieną supras, jog pats jis tartum nieko ir nesukūrė, tik perėmė ne tik iš Kafkos, Chesterteno, Stevensonso ar Wellso, bet ir iš Edgardo Poe². Kodėl intelektualiosios prozos virtuozas jaučiasi skolingas metafizinio siaubo genijui? Borgesas pažymi, kad Poe vienuose savo apsakymuose meistriškai kūrė aplinkybes, kituose apsiėjo be jokios išmonės. O tokiuose kaip „Žmogžudystė Morgo gatvėje“ bei „Pavogtas laiškas“ pradėjo Collinso, Stivensono ir Chestertono toliau garsintą detektyvų seriją. Borgesą turbūt labiausiai paveikė šie detektyvai. Jis nebuvo siaubo rašytojas. Tačiau pastebėjo ir povandeninę Poe tekstų atsiradimo istoriją. Už visų šių apsakymų, neduodami ramybės ir suteikdami jiems keistą gyvenimą, sako Borgesas, slypi paties Poe ilgesys ir siaubas. Neurozė padėjo Poe, nes leido jam atnaujinti fantastinės novelės žanrą ir pajvairinti siaubo išraiškas literatūroje. Borgesas suranda labai tikslų santykį tarp rašytojo teksto ir jo biografinės neurozės. Tokį siejimo būdą pavadino ir neleistinu, ir teisėtu. Jis neleistas, jei nuoroda į neurozę bandoma nuvertinti ir užbraukti tai, kas parašyta. Jis teisėtas, jei nuoroda į neurozę leidžia geriau suprasti tai, kas parašyta³.

Ar Poe prašėsi Marie Bonaparte terapijos?

Neurozės Borgeso nei intrigavo, nei domino. Jam buvo įdomus tiksliai Poe. Neurozių žinovo Sigmundo Freudo pasekėjai psichoanalitikai įžvelgė nemažai jiems įdomių Poe fenomeno motyvų. Freudas pasekėja Marie Bonaparte išgarsėjo ne tiek savo giminystė su žinomu imperatoriumi, bet ir savo psichobiografijomis (prieš akis iškyla Catherine Deneuve, kuri vaidino šią psichoanalitikę filme „Marie Bonaparte“). Pasinaudodama klasikinės psichoanalizės metodu, ji aprašė Poe gyvenimą ir kūrybą. Skaitant susidaro įspūdis, kad rašytojas miklino plunksną vien tam, kad pailustruotų genialias psichoanalizės išradėjo įžvalgas, teigiančias, jog kūryba tėra pasąmoningų ankstyvosios vaikystės troškimų sąmoningas išsąmonavimas. Poe sukurtų mirštančių moterų serijoje, aprašytų apsakymuose „Berenikė“, „Morela“, „Ligija“, Bonaparte įžvelgia įvairias Elizabeth Arnold literatūrinės apraiškos formas. Anot psichoanalitikės, apsakyme „Ašerių namų žlugimas“ Poe išreiškė troškimo „gyventi mirusioje motinoje“ sindromą,

² Irwin J. T. The Mystery to a Solution. Poe, Borges and the Analytic Detective Story. – Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1994. – P. xxii.

³ Борхес Х. Л. Эдгар Аллан По // Борхес Х. Л. Собрание сочинений. – Т. IV. – Санкт-Петербург: Амфора, 2005. – P. 702–704.

nes pagal vyriškojo simbolizmo kodą moteris reprezentuoja pastatą. Tačiau totemiškai moterį, pasirodo, simbolizuoja ir arklys, todėl apsakyme „Mecer-genšteinas“ aprašytas arklys yra tik incestinio libidinio motinos troškimo pakaitalas. Bet motina taip gali būti žemės troškimo, arba vandenyno simbolis. O apsakymas „Kvėpavimo praradimas“, aiškina mums psichoanalitikė, tiesiogiai nurodo Poe impotenciją, nes daugelio vyrų sąmonėje potencija kažkokiu būdu siejasi su plaučiais ir kvėpavimu⁴.

„Pavogtas laiškas“ kaip sąmonės simbolis?

Jacques'as Lacanas priartėja prie Poe nors ir iš psichoanalitinės, bet kiek iš kitos perspektyvos. Viename seminare mokslininkas analizavo Poe apsakymą „Pavogtas laiškas“. Jame susipina trys pasakojimai. Pirmasis herojus ir jo draugas Ogiustas Diupenas leidžia tylų vakarą, stebėdami kambariulyje besiraitančius dūmus, t. y. kiekvienas paskendęs savo apmąstymuose. Pasirodo policijos prefektas, atėjęs pasitarti su Diupenu dėl nesėkmingai vykstančio tyrimo. Dabar jau pasakoja prefektas. Iš karalienės kambario dingo ją kompromituojantis laiškas. Nekyla abejonių, kas jį pavogė – ministras D., siekdamas įgyti galios, nes laiško turinys kelia grėsmę karalienės garbei. Karalius kol kas nieko apie jį nežino. Karalienė kreipėsi į prefektą, šis kas naktį naršo ministro D. namus. Apieškoti, apžiūrėti, išstuksenti visi įmanomi užkaboriai. Ministras D., imituojant apiplėšimą, buvo ne sykį apieškotas, tačiau laiško jokių gyvu nesiseka rasti. Už jį pažadėti labai dideli pinigai, be to, svarbi ir karalienės garbė. Prefektas kreipėsi į žinomą mąstymo virtuozą Diupeną (panašiai Skotland Jardo inspektoriai prašydavo Šerloko Holms'o patarimo, o daktaras Vatsonas tai aprašydavo). Žinoma, Diupenas laišką suranda ir tada jau pasakoja savo istoriją. Kodėl jam pasisekė ir kodėl to padaryti nesugebėjo prefektas? Poe sumanymas staiga tampa ne detektyvinis, o sakyčiau, filosofinis, paliečiantis galimas proto ypatybių skirtis. Prefektui G. nepasisekė rasti laiško, nes šis rėmėsi prielaida, kad ministras yra poetas, vadinasi, beveik kvailys. Ministro ir poeto dermė viename asmenyje kelia nuostabą, bet tai pavyko Kornelijui Plateliui. Diupenas nesigilino į šią dilemą, tik užsiminė, kad ir jo „paties sąžinę slegia keli eilėraštpalaikiai“⁵. Vienas poetas pergudravo kitą, supratęs jo mąstymo ypatybes, ko nepasisekė padaryti paprastam mirtingajam, laikiusiam poetą beveik kvailiu. Vėliau Diupenas pagrindiniam pasakotojui detaliau išaiškina savo koncepciją. Pasirodo, ministras D. yra dar ir matematikas. Bet jei jis būtų tik matematikas, neišvengtų prefekto spąstų. Matematikai, remdamiesi baigtinėmis tiesomis, įpratę teigti, kad jų pritaikymas absoliutus ir neribotas, todėl Diupenas abejoja protu, kurį išugdo tik matematika. Moralės mokslai nepatvirtina matematinių formos ir kiekybės stebėjimų. Čia galioja reliatyvumo principas ir gebėjimas suabejoti tiesų absoliutumu. Prefektas per naktis ieškojo laiško ir nepajėgė surasti, nes ministras D. tiesiog jo niekur neslėpė. Laiškas buvo nerūpestingai, lyg su panieka įgrūstas į vieną viršutinių vizitinių kortelių skyrių, kuris kabėjo ant židinio atbrailos. Tą ir pamatė Diupenas, pirmąkart aplankęs ministro D. namus. Vėliau detektyvas laišką išvogė, vietoj jo palikęs poetinę sentenciją iš Krebijono tragedijos „Atrėjas“.

⁴ Žr.: Bonaparte M. Life and Works of Edgar Allan Poe // The Purloined Poe. Lacan, Derrida and Psychoanalytic Reading. Ed J. P. Muller, W. J. Richardson. – Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1988. – P. 106.

⁵ Poe E. Pavogtas laiškas // Raudonoji mirties kaukė. – P. 368.

Mano galva, apsakymo vyksmas nebūtų kažkuo išskirtinis be dviejų poetų susidūrimo istorijos. Tačiau Lacanas šiame kūrinyje išvelgia labai reikšmingas, pasąmonę reprezentuojančias, struktūras.

Jis vienus metus komentavo Freudo veikalą „Anapus malonumo principo“ ir viename šio ciklo savaitinių seminarų (kaip minėjau) smulkiau aptarė Poe apsakymą „Pavogtas laiškas“ (1955. IV. 26). Lacano nuomone, Freudas supranta pasąmonę kaip negrįžtamai prarasto objekto paiešką, kuri pasąmoningai nuolat atkartoja jo praradimą. Ši simbolinė pakartojimo tvarka daro įtaką pačiam žmogui kaip subjektui. Lacanas, remdamasis Freudu „gydymo kalbos“ patirtimi, suformulavo postulatą, kad gydymas „yra struktūruotas kaip kalba“. Kita vertus, Lacanas pasitelkė Saussure'io išvelgtą kalbos (kaip struktūros) ir kalbėjimo (kaip veiksmo) skirtį. Be to, lingvistiniame ženkle Lacanas, sekdamas Saussure'iu, pabrėžė žymiklio *signifier* (kalbos garso) ir žyminio *signified* (mentalinio vaizdo) skirtį ir atskleidė sutartinį jų santykio pobūdį. Žymikliai ne tiek nurodo žyminius, kiek vienas kitą, ir sudaro tam tikrą kombinacijų ašį. Naudodamasis Saussure'io terminais Lacanas sako, kad Poe apsakyme „Pavogtas laiškas“ pavogtas laiškas funkcionuoja kaip žymiklis, o laiško turinys (žyminys) nedaro įtakos tam, kas vyksta. Skaitytojas taip ir nesužino, kas parašyta laiške. Tačiau, oponuojant Lacanui, galima pažymėti – jei žyminys (laiško turinys) neturėtų slaptos numatomos galios, žymiklis kaip laiškas taip pat nefunkcionuotų.

Jacques'as Derrida: ar laiškas galėjo būti nesugražintas?

Jacques'as Derrida priėmė Lacano sumanymą kaip iššūkį ir paskelbė tekstą „Tiesos vagis“, kur įdėmiai nagrinėja, kaip Lacanas interpretuoja Poe tekstą, bandydamas pričiuoti psichoanalizės genijų, tarsi pats Derrida būtų detektyvas Diupenas ir siektų demaskuoti neišsakytas oponento intencijas. Ką nuslepia Lacanas, ko nepasako skaitytojui? Juk tiesos išsakymo metaforos visada žaidžia su apnuoginimo, nurengimo, atskleidimo niuansų akrobatika, sako Derrida. Ką parodo „nurengtasis“ Lacano tekstas? Derrida, kedendamas Lacano interpretaciją dekonstrukcijos skalpeliu, teigia, kad šis kalba tik apie apsakymo turinį, bet nenagrinėja paties pasakojimo, naracijos formos. Bet juk čia grožinė kūryba, sako Derrida. O joje pasakojimas yra struktūriškai neredukuojamas. Lacanas nepaiso šito ir šifruoja Poe tekstą, ištraukdamas iš jo du dialogus, tariamai atskleidžiančius vidinę istorijos prasmę. Taigi ignoruoja apsakymo formalią struktūrą, sutapatina ją su tiesos sąlygomis ir paverčia nelogišku formalizmu. Derrida prisipažįsta, kad neapsiriboja vien literatūros ar literatūrinės formos ištraukimu iš psichoanalizės gniaužtų. Jis demaskuoja psichoanalitiką, kuris susitapatina apsakyme su Diupeno vaidmeniu. Psichoanalitikas (kaip ir Diupenas) suvokia, kad galiausiai laiškas bus atrastas ir žino, kur jis yra. Tęsdamas Lacano pradėtą froidiškąjį žaidimą, Derrida tikrąją laiško vietą, sugražinus jį savininkui, prilygina kastracijos vietai, nes moteris traktuojama kaip neatskleistas penio trūkumas. O tiesa yra moteris kaip atskleisto/neatskleisto kastracija. Todėl laiškas sugrįžta pas moterį. Kur Diupenas suranda laišką? Jis tiksliai apibūdina vietą draugui (rašančiajam pasakotojui): „Pagaliau mano žvilgsnis, klaidžiodamas po visą kambarį, užkliuvo už kartoninio krepšelio vizitinėms kortelėms, kuris buvo pakabintas nešvari mėlynu kaspiniu ant varinio kabliuko židinio atbrailos vidury“⁶. Derrida aiškina, kad Diupenas, naudodamas psichoanalitinį žargoną, su-

⁶ Poe E. Pavogtas laiškas // Raudonoji mirties kaukė. – P. 376.

randa žymiklį ten, kur ir tikėjosi – didžiuliame moters kūne – tarp židinio „kojų“⁷. Karalienė siekia susigrąžinti laišką – taip ji tampa pagrindine kastracijos ir tiesos figūra. Derrida pavyksta pričiuoti Lacaną, kad šis Tiesą ir Moteriškumą rašas didžiosiomis raidėmis, ir suseka, jog pastarasis slapta Bonaparte skaitė Poe kūrybos psichoanalitinę interpretaciją, bet kažkodėl apie tai visiškai nutyli. Nuo savęs pridurčiau, net studentai už tokius nutylėjimo triukus – svetimų idėjų slaptą įsiurbimą į savo tekstą, pamirštant autorių, – paprastai gauna pylos. Galingajam Lacanui falocentrikui tikrai nesolidu taip elgtis. Juolab cituoti moterį, kažkokią Bonaparte.

Tačiau pats Derida mano, kad yra tikimybė, jog laiškas gali būti ir nerastas. Ne Lacano seminare narpliojamoje istorijoje, o veikia „tekste“, kuris išslysta iš Diupeno ir psichoanalitiko žvilgsnio. Nes laiškas atrastas atvirame lauke – grožinėje literatūroje. Tada, kai patikima, kad laiškas, kaip ir tiesa, randami, braižant trikampius ir apskritimus, akcentuojant opoziciją tarp to, kas įsivaizduojama ir simboliška, „Pavogtas laiškas“ išslysta iš šio pernelyg savaiminio akivaizdumo. Paslėptas laiškas lieka teksto struktūroje. Vos Diupenas ir psichoanalitikas nurodo laiško ir tiesos vietą tarsi žemėlapyje, jie nebemato paties žemėlapio. Tačiau jis kaip tekstas pats aprašo save be jokių toposo ar tiesos pažadų. Pati laiško struktūra sudaro galimybę jam nepasiekti galutinio tikslo. Be šios grėsmės laiško cirkuliavimas net neprasidėtų. Tačiau, esant šiai grėsmei, mano Derrida, ratas niekada negali užsibaigti.

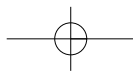
Poe visata: paslaptis kaip supoetintas metafizinis siaubas

Šis niekada nesibaigiančio Poe tekstų skaitymo pažadas leidžia pamiršti ir psichoanalitinę, ir paties Derrida dekonstrukcinę egzegezę. Beatodairiškai panirti į pirmą pradžią Poe tekstų audinį arba, nepaisant Derrida įspėjimų, braižyti savo naują žemėlapi. Filosofinį, arba poetinį – mitologinį. Kai skaitai Poe antroje gyvenimo pusėje, jo kuriamo pasaulio numanomas siaubas jau nebeatrodo baisesnis. Gyvenimo siaubas yra kiek „siaubingesnis“. Kaip rašė Bronius Radzevičius romane „Priešaušrio vieškeliai“, „tikroji kančia, prasmė ir tikslas žodžių neturi, apie tai nė nesamprotaujama, o gyvenama. Jų neturi tikroji vienatvė. Ji nežino jokių poetiškų atributų, nieko nevilioja, nieko netraukia – tai nelaimė. Tai tyła. Aklina tamsa“⁸. O Poe aprašytas siaubas atrodo supoetintas, netgi romantiškai stilizuotas. Rašytojas nesiekia pasmerkti savo veikėjų nesibaigiančiam siaubui. „Nėra neįmanoma, – sako apsakymo „Arnheimo dvaras“ herojus, – kad žmogus, individas, susiklosčius nepaprastoms aplinkybėms, taptų laimingas“⁹. Jis netgi apibrėžia keturias šios galimos laimės sąlygas – paprastus kūno mankštos pratimus gryname ore, moters meilę, panieką puikybei ir be atvangos siekiamą tikslą. Apsakymo „Fėjos sala“ veikėjas žavisi muzikos dvasingumu ir patiria laimę gėrėdamasis gamtos vaizdais. Besižavėdamas tolimu kalnų surakintu slėniu šalia liūdnei vinguriuojančių upių ir snaudžiančių ežerų išvysta Eldijos salą. Kartu su ja apsireiškia ir Fėja. Nors temstant visas šis stebuklingas reginys pranyko iš pasakotojo ir skaitytojo akiračio, tačiau tobulybės sukkelto žavesio prieskonis,

⁷ Derrida J. The Purveyor of Truth // The Purloined Poe. Lacan, Derrida and Psychoanalytic Reading. Ed J. P. Muller, W. J. Richardson. – Baltimore, London: The Johns Hopkins University Press, 1988. – P. 184.

⁸ Radzevičius B. Priešaušrio vieškeliai. – II d. – Vilnius: Viltis, 1995. – P. 394.

⁹ Poe E. Arnheimo dvaras // Raudonoji mirties kaukė. – P. 196.

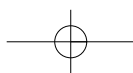

perskaičius šį tekstą, išlieka ilgam. Siaubas kaip galimybė yra tik nuolatinis iki galo nenusakomos pasaulio paslapties palydovas. „Yra paslapčių, – sako „Minios žmogaus“ pagrindinis pasakotojas, – kurios nesileidžia atskleidžiamos“¹⁰. Šis paslapties uždarumas provokuoja Poe herojus. Jie ryžtingai artėja link jos, tarsi būtų apsėsti ir nepaisytų, kad paslapties atskleidimas artina pražūtį. Gobelene pa-vaizduotas žirgas vieną dieną atgyja ir paaiškėja, kad tai yra ir ugnyje žuvęs atgimęs priešas. Žmogus, kuris bando suvaldyti žirgą, suvokia šią paslaptį, tačiau leidžia ristūnui jį patį nunešti į naujo laužo liepsnas („Mecergeršteinas“). Ar nuskamba čia pitagoriečiams bei Platonui artimas sielų keliavimo ir stoisko, amžino pasaulio atsinaujinimo ugnį motyvas? Tačiau galima išvelgti ir kažkokį mistifikuotą postmodernizmo šėlsmą – ženklas kaip atvaizdas atgyja ir naikina tikrovę. Apsakyme „Ovalinis portretas“ dailininkas taip tikroviškai nutapo savo žmoną, kad portretas sunaikina patį modelį – menininko žmona miršta. Ji išliko tik atvaizde. Labai platoniškai skamba ir „Berenikės“ pasakotojo apmąstymai: „Bet ar turi prasmę tvirtinimas, jog manęs niekada anksčiau nėra buvę, jog mano siela jau nėra turėjusi vieno gyvenimo? Jūs netikite? Nepradėkim dabar ginčytis. Patsai aš esu tuo tikras, bet nenoriu įtikinėti kitų. Giliai, pačiame atminties dugne plevena prisiminimai – matau gilią, dvasingą akis, girdžiu muzikos – deją, liūdno – garsus, to neištrinsi; prisiminimai tarsi šešėlis: išdrikę ir blankūs, trapūs, ir man nepavyks jais nusikratyti kaip ir šešėliu, kol neužges mano proto šviesa“¹¹. Persikūnija ir apsakymo „Morela“ herojaus žmona: mirdama ji tarsi persikelia į savo dukrą. Nė vienas Poe apsakymų veikėjas negyvena labai paprastai. Jie atsiduria labai arti kažkokios sunkiai nusakomos patirties. Apsakymo „Rankraštis, rastas butelyje“ herojus sugebėjo aprašyti savo siaubo permelktą patirtį, pagrįstą smalsumu, artėjant į pražūtį žemės gelmėse. Poe bando vizualizuoti žemės gelmės paslaptį. Viską praryjantis poliūs panašus į juodą, labai aukštą uolą. Aukščio simbolika Poe herojams yra itaigėsnė nei gelmė. Labiau pasisėkė apsakymo „Malstremo gelmė“ pasakotojui. Jis taip pat buvo priartėjęs prie prarajos, perveriančios visą Žemės rutulį, tačiau išsigelbėjo. Netgi suvokdamas, jog artėja į pražūtį, pasakotojas mąstė apie tokios mirties didybę ir koks menkniekis yra jo paties gyvybė nuostabaus Dievo galybės apsiereikimo akivaizdoje. Čia Poe pasireiškia kaip romantikas ir poetas. „Po valandėlės mane apėmė nenugalimas susidomėjimas pačiu sukuriu. Aš tiesiog jaučiau norą ištirti jo gelmes ir maniau, kad dėl to verta paaukoti net ir gyvybę“¹². Egzistencijos žavesys atsiskleidžia ir sakmėje apie tylą. Nesvarbu, kad plaukiant vandens lelijų dykuma mėnulis tampa grėsmingai tamsiai raudonas, o lelijos ima šaižiai klykti. Šią istoriją papasakojo pagrindiniam naratoriui Demonas. „Tada iš kapo pakilo amžinoji jo gyvenimo lūšis, išsitiesė prie Demono kojų ir įdėmiai pažvelgė jam į akis“, – tokiu netikėtu sakiniu Poe užbaigia šį pasakojimą. Kiek nykiau paslaptis atsiskleidžia, kai jos ištakos yra asmenybėje. Apsakymo „Berenikė“ pasakotojas tik suradęs dantų gydytojo instrumentus su trisdešimt dviem baltais dantimis suvokė, kad jis pats išrovė juos iš dar gyvos mylimosios, nes, kentėdamas nuo monomanijos (nuolatinio stebeilijimosi į kokį nors daiktą), buvo apsėstas jos dantų. „Ašerio namų žlugimo“ herojus kentė nuo pernelyg liguisto jautrumo. Jis ištisas valandas susikaupęs žiūrėdavo į tuštumą, lyg klausytųsi kažkokio garso. Išgirdo, kaip prisikėlė karste gyva palaidota sesuo, tačiau nepa-

¹⁰ Poe E. Minios žmogus. – P. 127.

¹¹ Poe E. Berenikė // Raudonoji mirties kaukė. – P. 30.

¹² Poe E. Malstremo gelmėse // Raudonoji mirties kaukė. – P. 69–170.

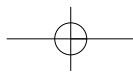

judino piršto, kad ją išgelbėtų. O „Viljamo Vilsono“ pagrindinis veikėjas, visą gyvenimą kovojęs su savo varžovu, tik įsmeigęs priešininkui į krūtinę geležtę suvokė, kad tai jis pats, visiškai tapatus herojaus antrininkas – iki paskutinio drabužių siūlelio, iki smulkiausio nepakartojamo veido bruoželio. Vėliau šį motyvą – asmenybės susidvejinimo, susitapatinimo su savo priešu – labai pamėgs Borgesas ir dažnai kartos savo apsakymuose.

P. S.

Šis filosofškai struktūruotas Poe tekstų interpretavimas apie supoetintą galimą siaubo kaip paslapties patirtį galbūt nepasako daugiau apie rašytojo kūrybą, nei psichoanalitikų schemas. Poe iki galo neperskaitomas kaip, manau, ir bet kuris kitas genijus. Derrida pasakytų – kaip ir bet kuris tekstas. Gal galima rašytojo tekstus tiesiog išdainuoti. Kaip tai padarė buvęs roko grupės „Velvet Underground“ lyderis Lou Reedas, išleidęs dvigubą diską „Varnas“ („The Raven“) pagal Poe eilėraščių ir prozos tekstus. Paauglystėje muzikantas skaitė Poe, bet šie tekstai jam neįstrigo į atmintį. Kai jau pasidarė žinomas muzikantas, buvo paprašytas garsiai paskaityti Poe tekstų Halloweeno šventės proga. „Tada aš pirmą sykį supratau Poe“, – prisipažino Reedas. Jis kaip apsėstas skaitė rašytojo tekstus, sukūrė miuziklą, pastatytą 2000-aisiais Hamburge, o 2001 m. Niujorke. Reedas mano, kad šis devynioliktojo šimtmečio autorius kaip niekas kitas yra aktualus trečiojo tūkstantmečio pradžios pasauliui. „Obsesijos, paranoja, sąmoningas savęs naikinimas nuolat mus supa, todėl galimybę išreikšti tai per žodžius ir muziką aš stverčiau kaip rotveileris, draskantis kruviną kaulą“¹³. Manau, kad tai ne paskutinė Poe tekstų interpretacija.

¹³ Wiederhorn J. Lou Reed's Obsession With Edgar Allan Poe Spawns The Raven (internetinis šaltinis).

Senovės kinų traktatai

HANFEIZI¹

Han Fei (apie 288–233 m. pr. Kr.), vienas paskutiniųjų ir įtakingiausių legizmo filosofijos (*fajia*) teoretikų, gimė kilmingoje šeimoje Han kunigaikštystėje, buvo išauklėtas žymiausio senovės Kinijos filosofo švietėjo Xunzi (apie 323–230 m. pr. Kr.) mokykloje, anksti susidomėjo valstybės valdymo menu ir ilgainiui tapo žinomu filosofu. Tačiau dėl mikčiojimo negalėjo mokytojauti, lankyti valdovo rūmų bei kalbėti publikai, todėl savo idėjas Han Fei užrašinėjo. Jo kūryba pasiekė Čin kunigaikštystės (Qin) valdovą, būsimą pirmąjį imperatorių Qin Shihuang, kuris netrukus pasiūlė Han Fei tapti jo patarėju. Nors mąstytojas šias pareigas ėjo neilgai, nes buvo apšmeižtas, pasodintas į kalėjimą ir priverstas nusižudyti, politinė legizmo filosofija Han Fei dėka buvo praktiškai įgyvendinta kuriant Čin imperiją.

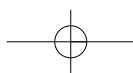
Legistinės idėjos buvo parankios naujajai santvarkai, nes pateisino imperatoriaus valdžios autoritetą, valdymą, pagrįstą bausmių bei apdovanojimų sistema. Trimis pagrindiniais sėkmingo valdymo elementais Han Fei laikė „galią“ (*shì*), kurią suteikia aukštos pareigos, „įstatymą“ (*fǔ*), kuriam paklūsta visi visuomenės nariai, ir „metodą“ (*shū*), juo remdamasis valdovas tvarko valstybės reikalus. Naujųjų reformų teoriniu pagrindu tapo legistinė istorinio progreso idėja, pagal ją keičiasi istorija, o kartu ir socialinės bei politinės institucijos, valdymo metodai bei įstatymai, todėl neverta gręžiotis į praeitį ir garbinti senovę. Taip buvo kuriama biurokratinė totalitarinė valstybės valdymo ideologija ir konstruojama stipri centralizuota valstybė.

Garsus Han Fei veikalas buvo pagarbiai pavadintas jo vardu. Išlikę penkiasdešimt penki „Hanfeizi“ skyriai šiandien laikomi pagrindiniu legizmo mokyklos tekstu.

¹ Galūnė zi reiškia mokytojas.

Skaitytojams pateikiamos ištraukos iš senovės kinų traktatų.

Publikacija kiek marga, nes autoriai stipriai skiriasi tiek stilistika, tiek gyvenamu laiku. Visos ištraukos ir anotacijos verstos iš senosios kinų kalbos. Vertėjai – Vilniaus universiteto Orientalistikos centro absolventai.

12

Senovėje Dženg kunigaikštystės² valdovas Ugongas³ norėjo užkariauti nedideles Hu valdas⁴. Pirmiausia jis atidavė savo dukterį Hu valdovui į žmonas, kad šiam nekiltų blogų įtarimų. Tada paklausė patarėjų, lydinčių jį didžiuliu būriu:

– Aš noriu surinkti kariuomenę. Ką galima būtų užpulti?

Ponas Guanqi Si atsakė:

– Pulkite Hu.

Ugongas supyko ir pasmerkė jį gėdingai bausmei, tardamas:

– Hu yra broliška šalis! Kaip drįsti sakyti, kad juos pulčiau?!

Hu valdovas išgirdo apie tai ir galutinai patikėjo, kad Dženg ir Hu – viena šeima, todėl nesirengė Dženg antpuoliui. Tada Dženg kariuomenė netikėtai užpuolė Hu ir nukariavo.

22

Ven kunigaikštystės⁵ gyventojas nukeliavo į Džou kunigaikštystę⁶. Tačiau pastaroji neįsileisdavo svetimšalių. Žmogaus paklausė:

– Ar tu svetimšalis?

Šis atsakė:

– Vietinis.

Paklausė, iš kokios jis gatvės. Šis nežinojo. Todėl sargybinis pasodino svetimšalį į kalėjimą. Valdovas pasiuntė žmogų apklausti apsišaukėlio. Pasiuntinys pasiteiravo:

– Juk tu nesi iš Džou kunigaikštystės. Kodėl sakei, kad nesi svetimšalis?

Žmogus atsakė:

– Jaunas aš skaitydavau eiles: „Po bekraščio dangaus skliautu nėra ne valdovo žemės. Nuo krantų lig krantų⁷ nėra ne valdovo tarnų“⁸. Valdovas yra dangaus sūnus. O aš esu dangaus sūnaus tarnas. Nejaugi gali būti taip, kad žmogus, kuris yra valdovo tarnas, būtų jam svetimšalis?! Todėl aš ir atsakiau, kad esu vietinis.

Valdovas liepė jį išleisti iš kalėjimo.

32

Sostinėje Ing⁹ gyveno žmogus, kuris susiruošė siųsti valstybinį laišką Jan kunigaikštystės¹⁰ ministrui. Laišką rašė naktį. Ugnis buvo neryški, todėl tarnui, laikančiam žvakę, jis tarė:

– Pakelk žvakę! – ir suklydęs užrašė „pakelk žvakę“.

Žodžiai „pakelk žvakę“ visiškai neatitiko laiško prasmės.

Jan kunigaikštystės ministras gavo laišką ir taip jį paaiškino:

– Žodžiai „pakelk žvakę“ reiškia „vertink šviesą“. Šviesos vertinimas reiškia protingųjų iškelimą ir jų paskyrimą į aukštas pareigas.

Jan kunigaikštystės ministras papasakojo apie tai savo valdovui. Jis labai apsidžiaugė. Šalis buvo pradėta valdyti pagal šį principą ir suklestėjo.

² Zheng – senovės kunigaikštystė dabartinės Henano provincijos teritorijoje.

³ Wugong – valdė 770–744 m. pr. Kr.

⁴ Dabartinės Anhui provincijos teritorija.

⁵ Wen – nedidelė kunigaikštystė dabartinės Henano provincijos teritorijoje.

⁶ Zhou – kunigaikštystė dabartinės Šaansi provincijos teritorijoje.

⁷ Senovės kinai tikėjo, kad jų šalis iš visų pusių supama jūrų.

⁸ Citata iš eilėraščio „Šiaurės kalnas“ (*Dainų kanonas*, „Mažosios odės“).

⁹ Ying (Ču kunigaikštystės (*Chu*) – dabartinės Hunano ir Hubei provincijos teritorija) – sostinė.

¹⁰ Yan – kunigaikštystė dabartinės Henano provincijos teritorijoje.

Tačiau tai neatitiko laiško prasmės. Ir daug mokslų pasaulyje taip išmokstama.

32

Zengzi¹¹ žmona išėjo į turgų. Jos vaikas sekė iš paskos ir verkė. Motina tarė: – Grįžk namo. O kai aš pareisiu, papjausiu tau kiaulę.

Kai moteris sugrįžo iš turgaus, Zengzi susiruošė pagauti kiaulę ir ją paskersiti. Žmona sustabdžiusi tarė:

– Aš žadėdama vaikui tik pajuokavau!

Zengzi atsakė:

– Su vaikais nejuokaujama. Jis per mažas suprasti. Vaikas laukia tėvų žodžio ir tiki. Klauso suaugusiųjų paaiškinimų. O dabar tu vaiką apgavai. Vadinasi, tu mokai jį apgaudinėti. Jei motina apgaus vaiką, vaikas ja nebetikės. Taip tu jo neišmokysi. Ir tuomet jie išvirė kiaulę.

36

Ču kunigaikštystės gyventojas pardavinėjo skydą ir ietį. Girdamas prekes, taip kalbėjo:

– Mano skydas tvirtas. Niekas negali jo pramušti!

Gyrė ir savo ietį:

– Mano ietis aštri. Nėra tokio daikto, kurio ji nepervertų!

Kažkas paklausė:

– O jeigu tavo ietis atsitrenktų į tavo skydą? Kaip tada?

Pardavėjas nebežinojo, ką atsakyti. Taigi klaidinga tvirtinti, kad tame pačiame pasaulyje gali būti nepramušamas skydas ir visa pramušanti ietis¹².

38

Vieną rytą Dženg kunigaikštystės ministras Zichan¹³ išsirengė į kelionę ir už Dongjiang kvartalo vartų, važiuodamas gatve, išgirdo raudančią moterį. Jis tuoj palietė savo vežiko ranką ir sukľuso. Po kiek laiko Zichan pasiuntė sargybini suimti ponią ir apklausti. Paaiškėjo, kad ji savo rankomis pasmaugė vyrą.

Kitą dieną vežikas paklausė savo pono:

– Kaip jūs tai supratote?

Zichan atsakė:

– Jos balsas buvo išgąstingas. Žmonės, mylintys savo artimuosius, jiems sunegalavus, visada sunerimsta, o prisiartinus mirčiai – išsigąsta. Dėl artimojo mirties jie sielvartauja. O toji ponija verkė jau po vyro mirties. Bet jos balse buvo ne sielvartas, o baimė. Iš to aš supratau apie jos išdavystę.

Iš senosios kinų k. vertė **AGNĖ BLAŽYTĖ**

Versta iš: Никитина Тамара. ХРЕСТОМАТИЯ ПО ДРЕВНЕКИТАЙСКОМУ ЯЗЫКУ (V–I вв. до н.э.). Ленинград: Ленинградский университет, 1982

¹¹ Zengzi (tikrasis vardas Zeng Shen, arba Zeng Can; 505–436 m. pr. Kr.) – įžymus filosofas, Konfucijaus mokinys.

¹² Po šio „Hanfeizi“ pasirodymo žodžių „ietis ir skydas“ junginys *maodun* kinų kalba ėmė reikšti „prieštaringumą, kontradikciją“.

¹³ Zichan (?–522 m. pr. Kr.), dar vadintas Gongsun Qiao, – Dženg didikas, išmintimi garsėjęs ministras, Konfucijaus amžininkas.

„SHUOYUAN“ IR LIU XIANG

Šios trumpos keturios istorijos yra paimtos iš knygos „Poringių sodas“ („Shuoyuan“), kurią sudarė Vakarų Han dinastijos kataloguotojas, mokslininkas ir rašytojas, kinų bibliografijos pradininkas, padėjęs pagrindus ir kinų literatūros istorijos tradicijai Liu Xiang (apie 77–6 m. pr. Kr.). Remdamasis imperatoriškuosiuose rūmuose saugomais senaisiais tekstais, Liu Xiang sudarė ne tik „Shuoyuan“, bet ir „Naująsias pratarmes“ („Xinxu“) bei „Garsių moterų gyvenimus“ („Lienūzhuan“) – pirmąjį rinkinį, skirtą moterų biografijoms. Liu Xiang plunksnai priskiriami ir kiti veikalai, tačiau dėl jų autorystės ginčijamasi iki šiol. Mirus Liu Xiang, darbą tęsė jo sūnus Liu Xin (?–23).

Vakarų Han laikais „Shuoyuan“ būta net dvidešimt tomų, tačiau vėliau jų liko tik penki. Song dinastijos valdymo metais (960–1279) buvo iš naujo atkurti visi dvidešimt. „Poringių sode“ aptariami valdovo ir valdininkijos santykiai, istoriniai įvykiai, moralės klausimai, iškeliamos konfucianistinės politinės idėjos. Pasakojimai suteikia daug žinių apie senovės Kinijos gyvenimo būdą. Jie buvo plačiai paplitę ir labai mėgstami.

4 skyrius

Ču kunigaikštystė¹⁴ už puolė Čen kunigaikštystę¹⁵. Užsidedę Čen žemių vakariniai vartai. Tada Čen kunigaikštystė nusprendė pasiduoti ir pasiuntė savo žmones taisyti vartų. Pro šalį važiavo Konfucijus¹⁶, tačiau jis nepasisveikino su darbininkais. Zilu¹⁷ paklausė:

– Pagal paprotį, pakeliui sutikus tris žmones, dera pasisveikinti išlipus iš karietaitės. Sutikus du žmones, iš karietos nelipama, bet nusilenkti reikia. O čia daugybė Čen žmonių taiso vartus. Tai kodėl su jais nepasisveikinate?

Konfucijus atsakė:

– Aš štai ką girdėjau. Jeigu, šaliai žlugus, jos gyventojai nesuvokia praradę tėvynę, – tokių nepavadinsi išmintingais. Jeigu suvokia, bet nestoja į kovą, tokių nepavadinsi ištikimais valdiniais. Jeigu jie ištikimi, bet neatiduoda už tėvynę savo gyvybės, jiems trūksta pasiaukojimo. Tačiau Čen kunigaikštystės žmonės, kurie čia taiso vartus, nėra nei naivūs, nei ištikimi, nei pasiaukojantys. Todėl nematau reikalo jiems lankstyti.

9 skyrius

Dzinggongas¹⁸ turėjo žirgą. Jo arklininkas tą žirgą užmušė. Valdovas, tai sužinojęs, įtūžo ir, paėmęs kovos kirvį, jau ketino arklininką pulti. Yanzi¹⁹ sustabdė kunigaikštį ir tarė:

– Šitaip jis, nesužinojęs savo kaltės, mirs. Aš prašau, valdove, leisti man tarti žodį jūsų vardu. Tegu jis sužino, kuo nusikalto, o jau tada nužudykite jį.

– Prašom, – sutiko valdovas.

¹⁴ Ču (*Chu*) – dabartinė Hubei provincija.

¹⁵ Čen (*Chen*) – dabartinės Henan ir Anhui provincijos.

¹⁶ Kongzi, arba Kongfuzi (*lot.* Confucius; 551–479 m. pr. Kr.) – vienas garsiausių Kinijos filosofų, konfucianizmo doktrinos kūrėjas. Tikras vardas – Kong Qiu.

¹⁷ Zilu (542–480 m. pr. Kr.) – Konfucijaus mokinys. Tikras vardas – Zhong You.

¹⁸ Dzinggongas (valdė 547–490 m. pr. Kr.) – Či (Qi) kunigaikštis.

¹⁹ Yanzi, arba Yanying (?–500 m. pr. Kr.) – filosofas, Či kunigaikštystės patarėjas.

Yanzi iškėlė kovos kirvį ir prisiartinęs prie arklininko tarė:

– Tu auginai mano valdovo žirgą ir nudobei jį. Tavo kaltė verta mirties bausmės. Maža to, tu privertei mūsų valdovą dėl žirgo žudyti arklininką, – tai dar viena priežastis tau, arklininke, mirti, nes tu kaltas, kad valdovas dėl gyvulio atims gyvybę žmogui. Apie tai išgirs visi kilmingieji šalyse, kurios mus supa iš keturių pusių, ir dėl to tu taip pat privalai mirti.

Tuomet Dzingongas tarė:

– Mokytojau, paleiskite jį! Paleiskite jį! Nejuodinkite mano gero vardo!

11 skyrius

Vienas svečias tarė Liang²⁰ kunigaikščiui:

– Huizi²¹ pasakojimai įdomūs, nes jis moka kalbėti palyginimais. Valdove, liepk Huizi apsieiti be palyginimų ir pamatysi, kad jis negebės kalbėti.

Valdovas atsakė:

– Tebūnie.

Kitą dieną kunigaikštis pasikvietė Huizi ir tarė:

– Prašyčiau, mokytojau, man ką nors papasakoti, bet kalbėkite tiesiai šviesiai, be palyginimų.

Huizi prabilo:

– Įsivaizduokite, kad pas jus ateina žmogus, kuris nežino, kas yra arbaletas, ir klausia jūsų, į ką šis panašus. Turėsite tam žmogui atsakyti, kad arbaletas atrodo kaip arbaletas. Ar žmogus supras?

Valdovas atsakė:

– Ne, iš tiek – nesupras.

Huizi tęsė:

– Tada pridursite, kad arbaletas iš išvaizdos panašus į lanką, o templė padaryta iš bambuko. Ar dabar bus aiškiau?

Valdovas atsakė:

– Dabar jau galima suprasti.

– Tai aš ir sakau, kad aiškinimas yra toks dalykas, kai, pasinaudodami tuo, ką žinome, mes apibūdiname tai, ko nežinome. Ir padedame žmogui suprasti, apie ką kalbama. O jūs, valdove, liepiate man kalbėti be palyginimų. Tai neįmanoma.

– Teisybę sakai, – nusileido valdovas.

16 skyrius

Susitiko pelėda balandį. Balandis jos ir klausia:

– Kur susiruošei?

Pelėda sako:

– Kraustysiuos į rytus.

Balandis vėl klausia:

– Ir kodėl gi?

– Nė vienam kaimiečiui nepatinka, kaip aš ūbauju. Dėl to ir kraustausi.

Balandis taria:

²⁰ Liang – kitas Wei kunigaikštystės (dabar – Shanxi provincija) pavadinimas. Turimas omenyje jos valdovas Huiwang (400–319 m. pr. Kr.) arba jo įpėdinis Xiangwang (valdė 318–296 m. pr. Kr.).

²¹ Huizi, arba Hui Shi (apie 370–apie 310 m. pr. Kr.) – žymus filosofas, logikų mokyklos atstovas.

– O ar gali ūbauti kaip nors kitaip? Ne, negali. Tai ir rytuose tavo ūbavimas niekam nepatiks.

Iš senosios kinų k. vertė **EGLĖ BAREIKAITĖ**

Versta iš:

Никитина Тамара. ХРЕСТОМАТИЯ ПО ДРЕВНЕКИТАЙСКОМУ ЯЗЫКУ

(V–I ВВ. ДО Н. Э.). Ленинград: Ленинградский университет, 1982

LIEZI

Beveik nieko nėra žinoma apie „Liezi“ autorių. Spėjama, kad jis gyveno Kariaujančių kunigaikštysčių laikotarpiu (475–421 m. pr. Kr.), o tiksliau – V a. pr. Kr. Taip pat manoma, kad tikrasis jo vardas buvo Lie Yukou, kilęs jis iš Zheng kunigaikštystės (dabar – Henano provincija), kur nežinomas gyveno apie keturiasdešimt metų.

Lie Yukou laikomas vienu pagrindinių ankstyvojo daoizmo skleidėjų. Sakoma, kad jis gyveno pagal daoistinį išminčiaus idealą, pasirinkęs tyrumą, tuštumą ir „neveikimą“. Traktate minimi jo draugai daoistai Guanyinzi, Huqiuzi, Laoshangshi, Zhibogaozi, kurie padėjo Liezi pažinti *Dao*.

Traktatą „Liezi“ sudaro aštuoni skyriai. Vis dėlto tai nėra autentiškas kūrinys. Originalas žuvo dar IV a. pr. Kr., o dabartinį pavidalą traktatas įgavo IV a. po Kr., kai jį laisvai suredagavo komentatorius Zhang Zhan.

Tang dinastijos laikais „Liezi“ autorius pavadinamas Tikruoju tuštumos žmogumi, o jo traktatas Tikruoju veržimosi į tuštumą kanonu (*Chongxuzhenjing*).

„Liezi“ laikomas daoistiniu traktatu. Čia dėstoma daoizmo filosofija pagrįsta gamtos samprata, kosmologija, ontologija. Vis dėlto tai gana eklektiškas kūrinys. Jame aptinkama įvairių filosofinių mokyklų idėjų, jaučiama „Permainų knygos“ („Zhouyi“), legendų apie mitinį Geltonąjį imperatorių (Huangdi), vėlesnio neodaoizmo įtaka.

„Liezi“ turi ne tik idėjinę reikšmę, bet ir literatūrinę vertę. Tai – vaizdingas kūrinys. Jame daug alegorijų, metaforų, liaudies pasakų motyvų ir pasakėčių siužetų. Įvaizdžiai hiperbolizuojami. Dauguma istorijų įmantrios, keistos ir sudėtingos, tačiau išlaikomas ir realumo pojūtis, o siužetai vientisi.

Publikuojamos ištraukos iš penkto ir aštunto „Liezi“ skyrių.

V skyrius

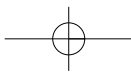
Yugongas²² perkelia kalnus

Taixing ir Wangwu²³ yra du kalnai, aplink kuriuos septynis šimtus li²⁴ reiktų

²² Yugong – tiesiogiai verčiamas kaip neišmanėlis.

²³ Taixing kalnas yra dabartinių Šansi (*Shanxi*) ir Hebei provincijų sandūroje, Wangwu kalnas – Hebei provincijoje.

²⁴ Ilgio matas, lygus 576 m.

eiti, jų aukštis siekia dešimt tūkstančių žen²⁵. Iš pradžių kalnai stūksojo Ji srities²⁶ pietuose, šiauriniame Geltonosios upės krante.

Šiaurės pusėje gyveno Yugongas, kuriam buvo beveik devyniasdešimt metų. Jo namas glaudėsi prie šlaito. Padėtį komplikavo tai, kad kalnai buvo tarsi milžiniška kliūtis – išeinant kur toliau ar pareinant, reikėjo daryti didelį lankstą.

Kartą Yugongas susikvietė visą šeimą ir ėmė su namiškiais tartis:

– Aš, jūsų padedamas, padarysiu viską, kad sulyginčiau šią kliūtį, tada galėtume tiesiai per Yu srities²⁷ pietus patekti į pietinę Hanshui pakrantę²⁸. Ar mes pajėgsime tai padaryti?

Visi jam karštai pritarė. Tik žmona išsakė savo abejones:

– Tu savo jėgomis net negalėtum nugriauti Kuifu kalvos²⁹, kaip tu sugebėsi sulyginti Taixingą ir Wangwu? Be to, kur pilsiš žemes ir akmenis?

Visi drauge atsakė:

– Pilsim juos už Bohai jūros ir į šiaurę nuo Yintu³⁰.

Tada Yugongas iš visų vaikų ir anūkų atrinko tris suaugusius vyrus, kurie pakeltų naštą. Jie skaldė akmenis, kasė žemę, o krepšius su žemėmis nešė už Bohai jūros.

Kaimynystėje gyveno našlė, vardu Jingcheng, kuri turėjo sūnų, gimusių po tėvo mirties. Šiam ką tik pradėjo kristi pieniniai dantys. Jis taip pat, lakstydamas pirmyn atgal, padėjo kasti kalną.

Užėjo šalčiai ir vėl karščiai, pasibaigė metai, o jie tik kartą įstengė suvaikščioti prie Bohai.

Ten, kur Geltonoji upė daro vingį, gyveno Zhisou³¹. Jis sustabdė juos ir juokdamasis tarė:

– Kaip tu gali būti toks neišmintingas? Tau neužteks nei tavo likusio gyvenimo, nei turimų jėgų. Tu net žolės, augančios ant kalno, išrauti nepajėgus. Kaipgi tu susidorosi su žemėmis ir uolomis?

Šiaurės šlaitų gyventojas Yugongas giliai atsiduso:

– Tavo širdis užsispyrusi, esi kietakaktis ir niekada nepasikeisi. Tu net neprilygsti našlei ar mažam berniukui. Nors aš ir mirsiu, turėsiu vaikų, kurie gyvens toliau. Vaikai gimdys vaikaičius, šie – vėl vaikus, jų vaikai susilauks savų, o šie vėl turės vaikaičių. Vaikai po vaikų, vaikaičiai po vaikaičių, ir taip bus be galo, be krašto, o kalnas nebedidės. Kodėl aš turėčiau nerimauti, kad jo nesulyginsiu?

Zhisou nuo Geltonosios upės krantų nežinojo, ką į tai atsakyti.

Kalnų dievas Gyvatnešys³² išgirdo tą istoriją ir išsigandęs, kad Yugongas iš tiesų kas kalną nesustodamas, viską papasakojo Aukščiausiam dangaus valdovui³³. Šis buvo sujaudintas nuoširdaus Yugongo įkarščio ir įsakė dviem Kua Eshi³⁴ sūnums ant savo nugarų nunešti anuos kalnus. Šie vieną pastatė Šiaurės rytų krašte, o kitą – Yong srities³⁵ pietuose. Nuo tada jokie aukšti kalnai neužstoja kelio nuo Ji srities pietų iki Geltonosios upės šiaurinių kalnų.

²⁵ Senovinis ilgio matas, lygus 2,5 m.

²⁶ Ji sritis apima dabartines Hebei, Šansi, Henano provincijas.

²⁷ Yu sritis apima dabartines Henano, Šandongo (*Shandong*) ir Hubei provincijas.

²⁸ Hanshui – Jangdzės atšaka.

²⁹ Kuifu – nedidelis kalnas Henano provincijoje.

³⁰ Yintu – mitinė tolima žemė.

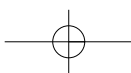
³¹ Zhisou – išmintingas senolis.

³² Pasak legendos, mitinė kalnų dievybė, rankose laikydavusi gyvatę.

³³ Shangdi – aukščiausioji kinų panteono dievybė. Senovės Kinijoje tikėta, kad ji viską stebi ir reguliuoja visatos tvarką.

³⁴ Kua Eshi dievo sūnūs – pasak legendos, du galiūnai.

³⁵ Yong sritis – dabartinių Šaansi (*Shaanxi*) ir Gansu provincijų teritorija.

VIII skyrius

Jin Wengong³⁶ atėjo į pasitarimą

Jin kunigaikštis Wengongas atėjo į pasitarimą. Jis buvo sugalvojęs užpulti Wei kunigaikštystę. Jaunas princas Chu, žiūrėdamas į dangų, nusijuokė. Valdovas paklausė, kodėl šis juokiasi. Princas atsakė:

– Aš, jūsų nuolankus tarnas, juokiuosi, nes prisiminiu, kad tarp mano kaimynų yra toks žmogus, kuris kartą lydėjo savo žmoną į jos tėviškę. Grįždamas kelyje pamatė moterį, renkančią lapus šilkaverpiams maitinti, ir apsidžiaugęs pradėjo su ja kalbėtis. Tuomet atsigręžė pažiūrėti į žmoną ir išvydo kitą vyrą, kuris jai mojo ranka. Tai aš ir leidau sau dabar pasijuokti iš tos istorijos.

Valdovas suprato, ką norėjo pasakyti princas. Todėl nustojo kurti užpuolimo planus. Atitraukęs armiją, pasuko atgalios. Dar nebuvo grįžęs, kai sužinojo, jog atsirado žmogus, puolantis šiaurinį jo paties žemių pakraštį.

Žmoniškumas ir teisingumas

Kadaise gyveno trys broliai, kurie nukeliavo prie Qi³⁷ ir Lu³⁸ kunigaikštysčių sienos ir mokėsi ten pas tą patį mokytoją. O po to, kai pažino žmoniškumo ir teisingumo kelią, sugrįžo namo.

Jų tėvas klausia:

– Koks gi yra žmoniškumo ir teisingumo kelias?

Vyriausias brolis sako:

– Žmoniškumo ir teisingumo mokslas liepia man mylėti kūną, tik paskui šlovę.

Vidurinis brolis sako:

– Žmoniškumas ir teisingumas liepia man nužudyti kūną tam, kad įgyčiau šlovę.

O jauniausias brolis sako:

– Žmoniškumas ir teisingumas liepia man išsaugoti ir kūną, ir šlovę.

Šie trys teiginiai vienas kitam prieštarauja, tačiau visi vienodai atėję iš konfucianizmo. Taigi – kuris jų teisingas, o kuris klaidingas?

Yang Bu

Yang Zhu³⁹ jaunesnysis brolis buvo vardu Bu. Kartą jis apsivilko baltais drabužiais ir išėjo. Prasidejus lietui, persirengė tamsiais ir grįžo namo. Šuo neatpažino šeimininko ir pasitikdamas aplojo jį. Yang Bu supykęs ketino prilupti šunį. Tada Yang Zhu tarė:

– Tu jo nemušk! Tu esi toks pat. Pagalvok, jeigu kada nors pamatytum, kaip šuo išeina baltas, o grįžta juodas, nejaugi apsieitum be įtarinėjimų?

Kadaise gyveno žmogus, kuris sakė žinąs nemirtingumo kelią

Kadaise gyveno žmogus, kuris sakė žinąs nemirtingumo kelią. Yan kunigaikštystės⁴⁰ valdovas pasiuntė savo pavaldinį jį surasti. Pasiuntinys neskubėjo vyk-

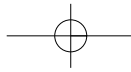
³⁶ Wengong 636–628 m. pr. Kr. valdė Jin kunigaikštystę. Dar vadinamas Chong Er. Jis devyniolika metų praleido tremtyje, tačiau atgavo sostą ir vadovavo kunigaikštysčių valdovų sudarytai sąjungai.

³⁷ Dabartinės Šandongo (*Shandong*) provincijos teritorija.

³⁸ Dabartinės Šandongo provincijos pietinė dalis.

³⁹ Yang Zhu – garsus Kariaujančių Karalysčių laikotarpio filosofas V–IV a. pr. Kr. Daug „Liezi“ istorijų yra apie Yang Zhu.

⁴⁰ Viena kariaujančių kunigaikštysčių (475–221 m. pr. Kr.). Dabartinių Hebei ir Liaoningo provincijų teritorijoje.

dyti valdovo paliepmo, ir žmogus mirė. Yan valdovas labai supyko ant pasiuntinio ir ketino jį nubausti, tačiau artimas valdovo patarėjas pabandė jį perkalbėti:

– Tai, kas žmones liūdina, visai neskuba išnykti. Tai, kas tau pačiam svarbu, nebūtinai egzistuos. Tas žmogus pats prarado savo gyvenimą. Tai kaip jis galėtų padėti jūsų didenybei nemirti?

Valdovas paklausė, kas jam sakoma, ir pasiuntinio nenubaudė.

Pavogtas auksas

Kadaise Qi karalystėje gyveno žmogus, kuris norėjo turėti daug aukso. Buvo ankstus rytas. Jis apsirengė, užsidėjo kepurę ir iškeliavo į turgų. Susiradęs žmogų, kuris pardavinėjo auksą, apvogė jį ir nuėjo sau.

Sargybinis sučiupo vagį ir paklausė:

– Visi žmonės čia buvo. Kaip tu išdrįsai pavogti to žmogaus auksą?

Sučiuptasis atsakė:

– Imdamas auksą, aš nemačiau žmonių. Mačiau tik auksą.

Iš senosios kinų k vertė **GIEDRĖ SIMANAUSKAITĖ**

Versta iš:

Gudian mingzhu puji wenku / Reikšmingiausių klasikų kūrinių populiarioji biblioteka.

LAOZI, ZHUANGZI, LIEZI. Changsha: Yuelu shushe, 1994

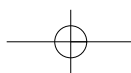
Sūniškojo nuolankumo kanonas (*xiaojing*)

„Sūniškojo nuolankumo kanonas“ pristato pamatinę kinų etikos ir filosofijos idėją – *xiao* (sūniškasis nuolankumas). Tai glaustas įvadas į konfucianistinės minties ir visos kinų visuomenės esmę. Esama žinių, kad šis kanonas Han (206 m. pr. Kr.–220 m. po Kr.) laikotarpiu buvęs pradžiamokslis. Jo žodynas labai mažas – tik 388 skirtingi hieroglifai, tačiau dauguma jų yra labai svarbūs ir dažnai vartojami daugelyje kitų filosofinių veikalų.

Sąvoka *xiao*, paprastai verčiama kaip sūniškasis nuolankumas, galėtų būti vadinama kinų socialinės, religinės ir filosofinės minties pagrindu. Hieroglifas, reiškiantis „sūniškas“ ar „sūniškai nuolankus“, piktografiškai aiškinamas kaip vaikas, remiantis seną žmogų. Spėjama, kad iš pradžių taip buvo vadinami gyvenančiojo jausmai mirusiems protėviams. Vėliau šia sąvoka imtas vadinti pagirtinas sūnaus elgesys su tėvais. Sūniškasis nuolankumas laikomas moralės pagrindu, iš kurio gimsta visos vertybės, todėl jis yra pirmasis žmogiškumo matas.

Sūniškojo nuolankumo idėja atėjo iš pačių seniausių laikų, kai vėžlio kiautų įtrūkiais ir ritualinėmis ceremonijomis, per kurias naudoti specialūs bronziniai indai, imta bendrauti su protėviais. Šie buvo tokie gerbiami ir svarbūs, kad be jų žinios, patarimo ar pagalbos, rodos, buvo neįmanoma žengti nė žingsnio. Deja, būrimo kaulai, skirti susisiekti su protėvių dvasiomis, niekada neatskleis požiūrio į tebegyvenančius tėvus ir senelius. Tačiau jeigu jau mirusieji sulaukia tiek dėmesio, tai ir su gyvaisiais turėtų būti elgiamasi itin pagarbiai.

„Sūniškojo nuolankumo kanonas“ – tai Konfucijaus (551–479 m. pr. Kr.)

ir jo mokinio Zengzi (505–437 m. pr. Kr.), vėliau imto šlovinti už ypatingą sūniškąjį nuolankumą, pašnekesys. Zengzi, kurio tikrasis vardas Zeng Shen, o antrasis pilnametystės vardas – Ziyu, buvo keturiasdešimt šešeriais metais jaunesnis už Mokytoją, jo išminties sėmėsi nuo šešiolikos, parašė daug veikalų. Nuo 668 m. mokinio vardas pradėtas minėti aukojimo Konfucijui ceremonijoje, o nuo 1267-ųjų Zengzi vadinamas vienu iš keturių konfucianizmo žinovų ir „pagrindiniu išminčiumi“ (*zongsheng*).

„Sūniškojo nuolankumo kanono“ autorystė priskiriama Konfucijui, tačiau manoma, kad jo minėta *xiao* sąvoka nebuvo tokia plati, kaip aptariama knygoje. Kadangi kanonas – Konfucijaus ir jo mokinio Zengzi pašnekesys, kai kurie tyrinėtojai tvirtina, jog knygą parašė būtent jis. Kita vertus, jis savęs niekaip negalėjo pavadinti Zengzi (mokytoju Zeng), todėl autoriai galbūt yra jo mokiniai. Kai kas autorystę priskiria Mengzi (371–289 m. pr. Kr.) ir jo sekėjams, kadangi išdėstytos filosofijos esmė ir rašymo stilius primena Mengzi stilių. Žinoma ir kitokių versijų.

Tam tikrų knygų pavadinimai priesagą *jing* (kanonas) įgavo dvejopai. Pirmiausia vėlyvučiu Zhou laikotarpiu taip pagarbiai pavadinti kai kurie labai svarbūs veikalai, o vėliau, prasidėjus Han dinastijai, mokslininkai, turėję imperatoriaus valdininkų statusą, sudarė oficialiai pripažįstamų klasiškųjų tekstų rinkinį, kurio kiekviena knyga buvo pavadinta *jing*. Han laikotarpiu kanonų buvo penki, o Song (960–1279) – net trylika.

Iš pradžių „Sūniškojo nuolankumo kanonas“ nesulaukė labai didelio dėmesio, nors kanonu buvo pavadintas dar prieš Han epochą. Dėl savo minties ir stiliaus paprastumo net buvo pavadintas „vulgariu“, o jo tyrinėti nesiėmė nė vienas imperijos mokslininkas. Tačiau, kaip tvirtinama, iš pradžių nebuvo ir Konfucijaus „Apmąstymų bei pašnekesių“ („Lunyu“) tyrinėtojų, o taip atsitiko todėl, kad „Sūniškojo nuolankumo kanoną“ ir „Lunyu“ kiekvienas save gerbiantis kinas studijuojavo savarankiškai, nes tik po to esą įmanoma gilintis į didesnės apimties ir sudėtingesnio stiliaus filosofinius veikalus.

Publikuojami pirmi šeši skyriai.

Sūniškojo nuolankumo kanonas

Pirmas skyrius. Sūniškojo nuolankumo pagrindas ir esmė

Konfucijus⁴¹ atsisėdo. Zengzi laukė. Mokytojas tarė:

– Ankstesnieji valdovai turėjo Aukščiausiąją dorybę⁴² ir Svarbiausiąjį principą⁴³, kuriais valdė Dangaus paskliautę. Todėl tauta gyveno harmoningai. Nei aukštesnieji, nei žemesnieji nesiskundė. Tu žinai šitai?

⁴¹ Čia Mokytojas pavadintas Zhongni. Toks antrasis Konfucijaus pilnametystės vardas. Toliau tekste jis vadinamas tiesiog Mokytoju.

⁴² *De* – viena svarbiausių ir plačiausių kinų filosofinių sąvokų. Daoizme ji – *Dao* apraiška, *Dao* realioji dalis ar *Dao* išpildanti būtis. Konfucianizme *De* susijusi su žmogumi ir yra tarsi jo dvasinio pasaulio įkūnijimas, jo asmens esybė, žmogiškosios vertės rodiklis. Tik turintis *De*, t. y. dorybingas žmogus, yra vertas žmogaus vardo. Dėl sąvokos platumo ir nevienareikšmiškumo net toje pačioje religinėje filosofinėje sistemoje nėra vienintelio termino jai pavadinti kuria kita kalba. Dažniausiai konfucianistų minima *De* lietuviškai verčiama kaip „dorybė“, nors, priklausomai nuo konteksto, yra ir kitų variantų, todėl kartais bent skliaustuose paliekama *De*. Čia kalbama apie – *zhide* – Aukščiausiąją dorybę.

⁴³ *Dao* turbūt galima būtų pavadinti dar svarbesne ir dar platesne kinų filosofine sąvoka,

Zengzi atsistojo ir tarė:

– Aš nenuovokus. Kaip galėčiau žinoti?

Mokytojas tarė:

– Sūniškasis nuolankumas yra dorybės šaltinis, iš kurio gimsta visi mokymai! Sėskis, aš tau paaiškinsiu.

Kūnas, plaukai ir oda gauti iš tėvų. Nedrįsk jų niokoti. Tai sūniškojo nuolankumo pradžia! Ugdyk asmenybę ir praktikuok *Dao*⁴⁴, tapk žinomu vėlesnėms kartoms, kad išaukštintum tėvus. Tai sūniškojo nuolankumo pabaiga! Sūniškasis nuolankumas prasideda pareiga tėvams, tęsiasi pareiga valdovui, baigiasi saviugda.

„Didžiosiose odėse“⁴⁵ rašoma:

Minėk savo protėvius
ir savo dorybę ugdyk.

Antras skyrius. Apie Dangaus sūnų⁴⁶

Mokytojas tarė:

– Mylintis tėvus nedrįs nekęsti kitų žmonių. Gerbiantis tėvus nedrįs niekinti kitų žmonių. Jo meilė ir pareiga išsiskleis tarnystėje tėvams, jo dorybė bus gausinama žmonėse⁴⁷; taps pavyzdžiu visam pasauliui⁴⁸. Išties toks ir yra Dangaus sūnaus sūniškasis nuolankumas!

kuri taip pat sunkiai randa savo atitikmenį kitomis kalbomis, todėl verčiama atsižvelgiant į kontekstą, o dažnai paliekama tiesiog *Dao*. Tai nėra vien daoistinė sąvoka, išreiškianti visa ko pagrindą, nusakanti Visatos viršminį buvimą, fenomenų cikliškumą, visa viename ir vieno visame būti. Pirminė hieroglifo *Dao* reikšmė „kelias“ laikui bėgant imta suvokti keliaprasmiškai: be „kelio“ tiesiogine prasme, tai buvo tiek „kelias“ filosofine prasme, tiek būdas juo eiti, ar, paprasčiau tariant, elgsena. Tokia reikšmė *Dao* vartojamas daugiau konfucianistiniuose mokymuose nei daoistiniuose, tačiau daoizmo pradininkas Laozi ir Konfucijus jį suvokia panašiai. Pirmasis išskiria Dangaus *Dao*, kaip gamtos cikliškumą, ir žmogaus *Dao*, kaip gyvenimą, sekant gamta. Antrasis *Dao* vadina dorybingo žmogaus elgseną ar, tiksliau, teisingą elgseną, nurodytą aukščiausiosios dievybės, išminčių ir protėvių, kitaip tariant, elgseną sekant dangiškuoju principu. Taigi *Dao* visuose mokymuose iškyla kaip sektinas Dangaus (dieviško ar gamtiško) principas ir kartu žmogaus elgesys (socialiniame pasaulyje ar visatos sistemoje).

⁴⁴ Čia *Dao* susijęs su gamtos principais, t. y. skatinama nenusižengti natūraliai visatos eigai ir nepažeisti gamtos cikliškumo.

⁴⁵ Cituojamos eilės iš „Dainų kanono“ („*Shijing*“) odės „*Wenwang*“, priklausančios skyriui „Didžiosios odės“ („*Da Ya*“). „Dainų kanonas“, arba „Poezijos knyga“, – 311 įvairios tematikos eiliuotų kūrinių (šešių išlikę tik pavadinimai), užrašytų XII–VII a. pr. Kr., antologija. Manoma, kad į tris dalis („Kunigaikštysčių papročiai“, „Odės“ ir „Himnai“) padalyta Konfucijaus. Šis rinkinys ankstyvuojau Han laikotarpiu pripažintas oficialiai ir įtrauktas į vadinamuosius „Penkis kanonus“. „Poezijos knygos“ eilėraščių mintį galima įvairiai interpretuoti, todėl jie ypač populiarūs ir dažnai cituojami, kad paremtų kalbančiojo argumentą. Manoma, kad „Didžiosios odės“ buvo parašytos ministrų ir valdininkų ankstyvuojau Zhou laikotarpiu ir pasakoja apie to meto valdovų gyvenimą.

⁴⁶ Zhou imperatoriai Dangų laikė tėvu ir kartu aukščiausiaja dievybe, o Žemę – motina, siekė įrodyti savo dievišką kilmę ir vadino save Dangaus sūnumis. Kunigaikštis (*wang*) buvo bet kokios didesnės teritorijos valdytojo titulas, tačiau Dangaus sūnus reišė imperatoriaus asmenį.

⁴⁷ Visus paprastus žmones senovės kinai įvardydavo kaip „šimtą pavardžių“. „Šimtu“ nusakomas daugis ar aprėpiama visuma. „Pavardė“ reiškia šeimą kinų pasaulėvokine prasme, kitaip tariant, tai – visų kartų žmonės ta pačia pavarde, susiję giminystės ryšiais; šiuo žodžiu taip pat pabrėžiama dauguma. Jei žmonės vadinami pavardėmis, o ne titulais, jie yra neaukštakilmiai, žemesniojo sluoksnio atstovai, arba paprasti žmonės. Šiuo atveju labiau tinka „visi žmonės“ ar netgi „visi paprasti žmonės“.

⁴⁸ Vartojamas terminas „tarp keturių jūrų“. Senovės kinai manė, kad pasaulį iš visų keturių šalių supa jūra, o pasaulis jų pasaulėvokoje buvo beveik tas pats, kaip Kinijos imperija, todėl „tarp keturių jūrų“ čia galima būtų versti ir visą pasaulį, ir visą imperiją.

„Fu kodekse“⁴⁹ rašoma:
Kai vienas žmogus⁵⁰ padaro gerą darbą,
milijonai gyvena jo geradaryste.

Trečias skyrius. Apie vietininkus⁵¹

– Jei esantys viršuje nesididžiuoja, tai aukštis jiems nepavojingas. Jei gerbiamas saikas ir vertinamas santūrumas, tai pilnas indas neperpildomas. Tas, kuriam aukštis nepavojingas, geba išsaugoti vertybes! Tas, kurio indas neperpildomas, geba išsaugoti turtus! Tas, kurio savastis yra turtai ir vertybės, geba išsaugoti savo teritoriją⁵² ir suteikti darnų gyvenimą savo tautai. Išties toks ir yra sūniškasis vietininkų nuolankumas!

„Dainų kanone“ rašoma:
Būk baimingas ir atsargus visados
lyg prie prarajos priartėjęs,
lyg eidamas plonu ledu⁵³.

Ketvirtas skyrius. Apie dignitorius ir patarėjus⁵⁴

– Jie nedrįsta vilkėti drabužių, jei šie nėra senųjų valdovų vilkėtiniais pripažinti⁵⁵. Jie nedrįsta tarti žodžių, jei šie ne senovės valdovų pasakyti. Jie nedrįsta pasikliauti vertybėmis, jei jos senųjų valdovų nebuvo aukštinamos. Dėl šios priežasties jie nenustatyta kalba nekalba, nenurodytu keliu neseka. Jų lūpos netaria netinkamų žodžių, jie nesielgia netinkamai. Todėl jei jų žodžiai pasklis po Dangaus paskliautę, niekas neras juose klaidos. Todėl jei jų darbai pasklis po

⁴⁹ „Fu kodeksas“, arba „Lü kodeksas“ („Lüxing“), – viena iš „Seniausių darbų knygos“ („Shangshu“, arba „Shujing“) dalių. Tai Zhou dinastijos imperatoriaus Muwang (X a. pr. Kr.) baudžiamasis kodeksas su tiksliai numatytais bausmėmis už kiekvieną nusižengimą, tačiau manoma, daugiau teorinis veikalas, nei praktiškai naudojama baudžiamoji sistema. Abu pavadinimai kilo iš kodeksą parengusio Muwang ministro vardo. Tradiciškai „Fu kodeksas“ datuojamas X a. pr. Kr., tačiau spėjama, kad jis turėjo atsirasti gerokai vėliau. „Shangshu“ – vienas penkių konfucianistinių kanonų, kurio sudarytoju tradiciškai laikomas Konfucijus. Tai – archajiškų politinių manifestų, mitinių veikėjų kalbų, įvairių dokumentų rinkinys, sudarytas ne anksčiau kaip VI a. pr. Kr., vėliau papildytas ir redaguotas.

⁵⁰ Čia – imperatorius. Kai imperatorius vadindavo save „vienu žmogumi“, pripažindavo, kad jis, nors ir visos šalies valdovas, tėra vienas iš žmonių. Kai žmonės, minėdami imperatorių, vadindavo jį „vienu žmogumi“, turėdavo omenyje, kad jis yra ypatingas, vienintelis toks žmogus, Dangaus pasirinktas ir iš Dangaus gavęs galią valdyti.

⁵¹ *Zhuhou* – feodaliniai vietininkai, valdę atskiras imperijos teritorijas ir buvę antrieji po imperatoriaus. Feodaliniu laikotarpiu Dangaus sūnui priklausanti imperija buvo padalyta į mažas valstybėles. Didesnes valdė kunigaikščiai (*wang*), mažesnes – valdytojai (*jun*). Jie ir vadinti *zhuhou*.

⁵² Tekste pavartotas žodis *sheji* iš tiesų yra žemės ir javų dievybių vardų junginys. Po altorių šiems dievams senovėje turėjo kiekvienos feodalinės valstybėlės sostinė ir visos imperijos sostinė, o ritualus atlikdavo atitinkamai vietininkai ir imperatorius. Kaip protėvių altorius simbolizavo valdantįjį klaną, taip žemdirbystės dievų altorius žymėjo tam tikrą teritorinį vienetą. Todėl jei valdovas gebėjo rūpintis žemdirbystės dievų altoriumi, jis gebėjo užsitikrinti jų globą ir išsaugoti vadovavimą jam priklausančioje teritorijoje.

⁵³ Cituojama mažoji odė „Xiaomin“.

⁵⁴ *Qing* ir *dai fu* – aukščiausio rango senovės Kinijos pareigūnai, valstybės hierarchijoje užėmę vietą po *jun*.

⁵⁵ Senovėje buvo nustatyta, kaip turėtų atrodyti žmonių drabužiai, priklausomai nuo jų rango. Drabužiai skirdavosi spalvomis, modeliais, net sagomis ir jų prisiuvimo būdu. Niekas nedrįsdavo dėvėti ne savo rango apdarų, nes už tai grėsė žiaurios bausmės. Be to, tikėta, kad, pažeidus metafizinę drabužių simboliką, ypač aukščiausiuose socialiniuose sluoksniuose, būtų sutrikdyta visa kosminė tvarka.

Dangaus paskliautę, niekas nesipiktins. Tik pasirūpinę šiais trimis dalykais – drabužiais, žodžiais ir darbais, – jie gali išsaugoti savo protėvių altorių⁵⁶. Išties toks ir yra sūniškasis dignitorių ir patarėjų nuolankumas!

„Dainų kanone“ rašoma:

Ne dykas nei rytą anksti, nei vėlai vakare,
nes Vienam žmogui tarnauja⁵⁷.

Penktas skyrius. Apie valdininkus⁵⁸

– Tarnaudami tėvui, jie tarnauja motinai ir meilė abiem gimdytojams dalijama po lygiai. Tarnaudami tėvui, jie tarnauja ponui ir pareiga abiem dalijama po lygiai. Todėl motina gauna jų meilę ir ponas gauna jų pagarbą, o tas, kuris gauna abu šiuos dalykus, yra tėvas! Kadangi ponui tarnauja sūniškai nuolankiai, jam ištikimi yra. Kadangi vyresniajam tarnauja pagarbiai, yra paklusnūs. Tik todėl, kad nepraranda ištikimybės ir paklusnumo, aukštesniesiems tarnaudami, gali išsaugoti savo atlyginimą ir valdininko postą bei aukoti savo protėviams per amžius⁵⁹. Išties toks ir yra sūniškasis valdininkų nuolankumas!

„Dainų kanone“ rašoma:

Kelk anksti, vėlai gulk,
Nepažemink tų, iš kurių gimei⁶⁰.

Šeštasis skyrius. Apie paprastus žmones

– Jie atsižvelgia į dangaus dėsnius ir įdirba žemę, pažinę dirvožemio ypatybes⁶¹. Jie reiklūs sau ir taupo tam, kad pasirūpintų savo tėvais. Šitoks yra sūniškasis paprastų žmonių nuolankumas! Taigi nuo Dangaus sūnaus iki paprastų žmonių sūniškasis nuolankumas neturi ribų, neturi nei pabaigos, nei pradžios ir dar nėra buvę tokio, kuris, negalėdamas įvykdyti sūniškojo nuolankumo pareigos, rastų pasiteisinimą.

Iš senosios kinų k. vertė **IEVA SIMANAVIČIŪTĖ**

Versta iš:

LITERARY CHINESE BY THE INDUCTIVE METHOD, VOL. 1: The Hsiao Ching,
prepared by H. G. Creel, ed. Chang Tsung-Ch'ien, Richard C. Rudolph. Chicago: Illinois, 1948

⁵⁶ Išsaugodamas savo protėvių altorių ar šventyklą, žmogus išsaugo savo šeimos klaną nuo išnykimo ar socialinio rango praradimo.

⁵⁷ Cituojama didžioji odė „Zhengmin“.

⁵⁸ Sąvoka *shi* vadinami kariškiai, mokslininkai ar apskritai – inteligentiški žmonės, tačiau čia minimas socialinis sluoksnis yra greičiau valstybės tarnautojai, ginantys valstybės piliečius ir jų palaikomi.

⁵⁹ Aukojimo protėviams ceremonijas (*jisi*) atlikdavo visi valdininkai ir pats imperatorius, tačiau žemesnieji valdininkai turėdavo teisę atnašauti savo protėviams tik tuomet, jei ištikimai tarnaudavo valdovui ir išlaikydavo savo postą.

⁶⁰ Mažoji odė „Xiaowan“.

⁶¹ Senovės kinai išskyrė penkis dirvožemio tipus (*wutu*), priklausomai nuo to, kur išsidėstę dirbami laukai: aukštumoje, kalnuotoje vietovėje, lygumoje, žemumoje, pelkėtoje vietovėje. Pagal tai tam tikrose vietose buvo auginamos tam tikros kultūros. Dirvožemis skiriamas į penkias rūšis pagal jo spalvą.

DONATA MITAITĖ

Apie varnas ir kitokius aitvarus

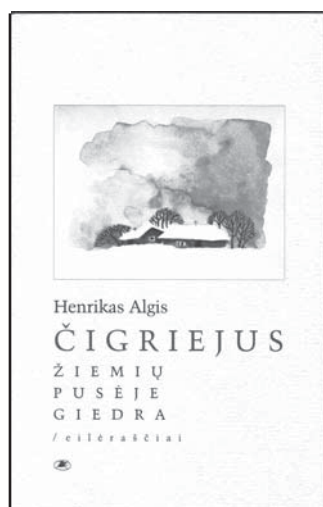
Dar prieš Velykas turėjusios skaitytojus pradžiuginti Henriko Algio Čigriejaus eilėraščių knygos „Žiemų pusėje giedra“ ne tik pavadinimas, bet ir viršelis žiemiškas. Sakytum, kaip tik tai, o ne ekonominė krizė nulėmė, kad knyga pasirodė tik rudenį. Atkreiptinas dėmesys, kad ir apsnigta pirmojo viršelio sodyba, ir ketvirtojo malūnas, ir vasariškas fragmentas priešlapyje piešti paties poeto. Kurpti recenziją po to, kai Rašytojų klubo salėje knyga buvo pristatyta skaitytojams, kai apie ją intelektualiai, išmintingai, sąmojingai kalbėjo autoritetingų žmonių būrys – malonumo neteikiantis darbas. Jau nebeatrenki, ką buvai pati sugalvojusi dar prieš pristatymą, ką išgirdai ten, o kas šovė į galvą vėliau. Stengsiuosi piktybiškai nepersakinėti kalbėjusiųjų minčių kaip sa-

vų, bet ką gali žinoti, kas kada išlįs, todėl iš anksto atsiprašau jų visų – H. A. Čigriejaus, K. Nastopkos, J. Riškutės, V. Sventicko. Kai pajusiu, kad jiems, deja, neprilygstu, paguos eilėraštis:

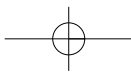
O pralaimėti tai kartais net reikia –
Ir sveika, ir linksma – nudrėbtas guli ir
klausaisi:
Karkia varnos rūke (galvoje tau miglėlė),
Girdėti
Skrendančios gulgės.

(p. 34)

Tik nereikia manyti, kad varnos ir gulgės – tai kokia priešprieša, liudijanti aukštąjį ir žemąjį gyvenimo polių. Paukščių, vardais šaukiamų ar paliekamų tiesiog paukščiais ir paukšteliais, H. A. Čigriejaus poezijoje daugybė, jis myli juos visus, bet neginčytinas jo nuopelnas Lietuvos paukštijai yra būtent varnos reabilitacija, nes XX a. lietuvių poezija įtvirtino skaitytojų sąmonėje proziškos, vulgarios, agresyvios, šiukšlyne besikapstančios varnos įvaizdį, tinkantį tik ironijai. Jei ne H. A. Čigriejus, gamtininko Z. Butkevičiaus žodžiai, kad varnos ir jų gimnaisčiai – tai intelektualinis paukščių elitas, būtų likę balsas tyruose. H. A. Čigriejui varna ne tik protinga, graži, bet ir iš viso – saviškė. Ir, beje, kas dar, be šio poeto, galėtų tarp žodžių „Visos šarkos ir Nyčės“ (p. 43) parašyti sujungiamąjį jungtuką? Jei kas nežino, paaiškinu: šarkos priklauso tai pačiai intelektualiai varninių paukščių šeimai. Kas kitas panorėtų nelinksamam paukščiui paskaityti „eilių posmelį / Ar pastraipėlę iš Ekleziasto – / Apie rūką, vien rūką... / Gal ir suprastų“ (p. 33) ar pamatyti, kaip „medituoja zuikis“ (p. 89). Juodvarnis, aišku, varnų pusbrolis, todėl tautosakoje, o ir literatū-

Henrikas Algis Čigriejus. ŽIEMIŲ PUSĖJE GIEDRA. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 104 p.

rinėje tradicijoje įtvirtintą jo, kaip mirties pranašo, funkciją H. A. Čigriejus kilniai perleidžia kitiems:

O vasara vėjų ir vasara pievų,
Kur tu taip greitai skuodi?
Palauk ir manęs – jau manim šiurpiai
domis
Vienas draugiškas vakaro suopis.

(p. 47)

Poetas, atrodytų, dažnai besišypsantis, šitaip tarsi visai nejučia perjungia balso registrą, ir pasidaro visai nebelinksma. Suopis ir liktų suopis, net gal ir vakaro suopis, nors šis epitetas neatsitiktinis, jei jo domėjimasis nebūtų „šiuropus“.

Nauja H. A. Čigriejaus knyga sudaryta ne kaip paprastas eilėraščių rinkinys, o kaip knyga, pradedama „Prologu“, po kurio eina du skyriai: „Minorinė tercija“, „Ir mažorinė“. Yra, kaip dera, ir „Epilogas“, beje, parašytas anksčiausiai, dar praėjusiame tūkstantmetyje. H. A. Čigriejui, greta K. Binkio, Maironio, V. Mykolaičio-Putino ir daugybės kitų, labai svarbus ir ne kartą knygoje primenamas K. Donelaitis, taigi „Minorinę terciją“ („Prologe“ bandyta laužyti poeto plunksną, bet ji taip ir nesulūžo) jis pradeda pamokslu, sakomu klasiko tonu, bet ne bėdžiams būrams, o žydinčiai obeliai:

Gal, obelie, jau pablūdai tu? Šitaip žydėti!
Stoviu ašai prie nušvitusio medžio ir vos
nesikeikiu.

Ak, ne dėl žydėjimo, o kad baisingai,
kad jau nebežmoniškai greitai,

Greitai žiedas nukris <...>

(p. 11)

Tačiau metus H. A. Čigriejus dalija kitaip nei K. Donelaitis. Jam svarbūs ne keturi metų laikai, bet dvi tercijos – liūdnoji, prasidedanti tada, kai diena ima trumpėti (tiesą sakant, jau kai byra obelių žiedai), ir linksmoji – kai ji vėl ilgėja, nors džiaugsmas ir liūdesys

visada greta. Beje, minorinė tercija A. H. Čigriejaus knygoje gerokai trumpesnė nei mažorinė, nors, ko gero, žmogui visada atrodo priešingai – kad džiaugsmas baigiasi greičiau nei liūdesys, net jei realiai jie trukėtų ir vienodą laiko tarpą. Mažorinė tercija ilgesnė ir muzikoje, o svarstant apie H. A. Čigriejų, norisi tikėti, kad jo tercijų ilgis liudija, jog knygos autorius vis dėlto išlieka optimistas, nors ir yra „gerai informuotas“ (p. 41), taigi tarsi turėjęs virsti pesimistu.

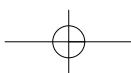
Kalbėdamas apie varnas ir žvirbulius, apie alų ir apie jau kadai atidūkusias jaunas „galvų pametimo dienas“, praėjusias dar tais laikais, kai „vyrų rimti tik pykš pokš, tik pykš pokš viens į kitą / Prie minkštų šunkeliukų, čia pat prie minkštų pagriovėlių / Po taikdario Grįžulo ratais – – –“ (p. 24), apie visokius kitokius nutikimus, H. A. Čigriejus kartais, atrodytų, apsimeta prastuoliu, bet toks jis nėra. Jis tiesiog labai gerai žino, kad viskas laikina, reliatyvu, kad džiaugsmas ir liūdesys perteka vienas į kitą. Štai vienas toks netikėtas sugretinimas: „Storas vaško žvakes mums vis primena pilnos stiklinės, / Tik be liepsnelių, nors kalbos / Kartais būna prie jų net labai šerminės, / Dar laimė, kad kartais – – –“ (p. 82). Galbūt šitas sugretinimas atsirado, žinant, kad gimtajam pakrašty šermenims visada daromas alus. Aišku, galima būtų pūstis, vaidinti protingesnį nei esi, tik ar verta:

Persikreipęs eini, akmenų prisikrovei?
Na jau ne – čia toks Kantas,
Gal ir skaitęs esi, jo visi pasiskaitę
Ir visi nesupranta

Beveik <...>

(p. 50)

Poetas, pristatinėdamas knygą, be kita ko, sakė, kad joje atpažįstami gimtieji Saločiai (tiesa, gimė jis kaime, bet Saločiai – svarbiausias vaikystės miestas). Akivaizdžiai regimų krašto žen-

lų lyg ir nėra daug. Gal apie tą kraštą liudija pats nujaučiamas kalbantysis: ne žemaitiškai stačiokiškas, anaip tol ne visada suvalkietiška taisyklingai išdainuojantis priegaides ar ištarian-tis ilguosius bei trumpuosius balsius ir ne dzūkiškai meilus. O šiaip, aišku, – Mūša, latviškos „guotinės“ ir žuvelės, privalomos lauktuvės, nuo vaikystės žinomos kiekvienam, kam Bauskė ir Ryga buvo arčiau nei Vilnius ar koks kitas rimtesnis Lietuvos miestas. Stipriai jaučiamos H. A. Čigriejaus eilė-raščiuose ir Šiaurės Lietuvos lygumos, kurios, ypač palypėjus aukščiau (kad ir ant stogo), atveria plačiausią pano-ramą. Apie tą kelių ir vieškelių iš-raižytą, toli nusidriekiančią lygumą, apie plačias erdves, matomas iš gand-ro būsto, kurio visos nesančios sienos kaip ištisas langas, minėtame knygos pristatyme daug ir išmintingai kalbėjo K. Nastopka. Tapybiški poeto gandrai ir žmonės kartais gerokai primena A. Gudaičio paveikslus (tai knygos redak-torės Janinos Riškutės pastebėjimas).

Negalima teigti, kad eilėraščiuose – tik prisiminimų žemė. Taip, juose lyg ir nėra modernaus gyvenimo žymių, kartais prisimenama praeitis (jau mi-nėti besišaudantys vyrai, seniai miru-si, visus, ir tuos, ir anuos, ir visą ke-turkoję bei sparnuotą gyvastį mylėjusi motina, pakruvintas „karo žvyrkelis“ (p. 35), jaunystės vieškeliai, kuriuos kažkas tiesiog įžūliai nudžiovė). Ta-čiau obelių ir varnalėšų žydėjimas, kur reikia ir kur nereikia besigrabinėjan-tis vėjas ir raudona vakaro saulė, net jei ir neamžini, vis tiek amžinesni už žmogų. H. A. Čigriejus gyvena su jais ir tarp jų, tarp visokiausių paukščių, žvėrelių bei gyvulių ir moka tuo džiau-gtis. Eilutėse – „Gražūs malonūs žiedai varnalėšos / Vasaros metą, vasaros dieną –“ (p. 54) – girdima Maironio parafrazė, bet joje nėra ironijos (atseit kokie gi jau tie varnalėšos žiedai...). Elegikos, tiesa, su vos jaučiamu auto-ironijos prieskoniu esama, nes tie

gražūs žiedai – vasaros šventės dalis, ir neleista pamiršti, kad šventė turi pabaigą: „Šmaukšt praėjimo toksai botagėlis – // Nepasakysi, kad baisiai skaudžiai“ (p. 54). Kitame eilėraštyje poetas mini praeinančios vasaros „gan juodą“ humorėlį (p. 16). Deminutyvas tarsi turėtų ar galėtų tą žiaurų „hu-morėlį“ padaryti ne toki juodą, bet nie-ko neveiksi – viskas praeina, ir tai knygoje negailestingai kartojama. Ta-čiau H. A. Čigriejus nepaklūsta tai ga-lingai lietuvių poezijos tradicijai, kuri linkusi apie sunkius ar tragiškus da-lykus kalbėti patetiškai laužydama ran-kas ir ašarodama. Nesutampa jis ir su kai kuriais jaunesniais, kurie kartais nuo esminių gyvenimo klausimų ban-do prisidengti pajacišku kvailiojimu. H. A. Čigriejus daug išmano ir apie is-toriją, ir apie praeinantį gyvenimą, bet tą išmanymą dengia „humorėliu“, daž-niausiai, beje, išmintingu ir ne visai juodu. Žmogus jo eilėraščiuose sugeba prasimanyti jei ne džiaugsmo, tai bent jau ko nors nebanalaus, na kad ir po sekmdienio mišių pagoglinėti po pie-vą (p. 55) ar kiek komiškai nugriūti aukštiekninkas į gėlyną, kad geriau įsi-vaizduotų, kaip atrodys numiręs (p. 65–66). Dar vienas žavus metaforiškas tokio prasimanymo vaizdas: „<...> snau-džia nuobodis, bet paauglys drąsuolis / Jam riša aitvarą prie uodegos“ (p. 58).

Dievaži, jei viduržiemį paukštis ne-parašys man laiško ir nepažadės greit parlėkti (p. 38), mokysiuos ir aš tokio aitvaro pririšimo meno. Galgi aitvaras tinka ir pilkai rudens–žiemos depresi-jai, reikės bent pabandyti, nes juk „ar-tėja artėja labai dėmesingai / Koks nors paskutinis kartas“ (p. 44). Žodyne, beje, viena iš tercijos reikšmių – šešiasdešim-toji sekundės dalis. Į visokias protingas knygas mėgsta užmesti akį ir pats H. A. Čigriejus, pridurdamas: „Suvaikysi tuos mokytus – gal ir teisybė“ (p. 68). Taigi – o jeigu teisybė ir tos dvi gyvenimo terci-jos – tik dvi mažytės sekundės dalys? Tada jau tikrai reikia būt pasiruošus

„šaukštą padėti / Kniūbsčią ant stalo“ (p. 98). Štai tokie paskutiniai šios knygos žodžiai. Bet ir šiame „Epilogo“ eilėraštyje H. A. Čigriejus anaip tol nėra pesimistas. Tiesiog toks jau tas žmogaus gyvenimas.

REGIMANTAS TAMOŠAITIS

Išėjusios laimės ieškoti

Birutė Jonuškaitė parašė šiuolaikišką publicistinį emigracinės tematikos romaną, pasakojantį apie Lietuvos moteris spindinčių šypsenu („baltų užtrauktukų“) šalyje, Amerikoje. Tai – literatūrinė kelionė „tėvų ir brolių keliais“ (prisimenate Juozo Baltušio skandalingą knygą?), tik čia keliauja ne tėvai ir broliai, palikę namuose savo vargšes žmonas bei motinas (šią temą pradėjo dar Jonas Biliūnas ir Šatrijos Ra-

gana), bet išlaisvėjusios, iniciatyvios ir gan ištvermingos moterys, palikusios Lietuvoje savo išglebusius vyrus. Jos išeina į pasaulį laimės ieškoti, o iš tikrųjų – parduoti savo gyvenimo laiką.

Amerikos pasaulis romane parodomas per kelių veikėjų likimus. Jų istorijos (visos turinčios realius pagrindus) supinamos į beletrizuotą pasakojimą, kur fakto tiesos transformuojamos estetiškai, stiprinant metaforos vaidmenį ir kuriant ryškias etines bei kultūrinės opozicijas, įtraukiant į pasakojimą ir mito bei archetipo struktūras.

Pagrindinė romano veikėja yra Laima – šiuolaikiška išsilavinusi moteris, įgijusi imunologės specialybę, pasižyminti mokslinėmis kompetencijomis (todėl kviečiama skaityti paskaitas Pitsburge), tačiau jos gyvenime mažai džiaugsmo. Tai tiesiog „pilka pelė iš Vilniaus onkologijos instituto laboratorijos“ (p. 190). Laimos patirtis laimės šalyje kontrapunktu papildo taip pat realūs Marijos laišakai, kitų moterų išgyvenimai. Autorė emigracinę temą lipdo iš apibendrintų moteriškųjų patirčių, ieškodama bendro egzistencinio vardiklio, vaizduojamąjį pasaulį sukonkretindama ir savo kelionių į JAV ir Kanadą prisiminimais. Romanas yra polifoniškas, daugiabalsis, o jį uždaro, patvirtina, sankcionuoja dokumentuota knygos dalis – realių emigrantų pokalbiai ir prisiminimai (poetė Liūnė Sutema, redaktorės Danutė Bindokienė ir Ligija Tautkuvienė, kunigas Jaunius Kelpšas, inžinierius Sigintas Mondeika, Alė Santvarienė). Beje, ir pačios Laimos likimo liniją, kurią iš pradžių visgi skaitome kaip meninę fikciją, pasakojimo pabaigoje gan dramatiškai užbaigia faktinės tiesos – iškarpos iš spaudos. Knyga yra lyg koks realybės šou, kurio veikėjai stengiasi sunkiomis sąlygomis susikurti savo žmogiškus vaidmenis, apsaugoti asmens vertę...

Amerika šiandien yra komercinės visagalybės šmėkla, klaidžiojanti po

Birutė Jonuškaitė. **BALTŲ UŽTRAUKTUKŲ TANGO.** – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2009. – 286 p.

Europą. Gilioji knygos tema – globalinio kapitalizmo pasaulyje nykstantis, išsisklaidantis Lietuvos šešėlis, išreiškiamas moterų likimais. Tradiciškai moteris yra kultūrą stabilizuojantis, jos etninį savitumą saugantis veiksnys, bet šiandien Lietuva išsivaikšto po pasaulį kaip tik daugiau per moteris, kurioms tėvynėje tarsi nebėra vietos. Iškeliaudamos į pasaulį parnešti pinigų (ko gi daugiau ten belstis?), su savimi jos pasiima kultūrinę atmintį, etninį pasaulėvaizdį, senojo kaimo patirtis – kaip paskutinę tapybės atramą. Tačiau tas etninis savitumas, ta lietuvybė kosmopolitinio kapitalo pasaulyje darosi labai efemeriška, ją palaiko vien subjektyvi emigrantų vaizduotė. Sakytume, kuo žmogui svetur blogiau, tuo jis lietuviškesnis. Lietuviškumas anapus etninės Lietuvos ribų yra tik subjektyvus jausmingumo fenomenologija, savotiški dvasios akiniai, apsaugantys laimės ieškotojo sielą nuo ryškaus komercinio pasaulio spindesio.

Šio spindesio apakintas žmogus Lietuvą ima suvokti kaip buvusį, gęstantį laiką. Nes laikas yra pinigai, o Lietuva jų neturi. Bet juk pinigai išauga iš žmogiškųjų resursų, pinigų vertę sudaro jam suvartotas žmogaus egzistencinis laikas. Kapitalistinė sistema suvarato žmogiškąsias žaliavas, todėl jai reikia nuolatinio resursų papildymo, šviežio kraujo ir gyvos dvasios – iš čia visos tos manipuliacijos „žaliois kortomis“ bei panašiomis gudrybėmis, pridengtomis kilniomis deklaracijomis. Kažkada Amerikoje žmonių valios niekas nepaisydavo – gabendavo juos laivų triumuose į planacijas, ir tiek.

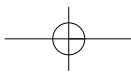
Todėl šiūolaikiniame kapitalistiniame pasaulyje matome išglebusį, nualintą žmogų ir stiprią pinigų jėgą. Žmogus čia gyvybingas tik tiek, kiek prisijungia prie pinigų gamybos, kiek parduoda savo gyvenimą viską suvaratojančio kapitalizmo rinkoje. Tai lyg

naujasis pinigų vergų pasaulis, o Amerika tradiciškai ir yra vergvaldytės kraštas – juk čia turto pamatus padėjo senieji prievartiniai ir naujieji savanoriški vergai. Šiandieninio vergo vardas – *nelegalas*. Nelegalūs žmonės – tai skamba toli gražu neišdidžiai, bet ir jie patys yra neišdidūs, jiems tinka viskas – bet koks darbas. Anot vienos romano veikėjos, tai „naujieji vergai. Baltieji vergai, su kuriais gali daryti, ką nori, be jokios baimės, kad tave apšauks rasistu“ (p. 124). Tokių žmonių šioje šalyje – aibės, jie yra kaip skruzdės.

Nykstant humanistiniams visuomenės pagrindams, palengva miršta žmogus, o marinti ir laidoti paskutiniųjų žemės žmonių į Ameriką skuba jau ir lietuvių moterys. Tai daryti jos yra įpratusios, kaip Vandos Juknaitės „Šermenų“ veikėjos, o tėvynėje tarsi jau nebėra ko laidoti, Lietuva ir taip jau lyg dausose gyvena, ji nebeturi gyvenimo jėgos. Be to, darbo nualintų Amerikos senukų marintojoms gerai moka.

Per visą šių dienų moteriškąją emigracijos literatūrą tarsi raudona linija eina skundas dėl menkų, neįdomių, silpnavalių Lietuvos vyrų (valingesni vyriškos giminės tautiečiai „aštriadančiai“ jau seniai yra iškurnėję į Vakarus ir ten gąsdina lepius kapitalistinės sistemos augintinius). Šiandien Lietuvoje moteris yra tarsi gajesis, ištvėringesnis elementas, desperatiškai besistengiantis įsišaknyti naujoje vietoje, susikurti ten bent kokią buitį ir paleisti į pasaulį lietuviškos kilmės palikuonis, kurių etninio kraujo sąmonę tuoj pat užgesina to naujo, puikaus ir šaunaus pasaulio realybė. Amerika ypatinga šalis tuo, kad į ją patenkama visiems laikams. Anot vieno knygos liudytojo S. Mondeikos: „Čia sklendo toks posakis: iš Amerikos kaip ir iš kapinių: niekas negrįžta“ (p. 274).

Taigi imunologė iš Vilniaus Laima skaito medicinos pranešimus Pitsburge. Grįždama į Lietuvą, Čikagos oro uoste sutinka ypatingos dvasios vyrą, klajūną

iš Šiaurės ispaną Karlosą, kurį romantiškai pavadina Kajaus vardu (tas klajūnas esąs kaip mūsų Paulius Norman-tas, tik „kur kas aukštesnis ir platesnių pečių“, p. 38). Moteris jį oro uoste nuseka visiškai instinktyviai, pirmiausia užvaldyta per uoselę: „Oro bangą sugavusios mano šnervės akimirksniu perprato: tai ne Oregonas, ne Rytai, ne cinamonas, ne smilkalai, tai Šiaurės žmogus – švari ledinė galva“ (p. 39). Spontaniška meilė, aistringa naktis su „ledo žmogumi“ (vienintelis „tikras vyras“ visame romane, jėgos, laisvės bei taurumo išsikūnijimas, opozicija visiems civilizacijos išglebėliams) ir Laima savo iščiose į Lietuvą jau vežasi „gumulėlį“, naują gyvybę. Vilniuje gan paprastai atsikrato savo nykaus, neįdomaus vyro Romo. Visa ši gyvenimo permaina motyvuojama romantišku jausmo idealizavimu, tai tarsi H. K. Anderseno pasakos išsipildymas. Tikro vyro akivaizdoje moteris atgauna savo tapatybę, atskleidžia savo moteriškąją ir motiniškąją prigimtį. Šitą Kajų iš tolimos Šiaurės prišaukia veikėjos ilgesys, jis ateina kaip giliausios moteriškos svajonės išsipildymas.

O lietuviškasis vyras yra tarsi buities atributas ar prie kojų prikibęs lietuviškos dirvos molio gabalas. Jis nepakankamai vyriškas – net jo „pirštai kaip panelės“ (p. 53). Tačiau tokie romantiški apsisprendimai priverčia moterį atitrūkti nuo realybės ir pasilikti vaizduotės sferoje – ji toliau gyvena tarsi besitęsiančios meilės pasakoje. Karloso-Kajaus pasirodymas moters gyvenime buvo vienkartinis įvykis, kaip šventos dvasios apsireiškimas, todėl moteris savo meilę nukreipia į sūnų, pavadindama jį Kajaus vardu ir puoselėdama jį kaip viso savo gyvenimo svajonę. Nesunku suvokti, jog tokie sūnūs, išugdyti pagal meilužio psichologiją, vėliau sunkiai prisitaiko prie gyvenimo ir susilaukia visokių problemų.

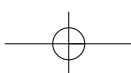
Trečiasis Laimos vyras Ričardas, atrastas Amerikoje, italės ir lietuvi

vaikas, yra lyg koks kultūrinis hibridas, tarsi sintetinis vyras. Jis geras, malonus, subtilus, jis mėgsta gamtą, bet ją mato per pozityvistinius, mokslinius akinius. Gamtos pažinimas tik praturtina intelektualinę jo vaizduotę, papildo informacinį žinyną. Nors ir geras, jis neturi realios laukinio vyro jėgos, todėl moteriai yra tartum koks vyriškumo pakaitalas.

Vyrų liekanos?.. Laimos sūnus Kajus yra kaip koks baltojo vilko palikuonis, jis nepritampa prie Amerikos tvarkos. Jį tarsi vilką Kanados pasienyje užspeičia dvi įmitusios juodaodės ir ginkluotos pareigūnės. Amerikos demokratija – tai praturtėjusių vergų valdžia, ji nekenčia nepažabotos jėgos. Šio žmogaus prigimtyje tartum slypi jo fatališkas likimas.

Gražiausia ir prasmingiausia knygoje moteriškoji linija, senelės ruošiamas gyvybės kelias. „Močiutė visus mano dovanotus akmenėlius atidžiai apžiūrėdavo, pačiupinėdavo ir padėdavo į savo mergautinę medinę, tulpikėm išraižytą dėžutę: „Kai numirsiu, nepamiršk jų man įdėti į karstą, kas žino, gal bus ilgas ir klaidus kelias į dangų – tai aš tau po akmenėlį numesiu, numesiu, kad paskui, kai tau prireiks keliauti, jau žinotum, kur eiti, ir ilgai neklaidžiotum...“ (p. 216).

Laimos likimas aprėpia tris pasaulius: etnografinę Lietuvą (senelių Vidugirio kaimas su jo tradicijomis bei papročiais), šiuolaikinę politinę Lietuvą, kur žmogus priverstas užsidaryti buities kasdienybėje bei įsikalinti šeimoje, ir didelių galimybių Ameriką, kur moteris atišama nuo visokių patriarchalinių priklausomybių ir tarsi išlaisvėja, bet tik tam, kad dar stipriau būtų pririšta prie pinigų. Juk Amerikoje esi laisvas ir nepriklausomas tik turėdamas darbą. O darbas čia yra ne laisvas pasirinkimas pagal prigimties polinkius, čia privalai džiaugtis bet kokiu darbu. Darbas Amerikoje yra didelis atsitiktinumas – pirmiausia emig-

rantams. O ir patiems amerikiečiams jų gyvenimas yra tarsi fortūnos ratas: jis gali iškelti žmogų į aukštumas, bet tuoj pat ir blokti jį žemyn.

Laimos istorija, kurią galima pavadinti kova už tapatybę, primena psichoanalitinę individo sąmonės struktūrą: jos racionalioji savimonė (*ego*) yra sustabdytas dabarties Lietuvos laikas; jos likimo *superego* – ją pasiglemžiantis Amerikos mokslo ir kultūros pasaulis, kuriame veikia vis labiau pritampa prie statistinių vergų kategorijos; jos *id* yra iš laiko sutemų mistiškai šviečiantis senelės pasaulis – paskutinis ir giliausias savimonės prieglobstis. Senojo lietuviško kaimo dvasinė šviesa prieš ryškų Naujojo pasaulio blizgesį.

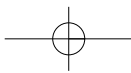
Laima stengiasi apglėbti, sujungti, sulieti tuos tris pasaulius, sukurti iš jų tarsi naują vientisą sąmonę, išsaugoti savimonei būtina mito struktūrą. Nes sąmonė yra atmintis, kuri rekonstruoja žmogaus gyvenimo liniją kaip prasmingą mitą. Todėl kuo stipriau veikia išsižiūri į egzotišką Naujojo pasaulio aplinką, tuo ryškiau jame ima šmėžuoti senelių veidai, įsiterpia visokie vaikystės kaimo vaizdiniai. Taip Portlende atgimsta Vidugirių kaimas ir jo žmonės – efemeriškas, šmėkliškas lietuviškosios atminties vaizdinys, kultūrinis veikėjos savasties šešėlis. „Išeinu į sodą. Džiaugsmingai vizgindamas uodegą mane pasitinka Tobis. Alyvmedžio pavėsy sėdi senelis ir skaito rytdienos *The Washington Post*, močiutė skina persimonus, vieną paduoda ir jam“ (p. 220). Vaizduotės Lietuva – tai jau suskilusios sąmonės požymis.

Tas šešėlis lydi tik Laimą, visi kiti jos patirtis suvokia kaip nekaltą fantaziją, kaip asmenybės žavesio elementą: net artimiausi žmonės jau negyvena kartu su Laima, jie yra svetimo, „kito kraujo“. Laimai artimiausias žmogus Ričardas toleruoja jos išmones, bet jose nedalyvauja, tarsi negyvena kartu.

Ypač Laima trokšta abu pasaulius sujungti laimės akimirkomis. Patyrusi šiek tiek žmogiškos šilumos (kai gauti Ričardo dovaną, du žiedus), ji pasižaučia tarsi namie: „Tai buvo laimingų žmonių Kalėdos. Ilgos, nesibaigiančios, nes palaima čia gimė daug anksčiau ir tą stebuklingą Kūčių naktį ji tik įgavo dar stipresnio virpėjimo, jos galios smelkėsi pro namų langus į tyloje snūduriuojantį sodą, į visus dar žaliuojančius ir jau šiek tiek apmirusius augalus, brido per Vandenyne į Švyturio gatvelę, kad šiltais kailinukais apglėbtų tėvo sukumpusius pečius, švelniai priglaustų sesę ir kartu su visu būriu išėjusiųjų aplankytų pusnyuose snaudžiantį Vidugirių kaimelį“ (p. 191).

Tačiau desperatiškos vaizduotės pastangos negali pakeisti žmogaus atminties, jo istorijos ir jo vertybių centro. Laimai viskas tikra yra tik Vidugiriuose – tai lyg jos gyvenimo atskaitos taškas. „Tikrosios Kalėdos buvo pas močiutę, Vidugiriuose“ (p. 179); „Kalėdos Portlende buvo netikros, be sniego ir besmegenių, tarsi ne metų šventė, o tik dar vienas šviežias nuotykis keistoje šalyje“ (p. 189). Ši tikro ir netikro gyvenimo dichotomija yra esminis konstruktyvus romano principas, sutampantis su archajiškiausia archetipine savo ir svetimo opozicija. Bet niveliuojančių standartų šalyje toks gyvenimo komplikavimas yra per didelė prabanga, kaip ir bet kokie žmogiškieji sentimentai. Kalėdos skirtos dovanoms pirkti, o ne fantazijoms apie buvusį pasaulį, kurio čia neperkelsi ir kuris čia visai nereikalingas. Čia ne tik žmonės, bet ir jų namai turi būti vienodi, be jokių ten gėlynų ar žolynėlių.

Žmogaus tapatybės pagrindai pasislinkę. Moters adaptacija yra nuolatinė, nesibaigianti. Ji kaip tas Antano Škėmos „Baltos drobulės“ krūmas, persodintas į svetimą dirvą. Lyg prigylja, bet jau yra ne toks, jo lapeliai lipnūs. Pinigo pasaulis yra lipnus.

Iš tolo Lietuva – sapnų žemė. Bet Amerikoje sapnai yra privatus reikalas, arba tiesiog liga. Emigrantams tai šalis be svajonių, be sapnų. Kažką sapnuoji? Nori pasipasakoti? „Kartą mėginau. Jis pasiūlė, kaip tikras amerikietis, nueiti pas psichoterapeutą arba išgerti migdomųjų“ (p. 208). Kaip A. Škėmos cheminis šovinėlis į smegenis, į svajonę, išsprendžiantis visas dvasios problemas...

Realistinis ir publicistinis romano substratas transformuojamas į meninį tekstą, vykdoma estetinė tikrovės transformacija. Kadangi toks romanas negali natūraliai išaugti kaip kūrybinės vaizduotės vaisius – jis privalo paklusti empirinei medžiagai – jame nėra poetinės naratyvinės linijos, pasakojimo raidos. Veikėjų gyvenimai yra tarsi atsitiktinumų virtinės, įvykiai sukrinta vienas po kito neįgaudami siužetinės energijos, ir kartais skaitymas darosi monotoniškas. Todėl autorė visą meninės vaizduotės jėgą nukreipia į metaforines vaizdų reikšmes, taip pat stiprina teksto lyrizmą bei emociingumą (neabejotinai moteriškas romanas). Kūrinio pradžioje tas lyriškumas ir kultūrinės opozicijos atrodo lyg „perspaustos“, moteriškosios jausenos sutirštintos, bet įsiskaičius tekstas lyg darosi subalansuotas, įtikimas, o poetinės metaforos iš dekoratyvinės puošmenos tampa išmintingais ir taikliais apibendrinimais, kuriais pamažu ryškinami dviejų kultūrinių kontinentų kontūrai: senoji Europa ir modernioji pramoninė Amerika, holistinė agrarinės kultūros dvasia ir technologinės sąmonės spindesys. Net ir egzotiška Amerikos augmenija atrodo nenatūralios, dekoratyvinės kilmės, o tos didingos sekvojos šioje žemėje ir išaugo tik tam, kad įkvėptų žmogaus vaizduotę dangoraižiams.

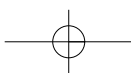
Poetiškas jausmų ir aplinkos vaizdavimas supinamas su medicinine fiziologine kalba, taip vykdoma literatūrinio mito ir tikroviškos istorijos sin-

tezė. Medicininius terminus papildoma daugybė augalų, medžių, gėlių pavadinimų: abiejų kontinentų flora (gyvybingumo idėja) sudaro kūrinio prasmę ir idėjinę atramą. Tačiau tekste lietuviškuosius gamtos žodžius vis labiau išstumia keisti enciklopediniai Amerikos augalų pavadinimai, dėl kurių šis kraštas atrodo labai spalvingas, bet lyg sintetinis, butaforinis. Atrodo, kad kuklūs Lietuvos augalėliai čia niekada nesuvešės, niekada neprilygs ryškiems šaunaus Naujojo pasaulio augalams. Nes jie čia – *nelegalai*, jie neturi teisės augti...

VITAS AREŠKA

Kaip šiandien vertinti atviro teksto eilėraščius?

Pagal išleistas knygas ir išmėgintus žanrus Emilija Liegutė yra gan aktyvi vyresniosios, trisdešimtųjų metų, kartos rašytoja. Pirmiausia žinome ją kaip prozininkę, vaikų knygų, pjesių ir dokumentinių tekstų kūrėją. Reiškiasi žurnalistikoje ir kritikoje. Pastaruoju metu pasuko į eiliuotų tekstų lankas. Vienas paskui kitą pasirodė du poezijos rinkiniai: „Bučiuoju smilkinį“ (2007) ir „Dzūkiški žodžiai“ (2008). Dzūkiškas jausmingumas, iškalbingumas veržiasi per kraštus. Tiek daug norima pasakyti, plačiai išsilieti, jog kartais, regis, žodžiai vos telpa į eilėraščio rėmus. Kai kurie E. Liegutės posmai primena ankstyvojo Justino Marcinkevičiaus akumuliacinį lyrikos

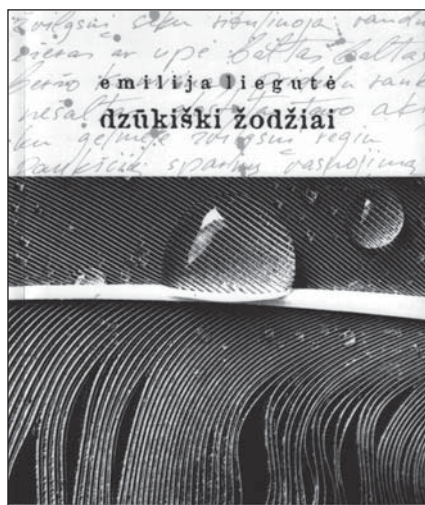
principą, savitą intonaciją, kai kartojimu kaupiama, stiprinama emocija.

meilumas tų dzūkiškų žodžių
kai vakarienes šaukia ar miego
ar kūdikį ima ant rankų
ar gyvulį gena ganyklon
ar plaukiančius glosto rugius
ar obuolį tiesia kaimynui
ar budina žmogų
gražiai paguldytą
kojomis į duris

(p. 62)

E. Liegutė eina prieš šiandien dominuojančią profesionalioje poetinėje kūryboje avangardinę kryptį, prieš madingas tendencijas. Žinoma, jų nesugriauna, tiesiog jas pamiršta, nepaisydama, kad jos taip klesti, kartais virsdamos literatūrine mada. Atrodo, jog ji sąmoningai nevengia naivumo, net banalumo, nepakeistų šnekamosios kalbos citatų: „ir vaikštau išdidi / nes noriu mirti / žmogiškai / oriai“ (p. 41).

Avangardinės krypties eilėraštis yra tik eilėraštis, ir daugiau nieko. Jis neprivalo skelbti pranašišku tiesų, pasiduoti kokiai nors idėjai. Pagal postmodernistines nuotaikas avangardinės krypties poetas laikosi stoiško nedaly-

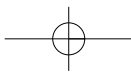

Emilija Liegutė. DZŪKIŠKI ŽODŽIAI. – Vilnius: Kronta, 2008. – 104 p.

vavimo istorijoje nuostatos. Jis nežino, kur eiti, kam jis reikalingas. Jam labai aiški tik nebūtis, mirties šešėlis. Kad ir ką poetai sakytų ir ką kurtų – visi yra teisūs. Jeigu E. Liegutė sąmoningai nori būti senamadiška – ji irgi teisi. Ji irgi išreiškia tuos jausmus, kuriuos sukelia mirties nuojauta. Tačiau išreiškia ją kitaip, nes dažnas avangardinis poetas mirties neapgaubia kilnumu, nevartoja gražių žodžių.

E. Liegutės eilėraščiuose juntame, jog ji mokosi ir iš klasikinės tradicijos, ir iš modernesnio stiliaus kūrinių. Griežtai nesilaiko klasikinės kompozicijos kanonų, pasiduoda improvizacijos stichijai, tačiau jos žodis seka paskui minties judėjimą, išgyvenimų logiką, kuri eilėraštyje gal net pernelyg aiški. Perskaičius eilėraštį skaitytojui nebereikia prie jo grįžti ir, bandant susivokti, skaityti jį iš naujo. Svarbiausia čia – išgyvenimų kryptis, romantinis nusiteikimas, kuris išreiškiamas kaip nostalgija, kaip ilgesys viso to, kas vaikystėje ir jaunystėje buvo miela, prasminga ir gražu. O ypač prasminga buvo žmonių papročiai, jų santykių paprastumas, asmens jautrumas grožiui, tauriam elgesiui. Todėl eilėraščiuose dažnai pasigirsta dzūkų kalbėsenos ir dainų, oracijų ar giesmių intonacijos, ypatingos spalvos, savitas žodžių tarimas: „rytas, rasos lašytis / ritas iš čebatoriaus žiedo / gieda vieversėlis, mane prikėlęs / šitaip anksti, dairausi / gal stovi mama ant tako <...> stovi ji po eglę / pilka kaip eglė, kaip žemė / kaip vartai kiemo gale / žemė žemelė / žemė didžiulė / kaip ją apeisiu / viena be mamulės“ (p. 52). Kartojasi emocinė gailėstingumo gaida, meilės ir mirties motyvas. Rinkinį galima aptarti kaip prisiminimų poeziją. Tas bruožas ryškus ir knygoje „Bučiuoju smilkinį“.

E. Liegutė išsaugo ir prozininkės patirtį: ji ir eilėraščiuose kuria fabulas, daugiau pasakoja, o ne vertina savo išgyvenimus: „duokit pasakotoją! / pasakotoją duokit! / šio svarbaus įvy-

kio / nevalia pliuropi bet kaip“ (p. 27). Eilėraščio fabulą sudaro pasakojimas apie tai, kas matyta, kas matoma. Kuriam tarsi situacijos nuotrauka, kurią šiandien aiškiai pastebime poetų mėgėjų eilėse. Tačiau E. Liegutė yra profesionali rašytoja, todėl jai tiesmukai kalbėti nederėtų. Pavyzdžiui, eilėraštis „Vasara“ yra itin savotiškas eilėraštis primityvumu. Jis primena XVIII a. poeziją. Cituoju ne visą eilėraštį, o tik jo pabaigą: „meiliai saulė šviečia / džiaugtis kviečia / kas toks protingas / galėjo būti / taip sutvarkyti / žemės būti?“ (p. 58). Tokių eilėraščių dalį galima dėti į vaikų knygą.

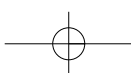
Kas kenkia knygos meninei kokybei? Pirmiausia nuogas moralizavimas. Eilėraštis – kaip didaktinė replika. Pavyzdžiui, „Meilės išniekinimas“: „vyrai atleisti / nuo visų / meilės vargų / jos garbę pakirto / ir todėl ji pramoga / virtusi / pasmaguriavimu“ (p. 34). Autorė tą daro visiškai sąmoningai, tarsi priekaištaudama poetams, užsidarusiems vidiniame pasaulyje, vengiantiems moralinių aktualijų. Tačiau poezija, kuri bandytų išreikšti mūsų dienų aktualijas, privalėtų siekti, kad tos mintys būtų netikėtos, patrauktų skaitytojo dėmesį, išlaikytų meninių kriterijų maksimumą. Ypač reikėtų vengti bendrinių žodžių stilistikos. Kaip antai: „vaikystė / jau praėjusi, pamaniau / ir iškart dingo visas / būsimasis laikas / nėra svarbiausių dalykų / viskas svarbu, viskas yra visur / ir aš turiu būti visur / kad ko nors nepražiopsočiau“ (p. 16). Pilietiško požiūriu tokie ketinimai yra sveikintini, bet jie išreikšti tik savotiškais žodžiais protezais, jie neturi individualios semantinės spalvos. Panašiai atsitinka, kai poetė pereina į samprotavimus, paremtus gryna logika, kai nelieka vietos emociniam santykiui: „kas yra gyvenimas / jei ne meilė / kas yra meilė / jei ne gyvenimas / kas yra garbinama / jei ne dievas / meilė yra dievas / štai kas meilė“ (p. 33). Šitokie posmai, manau, yra tik knygos balastas, žurnalistinis fonas.

E. Liegutė stipresnė yra širdies kalba, dzūkišku jausmingumu. Pavyzdžiui, eilėraštis „Ir vėl Naujieji“:

ką dengia šis šarmotas rytas
kai naujas tūkstantmetis ritas
ir verias paslaptingos durys
tai kas už jų
kieno pėdas šarma pridengia
ar jos viltin per skausmą žengia
pro tas apkaustytas duris
tik kas, tik kas atidarys
kas sunkų akmenį nuris
ne vien nuo durų
nuo širdies

(p. 49)

Šiame eilėraštyje autorė dėmesį sutelkia į kompozicijos vientisumą ir užbaigtumą, tekstas pasižymi vidine šiluma ir atvirumu, o tai avangardo poezijoje nėra madinga. Pacituotas eilėraštis visgi patraukia primenančiu klasikine tradicija skambesiu, intonacija bei fonika, gal net nesunkiai suvokiamu kontekstu, jis išvengia banalumą, tiesmukumo, nesąmoningai iššokstančių klišių ir kartojimosi. Nesvetima poetei ir autoironija, tiksliau pasakius, avangardistinio chaoso ironizavimas: „kartą atsirado triušis / paskui palėpė, vilnonė skara / kandžių sukaptota / netgi lenkiškas „ponas tadas“ / žaliais odiniais viršeliais / atsirado stiklų virpėjimas / gretimam kambary / už lango šiaurės pašvaistė / atsirado bažnyčia su bokštu / gal ir uola / ar gali tas bokštas tilpti? / kur tilpti? palėpė? / ar ši nesuvokiamybė mano sąmonė / ar pasąmonė?“ (p. 72). Jei prisiminsime Vlado Šimkaus „Bites pabėgėles“, pripažinsime, kad E. Liegutei avangardą ironizuoti sekasi ne taip gerai, kaip kad V. Šimkui – parodyti tarybinę lyriką. E. Liegutė atgaivina deklaratyvių poetinį mąstymą, kai išgyvenimai demonstruojami, išskaičiuojami, mintis atvirai formuluojama. Dabartinės poezijos fone tai gal atrodo keistai, bet taip jau yra. Tik skaitytojas gali būti teisėjas.

Tradicinių formų prisiminimas irgi gali būti netikėtas. Nauja dažnai būna tai, kas pamiršta sena. Tik toks uždavinys nėra lengvas. E. Liegutės eilutės tekstai tik papildo jos bendrą kūrybos balansą. Mūsų dienų poezijos knygose nėra griežtos atrankos – sudedama viskas, ką padiktavo protas ir širdis. Kiekvienam norisi pasakyti kuo daugiau, kuo plačiau apmąstyti žmogaus ir pačios poezijos likimą. E. Liegutė į savo knygą irgi sudėjo visa tai, kas jai atrodė svarbu. Bet reikia pasidžiaugti vyresniosios kartos rašytojų aktyvia pozicija. Tradicinių formų gaivinimas ir jų transformacija – rizikingas dalykas. Tik ta vyresnioji kuriančiųjų karta jau nebeturi aktyvių savo amžiaus kritikų. Vieni išmirė, kiti paseno. O jaunimas jau turi savo herojus ir antiherojus. Ir kritiko veikla visada buvo nedėkinga. Vertindamas kūrinius bet kada gali susipykti net su artimiausiais bičiuliais. Kritika reikalauja daug juodo darbo, o rezultatas – laikinas, jau nekalbant apie kokį nors atlygį.

ANGELE JASEVIČIENĖ

Kur atsispindi pasaka?

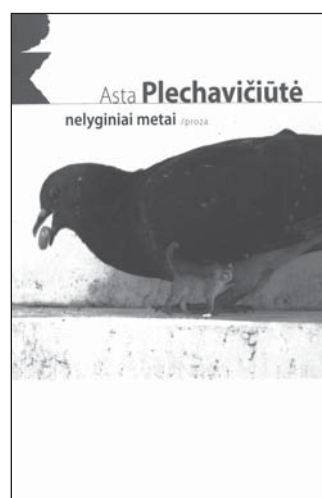
„Nelyginiai metai“ – pirmoji Astos Plechavičiūtės kūrybos knyga. Ją sunku priskirti kuriam nors literatūros žanrui, tekstai primena miniatiūras, esė, turi net modernios poezijos bruožų. Pati autorė pirmuosius savo bandymus vadina proza.

Kūrinėliai konstruojami sekant pasakos kūrimo principais: jie trumpi,

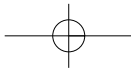
lengvo turinio, fantastinėje erdvėje veikia pasakiški veikėjai, atgyja daiktai, pabaiga dažniausiai optimistiška ir t. t. Miniatiūrose nesigilinama į būtis slėpinius, nesistengiama gvildinti filosofinių tiesų. Suvokdama, kad kupiname destruktijos ir savinaikos pasaulyje žmogui reikia užuovėjos, gėrio ir grožio akimirky, autorė kuria simuliakrinę tikrovę, tarsi priešpriešą rutiniškai kasdienybei.

Tikrovė taip supinama su fantazija, kad nejučia pameti tiesos siūlą ir miniatiūras skaitai kaip neturinčias visiškai jokio ryšio su realybe. Todėl nustembi, sužinojusi iš A. Plechavičiūtės interviu, kad PIAZZA aikštė – tai Katedros aikštės prototipas, o ŽPS žmogų, kurio profesija – stebėtojas, galima lyginti su kiekvienu iš mūsų ar net su pačia autore, ta aikšte vaikščiojančia.

Tačiau tikroviškų vaizdų pasakojimuose mažai. Jokių sąsajų su realybe nerasime skaitydami apie saulėje bujojančius vynuogynus, neišgirsime grindų klotėjų ir dekoruotojų istorijų, neišvysime stebuklingai atgyjančių pono Vaclovo paveikslų – visa tai paliekama magiškoje pasakų erdvėje, kuri tekstams suteikia egzotišką prieskonį.

Asta Plechavičiūtė. NELYGINIAI METAI. – Vilnius: Lietuvos rašytojų sąjungos leidykla, 2008. – 142 p.

Tikroviškumo stoka nėra A. Plechavičiūtės kūrybos trūkumas. Eiseitinis kalbėjimo būdas, akcentuojant asmeninius išgyvenimus bei refleksijas, išrankesniai literatūros mėgėjui jau gerokai pabodęs. Netradicinis šios autorės pasaulio matymas leidžia patirti teksto malonumą besigėrint tiek originaliai konstruojamais veikėjų naratyvais, tiek žaismingu kalbėjimo stiliumi.

Žaidimo principas gali būti laikomas pagrindiniu skiriamuoju pradedančiosios autorės kūrybos bruožu. Žaidžiama ne tik žodžiais, kuriant savitus jų junginius, įterpiančią tekstą anglišių frazių, bet ir ieškant naujų struktūros, teksto pateikimo formų, bandant atsiplėšti nuo standartinių stiliaus klišių.

Tekstuose sunku užčiuopti adresato poziciją, tačiau dar sunkiau išskirti kalbantįjį. Nėra vieno pagrindinio veikėjo, jo vaidmuo po lygiai išdalytas visiems personažams: karaliui, ŽPS, grindų klojėjams, ponui Vaclovui ir t. t. Tai lemia, kad vienodo pasaulio matymo nėra – jį keičia daugybė besikryžiuojančių žvilgsnių, aibė skirtingų pozicijų, kurių kiekviena motyvuota ir išbaigta.

Lapas po lapo verčiant „Nelyginius metus“, magiški autorės burtažodžiai užkeri. Skaitytojas užliūliuojamas monotoniško, tačiau įtaigaus žodžių skambesio ir puslapius verčia ne mažiau jaudindamasis, nei vaikystėje klausydamasis Šachrazados pasakų. „Kad naktis neprailgtų – pradėjo pasakoti istorijas...“ (p. 123).

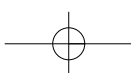
Nežinomų karalysčių pakraščiais klaidžiojama ne visose miniatiūrose. A. Plechavičiūtė – miesto stebėtoja, fiksuojanti drumzlinus jo vaizdus. „Gyvenau mieste, kurio atspindžių vandenėje daugiau negu paties tikro miesto“ (p. 136). Susiduriame su tipiško „šaligatvio vaiko“ refleksijomis: aprašomi tik egzotiški (vynuogynai) arba skurdūs miesto gamtos motyvai

(ant grindinio pabirę margaspalviai lapai, petunijų „pliūpsnis“ ant palangės). Pasakotojos akis kur kas mieliau fiksuoja aikštes, pastatus, automobilius ir kitus urbanistinius vaizdus.

Pirmame skyriuje „Nelaimės prekybos centre“ veiksmas rutuliojamas... parduotuvėje. Ir ne bet koks veiksmas, o pats tikriausias trileris! „Prekybos centre: potvynis, metano dujos, žudikas ir penki nekalti žmonės. Šeštas nekaltas žmogus slepiasi ventiliacijos šachtose“ (p. 8). Prekybos centras skęsta tarsi „Titanikas“. Nenorom susimąstai, kad vartotojiška visuomenė apokalipsę įsivaizduoja kaip tik taip. Gal todėl šie pasakojimai pavadinti „Anonsais“, kurių paskirtis – pristatyti ateities įvykius.

Daug lietuvių laisvalaikį mieliausiai leidžia ne kur kitur, o prekybos centre. Taigi kas dažniausiai pakliūva į žmogaus akiratį, apie tą jis ir rašo. Galima prisiminti praėjusiais metais skaitytojus pasiekusį Andrės Eivaitės romaną „Naktis prekybos centre: įkairių romanai“. Vienoje didžiausių parduotuvių gigančių, „Maximoje“, rutuliojama įkairių tragikomedija arba parodija. Prekybos centre praleista lemtinga naktis pasuka visų veikėjų likimus šimto aštuoniasdešimties lapų kampu. „Maxima“, kaip ir rašoma jos reklaminiuose lankstinukuose, romane tampa vieta, kurioje išsipildo svajonės. Tačiau A. Plechavičiūtė savo kūriniuose šį stūksantį miestuose monstrą (prekybos centrą) linkusi tiesiog sunaikinti. Kodėl? Kad tiek ji, tiek kiti ŽPS, vaikščiodami po PIAZZĄ, galėtų stebėti miesto atspindžius vandenėje ar lapus, virstančius pelėmis. Pasakotoja mieliau tapatinasi su stebėtoju, nei su pirkėju ar pardavėju.

A. Plechavičiūtė tikriausiai atrėžtų, kad nė vienas veikėjas nėra jos autoprojekcija. Juk miniatiūrose neatsitiktinai atsisakoma moteriško kalbėjimo, į aplinką žvelgiama vyro žvilgsniu. Pagrindiniai pasakojimų veikėjai,

beje, taip pat vyrai. „Aš esu fotografas. Buvau fotografas“ (p. 102), arba: „Aš esu stebėtojas. Tyliai laikiu sutemų meto“ (p. 113). Tačiau pats kalbėjimo stilius, ypatingas požiūris į kai kuriuos dalykus demaskuoja autorės lytį.

Pavyzdžiu galima laikyti tekstus, kuriuose minimos moterys. „Praeina mergina. Šviesiaplaukė. Keisti juodi tinkliniai marškinėliai. Įdomiai man atrodo jos ranka, tuo juodu tinklu aptraukta. Mano žvilgsnis slysta nuo jos rankos ant sienos. Kaip koja kartais nuslysta nepatogiai nuo šaligatvio bortelio. Nepatogiai. Niksteli. Taip ir žvilgsnis niksteli nuslydęs nuo jos rankos ant sienos“ (p. 139).

Vyro žiūrėjimas į moterį, tuo labiau gražią, visuomet daugiau ar mažiau erotizuotas. Vyras nesigėdi savo žvilgsnio. Tuo metu moteriai žiūrėti į moterį nepriimtina, drovu. Žiūrėdamas vyras tyrinėja, gėrasi. Moters žiūrėjimo intencijos dažnai atmieštos pavydu. Ne veltui autorės žvilgsnis, nuslysdamas nuo nėriniais aptrauktos šviesiaplaukės rankos „nepatogiai niksteli“. Apie dėmesį traukiančius marškinėlius tepasakoma „keisti“, vengiant pasakyti „gražūs“. Blykstelėjusi šviesiais plaukais ir dantimis, mergina išvažiuoja. O kalbančiam po šio blykstelėjimo vietas staiga tampa „surimtėjęs“ (p. 139).

Tai ne kategoriškas teiginys, o tik prielaida. Nėra aiškių požymių, leidžiančių aiškiai atskirti vyrišką kalbėjimo stilių bei rašymą nuo moteriškojo. Seniau moterų rašytiems tekstams prikaišiotas melodramatiškumas, perdėtas dėmesys jausmų problematikai. Todėl moteriškas rašymas laikytas prastesniu. Dabar moterų kūryba laikoma lygiaverte vyrų rašo-

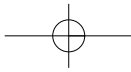
miems tekstams. Moterys įgauna daugiau pasitikėjimo, net išdrįsta prabilti kitos lyties vardu.

Moterims suteikta kūrybinė laisvė lemia vis didėjantį jų dalyvavimą literatūriniame gyvenime, moterų rašomos prozos, ypač romanų, skaičius kasmet auga. Tačiau dauguma jų, kaip jau minėta A. Eivaitė ir kitos, lieka pramoginės literatūros baruose. Retai rašytojai moteriai savo tekstuose pavyksta atsiplėšti nuo moteriško problemų gvildinimo – kur kas dažniau, pasak Jūratės Sprindytės, apsiribojama „keliomis tos pačios Pelenės istorijos variacijomis“.

Norėčiau pasidžiaugti, kad lietuvių literatūroje vis dar atsiranda autorių moterų, sugebėjusių peržengti namų slenkstį, atsisakiusių meilės vergės etiketės. Tokių, kurių fantazija siekia toliau, nei artimiausia parduotuvė, vaikų vystyklai ar gatve vaikštinėjantis patinas.

A. Plechavičiūtę galima priskirti prie išsilavinusių autorių, nes jos tekstuose nerastume banalybių ar autoritetų pamėgdžiojimo. Autorei pavyksta rasti savitas pasaulio matymo bei jo vertinimo atramas.

Distancija tarp autorės ir veikėjų kuriama sąmoningai, pasirenkant kalbėjimą kitos lyties atstovo vardu ar pasakojant istorijas, kurių siužetai primena pasakas. Tačiau aiškiai nustatyti ribas, skiriančias asmeninius autorės išgyvenimus nuo fantazijos, nepavyksta. Ir skaitytojas, vartantis šios knygos lapus, tėra ŽPS, interpretuojantis pasakiškas A. Plechavičiūtės sukurtas istorijas. Reikia pridurti, kad „įtraukė mane šitas kitokių atspindžių pasaulis“ (p. 142).

Baltaplaukei profesorei atminti

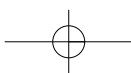
Spalio 19 d. rinkomės į Rašytojų klubo organizuotą vakarą, skirtą literatūrologės, profesorės Elenos Nijolės Bukelienės septyniasdešimt penktosioms gimimo metinėms. Visi vakaro dalyviai – prof. Petras Bražėnas, rašytojai Vytautas Bubnys, Vanda Juknaitė, Vytautas V. Landsbergis, Algimantas Zurba, prof. Viktorija Daujotytė, skaitovės Elzė Kritaitė, Irena Plaušinaitytė ir šių eilučių autorė – atėjome savo šviesiais prisiminimais nešini.

O prieš trejus metus gražią rudens dieną savo mylimai dėstytojai rašiau: „Šiandien ramus, saulėtas sekmadienis. Panašų, tik, žinoma, daug šiltesnį ir ilgesnį, būsiu ką tik uždariusi į stiklainius – viriau moliūgienę. Skonis jos keistokas, bet jau gražumas... Sakau, gal ir Jums, profesore, patiktų šitoks saulėtas marmeladas?“

Labai norėčiau pavaišinti, norėčiau nors tuo šaukštu moliūgienės pagelbėti. Skambinti nedrįstu. Nežinočiau, ką pasakyti. Bet kokie žodžiai skambėtų kvailai. Galų gale nežinau, ar norite apskritai su kuo nors bendrauti. Ar pajėgiate. Vienintelis dalykas, kurį galiu daryti bet kada – melstis, siųsti Jums kuo dažniau ir kuo daugiau šviesesnių minčių, kuo šiltesnių linkėjimų bei viską, ką sugebu iš Aukščiausiojo išprašyti. Kartais kalbuos su Juo akiplėšiškai, kalbuos egoistiškai, nors žinau, kad tai kvaila, bet reikalauju „teisingumo“: taip anksti pasiėmei mano mamą, o dabar užvertei dar vieną kryžių žmogui, kuris yra mano kūrybos Angelas Sargas, mano Globėja, ta, kuri šitiek metų mane gelbėjo nuo visiško nutylėjimo, užtarė, patarė, įkvėpė pasitikėjimo. Ar tai teisinga?“ Taip rašiau anuomet, kai Elena Nijolė Bukelienė sugrįžusi į namus po chemoterapijos dar pati skaitė, dar atsakinėjo į telefono skambučius. Gavusi mano laišką pasakė: „Atvažiuok, ir būtinai atvežk viską, ką turi parašiusi.“

Ar teisinga ir gimti, ir mirti nepasirenkant datos? „Aš mirsiu rudenį, bus pusė keturių / dar neišaušus ankstų spalio rytą...“ – įsitikinęs Donaldas Kajokas. Elena Bukelienė neišsirinko nei mėnesio, nei dienos. Mačiau, kaip ji ėjo kartu su mirtimi lyg geros kaimynės, pasišnekučiuodamos apie dienos darbus, vaikus, vaikaičius, perskaitytas knygas. Ėjo, nutolo, nesipykdamos, viena kitos nesureikšmindamos, viena kitai nemeilikaudamos. Net ir mirčiai ji nesiskundė, kad skauda, kad sunku, kad galbūt galėtų ši kaimynė bent pusmečiui išvykti į tolimą kelionę.

Tokie žmonės neišsirenka sau ir gyvenimo. Gyvenimas juos gyvena, o ne jie jį. Elena nemokėjo kurti ambicingų tikslų, planingai lipti, kaip kiti jos kolegos, laiptelis po laiptelio į karjeros aukštumas. Reikėjo būti žmona – buvo, reikėjo būti mama, paskui močiutė – buvo, reikėjo būti slauge, patarėja, globėja – buvo. Taip diktavo tikrovė ir ji tos tikrovės niekada nebandė nei apgauti, nei pažaboti, nei pergudrauti. Išėjo palikusi dukrą Giedrę, sūnų Marių, vyrą Kostą, keturis vaikaičius ir tris provaikaičius. Paliko nemažai knygų – monografijų, studijų, vadovėlių, chrestomatijų, o kiek dar jos dalyvauta kolektyviniuose literatūros darbuose. „Savo gyvenime vadovaujuos Dekalogo principais. Žmogus turi skleisti meilę, gerumą bei atlaidumą ir būti sąžiningas. Pastarasis bruožas reiškia, kad savo laisvės negaliu skleisti kitų sąskaita, kad turiu dorai atlikti savo pareigas ir, kol tik jėgos leidžia, pati užsidirbti duonos“, – sakė ji.

Meilė ir nuolankumas. Tarnystė. Ne tik savo artimiesiems, bet ir nesuskaičiuojamam akademinio jaunimo būriui. Ne kartą teko važiuoti su profesore į Lietuvos miestus, miestelius, mokyklas. Visur glaudžiu būriu ją apspisdavo buvę studentai, tiksliau – studentės. Visos pasiilgusios, su savo gyvenimo permainom ir naujienom – tiesiai į dėstytojos glėbį. Tarsi ji būtų iš Vilniaus atvykusi visų jų *akademine* motinėle. Tik tada suvoki, koks didelis, bet tarsi nematomas jos nuveiktas darbas, kiek puikių žmonių užauginta. Tokios statistikos niekas neveda. Už tokią veiklą moksliniai laipsniai nesuteikiami, ji neįdomi nei žiniasklaidai, nei visokio plauko valdžioms. Tačiau ta veikla turi tiek galios, kad buvę E. Bukelienės studentai, kolegos, bičiuliai šiandien su meile kaip prof. Viktorija Daujotytė gali pasakyti: „Ji buvo mano profesorė, mano dėstytoja, mano bendrakeleivė. Apie ją kalbėti man lengva ir laisva. Į Vilniaus universitetą, taip pat ir į santykius su rašytojais Elena įnešė labai gražią mokytojišką dvasią – labai šiltą, artimą, kupiną pasitikėjimo, žiūrėjimo į akis. Jeigu tu studentas – pasirūpins tavimi, jeigu jaunas rašytojas – skaitys, kritikuos, patars. Ji buvo gal netgi pavojingai per dosni, per daug save dalijo. Atlaidi mūsų silpnybėms, mūsų girtam pavidalui, ji leido užėti į savo namus, ji valgydino, šelpė, skolino pinigus, globojo. Ir turbūt todėl gana vėlai sėdo prie balto popieriaus lapo.“

Pati E. Bukelienė viename interviu yra sakiusi: „Reikia tiesioginio bendravimo ir gyvo žodžio, reikia misionieriškos veiklos, reikia nepalikti žmonių.“ Misionieriška veikla yra tyli. Misionieriai tyliai ir iškeliauja. Iš jų laidotuvių visuotinio šou nepadarysi. Kostiumuoti ponai ir jų ponios į tokias laidotuves neatvyksta – čia savęs neparodysi. Nes nieks nenufilmuos, o dar, neduok Dieve, gali suimti nerimas šalia žmogaus, kuris ne tik kalbėjo apie tarnystę, bet ir tarnavo kitiems. Juk savo geltonojoje pavėsinėje ant Galvės kranto prieš kelerius metus man sakė: „Pagrindinės kultūros žmogaus savybės turėtų būti, mano nuomone, asmenybės identiškumas, vientisumas, vidinė sutartis su savimi, gyvenimo ir kūrybos vienvė, ypač didelis atsakomybės jausmas, bet tai – idealas. Žodžio ir veiksmo sutapimas labai retas atvejis net ir šių dienų viešajame gyvenime. Didžiausias įvertinimas, kokio kada nors sulaukiau, tai pripažinimas, kad esu identiškas žmogus. Panašiai vertinu ir kitus, bet nei smerkiu, nei teisiu. Labai blaiviai žiūriu ir į šviesias, ir į nelabai patrauklias šių dienų kultūros žmogaus savybes, nes kiekvienas turim būti visų pirma pats sau teisėjas. Kai ta pusiausvyra suyra, vargiai įmanoma kūryba, o ji juk yra gyvenimo harmonizavimo būdas, priemonė, gal net ir tikslas. Nes tai dvasinė veikla. Daugelį tų žmonių tiesiog labai myliu – vieni mano draugai, kiti buvę auklėtiniai, gerai juos pažįstu, džiaugiuosi jų darbais, didžiuojuosi jais, o kartais ir pakritikuoju, nors jie dėl to gal ir pyksta.“

Vargu ar kas nors galėjo pykti. Veikia dar lig šiol girdžiu ir jaunesnių, ir vyresnių atodūsius: „Neliko Bukelienės, kas dabar apžvelgs mūsų kūrybą? Ji buvo tas žmogus, kuris netarnavo nei madoms, nei kuriai nors kartai, nei vienai ar kitai leidyklai...“

Vytautas Bubnys, kurio kūrybą E. Bukelienė vertino nuo pat pirmojo romano, tą vakarą ją sugretino su ką tik Anapilin palydėta Marija Lukšiene ir Marija Gimbutiene. Jas, rašytojo nuomone, jungė mokslinė išmintis, užsispyręs gilinimasis į savo pasirinktą profesinę sritį, dora, atvirumas ir nuoširdumas. Tokių žmonių neįmanoma nemylėti. E. Bukelienė stebėjo visą literatūrinį vyksmą, visų kartų kūrybą.

Apie sugebėjimą susikalbėti tiek su savo amžininkais, tiek su jaunimu, vaikais liudija dar ir jos „namų teatras“ sodyboje prie Galvės ežero, kur ji režisavo, statė puikius spektaklius, sutraukdama į jų premjeras nemažą inteligentijos būrį. Tą vakarą Rašytojų klube kaip tik galėjome pamatyti D. ir K. Matuzevičių sukurtą filmą „Nueinančios vasaros teatrai“.

Gerosios namų dvasios vaidmuo buvo Elenos sąmoningai pasirinktas – tą liudijo ir rašytoja Vanda Juknaitė. Jos nuomone, Elena buvo žmogus, kuris turėjo vieną veidą. Jos gebėjimas kurti jaukius namus – išskirtinis, nes ji juos kūrė ne tik artimiesiems, bet visiems, kurie nuolatos gyvename didelėje valkatystėje.

Ta jaukių namų samprata prasiplečia ir Profesorės literatūriniuose darbuose, kur ji į kiekvieną autorių žiūri kaip į vaiką, kuriam reikia patarti, kurį reikia retsykiais pabarti, o kartais – pagirti. „Literatūra – ne turgus, kuriame perki, parduodi ar abejingai dairaisi“; literatūra – „gimtieji namai, kuriuose rūpi ir jaudina viskas...“ – yra sakiusi ji. Ta samprata apima ir jos santykį su tauta: „Jaučiuosi esanti lietuvių bendruomenės narė ir niekas daugiau. Nedžiūgauju dėl to ir didelio pasididžiavimo nejaučiu, nes mes – ne kokia nors išrinktoji, ypatingoji Dievo tauta. Kiekviena tauta savęs verta, bet niekuo kitu negalėčiau ir nenorėčiau būti. Čia mano žemė, gamta, mano tauta, mano nuostabi kalba (ja didžiuojuos), nepakartojama etninė ir modernioji kultūra, istorija, paminklai, giminė, artimieji, tėvų ir protėvių kapai. Čia mane auginusios ir maitinusios šaknys. Kas aš be viso šito?“

Profesorė V. Daujotytė paliudijo, kad tos šaknys – gimtieji Kungiai netoli Varnių – E. Bukelienei buvo slaptas pasaulio klodas, ypatinga vieta, apgaubta šventumo, sakralumo aura. Juk tai buvo ne šiaip sodyba, bet bajorkiemis, o ir giminės istorija nepaprasta – joje susimaišo žymių XIX a. filologų Antano ir Jono Juškų bei Motiejaus Valančiaus kraujas. Profesorė papasakojo, kaip jos anuomet, po konferencijos Viešvienuose, abi važiavo nakvoti į Kungius, kaip braidžiojo po rasotą žolę, ilgai kalbėjosi, kaip saulėtą rytą ėjo pro senus ažuolus į Kapukus, Nijolė rodė vietą, kur žydi keistos paslaptingos gėlės, auga aukštos, gražios viksvos, kokia buvo pagyvėjusi, švytinti, nes ta gimtoji žemė ją stiprino.

Kas mes būtumėm be savo šaknų, be vienas kito? Be sugebėjimo kalbėti, susikalbėti, išgirsti? Kas, jeigu ne ji, pasak rašytojo A. Zurbos, būtų turėjęs kantrybės perskaityti kalnus Jaunųjų filologų konkurso dalyvių rašinių? O ji skaitė atidžiai, ieškojo perliukų, vertino, skatino, džiaugėsi. Ir taip metų metus. Su ta pačia atlaidžia šypsena ir sniego baltumo galva. „Balta spalva – tyrumo, džiaugsmo, garbingumo simbolis, jis itin tinka Elenai“ – tokiais žodžiais savo prisiminimus baigė rašytojas.

Baltaplaukę Profesorę pirmą kartą pamačiau studijų metais universitete. Išskirtinio grožio moteris. Žiūrėjau ir akys džiaugėsi. Paskui, kai ji mums pradėjo dėstyti, džiaugėsi ir širdis. Atsimenu, kokia buvau laiminga, kai pagyrė mano rašinį I. Šeinaus „Kuprelio“ tema. Jos žodžiai man buvo kur kas svarbesni už penketą studijų knygelėje. Paskui žingsnelis po žingsnelio likimas leido pažinti šią moterį artimiau, pažinti ir jos sudėtingą gyvenimą, kurio negalėjau nujaušti regėdama nuolatos ramybės ir šilumos kupiną veidą. Tik tada pradėjau suvokti, kad jos puošnūs balti plaukai ne vien prigimtinė grožybė, bet ir skaudžios patirties atspindys.

Esu laiminga, jog Elena Nijolė Bukelienė dar spėjo perskaityti mano apsakymų knygą „Kregždėlaiškis“, kad tai ji, jau nepakildama iš lovos, sugalvojo antros dalies pavadinimą, davė ir kitų vertingų patarimų. Tai buvo paskutinis man suteiktas jos „literatūrinis“ palaiminimas.

Esu laiminga, kad apskritai galėjau retkarčiais būti arti šio gražaus žmogaus, kad turėjau progos pasimokyti ne tik literatūros dalykų, bet ir tų, kurie per paskaitas nedėstomi, kurie tylutėliai išdalijami per mažmožius, per tą minėtą identiškumą, per paprastą žmogišką šilumą. Neabejoju, Profesorė ir šiandien žvelgia į mus iš Anapus ir atlaidžiai šypsosi. Ir turbūt džiaugiasi.

BIRUTĖ JONUŠKAITĖ

„IKIPĒDINIS“ GEDA

Kaip susipažinau su Sigitu? Viename savo „gyvavaizdžių“ mane jis anonimiškai įvardijo kaip vaikystės draugą, studijavusį kartu su Č. J. Iš tikrųjų vaikystėje susitikę nebuvome, nors jo Veisiejus nuo mano Šventežerio skiria tik dvidešimt kilometrų. Pirmoji pažintis – kai Lazdijai jį „paveldėjo“.

1959 m. dirbau Lazdijų rajono laikraščio „Raudonasis artojas“ (anksčiau – „Dzūkų žinios“, vėliau – „Tarybiniu keliu“, „Darbo vėliava“) redakcijoje. Kaip tik tais metais prie Lazdijų prijungė Veisiejų rajoną. Tenyktė redakcija, perdavusi savo popierius mums, pasigyrė turinti gabų šešiolikmetį poetą Gedą. Netrukus jaunas poetas atsuntė eilių ir į Lazdijus. Spaudai, be abejonės, tiko. Taigi pirmoji pažintis – neakivaizdinė.

Ir dabar atsimeu kelis posmus iš Sigitu lyrinio eilėraščio apie rudenį:

*Vėjas ražienomis – šukom
Rudens valsą sugroja.*

*Gervės, raudotojos mažos,
Jūs tik pažvelkit į sodus –
Obelys – kokios jos gražios,
Kokios išdidžios atrodo!*

*Vėjas pajudina šaką,
Obelys bara jį tyliai,
Tartum kad motinos šneka:
Kam tu skriaudi mūs mažylius?*

*Kam tu skriaudi mūs mažylius,
Obuoliukus raudonskruosčius?
Teisinas vėjas pritilęs:
Obelys, aš juos paglosčiau.*

Suprantama, jaunas poetas neišvengė ir tuomet įsigalėjusių socialistinio realizmo šampų:

*Išsproginę žibintų akis
Jau mašinos sugrįžta iš darbo.*

Kai po daugelio metų tai jam pacitavau, jau neprisiminė taip kūręs. Tiesa, viename savo vėlyvųjų „gyvavaizdžių“ rašė, jog Vladas jam užgarrantavęs, kad eilutė *Čia pilis geležinkeliai drebina* tikrai yra Gedos. Šito jau aš neatsimeu. Esė knygoje pats rašo, kad dar vieną dvieilį jam Visvaldas Masėnas priminė:

*Tamsėlyniuos ežeruos
Du žali lydžiai žaibavo.*

Deja, tais laikais buvau konformistas. Iš Vilniaus, įpusėjęs studijas – tokį kaipmat

įtraukė į rajono komjaunimo komitetą. Nėra to blogo, kad neišeitų į gera. Komjaunimas ir suvedė mane su Sigitu.

Kiekvieną stojantįjį į komjaunimą „tvirtindavo“ rajono centre. Mokinius iš Veisiejų atlydėdavo, matyt, jų „komsorgas“ – toks juodas, ne itin gražus, atrodantis net gana vargingai. Labai nustebau išgirdęs jo pavardę. Tai tas pats Geda?!

Nuoširdžiai pasišnekėjome. Jis taip naiiviai pasakojo:

– Man sako – tu tiek daug rašai, dar apsirgsi!

Paskatinau: tik rašyk.

Vėliau pats sakė: tada dar sekiau Salomėja Nėrim, Degutyte. Galbūt iš didžiųjų lyrikių pasimokęs eiliao:

*Berželis – paukštis,
Viršūnėlė – snapas.
Tu man, pavasari,
Žalasis sapnas.*

Tuo metu vadovavau Lazdijų rajono literatams. Pirmuosius daigus leido poetai Vidas Marcinkevičius, Petras Mikalauskas. Didelės apysakos ėmėsi V. Masėnas. Eilėraščių iš Kapčiamiesčio atveždavo ir Veronika Janulevičiūtė – būsimoji liaudies dainų karalienė Veronika Povilionienė. Na, Geda jau tada buvo pirmų pirmas.

Literatams pasidarė rieta, kai redaktoriauti pradėjo Antanas Raštikis, kurį patyliukais vadindavome Beraštikiu. Siūlau:

– Redaktoriau, leiskim literatūrinį puslapį, susikaupė kūrybos.

Šefui ima kinkos drebėti:

– Vlada, gal nereikia... Dabar tuos poetus tiek kritikuoja, bara, dar įkliūsime...

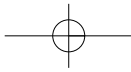
Šiurpą jam keldavo Gedos:

*Ta gegutė, tas lupulis,
Kam juos pametė dievulis?*

Jau minėjau – konformizmo būta visų kraujyje. Daug dirbdamas su neetatinais korespondentais, ne visada iš jų reikalaudavau tiesos ir padarumo. Sigitui Gedai ir Albertui Ivanauskui (abu jau amžinatilsi) sumaniau žurnalistinę praktiką, išvažiuodamas į egzaminų sesiją, net savo kambarį jiems užleidau. Bet praktikos plane buvo ir tokių nemalonių pavidimų, kaip „surasti ateistą“.

Sigitas ateistę rado Veisiejuose, užrašė pasakojimą. Atsimeu net senutės pavardę – Maliaukienė.

Kai Sigitas įstojo į universitetą, ryšiai nutrūko. Jie atsinaujino, kai ir aš 1964 metais persikėliau į Vilnių. Rodė man „Tarybinio stu-

dento“ numerį, kur buvo išspausdintos jo „Pėdos“, sukėlusios nemažą šurmulį Lietuvos poetų Olimpe – naujas, negirdėtas žodis!

Man, Horacijaus Drapako „pajininkui“, užnižo nagus paparodijuoti:

*Nuo Lazdijų lig Veisiejų
Viešpats daug vaikų prisėjo.
Maras. Mirė. Karas. Korė.
Ir vis tiek išliko pora. – Mudu.*

Pirmąjį Sigitą Gedos rinkinį gavau su gražiu įrašu: „Vladui, dzūkui, draugui, išlydėjusiam mane į poezijos kelius.“

Parodijomis-sekimais „Pėda į pėdą paskui Sigitą Gedą“ vėliau palydėdavau kiekvieną jo knygą. Jis nebuvo patenkintas: kam to reikia? Atsakydavau: tai perkūnsargis nuo epigonų. Sekimas visada bus panašesnis į parodiją, nei į originalą.

Ne kartą teko talkininkauti poetui kraustantis iš buto į butą. Pasirašiau, kai jis tuokėsi su Gražina Ramoškaite. Pastaroji istorija tokia. Kartais Sigitas mane įgaliodavo paimti jo honorarą. Paskambino: tą ir tą dieną atsinešk pasą. Maniau, vėl tuo pačiu reikalu. Tik Gražina pasakė: „Ženijamės!“

Draugavome beveik penkiasdešimt metų. Dovanodamas Baudelaire'o vertimą, įrašė: „...daugelį metų, didesnę gyvenimo dalį mus siejo broliški jausmai.“ Stebėjau jo kelią į šlovę, buvau dramatiškiausių jo gyvenimo momentų liudytojas. Bet apie tai kalbėti būtų kur kas sudėtingiau, nei apie ankstyvąjį – „ikipėdinį“ – Gedą.

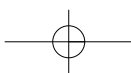
VLADAS MOTIEJŪNAS

TARP KITEROS, ARKADIJOS IR ELDORADO

Mokslinė konferencija, skirta Alfonso Nykos-Niliūno kūrybai (ir pamininti poeto 90-metį), lapkričio 5 d. įvyko Lietuvių literatūros ir tautosakos institute. Ji aktualizavo nemažai poeto veiklos aspektų. A. Nyka-Niliūnas – neabejotinas klasikas, eruditas, atidžiai išstudijavęs ankstesnių kartų kūrybą, aiškiai apibrėžęs savo estetinių verčių skalę ir atnaujinęs lietuvių poezijos tradiciją, disciplinavęs kritikos diskursą, išvertęs pasaulinės klasikos šedevrų, dienoraščio puslapiuose nepabūgęs atskleisti savo kūrybos ir mąstymo ištakų, asmenišką, intymaus, bet ir fenomenologiškai jautraus santykio su pasauliu. A. Nykai-Niliūnui sėkminga buvo ir kartu su kitais „žemi-

ninkais“ pradėta lyrikos modernizacija, „atsigręžimas į Vakarus“, šio proceso tęstinumas ir refleksija. Jo eilėraščių citatos perfrazuojamos vėlesnių poetų kūryboje, visi jo rinkiniai gausiai recenzuoti Lietuvoje ir išeivijoje, jį pamėgo akademiniai literatūrologai. A. Nykos-Niliūno eilėraščių subjektas – neramus „sūnus-palaidūnas“, apsisprendęs išsiskirti su simboliniais, metafiziniais namais dar gerokai iki didžiojo 1944 m. egzodo į Vakarus ir kartu visiems laikams pasilikęs utopiniuose Ne-meikščiuose, amžinoje vaikystės vasaroje. Poetas, gausiai rašęs apie nuobodulį, nykumą, egzistencinį spliną, išliko nepaprastai aktyvus, aktualus ir autentiškas. Jis nesirodė TV ekranuose, gyvena toli nuo mūsų, pasilieka viešojo gyvenimo nuošalėje, jį sunku prikalbinti paskelbti tai, ką yra sukūręs. Tačiau gal neatrodys eretiška mintis, jog kada nors tam tikras kultūros laikotarpis (veikiausiai XX a. vidury, Vakarų literatūroje – egzistencializmo ir brandžiojo modernizmo laikai) bus vadinamas „Nykos-Niliūno epocha“.

Neatsitiktinai konferencijoje buvo daug kalbėta apie laiką – prarandamą, utopinį, transcendentinį. Tam prielaidų suteikia A. Nykos-Niliūno poezija ir ypač jo „Dienoraščio fragmentai“: prarastas asmeninių prisiminimų laikas, kuris kasdienių įrašų subjektui jau nepriklauso, priylgsta universaliai literatūrinių utopijų erdvėlaikiui ar mitinei kartotei. Nijolė Keršytė, apžvelgusi laiko koncepcijų raidą nuo Platono ir Augustino iki E. Husserlio ir M. Heideggerio bei statistiškai įvertinusi temporalinių kategorijų dažnumą A. Nykos-Niliūno poezijoje, pastebėjo gamtos ir sąmonės laiko skirtį. Ji teigė, kad A. Nykos-Niliūno tekstuose poetinis laikas tampa pagrindiniu, neretai įsmeintu pasakojimo subjektu, o pati niliūniškojo laiko samprata iš esmės prustiška – orientuota į praeitį. Viktorija Daujotytė ragino nepamiršti transcendentinio matmens, priešingo imanencijai, neleidžiančio užsidaryti autorefleksijoje. Transcendenciją ji interpretavo kaip atsivėrimą ir atsitraukimą nuo savo vidinio pasaulio, – labiau įvykį negu veiksmą, kurį lydi retranscendencija – sugrįžimas ir dalijimasis patirtimi. Tokie momentai nebūtinai yra džiaugsmingi, dažnai jais reiškiamas nuovargis nuo logikos, kurią subjektui primeta banali rutina: nuvargęs poetas nesvetingame daiktų pasaulyje kalba taip, tarsi tylėtų. Ritai Tūtlytei svarbus laiko kaip trukmės ir tėkmės aspektas (atrastas sekant Henriu Bergsonu): apmąstoma amžinai esančio laiko mitologija, laikas kaip trimatės, į visas puses nusidriekusi erdvės kategorija ar kaip nesibaigančio gimimo metafora.

A. Nykos-Niliūno poetinį mąstymą sunku suklasifikuoti, vienareikšmiškai paženklinti kurios nors krypties „etikete“. Anot Eugenijaus Žmuidos, A. Nyka-Niliūnas – modernizmo įkaitas, jo subjektas blaškosi svetimame, prieštaravimų kupiname pasaulyje, neberanda kelio nei į prarastus vaikystės namus, nei į tobulos harmonijos transcendentinį Eldoradą. Tas subjekto gyvenamas pasaulis daugiasluoksnis: jame realybė kaskart atsisuka vis kitu aspektu – praradimas čia prilyginamas turtui, o pažinimas – netekčiai. Bendrą modernistinės pasaulėvokos matmenį, siejantį „žemininkus“ A. Nyką-Niliūną ir Henriką Nagį, išryškino Manfredas Žvirgždas, kuriam atrodė, jog šie poetai yra intertekstinio dialogo partneriai, skirtingai atsiliepę į tuos pačius Vakarų simbolistinės poezijos motyvus.

Dar daugiau nei apie laiką svarstyta apie erdvės suvokimą. Eilėraščių erdvė dažniausiai apibrėžiama kultūrinio konteksto – ji projektuojama subjekto vaizduotėje lyg pagal mitologinį siužetą nutapyto paveikslą. Kęstučiui Nastopkai tai – karnavalinė Kiteros erdvė, prilyginama utopinei amžinos meilės salai, į kurią, žaismingų rokokinių Watteau paveikslų įkvėpti, vienoje valtyje plaukia A. Nyka-Niliūnas, Henrikas Radauskas ir Charles'is Baudelaire'as. Kiek kitokia Viktorijos Skrupskelytės Arkadija, primenanti apie gražios gamtos fone paslėptą mirties simbolį – kaukolę. Šis baroko tapytojo Nicolas Poussino motyvas priverčia subjektą suvokti, kad jam nepavyks išsaugoti griūvančio namų pasaulio, pasilikti santarvėje su motina, kurios lūpomis A. Nykos-Niliūno „Žiemos elegijoje“ byloja metafizinis lėmėjas: *Et in Arcadia ego*. Gintarės Bernotienės atpažįstami „arkadiški peizažai“ – erotizuoti, jusliški, paneigiantys žodžio pirmumą kūno atžvilgiu. Čia erdvė atsiskleidžia visa prieštaringa įvairove: subjekto sąmonėje atgyja vaikystės reminiscencijos, gamtos stebėjimo išpūdžiai, kontrastai tarp profaniškos karnavalo bakchanalijos ir sakralinio konteksto nuorodų. Dar vieną aspektą atvėrė Dalios Jakaitės psalmių motyvų analizė: A. Nykos-Niliūno kūryboje agnostiniai iššūkiai glaudžiai susipynę su krikščioniškos tradicijos paveldu, sakralinių įvaizdžių gausa. Birutė Meržvinskaitė ryškino mitinio diskurso kaip pasakojimo apie metamorfozę jungtis A. Nykos-Niliūno poezijos semantikoje. O Jurgai Jonutytei rūpėjo istorinio pasakojimo transformacija, jo įsiterpimas į poetinį tekstą.

Kitas aptarimo vertas A. Nykos-Niliūno veiklos baras – literatūrinė publicistika ir kritika. Subjektyvius, impresionistinę maniera nupieštus klasikų profilius, kartais įtartina

atrodančius šiandienos akademinio objektyvistinio diskurso fone, atpažino Gitana Vanagaitė. Kritikos ir poezijos ryšys atrodė svarbus Izoldai Genienei.

A. Nyką-Niliūną minime ir kaip atidų ir kruopštų poezijos vertėją. Beje, Genovaitė Dručkutė kvalifikuotai nurodė jo atliktų Ch. Baudelaire'o vertimų silpnąsias vietas – vyraujančią pažodiškumą, kalbos dirbtinumą, primygtinį sekimą originalo kalbinėmis formomis. Lietuviškai prakalbintas Ch. Baudelaire'o „Paryžiaus splinas“, jos nuomone, nėra darbas, kuris teigiamai kvalifikuotų A. Nyką-Niliūną kaip vertėją. Be abejonės, A. Nykos-Niliūno vertimai – kol kas mažiausiai tyrinėta jo kultūrinės veiklos sritis, juos galima būtų įvertinti objektyviai atsižvelgiant į pirmųjų pokario dešimtmečių vertimų lygį, tuomet vyravusias mokyklas.

Taigi konferencijoje stengtasi rasti vietas įvairiems poeto kūrybos bei jo kultūrinės veiklos vertinimams ir natūralu, kad jau turimą literatūrologinį, chrestomatiniu virtusį A. Nykos-Niliūno „portretą“ papildė naujos spalvos, netikėtos, kartais kritiškesnės išvalgos. Tikėkimės, jog pranešimuose iškeltos idėjos netolimoje ateityje bus išplėtos studijiniuose straipsniuose, kurie nepasimes tarp akademinų publikacijų, bet bus sutelkti viename leidinyje.

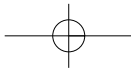
MANFREDAS ŽVIRGŽDAS

APIE MŪSŲ GEBĖJIMĄ SKAITYTI

Neurologija įrodė, kad mes neturime genetiškai užprogramuoto gebėjimo skaityti, tačiau skaitymas tapo itin svarbiu žmonei dalyku.

„Mes nesukurti tam, kad galėtume skaityti. Žmogus išmoko skaityti tik prieš keletą tūkstančių metų. Šis atradimas ne tik pertvarkė mūsų smegenis, ne tik gerokai išplėtė mąstymo lauką, bet ir pakeitė mūsų, kaip rūšies, intelektualinę evoliuciją“, – rašo amerikietė Maryanne Wolf, neurologijos tyrinėtoja ir vaikų vystymosi ekspertė. Knygoje „Proust and the Squid. The Story and Science of the Reading Brain“ M. Wolf, remdamasi daugiau biologiniais, o ne kultūriniais, istoriniais ar psichologiniais argumentais, parodo, kas įvyko smegenyse, kai žmonės išmoko skaityti, kas jose vyksta kiekvieną dieną, kai vaikas pratinasi skaityti, ir kas atsitinka, kai jis turi skaitymo sutrikimą.

Autorė ne šiaip sau mini Marcelio Prousto pavardę – tai vienas iš daugelio rašytojų,

kurie skaitymą laikė intelektualia užuovėja: žmogus čia gali išgyventi tūkstančius įvairiausių tikrovių, kurių kitur galbūt niekada nepatirtų. O kas riša skaitymą ir kalmarą (angl. – *squid*), rodos, niekuo ypatingą jūrų moliuską? Neurologijos tyrinėtojams kalmaras net labai svarbus padaras, jis turi vieną centrinių aksoną, nervinį siūlą, šis ir parodo, kaip neuronai jungiasi, kaip „taiso“, „remonuoja“ ar kompensuoja vienas kitą, kai kas nors sutrinka. Kalmaras tarsi simbolizuoja normalias gebančiojo skaityti ir negebančiojo, disleksiko, smegenis.

Kaip išsivystė žmogaus gebėjimas skaityti, jeigu jis nebuvo genetiškai užprogramuotas? M. Wolf nuomone, žmogaus smegenys sugeba visokeriopaip prisitaikyti, „palaikyti ryšius tarp jau egzistuojančių struktūrų, sukurti naujas, ypač siauro, specifinio pobūdžio sritis įvairiai informacijai atpažinti“.

Viktoras Hugo daugiau kaip prieš šimtą metų manė, kad visos raidės yra kilusios iš egiptietiško hieroglifų, o šie sukurti nusižiūrėjus į gamtos pasaulį, jie primena upes, gyvates ar lelijų stiebelius. V. Hugo iš dalies teisus. Anot prancūzų neurologijos tyrinėtojo Stanislaso Dehaene'o, smegenys atpažįsta skirtingas raides ir žodžius kaip medžiotojas – žvėrių pėdas.

Raštas ištobulino sąmonę, savęs ir kitų suvokimą, padėjo žmogaus sąmonei save pačią suvokti. Paaikėjo, kad skirtingi rašto ženklai nevienodai įaudrina smegenis. Alfabetas labiau aktyvina kairįjį smegenų pusrutulį, o kinių rašmenys – abu.

Ilgai buvo manoma, jog šumerų raštas seniausias, dabar atsiranda mokslininkų, teigiančių, kad egiptiečių raštas yra senesnis, kad jis atsirado dar prieš 3400 metų iki Kristaus. Šumerų aukštuomenės moterys mokėjo skaityti ir rašyti, jos ir sukūrė pirmąsias pasaulyje meilės dainas ir lopšines. Viena jų skamba gana šiuolaikiškai: „Ateik, miege, ateik pas mano sūnelį. Paskubėk, miege. Užmerk mano sūnui akis, palaikyk virš jų savo delną. Nutildyk liežuvį, kad čiauškėjimu tavęs nenubaidytų.“

Ar mūsų alfabetas geresnis už kitas rašto sistemas? Didžiausias graikiško alfabeto atradimas – tai, kad kiekvienas ženklas reiškia atskirą garsą. Toks alfabetas palengvina skaitymą, padeda geriau įsisąmoninti žodinę kalbą, tačiau neskatina gilesnio mąstymo, kaip anksčiau manyta. M. Wolf pritaria XX a. rusų psichologui Levui Vygotskiui: intelektą ugdo ne alfabetas, bet veikiau pats rašymas. Neišsakytų minčių, žodžių užrašymas yra tarsi oro srovė mūsų minties sparnams. Rašymas keičia, vysto, praplečia

mintis. Šis teiginys turėtų ypač paguosti tuos atkaklius mokytojus, kurie skatina pritinginčius mokinius kurti rašinėlius. Seniai žinoma, kad kūdikis ar vaikas, motinos glėbyje klausydamasis garsiai skaitomo teksto, ne tik išmoksta dainelių, bet ir pajunta jų rimą, ritmą, įsiklauso į tariamus žodžius, susieja pasaką su piešiniu. Sekamos ar skaitomos pasakos padeda įsiminti ištisą jausmų gamą. Nuo metų iki pusantrų vaikas ima suvokti, kad viskas turi savo vardą.

Socialiniai skirtumai, deja, tebėra didžiuliai. Penkerių metų vidurinio sluoksnio amerikiečių vaikas išgirsta 32 milijonais žodžių daugiau, negu augęs skurde. Nuo dviejų iki penkerių metų vaikas kasdien išmoksta apie keturis žodžius. Eidamas į pirmą klase, turtingesnės šeimos vaikas žino 15 000 žodžių daugiau negu neturtingos. Atrodytų, pildosi evangelisto Mato žodžiai: kas turi, tam bus duota. Turtingesniųjų vaikai greičiau išmoks naujus žodžius, supras teksto ryšį, darys išvadas, suvoks, ką jos reiškia. Tačiau ir amerikiečiai apgailestauja, kad jų ketvirtokai supranta tik apie 30–40 proc. skaitomo teksto. O juk penktokas, kad galėtų mokytis, jau turi mokėti skaityti.

Įgudęs skaitytojas daug našiau naudoja savo smegenis negu pradedantis. Be to, dar prisideda patirtis. Skaitymas keičia mūsų gyvenimą, kaip ir gyvenimas keičia mūsų skaitymą. Jaunystėj skaitytos knygos, metams bėgant, suvokiamos kitaip.

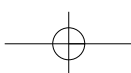
Suomių, švedų, vokiečių, italų, latvių, žinoma, ir lietuvių kalbą galima išmolti greičiau, nes šių kalbų fonologija atitinka ortografiją.

Tačiau yra žmonių, ne vien disleksikų, kuriems nėra lengva išmolti skaityti, nes jie tam naudoja dešinįjį smegenų pusrutulį, o juk ortografiniai, fonetiniai, semantiniai, sintaksiniai suvokimo procesai daug greičiau vyksta kairiajame. Bet ir tokie vaikai, kai pasistengia, išmoksta skaityti. Leonardo da Vinci, Thomas Edisonas, elektros lemputės išradėjas, Albertas Einsteinas, architektas Antonio Gaudí įveikė disleksiją.

Kadaise Sokratas buvo nusistatęs prieš raštą, jis nerimavo, kad šis gali paskleisti nepatikrintų pseudoteiginių. Filosofo nuogaštavimai šiais, interneto eros, laikais itin aktualūs. Greita, gausinga informacija nebūtinai geresnė ir teisingesnė.

Ar būsimų kartų vaikai turės kantrybės pavakaroti su knyga, ar sugebės skaityti tarp eilučių, ar dar įstengs pamąstyti, analizuoti, daryti išvadas? O gal ateityje bus išugdyti nauji, vertingesni skaitymo gebėjimai, kurie padidins intelektualines žmogaus galias.

Parengė ZITA MAŽEIKAITĖ

**ATODANGOS:
NUO GONCOURT'Ų PREMIJOS IKI
EDGARO POE LAIDOTUVIŲ... PO 160
METŲ**

Goncourt'ų premija. Pirmą kartą per dešimt pastarųjų metų Goncourt'ų premija paskirta moteriai – senegaliečių kraujo turinčiai prancūzų prozininkei ir dramaturgei Marie NDiaye (g. 1967 m.) už romaną „Trys stiprios moterys“ („Trois femmes puissantes“), atskleidžiantį painius Afrikos ir Vakarų Europos gyventojų santykius. M. NDiaye – pirma juodaodė moteris, gavusi Goncourt'ų premiją.

Pirmąjį romaną M. NDiaye parašė būdama septyniolikos metų. Šiandien rašytojos kūrybinis įnašas – keturiolika romanų ir apsakymų knygų, keturias pjesės, vienas esė rinkinys. M. NDiaye yra antra dramaturgė, kurios pjesė („Papa doit manager“) įtraukta į teatro „Comedie Francaise“ repertuarą. 2001-aisiais M. NDiaye buvo apdovanota premija „Femina“.

Latvių literatūrinės pasakos meistro gimtadienis. Latvija lapkritį paminėjo poeto, latvių literatūrinės pasakos meistro Karlio Skalbės (1879–1945) 130-ąsias gimimo metines. K. Skalbė – Latvijos nepriklausomybės paskelbimo aktyvistas, neoromantikas – per Antrąjį pasaulinį karą emigravo į Švediją ir ten gyveno iki mirties. 1992 m. rašytojo palaikai buvo perlaidoti gimtojoje Vecpiebalgoje. Šiame miestelyje nuo 1984 m. veikia K. Skalbės memorialinis muziejus.

Nuo 1898 m. iki 1941 m. K. Skalbė išleido trylika poezijos rinkinių ir daug pasakų knygų. Ypatingą vietą jo kūryboje užima literatūrinės pasakos. Lietuviškai skaitome K. Skalbės „Aukso obelį“, „Paparčio žiedą“, „Pasakas“.

Latvijos rašytojai bibliotekoje. Latvijos dramaturgų gildija, Latvijos rašytojų sąjunga, Latvijos literatūrinio švietimo paramos draugija ir Rygos centrinė biblioteka spalio 16 d. pradėjo atviro meno akciją „Rašytojai savo kūrinčius skaito bibliotekoje“. Ji tęsis iki 2010 m. lapkričio 18 d. Šis projektas yra akcijos „Aš už kultūrą“ dalis.

A. Čako premija vertėjams. Penktą kartą Latvijoje įteikta Aleksandro Čako premija už šio poeto kūrybos populiarinimą pasaulyje. Šių metų laureatais tapo Raulas Čilačava (Gruzija) ir Aksinija Michailova (Bulgarija) už šiemet išleistas A. Čako poezijos vertimų knygas.

„Gyvatės plunksna“. Estų rašytojai J. Rõste, K. M. Sinijervsas, A. Kinnapsas ir P. Helme įsteigė literatūrinį apdovanojimą „Gyvatės plunksna“. Šis prizas (rašiklis „Parker“ su išgraviruotu gyvatės motyvu ir pietūs laureato pasirinktoje vietoje) skirtas dėmesiu

atkreipti į geriausius literatūros kūrinius, kurių neįvertino Kultūros kapitalo ir kitų reikšmingų premijų vertinimo komisijos. Šiomet „Gyvatės plunksna“ skirta H. Kaintsui už knygą „Lėktuvų stebėtojas“.

Detektyviniai romanai apie verslą. Latvijos leidykla „Lietiškās informācijas dienests“ jau šešiolika metų yra kūrybingų žmonių, pasiruošusių įgyvendinti savo idėjas, patarėja ir pagalbininkė. Pasak leidyklos direktorės A. Viksnos, krizė ir permainų metas kūrybingiems žmonėms yra iššūkių laikas, todėl leidėjai nutarė pradėti latvių autorių detektyvinių romanų verslo tema leidybą.

Stephenas Kingas – „Playboy“ ir komikso autorius. Amerikiečių siaubo literatūros kūrėjas S. Kingas spalio mėnesį erotiniame žurnale „Playboy“ paskelbė savo naują poemą „Skeletų bažnyčia“ („The Bone Church“) apie dramatišką, kupiną siaubo ekspediciją į džiungles, kuriose žūsta daugelis išvykos dalyvių. Kiti pasiekia savo tikslą – Skeletų bažnyčia, kur sutinka mamutus.

Šis siaubo romanų meistras jau yra sukūręs dešimt panašios tematikos poemų bei eilėraščių.

Kaip praneša „The Guardian“, S. Kingas debiutuoja ir kaip komiksų autorius – rengiasi išleisti iliustruotą penkių dalių serialą „Amerikietiškas vampyras“.

Pastaruoju metu finansinių sunkumų prislėgtas erotinis žurnalas „Playboy“ tiesia ranką literatūrai – lapkričio mėnesį skelbia ištraukas iš nebaigto rašyti V. Nabokovo romano „Laura ir jos originalas“.

Parduoti G. G. N. Byrono laiška. Kaip praneša „Assotiated Press“, Sotheby'io aukcione už beveik pusę milijono dolerių parduota penkiolika lordo Byrono laiškų ir dokumentai (kolekcijos apimtis – 71 p.). Laiškai buvo adresuoti Francisui Hidgsonui, artimam G. Byrono draugui, su kuriuo jis mokėsi Kembridže. Diduma šios medžiagos iki šiol nepublikuota. Šie laiška vienu metu priklausė britų premjerui Archibaldui Primrose'ui.

E. A. Poe laidotuvės... po 160 metų. 1849 m. neaiškiais aplinkybėmis mirus amerikiečių siaubo literatūros rašytojui Edgarui Allanui Poe, į jo laidotuves atėjo tik septyni žmonės. Šių metų spalį, minint 200-ąsias rašytojo gimimo metines, Baltimorės mieste buvo surengta ištaiginga simbolinė E. A. Poe laidotuvių procesija: nuo jo paskutinės prieglaudos iki Vestminsterio kapinių karieta vežama rašytojo kūno muliažą lydėjo šimtąkart didesnė nei anuomet minia gerbėjų, vilkinčių XIX a. vidurio drabužius.

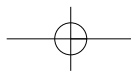
Parengė ARVYDAS VALIONIS

2009 m. „Metų“ 1–12 nr. turinys

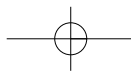
155

Nr.	p.	Nr.	p.
Aleksa Gasparas.	Iš darbėnų į arklėnus	12	3
Aputis Juozas.	Trapūs mūsų laiko stiklai	2	3
Daujotytė Viktorija.	Haiku: 2009-ųjų spalio 1 diena	11	3
Gutauskas Leonardas.	Išėjusiems sugrįžti	3	3
Kvietkauskas Mindaugas.	Kad tikruoju vardu vadintų	7	3
Martinaitis Marcelijus.	Rašytojo sutramdymas	5–6	3
Sventickas Valentinas.	Bet neduoda	10	3
Šerelytė Renata.	Metafizinė lietuvių literatūros žemė	4	3
Tamošaitis Regimantas.	Juodasis jazminas	8–9	3
Vanagas Rimantas.	Sunkmečio vieversiai	1	3
ORIGINALIOJI PROZA			
Abromavičius Stanislovas.	Trys Antano Baranausko gyvenimo epizodai	10	30
Adomaitytė Gintarė.	Upeivė	5–6	13
Bernotaitė Sandra.	Gaisras. Novelė	11	47
Černiauskaitė Laura Šintija.	Prieblandos seserys. Apsaka	3	11
		4	39
Čigriejus Henrikas Algis.	Pabėgėliai	10	11
Eitminavičius Stepas.	Novelės	3	41
Ignatavičius Eugenijus.	Vokietukai. Apsakymas	8–9	65
Janonė Ineza Juzefa.	Krunė	12	48
Jasaitis Juozas.	Darius, paskiau šuo. Romanas	11	12
		12	12
Kepenienė Nijolė.	Stiklas. Novelė	4	60
Liegutė Emilija.	Trys novelės	7	55
Marčėnas Rimantas.	Karalienė Morta, sesė	1	12
Martinkus Vytautas.	Karvelių lesintojas	7	12
Melnikas Jaroslavas.	Trys apsakymai	7	38
Mikailionis Vaclovas.	Placidus, arba Trumpiausios nakties sapnas. Apsaka	2	12
Mikelinskas Jonas.	Dinozauro ausyje. Eseistinė apsakymas	4	11
		5–6	32
Saja Kazys.	Trys apsakymai	8–9	74
Sakalauskaitė Eglė.	Žmogeliukas rūke. Novelė	1	51
Skablauskaitė Jolita.	Kapinių balandis	8–9	12
Toleikytė Ieva.	Dvi novelės	1	37
Venclovas Petras.	Du apsakymai	5–6	64
Žvirinskis Tadas.	Novelės	2	43
ORIGINALIOJI POEZIJA			
Balbierius Alis.	Iš „Trieilių“	7	7
Baltuškevičius Vladas.	Eilėraščiai	11	53
Burokas Marius.	Eilėraščiai	12	7
Cibulskas Nerijus.	Eilėraščiai	1	33
Daugirdas Romas.	Eilėraščiai	3	37
Gedgaudas Valdas.	Eilėraščiai	5–6	27
Graibus Rimgaudas Valentinas.	Eilėraščiai	5–6	60
Iešmantas Gintautas.	Eilėraščiai	10	26
Jakštas Jonas.	Eilėraščiai	12	43
Karčiauskas Mykolas.	Kraujo brasta. Eilėraščiai	3	7
Kasparavičius Ramūnas.	Eilėraščiai	11	43
Kukulas Valdemaras.	Eilėraščiai	2	7
Lygutaitė-Bucevičienė Stasė.	Eilėraščiai	4	35
Macijauskienė Marija.	Eilėraščiai	2	48
Mačiukevičius Jonas.	Eilėraščiai	8–9	61
Marčėnas Aidis.	Eilėraščiai	4	6
Mikuta Algimantas.	Eilėraščiai	5–6	8
Norvilas Gytis.	Eilėraščiai	7	51
Parulskis Sigitas.	Eilėraščiai	1	7
Patackas Gintaras.	Eilėraščiai	2	38
Petrošius Donatas.	Eilėraščiai	7	33
Riebzdaitė Alma.	Eilėraščiai	1	47
Rudokas Tomas Arūnas.	Arčiau rudens. Eilėraščiai	10	47
Rudžianskas Viktoras.	Uždraudei sapnuoti dykumą. Eilėraščiai	8–9	7
Strielkūnas Jonas.	Eilėraščiai	11	8
Šimkutė Lidija.	Kažkas ištarta. Eilėraščiai	4	57
Vaseris Algirdas.	Eilėraščiai	3	49
Venclova Tomas.	Eilėraščiai	10	7
VERSTINĖ PROZA			
Allen Woody.	Smulkioji proza. Vertė G. Pulokas	10	51
Bergman Ingmar.	Fani ir Aleksandras. Vertė Z. Mažeikaitė	5–6	83
Carrol Jim.	Krepšinininko dienoraščiai. Vertė G. Pulokas	2	52
Crace Jim.	Kontinentas. Vertė J. Brazaitis	8–9	92
Gautier Théophile.	Karalius Kandaulas. Apsaka. Vertė V. Litvinavičius	12	65
Kerouac Jack.	Pabusis. Budos gyvenimas. Vertė S. Repečka	11	57
Maugham William Somerset.	Salvatorė. Novelė. Vertė P. Gasiulis	3	54
Maupassant de Guy.	Panelė Perl. Novelė. Vertė R. Ramunienė	4	74

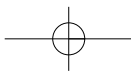
	Nr.	p.		Nr.	p.
Orwell George. Katalonijai pagerbti. Vertė A. Sabonis	3	57	Pociūtė Rima. Nebeegzistuojančių namų sunaikinimas (Psichologinis tragizmas D. Kalinauskaitės kūryboje)	5–6	96
Sand George. Don Žuanas. Vertė R. Jankevičiūtė	1	65	Speičytė Brigita. Nepoetinis eilėraščio menas: posovietinės lietuvių poezijos linkmės	1	86
VERSTINĖ POEZIJA					
Brautigan Richard. Eilėraščiai. Vertė J. Keleras	10	68	Šidlauskas Marijus. Vinco Kudirkos poezijos socialumas	10	72
Briedis Leons. Eilėraščiai. Vertė A. Valionis	12	60	Vedrickaitė Imelda. Algirdo Landsbergio herojus: mito valktis ar praregėjimo iliuzija	11	79
Brodskij Josif. Peteliškė. Vertė A. Krivas	8–9	87	AKCENTAI		
Dickinson Emily. Eilėraščiai. Vertė S. Paliulytė	7	62	Daujotytė Viktorija. Bitės dienoraštis – sau, žmonėms, istorijai (G. Petkevičaitės-Bitės „Karo meto dienoraštis“)	5–6	111
Komartin Claudiu. Eilėraščiai. Vertė V. Braziūnas, S. Paliulytė, E. Ališanka	4	70	KŪRYBA IR LIKIMAI		
Māe Valter Hugo. Eilėraščiai. Vertė V. Dekšnys, S. Paliulytė, E. Ališanka	3	66	Daujotytė Viktorija. Salomėja ir Jurga: likimo kūryba	4	102
Morgan Edwin. Eilėraščiai. Vertė B. Ušinskaitė	2	69	Daujotytė Viktorija. Puslapis tragiškajai literatūros istorijai (Sigitas Geda)	12	84
Nitzan Tal. Eilėraščiai. Vertė V. Braziūnas	1	60	SVARSTYMAI		
Norse Harold. Eilėraščiai. Vertė G. Pulokas	11	74	Apie rašytojų drąsą ir laisvę keistis. 2008-ųjų knygos. Aušra Jurgutienė, Jūratė Sprindytė, Laimantas Jonušys, Solveiga Daugirdaitė, Valdemaras Kukulas. Parengė R. Tamošaitis	4	85
Saramago Jose. Eilėraščiai. Vertė A. Makštutis	5–6	78	Balčius Jonas. Quo vadis? (Etika, demokratija bei sistemų teorija)	10	79
VERSTINĖ DRAMA					
Beckett Samuel. Katastrofa. Kas kur. Pjesės. Vertė S. Repečka	1	79	Berenis Vytautas. Lietuviško liberalizmo tradicija ir mitai	11	92
Churchill Caryl. Toli. Pjesė. Vertė G. Pulokas	7	67	Kalbos pabaiga? Pokalbyje dalyvavo Viktorija Daujotytė, Vytautas Rubavičius, Arvydas Šliogeris, Regimantas Tamošaitis	3	71
JUOZUI TUMUI-VAIŽGANTUI – 140					
Galaunė Paulius. Atsiminsime jo šviesų giedrą veidą	8–9	125	Saulytis Giedrius. Sąžinės samprata Naujajame Testamente	12	97
Herbačiauskas Juozapas. Paskutinis pamokslas pavasaringai Juozo Tumo atminčiai	8–9	122	Sąžinė literatūroje ir gyvenime. Pokalbyje dalyvavo Vanda Juknaitė, Vytautas Rubavičius, Julius Sasnauskas, Regimantas Tamošaitis	7	78
Keliuotis Juozas. Atsiminimai apie Vaižgantą	8–9	111	APIE KŪRYBĄ IR SAVE		
PETRUI CVIRKAI – 100					
Maskuliūnienė Džiuljeta. Dramatiška vaikystės šviesa	3	96	Kūryba negali paslėpti nuo gyvenimo. Poetą Alį Balbierių kalbina Julius Keleras	1	99
ALFONSUI MALDONIUI – 80					
Mitaitė Donata. „Greta pradžia ir pabaiga...“	8–9	103	Prasmingos lenktynės su laiku. Vertėją Alfonšą Tekorių kalbina Diana Bučiūtė	3	104
LITERATŪROS MOKSLAS IR KRITIKA					
Pociūtė Rima. Romano vartojimas nevertojant antidepresantų (R. Šerelytės „Mėlynbarzdžio vaikai“)	2	75	Vienas prieš žodžių pūgą. Poetas Valdemaras Kukulas atsako į Danieliaus Mušinsko klausimus	2	84

Nr.	p.	Nr.	p.
Žmogui atleisti būtina, nuodėmei – niekada. Rašytoja Renata Šerelytė atsako į Danieliaus Mušinsko klausimus	11	86	trys pasaulio naikinimo ir pertvarkymo dešimtmečiai. Vertė G. Pulokas
			3 119
			Kurzke Hermann. Thomas ir Heinrichas. Vertė A. Gailius
			1 121
			Senovės kinų traktatai
			12 121
			Steiner Rudolf. Kaip pažinti aukštesnius pasaulius. Vertė Z. Ardickas
			5–6 158
			Šuvalov Aleksandr. Rašytojai psichiatro akimis. Vertė A. Merkevičiūtė
			10 122
			Zweig Stefan. Dickensas. Vertė A. Merkevičiūtė
			11 124
			AKIRATIS
			Andrijauskas Antanas. Chagallo poetikos pasaulis
			8–9 158
			Baranova Jūratė. Edgaras Poe: kelios perskaitymo strategijos
			12 114
			Bikulčius Vytautas. Kur veda klajūno dvasia? (J.-M. G. Le Clézio – 2008 m. Nobelio premijos laureatas)
			2 112
			Jundze Arno. Apie kritiką spaudoje, akademizmą ir nekokį kvapelį, kuris lydi šiuos procesus. Vertė L. Laurušaitė
			1 111
			Rubavičius Vytautas. Postmodernusis kapitalizmas: gundymas nemirtingumu
			5–6 137
			PALEI BALTIJĄ
			Juozaitis Arvydas. Sapnis par Latviju
			8–9 127
			PAŽINTIS
			„Mūsų dievai – tie patys.“ Vertėją Joną Ohmaną kalbina Mindaugas Peleckis
			5–6 154
			VERTIMO MENAS
			Bikulčius Vytautas. Tarp kryčio ir nuopuolio (Du Albert'o Camus romano „La Chute“ vertimai)
			7 128
			ATSIMINIMAI. DIENORAŠČIAI. LAIŠKAI
			Gudaitis Leonas. Apie vargą išlikti ir išeiti (Vytauto Kubiliaus antinomijos)
			12 104
			Žukas Vladas. Susitikimai su Juozu Grušu
			10 113
			11 114
			IŠ PRAEITIES
			Palionis Jonas. Naujas, monumentalus Volfenbiutelio postilės leidimas
			5–6 131

	Nr.	p.		Nr.	p.
Šimelionis Izidorius. Trisdešimt devintųjų rugsėjis	8–9	149	Jasevičienė Angelė. Kur atsispindi pasaka? (A. Plechavičiūtės „Nelyginiai metai“)	12	144
Žasinaitė Jurga. Švietėjiška savivoka XVIII a. Lietuvos ir Lenkijos periodikoje	4	121	Jonušys Laimantas. Ilgintis dar tolimesnės erdvės (J. Melniko „Tolima erdvė“)	8–9	174
RECENZIJOS, ANOTACIJOS					
Adomavičienė Laimutė. Gelianti poezija (Liūnės Sutemos „Sugrįžau“)	10	137	Kmita Rimantas. Monografija apie Joną Strielkūną (V. Daujotytės „Gyvenimas prie turgaus“)	2	143
Areška Vitas. Kaip šiandien vertinti atviro teksto eilėraščius (E. Liegutės „Dzūkiški žodžiai“)	12	141	Linkevičius Jonas. Apie tai, kas svarbiausia (V. Račicko „Patricija, Antanas, jo tėtis ir mama“)	11	146
Baranova Jūratė. Jauki nyksmo meditacija (A. Marčėno „Šokiai“)	1	135	Malažinskaitė Erika. Tekstai, kuriems netaikoma amnestija (A. Pociaus „Ponia Amnestija“)	4	138
Baublys Karolis. Originalumas iškreiptos sąmonės kaina (E. Latėnaitės „Apsichė“)	10	143	Martišiūtė Aušra. Dramaturgas, kurio bijojo teatras (G. Grajausko „Mergaitė, kurios bijojo Dievas“)	1	139
Bražėnas Petras. Prasiškaidžius „šėtono apžavams“ (G. Kanovičiaus „Šėtono apžavai“)	2	138	Mitaitė Donata. Apie varnas ir kitokius aitvarus (H. A. Čigriejaus „Žiemų pusėje giedra“)	12	134
Brundzaitė Ramunė. Eiseistiniai poeto etiudai (R. Stankevičiaus „Diktantai sielai“)	7	144	Mumėnaitė Birutė. Kai sufleriai miega (A. Biliūnaitės „Miegantys sufleriai“)	3	138
Cibulskas Nerijus. Prabylančių formų knyga (A. Balbieriaus „Formų knyga“)	4	141	Mumėnaitė Birutė. (Per)didelis paprasto žmogelio keistumas (R. Kmitos „Švelniai tarant“)	11	144
Cibulskas Nerijus. Keturiasdešimties demonų apsiareiškimas (G. Kazlauskaitės „Heterų dainos“)	8–9	180	Peleckis Mindaugas. Kelionė Vaiskiosios šviesos link (anotacijos)	1	145
Cibulskas Nerijus. Kelionė į Metamorfozių miestą (R. Daugirdo „Tatuiruotės ant veidrodžių“)	11	138	Peleckis Mindaugas. Raktai (anotacijos)	3	147
Čerškutė Jūratė. Nebaigta asmenybės ir ligos autobiografija (J. Ivanauskaitės „Viršvalandžiai“)	3	134	Sprindytė Jūratė. Megakonstrukcija, laikanti šimtmečius (A. Bučio „Barbarai <i>vice versa</i> klasikai“)	2	146
Dragenytė Ramutė. Knisliaus trofėjai (A. Mažrimo „Žmonės, žaiskime!“)	3	141	Sprindytė Jūratė. Septintas tiltas (S. Gaižiūno „Skandinavų literatūros ir baltiškieji kontekstai“)	4	144
Dragenytė Ramutė. Man atrodo, aš jį nužudžiau (S. Parulskio „Murmanti siena“)	7	137	Sprindytė Jūratė. Aukštojo stiliaus sumuojanti knyga (Just. Marcinkevičiaus „Pažadėtoji žemė“)	10	134
Gaidauskienė Nida. Kiek trunka <i>diena tarp žiemos ir ledynmečio?</i> (E. Karnauskaitės „Pasaulio krašte“)	8–9	176	Šerelytė Renata. Būties kodai atminties tamsoje (D. Kalinauskaitės „Niekada nežinai“)	1	133
Girdzijauskas Vytautas. Aname krante likęs (J. Buitkaus „Nematomas“)	3	144	Tamošaitis Regimantas. Išėjusios laimės ieškoti (B. Jonuškaitės „Baltų užtrauktukų tango“)	12	137
Guščius Alfredas. Pėdsakai literatūros dirvoje (V. Šiukščiaus „Likę tekstai“)	1	142	Vaitkevičiūtė Eugenija. Poezija liepų šešėliuose (M. Macijauskienės „Liepų šešėliai“)	7	139
Guščius Alfredas. „Aš baisiai pamėgau tiesias linijas...“ (L. Peleckio-Kaktavičiaus „Jurgis Jankus: gyvenimas ir kūryba“)	4	147	TĖVYNĖS VARPAI		
Guščius Alfredas. Raibi raštai nuo Šventosios (R. Vanago „Visi nuo Šventosios“)	7	142	Adomaitytė Gintarė. Keturiuos dienos, šiek tiek pakeitusios pasaulį	4	151
Guščius Alfredas. Subtili novelės jėga (V. Asto „Rytmečio šviesa“)	11	141	Balbierius Alis. Mažytė mozaika iš rudenio formų provincijos	11	150
Jasevičienė Angelė. Sustabdytos gyvenimo akimirkos (A. Kuklio „Peizažas su Motiejum“)	8–9	183	Berelis Guntis. Profesionalai ir diletantai. Vertė A. Valionis	10	148
Jasevičienė Angelė. Per gyvenimą bėgantis žmogus (R. Sadausko „Gyventi“)	10	141			

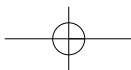

	Nr.	p.
Čepas Vytautas. Lakštingalos trelė varnų krankime	5–6	180
Daugirdas Romas. Kas gimsta iš tiesos? Europietiškos dilemos. Filosofo Leonidą Donskį kalbina Mindaugas Peleckis	3	151
Jonuškaitė Birutė. Baltaplaukei profesorei atminti	8–9	186
Kunčius Herkus. Kas kaltas?	12	147
Norkevičienė Regina. Ankstyvasis svetimos kalbos mokymas: paralelės ir perspektyvos	7	151
Ruseckaitė Aldona. Poezijos vėjas	8–9	188
Speičytė Brigita. Tivyt tivyt, arba Linksmieji skaitymo metai	7	148
Zaborskaitė Vanda. Vis dar pilni praeities aruodai	1	148
Adomaitytė G. „Ką Volga prieš Malaisią!“	2	153
Braziūnas V. Parapijai ir Lietuvai: Mykolas Karčiauskas ir Jonas Strielkūnas	11	153
Čerškutė J. Ketvirtosios „Literatūros salos“ Dzūkijoje	5–6	184
Čėsnaitė J. Jurgio Kunčino imbierai	10	154
Čingaitė G. Saviraiškos ribos 2008-aisiais	1	158
Čingaitė G. Socialistinio realizmo klasikai: tarp iliuzijos ir tikrovės	4	155
Daujotytė V. In memoriam. „Aš ją mylėjau, gimtąją lietuvių literatūrą“ (Sigitas Geda)	7	154
Gaidinskaitė A. Kazio Barėno premija – Laurai Sintijai Černiauskaitei	1	150
Jakonytė L. Lietuvių romano SSGG	2	155
Januševičius B. Ar japonai haiku rašo prasčiau?	1	157
Jonauskas S. Alyvų nužydėjimas	11	155
Jonuškaitė B. In memoriam. Joana Danutė Žilaitytė-Juškaitienė	4	156
Kačkutė E. Sofija Čiurlionienė- Kymantaitė Ženevoje	5–6	186
Klimašauskas B. Kelmė: poezijos pavasariui – 30 metų	4	157
LRS valdyba. In memoriam. Aldona Merkytė	7	155
LRS valdyba. In memoriam. Romualdas Narečionis	5–6	188
LRS valdyba. In memoriam. Kęstutis Arlauskas	7	154
Mačiukevičius J. In memoriam. Paskutinis laiškas. (Petras Skodžius)	10	155
Mažeikaitė Z. Psalmės – švedų poezijos ištakos	7	153
Mažeikaitė Z. Pasisavintas kraštas	3	158
Mažeikaitė Z. „Nebemadinga“ tyrinėjimų sritis	5–6	190
Mažeikaitė Z. Melancholija liaudžiai	7	156
	10	159

	Nr.	p.
Mažeikaitė Z. Apie mūsų gebėjimą skaityti	12	152
Motiejūnas V. Premija už „antrąjį debiutą“	2	155
Motiejūnas V. Daiktai turi emocijų vertę	3	154
Motiejūnas V. Grigorijui Kanovičiui – 80	10	153
Motiejūnas V. Ičchoko Mero kūrybos raktas	11	156
Motiejūnas V. „Ikipėdinis“ Geda	12	150
Prašmantaitė A. Kunigaikščių Giedraičių giminės pėdsakais: Lietuvos bičiulis Mykolas Giedraitis	10	155
Sprindytė J. Kostas Korsakas – instituto direktorius („veiklumo dinamą“)	10	151
Stepanauskas L. Vokiečių baltistai nenuleidžia rankų	2	157
Stepanauskas L. Prancūzai gina savo kalbą	3	156
Stepanauskas L. Vokiečių kalba į – muziejų?	5–6	189
Strakšys A. In memoriam. Nepatogus žmogus (Vytautas Petkevičius)	1	155
Tūtlytė R. In memoriam. Kazys Bradūnas	3	152
Uzdila J. V. In memoriam. Šiame pasaulyje jį lydėjo nuostaba (Vincas Auryla)	5–6	187
Vaičiūnas A. Sūduvos krašto sūnus	3	155
Valionis A. Atodangos	1	159
Valionis A. Atodangos	3	157
Valionis A. Atodangos	4	158
Valionis A. Atodangos	7	157
Valionis A. Atodangos	10	157
Valionis A. 2009-ųjų Šv. Jeronimo premijos	11	157
Valionis A. Atodangos	12	154
Žvirgždas M. Tarp Kiteros, Arkadijos ir Eldorado	12	151

REPRODUKCIJOS

Chagall Marc	8–9
Čeponis Jonas	11
Filistovičius Ričardas	4
Gutauskas Leonardas	10
Jacovskis Adomas	1
Jusionis Algimantas	11
Jusionis Vidmantas	3
Juškevičiūtė Simona	12
Kazimierėnas Giedrius	7
Kuckaitė Birutė	5–6
Leonavičius Bronius	1
Petraitiėnė Elvyra Teresė	10
Radavičienė Astija	5–6
Skačkauskas Algis	12
Sližys Raimundas	4
Soutine Chaim	2

DANIELIUS MUŠINSKAS, vyr. redaktorius

Redakcijos kolegija:

JUOZAS APUTIS

ALGIMANTAS BALTAKIS

VIKTORIJA DAUJOTYTĖ

PETRAS DIRGĖLA, vyr. redaktoriaus pavaduotojas

REDA GRIŠKAITĖ

LORETA JAKONYTĖ

ANTANAS A. JONYNAS

HERKUS KUNČIUS

MINDAUGAS KVIETKAUSKAS

JUSTINAS MARCINKEVIČIUS

MARCELIJUS MARTINAITIS

JŪRATĖ SPRINDYTĖ

RENATA ŠERELYTĖ

PIETRO U. DINI (Italija)

VIOLETA KELERTIENĖ (JAV)

VALDAS PETRAUSKAS (Kanada)

REGIMANTAS TAMOŠAITIS, skyriaus redaktorius

RYMUTĖ AKSTINAITĖ, stilistė-korektorė

ROMA ZMITRAVIČIENĖ, techninė redaktorė

Kompiuteriu rinko ALDONA GRYGELIENĖ

Redakcijos nuomonė nebūtinai sutampa su žurnalo autorių nuomone.

Redakcijos adresas:

K. Sirvydo 6, 01101 Vilnius

Telefonai: vyr. redaktoriaus – 261 73 44; vyr. redaktoriaus pavaduotojo, literatūros skyriaus – 261 61 00; kritikos, meno, eseistikos skyriaus, techninės redaktoriės, korektoriės – 262 55 79; buhalterijos – 262 61 84. Faksas – 261 73 44, el. paštas: metai@takas.lt

© „Metai“, 2009. Eina nuo 1991 m.